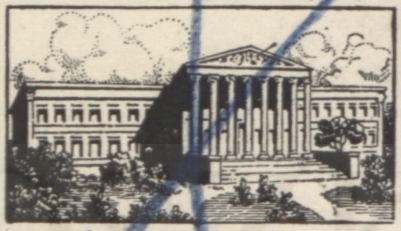
606.281/8

SZÉCHENYI
HIRLAPI
CZIKKEI

2.

N. M.

MAGYAR NEMZETI MUZEUM
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRA

OLVASÓTERMI KÉZIKÖNYVTÁR
08301
KIKÖLCSÖNÖZNI NEM SZABAD

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN

HIRLAPI CZIKKEI.

A MAGYAR T. AKADÉMIA MEGBIZÁSÁBÓL

ÖSSZEÁLLITOTTA,
BEVEZETÉSSEL S JEGYZETEKKEL ELLÁTTA

ZICHY ANTAL.

OSK
Országos Széchenyi Könyvtár

II. KÖTET.

(1843–1848.)

BUDAPEST,
KIADJA A MAGYAR TUD. AKADÉMIA.
1894.

Ára 5 forint.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN

HIRLAPI CZIKKEI.

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN

ÖSSZES MUNKÁI.

ÖSSZEGYÜJTI ÉS KIADJA A MAGYAR T. AKADÉMIA.

VIII. KÖTET.

OSZK

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN

HIRLAPI CZIKKEI.

BUDAPEST,
A MAGYAR TUD. AKADÉMIA KIADÓ-HIVATALA,
1894.

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN

HIRLAPI CZIKKEI.

A MAGYAR T. AKADÉMIA MEGBIZÁSÁBÓL

ÖSSZEÁLLITOTTA,
BEVEZETÉSSEL S JEGYZETEKKEL ELLÁTTA

ZICHY ANTAL.

II. KÖTET.

(1843—1848.)

BUDAPEST,
KIADJA A MAGYAR TUD. AKADÉMIA.
1894.

M. N. MÚZEUM KÖNYVTÁRA

606 281/8

08304

R 1965

M. N. MÚZEUM KÖNYVTÁRA
Nyomtatv. Növedéknapló
1894. év. 850. sz.

Budapest, 1894. Az Athenaeum r. társaság könyvnyomdája.

Adó és két garas.

Ámbár az e czím alatti hosszú czikksorozat (Adó I—VII., Két garas I—XXIV.) külön könyvben is megjelent (Budán, 1844.), gyűjteményünk teljessége szempontjából, de még inkább Széchenyi hirlapirói tevékenységének hű visszatükröztetése végett, szükségesnek láttuk azt időrend szerint ide iktatni.

Egyúttal, úgy hiszszük, jól betölti a hézagot, mely különben azt megelőzött utolsó: »Mély számoló tanítványom« (1843. május 11—28.) és következő első: »Kibékülés« (1844. január 21-ki) czikkei közt támadna.

Kivonatosan ismertettük már kiadványunk I. kötetében (Gr. Sz. I. Naplói 433 stb.). Az adó kérdése, vagyis mint akkor pontosabban körülírták, legalább a (megyék belszükségleteinek fedezésére szánt) házi adónak a nemesek által is birtokaránylag leendő viselése, melyhez t. k. Deák Zala megyében követi mandátumának elfogadását kötötte volt, megbukott. Széchenyi e bukást főleg az ellenzék hibás »modorának« rótta fel vétkül; gyakorlati fontosságát különben, az ő nagyszabású terveihez mérve, nem sokba vette. Mert egy igazságos elvnek elismerésén kivül, sem országos pénztár, sem kormányfelelősség, sem nagyobb beruházások s így az ország rég óhajtott anyagi felvirágoztatása felé, egy lépéssel sem vitt volna előbbre. Idejét látta elérkezettnek, hogy ily nagy czélokat felölelő s igazán államférfiúi magaslaton álló javaslatát, egy általános telekadónak behozatalát, mely egyúttal egy fölveendő nagyobbszerű országos kölcsönnek biztos alapjául szolgálandott, előtérbe állítsa. Az ország anyagi felvirágoztatásán kivül, alkotmányos fejlődésünkre nézve is szinte elláthatatlan következményeket vont volna szükségkép maga után e lépés. Az ellenzék, feledve a reá szórt vádakat, őszinte buzgalommal csatlakozott ez indítványhoz. Széchenyi soha egy eszméjeért sem lelkesült annyira, s az egész $184^{3}/_{4}$-ki országgyűlés alatt, valamint az azt megelőző napokban, ereje s ideje legjavát annak elfogadtatására szentelte. A »siker« emberének hasztalan volt minden erőfeszítése, s az országgyűlés szétoszlott a nélkül, hogy e czélt elérte vagy csak megközelítette volna!

A »Kibékülés« cz. czikknek is, mely Kossuthhoz való közeledését jelzi, ez kulcsa. Ily czélból hivja fel munkatársainak, a »Definitio« cz. czikkben, a szájhazafiak ellenében, a Hirnök, Jelen-

kor, Nemzeti Ujság, Pesti Hirlap és Világ szerkesztőségeit, s átalában honunk minden publicistáit.

A czikksorozathoz természetesen hozzá kelle csatolnunk a »Magyarország kiváltságos lakosihoz« intézett, s telekadó-javaslatának mintegy kiegészítését képező, két felhivását.

Tisztán kimutatja, nem is először e helyen, miért volt ő egykor ellenzéki, s miért nem az többé, mióta a kormány úgy nemzetiség mint alkotmányosság tekintetében más eljárást követ. Elméletét a kormány és az ellenzék feladatairól, mely akkori körülményeink közt nálunk újnak látszott, azóta életbe lépett parlamenti kormányzatunk igazolta, kifejtette, s a gyakorlatba vitte át. De, miket hibás pártalakulásokról mond, melyek a legüdvösebbnek elismert reformokat sokszor vagy megakadályozzák vagy nehezitik, azok ma is, nemcsak nálunk, hanem fejlettebb országokban is, nem hogy elavultak volna, hanem úgy látszik, a parlamenti kormányzatnak átalában egy állandó árnyoldalára mutatnak reá, mely valami orvoslásra vár.

Az adó.

Pest, jun. 8. 1843. (Jelenkor, 45. sz.)

I. Mielőtt ezen minden párt és színezet által pro vagy contra, de azért egyenlően életkérdésnek elismert tárgyat elemezés alá venném, röviden előre akarom bocsátni az adóruli általános nézetemet, a mennyire azt, saját személyemet illetőleg, hordom keblemben.

Én olly hiú, vagy legyen szabad mondani, olly »büszke« vagyok, mihezképest nincs tekintet, nincs éldelet, nincs kéj, mellyet alá ne rendelnék azon gyönyörű érzésnek, minden magasb helyre, minden hordóra felállhatni, hogy onnan elősorolhassam: mi mindent vagyok törvényileg a köz jóra, hazámra nézve viselni köteles. A here előttem olly gyülöletes, olly csömört okozó valami, miszerint a mindennapi száraz kenyeren és az Isten-ajándékozta vizen és levegőn kivül, nincs áldozat, mellytül visszarettennék, hogy se magam se enyéim ne csak a here szerepét semmiben ne játszák, de annak szagában sőt még csak hitelében se álljanak legtávulabbrul is. Áldozatok, liberum oblatumok hozatala s azok kikürtölése nemcsak ki nem elégíti érintett büszkeségem szomját, sőt illy tényt, t. i. az azokkali kevélykedést egyenesen gyávaságnak

tekintem; mert meggyőződésem szerint nem létezik semmi alábbvaló s minden nemesb felfogásu köztársasági érzetekkel összeütközőbb, mint bármi kis elsőséggel kérkedni polgártársa fölött; s aztán, mert soha nem voltam s ma sem vagyok, se háboruban se politikában, nagy méltánylója vagy csak közönyös birálója is azon lelkembül gyülölt ha ugy mondhatni, tatár modornak, mellyhez képest a selejtesnek ugyszólván megnemszünő szolgálatára, mindig csak a lelkesbnek kellene veszélyben és teherhordás végett kiállni a gátra, holott csatában, ha kell — előttem legalább ugy rémlik — inkább a selejtesek vére volna a lecsapolandó, az országos terheket illetőleg pedig, ha már kellene valami különbségnek lenni, biz azt hiszem, inkább ezek hátára lenne csatlandó a nagyobb súly; - - - valamint a délczeg telivérre sem szoktak rakni annyi terhet, mint az alábbvaló poggyász-lóra - - -.

Igen, minden kitünőbb helyre ohajtanék felléphetni, mikép onnan büszke kéjérzettel elmondhatnám: »hogy jóllehet sem többet sem kevesebbet, hanem aránylag csak annyit, a mennyit minden polgártársam, de vajmi sok adót vinnék a haza oltárára«. Mert ha így állna a dolog, akkor ugyan nemsokára más képet mutatna jelenleg fundus instructus nélküli hazánk s más fényben ragyogna vérünk, mint ma, s e szerint vajmi hamar — és bizony mondom, nem rosz uzsorával — volna nemzeti kifejlődés- és vérünknek megnemszünő előmenete által kipótolva s felcserélve mai napjainknak — ha csalni nem akarjuk magunkat — vajmi szükkörü, izetlen és alárendelt boldogsága; s mi szinte számba veendő »így egy soron állva egyenlőn adózva« nemcsak azon édes öntudat mellett, hogy Isten-rendelte méhkasunkban nem vagyunk gyáva herék, de kötelesség-éber dolgozó méhek, még anyagi állapotunk is javulna annyira, miszerint nemcsak száraz kenyér- víz- és levegőre volna szorítva a magát mostan jól biró, de, midőn ez tetemesen gyarapodnék, lassanként még az sem volna kénytelen száraz kenyérnél kuncsorogni, ki ma sokszor még csak ennek is hijával van, ha t. i. — s ez a soha szembül nem szalasztandó szempont: — »ha ugy s olly czélszerüleg volna anyaföldünkbe, hazánkba

investiálva a közös adó, »mint a szemes gazda is akkép fekteti pénzeit a jószágba, hogy egy garas se veszszen hiába, de a legutólsó fillér is kamatozzon lehetőleg jól. Errül azonban, t. i. az adónak philosophiájárul, később; mert mi személyemet s enyéimet illeti, én annyira sovárgok a mostani, igazságtalanná vált, természet-elleni, a tizenkilenczedik századhoz többé éppen nem illő, vérünket a legdísztelenebb homálylyal undokitó, s mi mind ennél tán győzőbb, jóllehet korántsem olly nemes argumentum, saját legnagyobb érdekinkkel annyira összeütköző »nemadózási létbül« hovahamarább kilépni, mikép kész vagyok adózásra, habár

Nem is tudom, mire fordítják azt, sőt sejtem, hogy vizbe esik, levegőbe párolg, vagy idegen kezekre ragad az egész; habár

Senki sem számol beküldött adómrul még csak pro forma sem; habár

Laposra nyom is az adó mennyisége és súlya.[1]

Én mindenre ráállok. Fizetek a domesticába, fizetek a bellicába, fizetek mindenüvé, elkülönözve, keverten, a hogy tetszik; mert mint mondom, az én felfogásom, az én izlésem, az én politikai vallomásom szerint, barmilly sors érjen is, mindent inkább kedvelek, mindent inkább elviselek, mint a véremtül — itt nem általján magyarérul, de egyedül magamérul szólok —

[1] Magyarországban sok azon ámitásban van, vagy tán szabatosabban mondva, azzal akar másokat elámítni, ha adónemfizetési ürügyre s kisurranási hátulsó ajtócskára szorul, hogy a magyar kiváltságos indirecte éppen annyit vagy tán többet fizet, mint az ország sőt az álladalom bármily osztályzata. Ezt én azonban kereken tagadom. Mert bármi magasra akarjuk is felcsigázni a kiviteli vámnak, harminczadnak, sóárnak, postabérnek s több effélének sulyát, bizony könynyebb az, mint ha aránylagosan, a miként illenék, adóznánk; mikor még azon nagy kérdés is forog fen, melly korán sincs eldöntve eddigelé, hogy valljon azon vám, melly kivitelkor például marháinktul, borainktul, s illyféléktül fizettetik, nem viseltetik-e inkább a fogyasztó mint az eladó által? Mihezképest, ha az eltöröltetnék, a helyett hogy mi többet kapnánk, nem fizetne-e a fogyasztó éppen annyival kevesebbet, mint a mennyi a vám súlya vala, mi által nem mi, de ő, a fogyasztó lenne nyertes s e szerint most tulajdonkép ő és nem mi viszszük még csak az indirect adónak is nagyobb sulyát. Ez azonban akármikép legyen is, bátran axiomának állíthatni minden csürcsavarás és prókátori fogás daczára, hogy a magyar kiváltságos, Magyarországnak aránylagos közterhét, mint illenék, most legalább de facto bizony nem viseli: s még is — mintha ezért a Nemesis büntetné őt — aránylag ahhoz, mi lehetne, ha elvégre az örök igazságnak áldoznék, felette szegény s naprul napra aggasztóbb állapotba sülyed. *Sz. I.*

olly igen heterogen egyenes teher nem hordási döbrögiséget,[1] szégyent, gyalázatot, vagy akárminek nevezzük is, nem bánom: habár szüzességi dicsőségnek is.

Felfogásom, izlésem, politikai vallásom erre készt, bár holnaptul kezdve így cselekednem parancsol. De e mellett még valami más is, mit részemrül meg nem vallani vétek, a tisztelt olvasó részérül pedig kellő figyelembe nem venni megbocsáthatlan könnyelmüség volna. S ugyanis: mi mindig a ministerek felelősségérül fecsegünk, vagy mindig — mint valami nyugoti szélvész ellen — az itt érintendő garád mögé bujunk, ha az adó ügye kerül szőnyegre, hogy t. i. mi édesörömest fizetnénk, csak biztositva volna a felelősség. És ez helyes; csakhogy ez soha nem lesz valódilag s nemcsak formaként biztositva, mig — és itt különös figyelmért esedezem — mig kezetfogóbb, vállatvetőbb egy testü, egy lelkü phalanxba öszsze nem szorít minket valami, melly valami — mint értekezésembül később tán kézzelfoghatólag kisülend — nem lesz, nem lehet soha is egyéb mint az adónak terhe, vagy ha ez sem eszközli ezen felette üdvös műtételt, az adónak sulyos, aggasztó, türhetlen léte.

Mostani körülményinknél, vagy határzottabban mondva: mostani össze nem tartó, sajátunkat férfiulag s közös erővel nem védelmező nyomorult diagnosisunknál fogva azonban tettleg s valódilag nemcsak nem állunk illy, magának kellő tekintélyt adható phalanxban, de olly vert hadnak viseljük minden symptomáit, mikép nemcsak ministeri, vagy országgyülési, de még csak vármegyei felelősséget sem vagyunk képesek magunknak valódilag biztositni, ha e kérdés körül is, mint sok másban, legotrombábbul nem akarjuk csalni magunkat. S ekkép azokra nézve, kik csak akkor készek a fizetésre, majd mikor a ministert jó sikerrel felelősségre fogják vonhatni, azokra nézve mondom, az adófizetés hajnala soha nem fog biborodni, vagy is inkább azok ugyan az adófizetés kötelességérzetére soha nem fognak ébredni; minthogy olly közszellem, melly sikeres fele-

[1] Czélzás az akkor sokat emlegetett, még szinpadra is vitt »Lúdas Matyi« cz. gúnyos költeményre, melynek főalakja Döbrögi földesúr volt. Jó hexameterekben irta Fazekas Mihály debreczeni tanár. *Z. A.*

lősségre birná vonni a magasb tekintélyeket, csak akkor fejlődhetik közönségünkben ki — feltéve, hogy még kifejlődhetik — ha a köz teher súlya, s ekkép emberek közt a legnagyobb, legáltaljánosb érdek, őszinte kézfogásra, vállvetésre s egyetértésre melegité már azt.

Dolgunk igen is jó volt, hogysem összetartók lennénk. Nemzeteknek ugy megvannak Capuái, mint hadaknak, hol a legszilárdabb lelkület és összetartás is megbomlik. S bármilly különösnek látszassék is ezen állitás, de a magyar ezer bajai, ezer viszályainak daczára, mindennap magasbra tornyosuló nyomorusága közepett, még nem ment át a politikai viszontagság azon fanyar iskoláján, melly őt népbül, vagy ha hizelkedve akarunk szólni: eldarabolt töredékes, s ekkép töredékeny s ennélfogva gyenge nemzetbül, egy testü egy lelkü erős nemzetté emelheté vala. E crisisen még át kell esnie; mellytül azonban nem kell megijedni vagy éppen visszaborzadni, mert az nem vérrel, de csak pénzzel jár, s mellyet én — hogy t. i. Magyarországban mindenki aránylag viselje a haza terhét — felfogásom, izlésem és politikai vallásom mellett még azon erős és csalhatatlan számokra állitott meggyőződésemnél fogva is hovahamarább szeretnék hazánkra idézni, mert nincs bizonyosb, mint hogy a középkori sötétségek s elfogultságok maszlagibul vérünk csak ezen c r i s i s e n áteste után ébredhet valódi életre, mikor szaporábban mint gondolnók, nem egyedül a haza, a nemzet fog általjában ragyogni a kivivott jó egészség fényétül mindinkább, de a legnyomorultabbtul kezdve a legdúsabbikig minden egyes tagja is aránylag fogja lelni jobb előmenetelét, jobb hasznát, és igy csekély személyem is. Mihezképest, mint mondom, legyen szellemi, legyen anyagi tekintetben, nem állhat elég korán be ezen áldott idő s e szerint nem lehet, bár erkölcsi, bár pénzügyi szempontból felfogva, azon crisisnek, melly ezen átalakulást eszközlené és igy azt megelőznie kellene, bekövetkezte és kiforrása elég szapora, s mellytül ekkép, mert áldást hozna, a legfukarabb számolónak — csak legyen a számoló jó — sem kell visszarettennie; mit, közbevetőleg legyen mondva, itt azért hozok fel — és ez az, mit megvallani és az

olvasónak figyelmébe ajánlani kötelességemnek tartám — nehogy valaki tán azon gondolatra jöjön, mintha most hanyatló napjaimra bolond-gombával laktam volna jól, és »fizetek ide, fizetek oda, fizetek mindenüvé, elkülönözve, keverten« most felhordott themám szerint, igen nagy viszketeget éreznék magamban, valami különös készségü generalis Zahlmeister szerepét játszani, mire legkisebb kedvem; vagy ne gondolja azt valaki, mintha az eddig felhozottakat egyedül fitogtatás végett kezeltem vala olly liberaliter sőt olly igen nagy generositással, mihezképest — mert hiszen politikában a tulhajtás is, mint tudva van, megrontó szer, és néha a legfoganatosb — ne legyen az egészbül semmi. Azonban, én ugy vagyok meggyőződve: saját őszinteségemen »vérünk kifejtéséhez, fölemeléséhez mindig és bármilly áldozattal járulni akarni« legalább e hazában kételkedni senkinek sincs joga; midőn más részrül elveim a »do ut des« és »semmit ingyen« annyiszor ismételt változata szerint elég ismeretesek, hogysem a körül bár ki csak egy pillanatig is kétségben lehessen, hogy biz én könnyelmüen pénzt minden várható gyümölcs nélkül nem igen szoktam ablakon kidobni vagy éppen vizbe hányni. És ekkép szavaimnak hinni lehet, sőt hinni kell.

Én tehát felfogásom, izlésem, politikai vallásom s e mellett saját előbb utóbb elmulhatlanul bekövetkező anyagi hasznomnál fogva, valóban s minden fitogtatás vagy megsemmisítésre czélzó tulhajtási ravaszság nélkül akarok az adóhoz járulni és fizetni, ha máskép nem lehet, legkisebb felelősség nélkül is, habár nem is tudom, mire s mennyit, nem bánom a holnapi naptul kezdve; feltéve mindazáltal — mi, azt hiszem, az eddig elősoroltakbul maga magától értetődik — ha ezen minden adóhoz feltétel nélküli járulás nem vétetik czélba és teljesedésbe fenérintett tatár modor szerint, mellyhez képest csak a kisebb számu lelkesebbeknek kellene minden vagy tulságos terheket viselni, hanem ha azt Magyarország minden lakosa, bárki legyen is az, ki e haza levegőjét szija, egyet sem véve ki, minden különbség s kiváltság nélkül egyiránt, vagy határozottabban mondva: tehetségéhez aránylag kötelezteссék hordani vállán.

Legyen az efféle s természet szerint időrül-időre meghatározandó adó csak egy kissé sulyosb, sőt jó snlyos; kezeltessék az csak az illetők által egy kissé könnyelműleg, sőt legkisebb tekintet és szemérem nélkül; s hadd födje azt végre vastag homály, hogy valljon mi történik vele: mind nem árt, sőt annál jobb; mert ez fogja, ha valami, a magyarnak eddigelé ugy szólván megnemszünő »macska és kutya« közt féle irigykedő, agyarkodó viszonyát, és azon különös »szeszt« vagy minek is nevezzük, megszüntetni vagy legalább enyhitni, melly szerint mindegyik kolompos, vezér vagy egyedül saját erejére támaszkodó pártkalandor akar lenni, s ehhezképest nincs is a világnak tán olly legkisebb féket, rendszert nem türő, s ekkép oly kevéssé egy soron álló, összetartó, s ennélfogva természetesen aránylag ahhoz, mi lehetne, olly gyenge, olly magán segitni nem tudó népe, mint a magyar. Nyomja őt csak egyiránt sulyos adó, s ne kételkedjünk — mert ezen ok elmulhatlanul mindenütt e következményt szülte — bizonyosan összetartóbb, s maga-alkotta rendszernek magát alávetőbb és igy okvetlen erősb, tehetségesb, önállóbb, boldogabb, s e szerint lassankint ép, magát bármi hatalom által sértetni nem engedő diszteljes »nemzet« lesz. Fizessünk csak derék, egy kissé terhesb adót: szinte látom, mint simul Péter Pálhoz csakhamar, ki most egymást con amore gyülöli, s mint vonzódik kicsihez a nagy, ki azt most lenézi, s viszont nagyhoz a kicsi, ki ennek megint — s akarjuk hinni, csupa haza- és népszeretetbül, vagy mert neki a sors véletlenül egy kissé többet adott és jobb földi helyzetet rendelt — most sokszor »hosszura nyuló keselyükörmökkel szemeit kivájni volna olly hajlandó«. Legyen csak bizonyos ok — s mily ok lehetne nagyobb mint az érdek — melly minket közelitésre kényszerit; s tüstint meg lesz vetve bizonyos köz-szellemnek legelső talpköve, mellynek most, ha igen érzékenyül csalni nem akarjuk magunkat, teljes és valóban mondhatni, szánakozásra méltó hijával vagyunk, melly nélkül egy nép sem emelkedhetik nemzetté, s ekkép nélküle a magyar is, mint eddig, szintugy ezentul csak tengeni s disztelen kora halálra érni fog, s mellynek életbehozását ehhezképest, én leg-

alább azt hiszem, nem lehet semmi esetben is igen drágán megvásárlani; ugy hogy ha, közbevetőleg legyen mondva, én inkább ma mint holnap akarnék közerővel a honnak minden terhei alá állni, s feltétlenül mindenhez fizetni, csakhogy minél előbb meg legyen rakva egy nagy és közös érdeknek szellemi sarkalata, melly nélkül semmi sem s mellyel minden lehet a magyar, tán nem adnám hazafiui vagyis szellemi, mint nemkülönben financialis vagyis anyagi tehetségimet éppen legroszabb uzsorára ki. Nemde nem?

Illyféle egymáshozi közelitést és simulást azonban, miképen az általjánossága által valamelly nemzeti közszellemnek lehetne legelső csirája, bizony a leglángolóbb hazaszeretet, a legdicsőbb lelkület, egyes hazafiak legnemesb elszánása és példaadása sem képes szülni, ha az emberiség eddigi kifejlésének lapjai nem csalnak, minthogy illy csudát eddigelé soha nem vitt végbe s ezentul is alig fog végbevinni egyéb, mint, ‚közinség' vagy ‚közérdek'. Az elsőtül mentsen meg a nagy Isten, vagy inkább kerüljük azt Isten segitségével egy közös, egyenlő s ennélfogva egyesitő nagy érdek felállitása által el. S ezt ne keressük távol; mert hiszen az nem egyéb, »mint az aránylag mindenki által egyenlőn viselt s ehhezképest mindenkit egyenlőn érdeklő közadó«. — Ez legigazságosb, és azért, mint minden, mi valóban igazságos, elvégre mindenkire nézve a leghasznosb is. Mit minden tétova s kétkedés nélkül — közbevetőleg legyen mondva — axiomának állithatni, valamint e jelen ugy más esetekre is.

Igen, az adónak közös viselése azon nagy »Egyesitő«, melly minden erőket, a nélkül, hogy ezek mivoltát, fényét s tán elkülönzött hatáskörét megtörné, egybevon, s mellynek minden nép, egyet sem véve ki, köszöni nemzetté átalakultát; midőn de egyetlen egy sincs, melly ezen Egyesitő nélkül fel birta volna küzdeni magát a civilisalt szabad nemzetek diszsorába. S mégis vajmi kevés nép létezik, melly fölemelkedésének, nemzetté alakulásának, diszének, gazdagságának, szóval: földi üdvének ezen legfőbb sőt egyedüli forrását habozás nélkül maga szántábul és önkint nyitotta volna meg. De legtöbb mosatlan

gyermekként rugdalkozott azon anyai emlők ellen, mellyek bőség szarujaként annyi életerőt, hasznot és diszt valának rája árasztandók; mikép ugy szólván hajoknál fogva s fájdalom, nem ritkán, patakként ontott embervér-áldozat borzasztó árán lettenek, magasabb, diszteljesebb állásukba felhurczolva, honnét most, kisdedkori elfogultságaikon pirulva, semmiért a világon nem akarnának visszasülyedni, egykori ollyannyira bálványozott kiváltsági zavarikba.

Ámde illyenek a népek. Otrombául magoktul lökik el a legbiztosb jót! Ugy hogy valamint egyedek, ugy népek is, saját maguknak legnagyobb ellenségei s rendszerint csak akkor ébredeznek, csak akkor józanodnak saját legérdekesb hasznukra, mikor körmükre ég az inség, s midőn nem ritkán már késő.

Én tehát — mert mások kárán tanulni nemcsak a lehető legnagyobb életbölcseség, de kivált nemzeti és országos dolgokat illetőleg, mindenkinek, ki illyesekbe avatkozik, *avatkozni bátorkodik*, nem kevesb mint lélekbenjáró szent kötelessége — mint többször mondám, inkább ma mint holnap járulok az adóhoz legkisebb föltétel nélkül is, ha máskép nem lehet, minthogy bármily szépségü theoriákat és ábrándokat halmozzanak is egymásra akár toronymagasságig a világnak jó szivü de nem annyira jó fejü ideologistái, tartós, általján kifejlett s ekkép ellenállhatlan hatásu közszellemnek más módon nem vethetni meg legeslegelső sarkalatát; e nélkül pedig, felfogásom, izlésem, politikai hitvallásom szerint, hogy többet ne mondjak, rideg mező a hosszu élet, vagy inkább az élet nem egyéb, mint halhatatlan embert, ki együtt- s közremunkálásra s ekkép szoros összetartásra van a nagy természettül meghiva, lealázó dísztelen állati tengés.

A kérdés csak az, hogy valljon mit akarunk; mert ha mai minden közszellem nélküli létünket, mivel néha terem gabnánk, ollykor díszlik marhánk, czímünk, paripánk, jól fülő házunk, selyem pamlagunk, türhető szakácsunk s effélénk van, már olly boldog létnek, olly non plus ultrának tartjuk, mikép azt minden komolyabb alapnak s ekkép bizonyos egyesitő közérdek hijával is eltürhessük, sőt fölötte az »extra Hungariam

non est vita« legnevetségesb csalmondatot még hetykén el is károghassuk: akkor tengjünk, nyomorultan ábrándkodjunk, hagymázkodjunk mint eddigelé tovább is, s várjuk be unalom és álom közt, nem »a nagyszerü halált, hol ember millióinak szemében gyászkönyül,« s mi egyedül a deréket illeti, hanem minden dísz, szánakozás és hálaérzet nélküli kitörültetésünket nemcsak a nagy természet viránya̋bul, de még legközelebb szomszédink tüstönti emlékezetébül is, minél többet és jobb sorsot önkénytül, irigységtül, egymás elleni agyarkodástul szétbonczolt és jobbadán önzőkbül álló népvegyület nem is érdemel. Ha ellenben mindazt, mivel ma birunk, s mit koránt sem vagyok botor, cynismustul tulhajtva, még »in thesi« is fitymálni sőt megvetni, csak felülépítvényeknek tekintjük — és e sark körül forog a kérdés — melylyek egyedül akkor nyerhetnek színt, ízt és valódi bájt a lelkesb előtt, ha egy jól lerakott nemzeti sarkalaton, azaz kifejlett közszellemen alapulnak, vagy más szavakkal röviden mondva, ha több a lélek bennünk, mint nehéz agyagrészünk súlya, és ekkép — jóllehet a földieket se hanyagoljuk el — ha magasb, tisztább, lelkiebb kéjek után sovárgunk: akkor vonjunk egybe minden hazai erőket egy közös nagy Érdek, egy közös nagy Egyesitő által, és fogjunk kezet, vessünk vállat, s adózzunk egyiránt: milly lét előttem éppen olly ízletes és kivánatos volna, mint a milly izetlen, rideg, kopár, sőt gyülöletes a mostani minden ‚Egyesitő' nélküli nyomor- vagy Sybarita-állapot.

Mind, a mit elősorolék, azonban egyedül saját nézetem, izlésem, vallásom visszatükrözete, mellyet ehhez képest, főkép miután az soknak alkalmasint igen is különczködőnek mutatkozhatnék, senkire nem kivánok tolni vagy éppen torkolni, s ezt annál kevesebbé, mert az elég részletesen felhozott körülményekhez, mellyek engem az adó dolgában így, tán nem mindennapikép vélekedni engednek, még azon ‚különösség' vagy is inkább rám nézve azon szerencsés ‚kivétel' is járul — mire különös figyelmét ismét megkérem a tisztelt olvasónak, — hogy Istenben boldogult tiszteletre méltó szüleim — nem patrio more, hasonlag nem egy, nem száz, nem ezer, de számtalan

magyar szülékhez, kik hiubbak mint volnának büszkék — olly kedvező financialis állapotban hagytak, hogy én enyéimmel együtt, bármilly aggasztólag raknák is meg adóval a hazát, egy kis takarékosság mellett, mindig el fogok becsületesen sőt nem egy gyönyör közt élhetni; mihezképest én aránylag igen könnyen szólhatok, és azt hiszem, a felhozott praemissák után minden különczködés nélkül érezhetek magamban vágyat: a biztosan remélhető nagyobb nyereség, t. i. a nemzeti kifejlés s innen mindenkire háramló nagyobb biztosság, haszon és disznek fejében magamat egy kissé összehuzni, s az ekkép támadó feleslegest előlegezni, vagy tán jobban mondva: később kamatozó tőkére verni. Nemde ugy?

Ámde azért, mert felfogásom, izlésem, politikai hitem illy világba állítják előttem az adó dolgát, s e mellett ezen »i g y l á t á s t«, ugy hogy az egyenesen őrültség ne legyen, kedvezőbb körülményim is megengedik, mi a legfőbb dolog, azért korántsem vagyok olly éretlen, méltatlan s igazságtalan, s kivált olly felszines politikus, hogy mindazokat à la Pesti Hirlap et C° különbség nélkül, kaján tartalék-gondolat, szűkkeblűség, feudalis szenny, oligarchiai bűz, sőt szinte a h azaárulás moslékával öntsem le, s tiszta szándékukat kétségbe véve, jó hir- s nevüket az egész haza előtt pelengérre állítsam, kik — mert én gondolkozom igy, én tehetek így — hasonlólag s rögtön s pontrul pontra nem gondolkoznak, nem nyilatkoznak mint én, s nem cselekesznek példám után, vagy kényem kedvem szerint minden habozás és kétkedés nélkül.

Még a semmibe bele nem avatkozónak, hacsak egy kissé türelmesb, sem szabad saját individualis állapotjárul mások felfogását elhatározó itélettel illetni, s igy annál kevésbbé annak, ki országok, nemzetek reformatiojára hiszi magát meghiva lenni, és valami nagy kérdést sikerrel és ingadozás s forradalom nélkül — mi főtekintet — feloldani s keresztülvinni vágyik. Ámde a Pesti Hirlap szerkesztője és társai a statustudomány szabályának még csak ezen legelső legegyszerűbb magasságára sem birtak felemelkedni, s fájdalommal kell mondani, főkép az adó dolgában nem valának illy magasságra felemelkedni képesek:

mert a helyett, hogy azoknak felette sok árnyéklatu helyzeteikbe tudták volna csak némileg is belé gondolni magukat, kiktül az adókérdésnek sikeres feloldása függ, s ekkép ezeket iparkodtak volna, mindenkit a maga állásához képest, hideg számitási okokkal meggyőzni s czéljaiknak megnyerni, e helyett minden átallás nélkül hallatlan elbizottság, kevélység s legtürhetlenebb pathos- és professoroskodással egyenesen azt vették számba, valljon rájuk s viszonyaikhoz mikép áll, mikép illik az adó dolga, s látván, hogy vagy az enyimhez hasonló független állásuknál fogva nem fogná őket semmi esetre agyonnyomni a lehető legsulyosb adó is, vagy hogy ők csak felette parányit, vagy tán éppen semmit sem fognának fizetni, sőt az adónak mindenkitüli viselése által »datur modus in rebus«-ként rájuk nézve a keresetnek tán még némelly uj mezőcskéje is nyilnék, melly bőven kipótolná a rájuk esendő adótöredéket, minden formákban, minden árnyéklatokban egyenesen kigyót békát, vagy legalább mindenbül ki-kitörő gúnyt szórtak azok ellen — emlékezzünk csak e tekintetbeni megnemszünő korbácsolásaikra, s állitásom igaz létét fogjuk-e tagadhatni — kik csak egy kis scrupulust mutatni, csak egy kis meggondolási időt igényleni, csak egy kis módositást javasolgatni valának elég merészek!

Nem szeretnék egyébiránt, habár csak véletlenül is, igazságtalan lenni, és e szerint nem akarom éppen erősiteni, mintha a pesti hirlapi pártnak fellépte és indiscret s minden tapintat nélküli korbácsolása és dögönyözése nélkül, többséget nyert volna és nyerne a vármegyéknél az adó dolga, kivált a megkisértett formákban; annyit azonban merek állitani Isten és ember előtt, hogy az érintett párt és kivált annak irányzója, ha ugyancsak egybekeverésen s felforgatáson kivül van valami más iránya, nemcsak elő nem segité, nemcsak nem könnyité annak szerencsés kibonyolódását, de annyira egybezagyvásitá, olly görcsös mozdulatlanságra csökönyösité azt, mihezképest, legalább az én combináló tehetségem szerint, nem igen látom, most legalább még nem, azon módot és azon napot, mikép és mikor lehetne azt ismét a hihetőség némi reményével szőnyegre hozni s megkisértni. Legközelebbi időkre s ekkép a bekövet-

kezett országgyülésre alkalmasint meg van rontva, vagy minden esetre felette kérdéses állapotba van helyezve az. Ezért azonban, noha az eset felette busitó, és alig lehet el nem csüggedni, mikor könnyelmű felszinességgel honunk legéletbevágóbb kérdései annyira compromittáltatnak, mint az adó dolga lőn a hirlapisták által felszines tapintatlansággal elhamarkodva, ezért azonban, mondom, azon tán legnemesb műtételrül lemondani, vagy éppen megkisértése előtt elgyengülni még nem szabad, melyhez képest valamellyes adónak mindenkitül aránylagi, vagy ha ez első lépésre nem volna keresztülvihető, legalább a kiváltságosaknak szinte valami adóviselése által meg legyen vetve nemzeti átalakulásunk legbiztosb sarkalata; miszerint minden honpolgárnak kötelessége, s ekkép saját legfelelősb tisztem is respectiv állásunkhoz képest mindent elkövetni, hogy annak minélelőbbi megrakásához tehetségünk szerint járuljunk. Mit addig is, mig, mint reméllem, országgyülésre kerül a dolog s hozzá fogok szólhatni, ezen lapok által, mennyire lehet, megkisérteni szándéklom.

Pest, jun. 15. 1843. (Jelenkor, 47. sz.)

II. Ha ezer bajaink fő okát — melly bajokbul egyébiránt hihetőleg nemcsak könnyen ki nem vergődünk, de melylyekbe okvetlen naprul napra mélyebben fogunk bonyolódni — ámitás nélkül lehető legegyszerűbb alapokra kivánjuk vonni: szükségkép meg kell vallanunk, hogy főkép azért vagyunk mi magyarok mindenben olly pirulást okozólag hátra és erős nemzet helyett csak gyenge nép, mert

1ször nincs az ország elég investitionalis tőkével ellátva és ehhezképest jóllehet gyönyörű, az anyatermészettül pazar kézzel megajándékozott uradalomhoz hasonlít honunk, azért aránylag még sem jövedelmez, sőt mi több, benne kivétel nélkül senkinek sincs olly jó dolga, mint a millyen kifejthetendő körülményink közt könnyen lehetne; s

2szor mert bármilly jó törvényekkel birjunk s bármilly üdvös uj törvényeket halmozzunk is a régiekre: nincs a törvénynek elég sanctioja.

‚Investitionalis tőke tehát legfőbb szempont', s másodszor az ‚engedelmesség'; minthogy semmibül semmi sem lesz; ámde még a soknak sincs egység nélkül haszna; s ekkép nemcsak kiállitó erő szükséges, de az erőknek egyegy czélra összepontositása is; ha t. i. — és e körül forog a dolog — meg nem szünő tengődés helyett elvégre élni akarunk, vagy más szavakkal, ha magasb szellemileg s jobb számitásilag valóban elibe teszszük nemzetünk folytonos haladását, vérünk tartós dicsőségét saját ephemer kis fényünknek, saját rövid hasznunknak.

Mennyire én fogom fel vérünk jobb részét, ez — jóllehet tán nincs ország a világon, hol aránylag annyi honszeretet, annyi nemes áldozat szinte minden haszon nélkül párolgott volna levegőbe mint nálunk — még ki nem fáradt azon szent érzetbül, melly az embert hazájához köti; s forduljon csak egy kissé valóság felé mind azon gyönyörű álom, melly minket nemzetünk jövendője iránt olly bájteli reményekkel ringatott, s nincs nehézség, mellyet még most is a »romlásnak indult hajdan erős magyar« legyőzni ne tudna. Mert valamint egykor dönte maga előtt mindent le, noha számban felette csekély, ugy él még ma is benne, habár lappangva és soknemű elpuhultságok maszlagitul békózva, elfojtva, azon nemes lelkület, azon isteni szikra, melly valamint csatáit biztositá egykor, ugy fogja ma polgári létének, nemzeti nagyságának is megvetni alapját, ha czélja nem undok középszerüségek közti, rosz számitási fetrengés, melly annyi magyarnak fájdalom mondani, ugyszólván életfeladása, ha czélja nem hiu dicsvágy, nem egyedül kéjálmok álmodása, nem élvkóros sybaritismus, de mindenek fölött áll előtte a haza; és ennek érdeke ennek fénye azon lelki szomj, mellyet mindenek előtt kielégitni sóvárog.

Már a nagyobb szám sóvárog-e illy kielégités után, valóban nem tudom, mert ez fájdalom mondani — s nem hibája de hibás rendszere miatt — egészen elaljasodott és szinte portékává vált, mig nem egy előkelő most is, midőn ideje volna már, hogy Magyarországnak legalább minden tehetősbje kötelesség-érzetre ébredjen, még mindig kirekesztőleg saját érdekét bálványozza; nem tudom ennélfogva tehát, mint mondám, ugyan

a nagyobb szám sóvárog-e mindenek fölött nemzeti fény és nagyság után; annyit azonban sejtek, sőt minden csepp véremben érzek, hogy ha a nagyobb szám nem rejt is illy érzelmeket keblében, vagy azokkal csak pompát űz, vajmi sok magyar létezik még, ki, ha ezt magának tán soha nem tudta is megmagyarázni, csak azért eped, csak azért sínylik bús érzetektül kinozva, s tán csak azért keserű sőt még igazságtalan is minden más nézetüek és véleményüek iránt, mert vérének, hazájának jövendője, és mondjuk ki leplezetlen: kétes jövendője fölött tövises féltékenységtül sebezve mindegyre dobog szive, s egyedül nemzeti nagyság elégitheti ki szomját. És az illy lelkületüek kizárólag egy osztályhoz, egy párthoz, egy színezethez sat. sem tartoznak — legyünk méltányosak — de lelki rokonokként szintugy léteznek, s fájdalom! a nélkül, hogy mindig tudnák, sőt gyakran még ellenséges viszálkodások közt, szalmafödelek alatt mint uri palotákban sat.

És ezek azok, kik sem függczímerezve sem valami színnel bemázolva nincsenek, de több bennük a lélek mint az agyag, több a szellem mint az állat; kik kezeikben tartják vérünk jövendőjét, vagy inkább: kik azon egyedüli kutfőt képezik, mellybül, ha lehet még, egykor ki fog merülni a regeneralt magyar. És ez okbul — mert valamint csatában a kisebb számu derék után iramlik a nagy tömeg, ugy politikai kifejlődésünkben is nem a ‚sokaság' hanem ‚minőség' adhat egyedűl czélszerű irányt — sem párt, sem színezet, sem lépcsőzet, sem bizonyos status, bármilly nagyra nőne is az, nem fogja soha regenerálni Magyarországot; de e dicső műtétel kirekesztőleg azon lelki rokonok által eszközölhető csak — bár kik és hol legyenek is azok — kik nem fél de egész emberileg kedvelik ugyan maguk számára is a hasznot, de hazafiúi hűségtül eltelve vesznek inkább hogysem vérük és a köz érdek, habár csak hajszalnyi, kárán is gyarapodni kivánnának.

Legyen az egyébiránt akárhogy; az előadottbul — mi nem egyéb mint változata azon themának, melyet már ezerszer felhoztam, s nem tudom, a magyar közönség hasznára vagy csak unalmára-e — a tisztelt olvasó azt legalább tisztán lát-

hatja, hogy mi vérünket s hazánkat illeti, én a középszerűt, és annál erősebben az aljast egyáltaljában soha be nem fogadtam politikai szótáromba; és hogy valamint nemzeti jövendőnk, fényünk és nagyságunk fölött soha nem fogok alkudozni de egy hajszálnyit is, ugy szabadsági és nemzetségi surrogatumok vagy inkább helyettesek — bármilly szédítők volnának is azok — sem fogják soha is kielégíteni keblem szomját. Én tehát, kereken kimondva — mert egyedül az egészséges erős magyar nemzet képében lelem, bármilly távuli legyen is az még, földi létemnek üdvét — inkább kivánom: sülyedjen vérünk rövid vonaglás után semmiségbe, hogysem utóbb is, mint eddig s mint ma, egy maga magát emésztő, hiuságtul szétbonczolt, féreg rágta, magán segítni és se halni se élni nem tudó nyomorék vázként undokítsa el a köz emberiség nagy családját.

Ámde azért, mert igy érzek és hű maradandok véremhez, ha bár sülyed is, de előbb még mindent elkövetek ennek elkerülése végett, azon kötelességeket sem akarom és fogom felejteni — melly themát szinte egyszernél többszer variáltam — melylyekkel saját magamnak és enyéimnek tartozom, s melly kötelességek szerint sem saját magam sem enyéim bőrét, kereken szólva, a hazáért annál inkább nem fogom magam lenyuzni vagy mások által lenyuzatni engedni, mert a mellett, hogy illy Decius-féle tettek kivált béke idején egyáltaljában nincsenek napi renden többé, a köz haza nem is kiván efféle hyperbola-áldozatokat; s pedig minthogy a haza csupán az egyes polgárok összes jólétén alapulhat valódi egészségileg, és némi st. simonisták és socialisták, kik az agrariai törvények alkalmazásárul álmadoznak, még korántsem alkotják a hont, de egyedül vagy theoreticus pietisták ők, kik az idealok országában kalandoznak, vagy egyenesen rabló méhek, mellyek dologtalan s ekkép ingyen vágynak élvezni az egykori munka vagy jobb szerencse gyümölcsét.

Fő czélom ennélfogva; a köz haza érdeke; mellékes czélom pedig: saját magam és enyéim haszna; ugy azonban — mint ezt már számtalanszor érintém — mikép e két czél

ellentétbe soha ne jöjön, sőt ha jő, saját hasznom mindig alá legyen rendelve a köz haszonnak, de e mellett a köz haszonbul rám és enyéimre is szivárogjon okkal móddal becsületes munkám illő bére.

Az élet poesisét vegyülten az élet szükségeivel emberlétemre, melly lélek- és testbül áll, így alkalmazván, én tehát — legyen még egyszer mondva — csak akkor lelendem keblem nyugtát, ha a mellett hogy virágzó nemzet tagja vagyok, családi viszonyaimra is mosolyg a becsületes fáradozást előbb utóbb mindig megjutalmazó ég.

Derekas fundus instructus és szoros rend nélkül virágzó nemzetté vérünk azonban, bármikép csürjük csavarjuk is a dolgot, soha nem fog emelkedhetni; és ekkép — mert ha nem mondhatom magamat virágzó nemzet tagjának, bármilly kincsekkel áldotta volna is meg egyébiránt személyemet a sors, boldog soha nem lehetek — valamint kész vagyok minden tehetségemmel járulni hazám investitiojához, ugy vagyok szinte kész, természet-adta vagy a megtágult törvény tűrte szabadságomnak is feláldozni részét; minthogy így s csak így lehet vérem virágzóvá, s csak így valódilag és általjánosan szabaddá.

Elégséges fundus instructus és lehető legnagyobb rend tehát azon két tényező, mellyet nemzeti létünk élethorgonyának tartok mostani körülményink közt.

Azonban ki fogja honunkat, melly mindenben olly pirulást okozólag hátra van, ellátni elégséges fundus instructussal, és ki jelelendi számunkra ki az anarchia és szolgaság közti polgári szabadság bájösvényét? Kérdem, ki fogja ezt mivelni? Mire a felelet az, hogy vagy mi magunk, vagy senki más.

Én tehát inkább ma kivánok állni a haza köz terhe alá mint holnap; mert ha magunk nem tudjuk megbecsülni minmagunkat, ugyan miért becsülne minket meg más? Vagy más szavakkal: ha mi, Magyarország lakosai minden különbség nélkül nem járulunk tehetségünk szerint hazánk fölemeléséhez, ugyan az Istenért ki eszközölje azt?

Valóban senki más. S azért én legalább, mint legutolsó czikkemben érintém, rögtön adózni akarok, bár minden föl-

tétel nélkül s bár mennyit, csakhogy élni, élni kezdjen elvégre hazánk, és ez által mi is, kik most — mint legalább én érzem — köz szellem és köz erő nélkül csak tengünk, valahára megismerjük a valóságos nemzeti életnek férfias gyönyöreit.

Pest, jun. 22. 1843. (Jelenkor, 49. sz.)

III. A folyó évi Jelenkor 45. és 47-dik számaiban közrebocsátott két czikkemben mindenek előtt saját egyéni nézeteimet hozom fel az adórul, hogy t. i. én inkább ma mint holnap szeretnék adózni legkisebb feltétel nélkül bármennyit is, csakhogy meg legyen egyszer vetve a közremunkálásnak és ebbül eredő köz szellemnek, s innen fejledező nemzeti erőnek valamellyes alapja, melly nélkül legalább rám nézve valódilag sem az élet nem mosolyg, sem semminek sincs tövis nélküli bája. Ámde mikor így nyilatkozom, egy uttal loyaliter azt is érintem, mikép nekem bármilly sulyos adóra illy feltétlenül ajánlkoznom azon okbul szabad is volna, mert különösen kedvező körülményeimnél fogva engem egy kissé szigorubb takarékosság mellett soha elviselhetlen adó nem érhetne. Tárgyalásom folytában hátramaradásunk fő okát elégséges investitionalis tőke és rend hijában gondolom fellelni, mi okbul derekas fundus instructus beszerzését és a törvények szigoru sanctióját tüzöm ki azon két tényezőnek, melly körül forogna, mint a csillagok ma állnak, nemzeti létünk és jövendőnk; egy uttal azt is érintvén, hogy ha mi magunk nem fognók elégséges fundus intructussal ellátni az országot, és mi magunk nem jelelendenők az anarchia és szolgaság közti polgári szabadság ösvényét ki, azt senki más számunkra — legalább tetszésünk szerint — mivelni nem fogná. Az adót egyenesen gazdasági investitiohoz hasonlítom, mellyet nem azért fektet az okos gazda a jószágba, mihezképest az oda veszszen, hanem éppen ellenkezőleg, hogy ott gyümölcsözve nevelje a jövedelmet. — A nagy számot illetőleg adóruli említett czikkeimben továbbá őszintén kitárom, hogy biz én abban nem igen bizom és nem hiszem, hogy ő fogná — mert ehhez minden vegyület nélküli igen tiszta haza-

szeretet, józan felfogás és e mellett egy kissé kedvezőbb egyéni viszony is kell — regenerálni a hont. Elemzésem közt azt is érintem, mikép jóllehet legelső helyen állna is előttem a haza, azért még sem volnék kész saját bőrömet vagy enyéim bőrét alkuba ereszteni a honért. Végre késznek mondom magamat a természet-adta vagy törvénytürte szabadságom részét feláldozni, a köz hazának valódilag szabaddá tétele végett. Stadium című munkámban több évvel ezelőtt pedig az országgyülési költségeknek és házi pénztárnak összes viselését tüzöm ki azon első lépésül, mellyel a magyar nemességnek illő volna a köz teher alá állnia.

Az adórul körülbelül eddigelé csak ennyit mondtam. Mi azonban, noha kevés, még is elég, tudom, hogy bizonyos része a közönségnek elveimen igen megbotránkozzék: bizonyos része pedig azon keveset is, mit felhozék, némileg magával ellentételesnek találja. És azért, ámbár nem lehet czélom, ujságlap által az adórul rendszeres munkát irnom, vagy rendes Billt készitnem, még is ügyekezni fogok, mennyire tehetségem, időm és a tér engedendi, kifejteni, hogy jóllehet én alig tudom bevárni az adózási időt, és annál jobban szeretném, minél többet fognánk adózni, azért még sincs a haza tág terén senkinek is — kiben csak egy kis méltánylat és számolási tehetség lakik — az adó dolga iránt min megijednie, habár mint dictator márul holnapra kényem kedvem szerint rendezhetném is el annak ügyét. S most lássuk:

Politikámnak, mi az adót és jogot, vagy más szavakkal: az ország terheit és kedvezéseit illeti, egybevonatja in ultima analysi nem kevesb, mint mindenkire nézve, ki a haza levegőjét szijja, egyenlő teher és egyenlő jog. Ez azon végkikötő, melly felé áll, noha azt az emberiségnek eddigelé de facto egy nemzete sem érte még el, vágyaimnak iránytüje.

Ámde azért, mert axiomának tartom, hogy egyenlő terhek és egyenlő jogok elvén érheti megelégedés és fénypontját az emberi társaság ceteris paribus legbiztosabban el, mi körül azt hiszem minden becsületes és józan ember in thesi egyetért: azért nem vagyok olly botor, magamat azon, fájdalom, sokak-

tul álmodt gyermekes vagy nyavalyás álmokba ringatni, mintha ezen elvnek valósitása hozzánk magyarokhoz már közel fekünnék, s ránk nézve már ütött volna annak alkalmazási órája.

Egyenlő terhek viselése és egyenlő jogok gyakorlása, a mellett hogy ritka, eddigelé soha nem létezett köz értelmességet tételez fel, és nem egy kivételnek van kitéve, inkább olly nemzetekhez áll, noha mindig elég távul tőlük is, azért még is sokkal közelebb mint hozzánk, mellyek, mint például az amerikai egyesült statusiak, nincsenek körülsánczolva az elévülésnek falai által, mint körülövedzve vagyunk mi magyarok. Mihezképest, mert ha az elévülés nem vétetik tekintetbe, minden teljes chaosba dül e földön, mi már többször történt, és e szerint az elévülés falait csak alkudozás és nem erővel szabad lehordani, minthogy *véres revolutio* helyett *ingadozás nélküli reformatio* által illik sőt kötelesség mai időkben a nagyobb számnak jóllétét megvásárlani, és mert a közértelmesség nálunk magyaroknál még olly igen kicsi, az érintett »*egyenlő teher és egyenlő jog*«-féle általam felhozott thesis gyakorlatilag szólván nem egyéb, mint egy »szép ideal«, mellyet minden jobbra törekedő ember, és ekkép én is, noha érzi, mikép azt sem maga de még tán késő utódjai sem érik el, azért tűz ki vágyainak és cselekedetinek végczéljául, hogy ahhoz legalább, mennyire lehet, közelítsen. — S ugyan nincs-e az emberi nem a tökéletessel bármiben is mindig így? Kitűzi azt mindenben, de azért sehol sem éri el, elég boldog levén ahhoz minél közelebb járulhatni.

Themám ennélfogva bármilly visszás legyen is az legtöbb magyarnak bevett gondolkozásmódjával, azért azt hiszem, még sem fog senkiben is nyugtalanságot okozni, s pedig azon egyszerű oknál fogva nem, mert ahhoz nem erővel, nem eröltetéssel, hanem egyenesen szabad alku után vágyok közelítni; és a lélek szeplőtlenségén kivül nincs semmi, mit alkuba bocsátni ne lehetne s csak a körül forog kérdés: az alku hasznos hasztalan-e.

Én az adózást mindenkire nézve hasznosnak tartom — mi iránt tán nem igen lehet más vélekedés — ha tudniillik —

s ez teszi az adó philosophiáját — józan gazdasági investitio lényegét viseli az; ugy hogy a lehető legnagyobb adó sem teher, de valódi áldás, ha biztos és jól kamatozó tőkére veretik, midőn egy garas adó sem kevesb mint zsarolás, ha az viszont haszon nélkül párolog levegőbe. Minélfogva mennél több investitiot bir meg biztosan és jól kamatozva valamelly ország, és e szerint mennél derekasabban lehet instruálni azt, vagy más szavakkal: minél többet lehet és ekkép kell adózni annak felvirágzására, annál jobb, annál szerencsésb; midőn jaj azon hazának, melly el nem bir biztosan és jól kamatozó investitiot, mert az már a természettül előlegesen el van kolduságra itélve; míg kétszeresen jaj sőt szégyen azon honra, melly elbirná ugyan a legnagyobb haszonnal visszafizetendő investitiot is, ámde ennek hija miatt nyomorog, vagy legalább kellőleg nem virágzik; mert ez tantalusi kínok közt kinlódik, mire maga magát kárhoztatja, minthogy hozzá olly közel van a boldogság, s tőle örökleg még is olly távul.

És ezen utolsó: Magyarországnak képe, ne csaljuk magunkat. Mert aránylag alig van ország, mellybe annyit lehetne dús nyereséggel investiálni, és melly még is aránylag ahhoz, mi lehetne, mindenben hátra egy olly fertelmesen poros, mocsáros s minden jobb közlekedés nélküli virágtalan haza volna, mint a magyar hon.

Mihezképest, ha örök hervadásban pangani nem akarunk, de Hunniának felvirágzását szomjazzuk, derekasan kell instruálnunk azt, vagy más szavakkal: adót s pedig igen sok adót kell fizetnünk; mert ha mi magunk nem, más bizonyosan nem fogja kedvünkre felruházni a hont, kevés adóval pedig az ország roppant kifejthetőségénél fogva ugyan mikép fognánk azt kellőleg instruálhatni s ekkép teljes virágzásra emelhetni? Sehogy sem, és e szerint fizetnünk, felette sokat kell fizetnünk, a mivel, hiába! bármilly szokatlanul esnék is nekünk az efféle időtöltés, elvégre meg kell barátkoznunk.

Ezen themámtul sem szükség azonban — jóllehet tudom, nem egy magyar olvasónak eddigelé is már csömört okozott — megijedni, habár elég hatalmam volna is szavaimat rögtön

életbe léptetni; nem szükség megijedni pedig azért, mert én az adónak csak azon nemét tartom helyesnek és ekkép csak illyest tartok kötelességben járónak — s itt különös figyelmért esedezem — melly nemcsak kellőleg kamatoz, hanem melly egyszersmind a helyett hogy a »sic vos non vobis« ismert vers szerint másnak kamatozna, egyenesen csak annak kamatoz, ki adózik.

Ámde ha az adó illyest következtet — és illyest kell következtetnie, mert máskép nem adó, hanem zsarolás — akkor ugyan kérdem, lehet-e méltányos ember, ki in thesi az adózás ellen lehetne? Én azt hiszem éppen olly kevéssé létezhetik illy ember, mint igazsággal azt sem lehetne előrelátó gondos gazdának nevezni, ki nagyobb nyereség fejében nemcsak nem akarna soha is legkisebb tőkét fektetni telkébe, de még csak gabnát sem vetne földébe; mi utolsó szintolly előlegezés, mint bármi más, csakhogy a gabnának gyümölcsözési köre szaporán és ugy szólván szemlátomást pereg le, és közvetlen éri a vetőt, midőn a köz adó haszna rendszerint csak később s mintegy észrevétlenül és közvetve háramlik az adózóra.

Ezen utolsó állitásom — melly csak változata annak, mit már legutóbbi czikkeimben felhozék, hogy t. i. előttem legelső volna a haza, de e mellett magamrul és enyéimrül sem akarnék teljesen megfelejtkezni, vagy éppen bőrömet a honnak áldozatul hozni — ezen utolsó állitásom mondom, némi ellentétben látszik azzal lenni, mit szinte mondék, mihezképest minden feltétel nélkül, bármire és bármennyit kivánnék adózni.

A két különbözőnek látszó állitás azonban velejére nézve éppen nem ellentételes, de egyedül az által ölti magára az ellenmondás szinét némileg, hogy én meg levén legelőször is arrul győződve, mikép mai időkben határon tul, szükség nélkül s folytonosan adóztatni népeket a kereszténység civilisált láncolatában teljességgel lehetetlen volna, és e mellett én különösen kedvező financialis körülmények közé helyeztetvén a sors által, valamint a komlóültető távulabb időre előlegezi pénzét mint a buzavető: ugy én is, az egykori nagyobb haszon és nagyobb dísz fejében, habár személyemet soha nem is érné,

kész vagyok bármilly feltétlen adóra is állni, minthogy abbul a most érintettek után, felfogásom, izlésem és politikai hitvallásom szerint, előbb utóbb nemcsak hazámra, de enyéimre is okvetlen több haszon és dísz fog háramlani, mint a mennyi arra és azokra az ország mostani investitio nélküli pangó állapotjából valaha is háramolhatnék.

Azon különbség tehát, melly az adó dolgát illetőleg köztem és azok közt létezik, kik szintén adózni akarnak, de egyedül akkor, mikor ellenőri befolyással tudni fogják, ‚mennyit és mire', csak abbul áll, hogy midőn én hazánk felvirágzása, és az innen előbb utóbb szellemileg és anyagilag okvetlen enyéimre is háramló haszon és disz végett számos évekre vagyok kész tehetségem legjobb részét előlegezni, sőt azt némileg szerencsejátékként koczkára bocsátni, azalatt a most érintett adót fizetni akarók nem kivánják előlegesen annyi időre költeni tehetségüket, és annál kevesebbé azt valami szerencsejáték kétes sorsának hagyni át.

Én minden áron, melly az igazsággal és emberiséggel nincs ellentétben, meg akarom vásárlani vérünk felvirágzását; mások azonban csak bizonyos feltételek alatt. Ámde azért, mivel én érzek igy, nemcsak vajmi kontár politikus, de még felette igazságtalan teremtvény is volnék, ha azért, mert mások illy nézetemet nem osztják, sőt engem felhőkben kalandozónak tartanak, őket nálamnál hazafiúi tekintetben alacsonyabbra állitnám. S ugyanis, mert hiszen én bizonyosnak tartom, hogy illy megvásárlás által nemcsak a közjó, de saját javam is emelkedni fog, és e mellett kedvező körülményeimnél fogva emberileg szólva, szinte soha nem jöhet saját érdekével, ha igy lehetne mondani: moderamen inculpatae tutelae-féle ellentételekbe, hol egyik a másikkal meg nem fér, hol az ember a családatya égbekiáltó szükségeivel a hazafi előtt áll, s melly helyzetben annyi magyar létezik.

Mi nagy érdem tehát részemrül, ha, a mellett hogy ujjaim a parázsban nem igen fájdalmasan égnek, és lehető legroszabb esetre nézve elkoczkázni való tehetségem is van, ha én, mondom, telik mibe telik, minden áron meg akarom vásárlani a

haza virágzását; s ugyan milly nagy bűn és ezzel egybekötött szégyen volna viszont az, ha valaki más, kinek a legkisebb teher is körmére ég, ki az adózásbul nem reméll annyi hasznot mint én, vagy ha reméll, azt bevárni nem birja, semmi hajlandóságot nem érez velem illy feltétlenül kezet fogni?

Legyünk, ha szabadok maradni, vagy jobban mondva: ha valósággal szabadok lenni akarunk, mindenek előtt méltányosak. Mihezképest valamint én nem érdemlek adózási készségem miatt tapsot, ugy viszont azok sem érdemlenek gáncsot, kik a körül egy kissé vonakodóbbak. És e szerint kivételes állást, mint például az enyim, soha ne tüzzünk politikában egyesitő pontul ki; mert az mindig szinte olly boszantó vázkint fog hatni a jobb kedélyekre, mint hatott mutatis mutandis — azaz, igazság nemcsak lefelé, de igazság felfelé is — Gessler süvege a hirkoszorut vajmi könnyü szerrel magának megszerzett hős Tellre.

Mind azt tehát, mit eddigelé adórul mondottam s felhalmozott munkáim közt és az ügynek fontosságához képest felette korlátolt tehetségemnél fogva igen igen rendszeretlenül mondottam, csak istenért ne vegye senki is valami kaptának, mellyre szándokom volna felvonni a magyart.

Nem nem. Én eddigelé az adófizetésrül némi általjánosságok mellett egyedül saját egyéni és körülményeimhez illő nézetimet tártam ki. És valóban a nélkül, hogy magamat magasbra állitva és felfúva, ez által másokat megszégyenitni, lealázni szándéklottam és ekkép az álszemérem horgánál fogva, melly a világon s kivált Magyarországban olly nagy szerepet játszik, másokat ‚invita minerva és invito marsupio' parancsoló székem alá zsarnokilag dögönyözni kivántam volna.

Nemzeti felvirágzás ügyében vérünket tekintve, én biztos és növekedő siker után sovárgok. A rövid, a napi diadal nem oltja szomjamat, mert rövid, mert napi, szomjam pedig határtalan. Erőltetést ez okbul bármilly árnyéklatban is, mennyire gyarló természetemnél fogva egybehangzásba birom hozni nézeteimet tényeimmel, kirekesztni iparkodom politikámbul; mert erőltetés nemcsak szappanbuboréku diadalt szül, de az erőlte-

tőre viszszapattan. És e szerint, mert más a privát egyed szerepe e világon, és megint más a politikának küzdhelyén állóé, addig is, mig okkal móddal, mennyire képes leszek, elő fogom sorolhatni az adó ügyét illetőleg nemcsak azt, mi saját személyemnek volna kedves, hanem azt is, mi a nagyobb résznek lehetne olly annyira különböző felfogásánál, állásánál és körülményeinél fogva elfogadható, addig is, tárgyalásom könnyitése és a tisztelt olvasó részérüli kényelmesb felfoghatás végett legyen szabad jelen czikkem bevégzéséhez még e néhány sort ide csatolnom

Szerencsejátékot nem játszik a bölcs, mert a szerencse szaporábban távozik mint jön, és ekkép nem érdemel virasztást, de még csak gyertyát sem. Ha azonban van szerencsejáték e világon, melly kivételt sőt tán némi tapsot érdemel, az egyedül az, melly a hazafit készti, bár siker bár nem, tehetségének részét a haza javára koczkára tenni, ha t. i. nem létezik olly mező, mellybe biztos haszonnal lehetne fektetni pénzt.

Ki még in thesi sem akar semmi közteherhez járulni, bármilly csekély tehetségü volna is egyébiránt, mert hiszen csak a botor vágyik többet tenni, mint a mennyit bir, valamint a császár is elveszti ott — mint a német mondja — jogát, hol nincs: az egyszerüleg nem egyéb mint gyáva here.

Az, ki csak egyéni kedvező körülményeit, vagy cynicus elmefuttatásait tekintve, minden mást, bármilly szükölködő volna is, sans cérémonie saját magára készült mintájába akarja teherhordási tárgyban sajtolni: az vagy gyermek vagy zsarnok.

Egész osztály, melly egyenes adót még soha vagy már régóta nem fizetett, ámde márul holnapra quasi horogra kerülvén, adózni kiván, a nélkül hogy tudná, ‚menynyit és mire', és e mellett egy kis dologbai belátást is biztosítna magának: az aligha több, mint portéka, mellyel elérhetni ugyan némi magasságot, mellyel azonban még könnyebben elgátolhatni a köz hazai testnek minden működését. Ámde portékával országot alkotni nem lehet, és annál kevésbbé ujjá alakítni. Illy műtételt »a gáton csak olly legények« vihetnek végbe, kik ‚gondol-

koznak' s kiken ekkép semmi nem fog, mint a világosságra hozott ‚valónak' hatalma.

Pest, jun. 29. 1843. (Jelenkor, 51. sz.)

IV. Nemzeti létünk és jövendőnk biztositását, mint a körülményi csillagzatok ma mutatkoznak, az adórul irt eddigi czikkeimben két fő sarkalatra állitom. Egyik: mindenben parlag szint viselő hazánknak kellő instructioja; másik: a törvények iránti szigoru engedelmesség.

Az engedelmesség körülti kérdést, ezen lehető legfontosb életkérdést — legfontosabbat, mert kivált a magyarra nézve a féketlenség és szabadság, a rend és szolgaság közti vonalt kijelölni egy két szóval nem lehet — azonban csak akkor kisértendem meg, mikor az ország instructiójárul némileg elő fogtam sorolni nézetimet, előre sejtvén, hogy akkor is, csekély tehetségemnél fogva, az érintett themának, mellynek teljes sikerü feloldásán eddigelé hiába fáradott az emberi nem, csak némi propylaeumit fogom szőnyegre és tán egy kissé tisztábbra hozhatni.

Ennélfogva előlegesen az országnak instructioi kérdését veendem tárgyalás alá.

Hogy Magyarország mindenben, legyen anyagi, legyen szellemi tekintetben, parlagi szint visel, miszerint anyaföldünknek nincs közlekedése, mellyet az ember a kedvező időnek s körülményeknek mintegy akaratja nélkül, sőt daczára, saját akaratja szerint szabadon használhatna — és szótárom szerint ez a szabad közlekedés — nincs gyára, nincs kiképzésére kellőleg szolgáló intézete, nincs valóságos hitele, nincs kiállitó ereje, nincs, nincs, nincs — kár volna a számtalan nincs elősorolásával időt fecsérelni — mind annak csak fele is, mikkel nem egy szerénykedő kis nemzet száz percenttel magasabban áll, mint a hetykeségben és elbizottságban mesterét alig lelhető ámitásteli magyar; van ellenben egy szép királysággal felérő mocsára, korlátlan vize, tenger sivataga, van homokbuczkája tán annyi mint csillag

az égen, van megbomlott intézet-romja akárhány, van tudatlan vagy rest keze vajmi sok; szóval: van temérdek olly kincse, mellyet tőle a nagy természet egy gondolkozó lénye sem irigyel, sőt mellyért azt nem egy szánja meg, vagy éppen nem kevés kaczagja le; hogy Magyarország ehhezképest a számtalan nincs és szinte annyi fejletlenségi van átkátul békózva, mindenben parlagi szint visel, abban, azt hiszem, vagy legalább feltenni akarom, senki sincs, kit egy kis szemmel, egy kis füllel és egy kis velőcskével ajándékozott volna meg a sors, és ki csak egy kissé bujt vala is ki határából és drágalátos, jól emésztői személyének csillagkörébül, ki egyet ne értene, velem kezet ne fogna.

Okoskodásom megalapitott tényezője ennélfogva az, hogy Magyarország mindenben nagy parlag.

»Magyarország nagy parlag!« Ez tehát azon horgony, mellyre kötöm elemzésem fonalát. Ámde ha anyaföldünk nagy parlag, valamint valósággal minden tekintetben az, — és e körül istenért ne mystificáljuk magunkat, mert nem kevesb mint vérünk léte forog kérdésben — akkor ugyan mi a teendő? A kérdés lehető legfontosabb; megoldása vajmi nehéz; s illyest teljesítni egy két szóval nem lehet. Sommára összehuzva azonban én azt hiszem:

Legelsőbben kebleinkbe nyulni, eszünkhöz jönni, magunkkal számot vetni, magunkat mint halhatatlan lelkü lényeket megbecsülni, és aztán magunktul őszintén tudakolni: parlag, kopár országi és nemzeti körülmények közt valljon fellelendjük-e földi létünk üdvét?

S aztán kikutatnunk és fontolóra vennünk, hogy valljon el vagyunk-e itélve, el vagyunk-e kárhoztatva parlag s kopár országi és nemzeti létre?

Ha ezen magunkba szállás és körülményink fontolóra vétele után hidegek maradunk, és nem ébredez bennünk valami nemesb vágy, mellytül epedünk, de az eddigi minden köz szellem és valódi nemzeti nagyság s csak ehhez kötött nemzeti becsület nélkül is, el birjuk viselni az életet, sőt azt vélvén ‚ej beh erősen irigyel minket a világ' még kérkedünk is azzal:

ám akkor »öljük az időt' s ülljük ünnepeinket körülbelül mint eddig«.

Ha pedig arra kárhoztatá a magyar hont magasb hatalom, mellyel hiába küzd emberi erő, hogy maradjon parlag, maradjon kopár örökleg: akkor - - - - - - - - - »gyujtsunk pipára«.

Az inductio rendszere szerint azon sarkalapon, mikép Magyarország nagy parlag, a kikutatandó valónak feloldásához egy lépéssel ekkép közelebb jutván, most azon kérdés támad:

Valljon hideg maradand-e a magyarnak lelkesb része, ha őszintén tekinti, mi hazája most, és felnyilik előtte egykori kifejthetőségének bájképe, s e szerint meggondolja, belőle mi lehetne? S aztán

Valljon el van-e ítélve, el van-e kárhoztatva a magyar hon kopárságra?

Mi az elsőt illeti, én azt gondolom, sőt véremrüli vélekedésemnek ím ez, ha így szabad mondani, hitvallásos egybevonatja, hogy a legtöbb magyar általján véve azért olly impracticus, maga sem tudja jól, mit akar, és ekkép maga körül olly kapkodó, buskomoly, sőt nem ritkán egészen elkeseredett teremtés, mintha valami mély, maga előtt sem ismert szellemi kín rágódnék lelkén, mert nemes büszkesége, hírvágya határtalan, ennek kielégithetése ellenben olly nyomorult szük határok közé van szoritva.

A másodikat illetőleg pedig ugy tartom, ha van táj, mellyre az anyatermészet kegyesen mosolygott, a nélkül azonban hogy restséget előmozditólag a galambot egy uttal a kegyes szájfeltáró számára meg is sütötte volna, az bizony Magyarország.

És ím elemzésemben ismét két lépéssel előre haladtunk, mert azt állapitók meg: hogy elégséges, sőt tán tulságos szellemi erő mellett, olly földünk is van — és itt nem hiszem szükségesnek a tisztelt olvasót részletesen figyelmeztetni arra, hogy figurative szólok — mellyben minden megterem.

A magyar tehát, vagy ennek legalább jobb része — és ezt további okoskodásom végett, azt hiszem, bizvást megállapitott lépcsőzetül szabad használnom — nemcsak nemzeti

kifejtés s felvirágzás után szomjaz, de ezen szomját ki is elégítheti.

Az elemezés illy magasságára emelkedvén, hol anyaföldünk kifejthetését tekintve, akarat és lehetőség nem vétethetik kérdésbe, de mind egyik mind másik előttünk tisztán áll, a feloldandó problemának alkalmazása tehát egyszerüleg abban pontosul össze:

Hogy valljon milly erővel képes a magyar, hona instructiojához járulni, és aztán mire volna legczélirányosb, leggyümölcsözőbb, ezen kiállitható erőt fordítni.

Az okos gazda mindenek előtt tehetségét veszi számba, mellyrül rendelkezhetik. S csak akkor, ha ez tisztában van, veszi fontolóra, mire pontosíthatja össze azt legnagyobb gyümölcsözéssel. Ha nem cselekszik igy, csőd a vége. Lásd a magyar czifra gazdák sorát.

A financiernek, ha kérdésbe venni nem akarjuk, hogy az adó csak akkor helyes, ha czélirányos investitio lényegét viseli, midőn ha illyest nem visel, egyenesen zsarolás, szinte ez tiszte; az t. i. hogy előbb ámítás nélküli tekintetbe vegye a nagy közönség — mi nem egyéb mint a haza — egybevont tehetségét, és csak ennek kellő kikutatása után vegye fontolóra és határozza meg, mibe lehetne fektetni azt lehető legmagasb kamatra.

Tehén, bármilly jó faju és jó alkatu volna is egyébiránt, csak fölötte kevés tejet ad, ha szűk legelőtül sinylős; és e szerént valamint nem volna ildomos, erővel több tejet akarni illyestül fejni, mint a mennyivel bir, mert tej helyett vért sajtolnál abbul ki s csakhamar végét vetnéd, s ekkép előlegesen egy huzamig jól kellene tartani azt, mihezképest előbb ‚fejős' legyen: szintugy vajmi felszines és könnyelmü financier volna az, ki, mielőtt némileg adózási képességre emelkednék nemzet, nagyobb adót vetne arra, mintsem a mennyit tőkéjének csorbítása nélkül elbír; mert a helyett hogy tán némi ephemer fel-felcsillámlás helyett tartós fényre emelné azt, egyenesen vérét és csontvelejét támadván meg, elpusztulását csak korítná

vagy ha illyesnek még nem indult, egyenesen annak magvát vetné el.

Ámde a magyar közönség általján véve, ha önkecsegtető álmaink- és saját mystificatiónkra megnemszünőleg gyártott szemfényvesztésink kincsét kihagyjuk a calculusbul, szánakozásra méltólag szegény; általjánosan véve mondom, mert hiszen olly körülmények közt, mint a millyenekben például én vagyok, s mellyekhez képest okszerintileg nagy adózási szomjat érezhetek magamban, a nélkül hogy ez nyavalyás szomj vagy fitogtatás volna, csak fölötte kevés létezik; s ekkép, mivel a magyar közönség általján véve szánakozásra méltólag szegény, bárki is, legyen neve aztán minister vagy kolompos, ki márul holnapra erőntuli adózási sulyt, vagy ollyast, melly nem kamatoz, akar vetni a magyar nyakába, és nem igen tartja érdemesnek eszét azzal különösen fárasztani, hogy valljon azon somma, mellyet a magyarbul mostani sínylős állapotja közt kisajtolni vágyik, mibe volna fektetendő lehető legnagyobb haszonnal: az vagy nem tudja mit cselekszik, vagy szántszándékkal támadja meg a nemzet vérét, minthogy a nemzeti tőkének csorbítása nem egyéb, mint a nemzet csontvelejének kipréselése.

És ha ez áll, s tegyük csak fel, hogy nem valami honi bálvány, de »minister« szándoklana illyest a magyarral, és tudom mindjárt felnyilnék és látna vajmi sok rendszerint vakságban nyavalgó szem: akkor nem nehéz megmagyarázni a népeknek általjános vonakodását sőt irtózását az adótul, s annál kevesebbé, mert vajmi sok adó létezik, melly a mellett, hogy éppen nem viseli valami hasznos investitio természetét, mellyhez képest az adózóra háramlanék az adó haszna, s ekkép egyenes zsarolás, néha olly sulyos is, miszerint egyenesen a nemzet életforrásán rágódik; s ha ez áll, akkor kétségbe nem vehető világosságban tünik fel egy részrül megint az, milly lélekbenjáró dolog, az adó tárgya körül szentségtelen kezekkel kontárkodni; más részrül pedig, milly pimasz nép volna az, melly néhány ‚sic volo sic jubeo, stat pro ratione voluntas'-féle agitator horgára, olly nevezetes, olly lélekbenjáró tárgy körül, mint az adó dolga, felcsipetni engedné magát, a nélkül

hogy tudná: képes-e elbirni azt, mit nagy kegyesen rápogygyászolni szándoklanak, s valljon lelné-e megnyergeltetésének de csak legkisebb hasznát is.

És ha a lepergett legközelebbi adózási pro et contra tusakodások fővonásait és az ügy megbuktának okát szemügyre veszszük, ugyszólván egy képben összepontosítva fog előttünk állni, hogy biz az legfőkép sőt egyedül azért esett el, azért bukott meg, vagy legalább azért esett hátrább mint volt azelőtt:

1) Mert annak keresztülvitelére a haza némi főkolomposai, kik magukat bizonyos nimbusba állitni tudták, persvasio helyett általján véve zaklatást, ijesztgetést, legyalázást, szóval: inkább csak erőltetést használtak, miszerint maguk ellen is idézék a nyers erőt; mi természetesnél természetesb, mert ki okszerinti megmutatás helyett zsarnokilag parancsolni akar, s azt, ki zsarnok szavának szolgailag vakon engedelmeskedni nem hajlandó, lekorholja, legyalázza: az ne csudálkozzék, ha efféle manipulatioji ellen a lekorholt, a legyalázzott szintén nem él okoskodási persvasioval, de legott gyakran olly szomoru következésekkel járó nyers erőt használván, ha máskép nem lehet, ütlegi persvasioval veri vissza a nem kevésbé gőgös mint felszines impositiot.

2) Azért bukott meg vagy esett legalább azelőtti helyzeténél hátrább az adó ügye, mert a ‚quod licet Jovi, non licet bovi' kellő fel nem fogásához képest felette sok olly egyén ügyügyködött a dolog körül, kinek bőrét az adó felvállalása nem érintette volna, s kinek szerencsétlen beleavatkozása, s mi több, zsarnoki parancsoló beleavatkozása, ekkép a jury szelleme szerint, mellynél fogva senki nem kedveli, nem türi a körén kivüli elitéltetést, elmulhatlan és visszalökő s fájdalom! vajmi sajnos reactiót volt kénytelen szülni.

S most hozzuk emlékezetünkbe a hirlapisták adó körülti eljárásának összegét. S valljon fog-e valaki akadni, ki őszintén megvallani ne volna kénytelen, hogy tán soha nem kezeltetett egy tárgy is olly megbocsáthatlan felszinséggel és még is annyi elbizott pajzánsággal, mint a jelenünket és jövendőnket így

vagy amugy, virágzás vagy hervadás, élet vagy halál felé döntő ügye. S ím itt a bűn, mert »dat pira, dat poma, qui non habet alia dona,« de ezt a méltányos legalább, ha többet kiállitni nem bír, nem gőggel cselekszi, hanem szerény udvariassággal, nehogy éretlen almáit és kemény körtéit fejéhez csapni legyen még a hidegebb vérü is hajlandó. Mert zsarnokságot csak gyáva tűr; felszines, minden superioritas nélküli iskolás gyermeki zsarnokság alá pedig, mellynél izetlenebb, lealacsonyitóbb imperium nem létezhetik, egyedül esztelen állat görbed.

Számoljuk össze, a Pesti Hirlap szerkesztőjének iskolája ugyan mennyi persvasiót hordott fel, mióta az ő gondolta szerencse kaptájára törekedik felvonni a hont, a magyar közönség azon részének, mellyet az adó dolga illet, megindítására, megnyerésére, hogy neki adózni illő és igen hasznos volna, ugyan mennyi persvasiót hordott fel, lássuk csak; s viszont vizsgáljuk, milly iskolás viszketeggel és daczczal korbácsolta megnemszünőleg ellenben mind azokat, kik magokat férgekként legázoltatni nem engedék, s elvégre — mert az erőltetőkkel máskép nem birtak — azon szerencsétlen és hazánkat lealázó fogásra ugyszólván kényszeríttetének: erővel verni vissza a megtámadást; vizsgáljuk ezt csak, és indignatióval eltelve, mély búba fogunk süllyedni, mert valóban az érintett iskolának — s csak ennek volt hatása, mert violentiái által a többit mind paralysálta — az adó körülti működésiben olly arányban áll a persvasio a dögönyözéshez s lealázáshoz, mint áll 5: 100-hoz, holott az ügy sikeres előmozditására nézve az egész eljárásnak keveretlen, minden »nélkületek s ellenetek« nélküli persvasióbul kellett volna állnia, a méltatlan dögönyözésnek ellenben egyedül nullakép figurálni.

Én legalább ezen iskola részérül egy sor olly persvasiót sem olvastam, sem nem hallottam, mellynek psychologice véve valódi hatása lehetett volna azokra nézve, kiket mindenek előtt meg kell vala nyerni az adóügy részére; mert a mellett hogy a p. hirlapi adótárgyaló thema körülbelül mindig egyszerüleg csak igy pengett: fizess a domesticába, különben semmirekellő rosz hazafi, gyáva teremtés sat. vagy, s ekkép általján véve

elég mélysége sem volt a rábeszélésre számitott okoskodásnak, és ha itt ott kivétel gyanánt fel is hozatott némi gyám-ok, legtöbbnyire hozzáragasztatott valami terroristicai bunkó, melly a gyengédebb kedélyünek kedvező hajlamát nemcsak nem ébreszti, nemcsak nem érleli, de fagyos vizzel önti le; e mellett mondom legtöbb irott vagy elmondott szónoklat — s vizsgáljuk csak azok valódi szellemét — nem azokhoz vala intézve, kiket a kérdés eldöntése, hogy »valljon akarnak-e adózni vagy sem«, tulajdonkép illet, de meg nem szünő utféliségek — Gemeinplätze — által inkább azokhoz lőn irányozva — mintha a P. Hirlap szerkesztőjének mottoja »nélkületek sőt ellenetek« szerint az alkotványküntiekre lett vala szándék tétetni appellata — kiket a kérdés eldöntése jogszerűleg nem illet, ha t. i. a nyers erőnek ököljoga az illetők által az emberi nem elidegenithetlen jogai közé nem soroztatik.

Már illy kezelés után, bármilly paradoxnak látszassék is lenni, mit mondani fogok, azért tétova nélkül még is ezennel kijelenteni vagyok bátor, hogy noha nem lehet busitóbb minden magyarra nézve, kinek hona drága s ki huszonnégy óránál tovább lát, mikép az adó dolga ez uttal nemcsak megbukott, de hátrább löketett, azért mégis némi megnyugtatást hord magában ez idétlen eset; mert ha olly felszines kezelők mint a hirlapisták, minden férfiui ovakodás ellenére, az adó dolga körül a nagyobb részt ugy szólván meglepve, majoritást tudtak volna kikorbácsolni, az valóban még busitóbb lett vala, minthogy olly nép, mely a nemzeti élet legfontosabb ügyében magát bárki által is meglepetni s pimasz békaként felhorgoztatni engedi, melly minden féreg sőt még egy darab veres posztó után, habár horgot rejt is, vakon és mohón kap, illy nép, mondom jóra roszra egyiránt levén csábitható, nem rejti lényegében ujjászületésének legszükségesb kellékét, melly egyszerűleg abbul áll: »Ne hajolj a ‚valón' kivül semmi előtt«. Ámde a valót nem korbácscsal ismertethetni s kedveltethetni meg az emberekkel.

Mihezképest, jóllehet politikai hitvallásom szerint soha nem lesz a magyarbul semmi is, ha kiváltságos része arányla-

gosan nem járul a haza terheihez, azért nem vonakodom ezennel megvallani, mikép még is jobban szeretem, hogy a terroristák iskolája által nem hagyá magát az adó dolga körül lelketlen portékakint behálóztatni; s pedig, mert az adó körül vesztett csatát ügygyel bajjal ugyan, de valami mód még helyreállithatni, midőn viszont alig létezik elég hathatós és kivált elég szapora gyógyszer, melly nemzeti aluszékony tompa-eszüséget mostani században, mielőtt késő lenne, helyre tudna hozni. És ekkép a magyarnak jövendője körül valóban kétségbe kellene esni, ha őt minden persvasio s ezzel egybefüggni kellő biztositás nélkül adózásba birta volna ijesztgetni és korbácsolni a p. hirlapi töredék; midőn legalább bizonyos sagacitást s némi férfiuságot mutat, mellyel okkal móddal még elérhetni némi hasznost, hogy a megnemszünő, de minden alap nélküli, syrenféle p. hirlapi dagálydanok által elszéditni, elaltatni magát nem hagyá a nagyobb rész; a negédes korbácsolást ellenben egyszerüleg a ‚quod mihi justum, alteri aequum' tana szerint hasonló szerrel volt viszonzani kész.

Pest, jul. 6. 1843. (Jelenkor, 53. sz.)

V. Előre bocsátván, hogy nekünk magyaroknak általján véve minden különbség nélkül hasznos investitiókép igen sokat kell adóznunk, ha parlagi állapotjából valódi virágzásra akarjuk emelni honunkat, egy uttal azt is állitám, mikép az ország csontvelejét azért még sem szabad megtámadnunk, nehogy egy kis ephemer fény után még nagyobb parlagságra jusson szegény hazánk. Mihezképest, ha logicai biztossággal akarjuk honunkat instruálni, nem elég mind azt elősorolnunk, miben szükölködünk, sőt ez csak annyiban lehet hasznos, a mennyiben sürgetőbb szükségeinket a kevésbbé szükségesektül megkülönböztetni tudnunk kell; hanem mindenek előtt az a kikutatandó, hogy valljon mellyik azon somma, mellyet Magyarország mostani sinylő állapotja közt fizethet, a nélkül hogy csontvelejében csorbát szenvedjen. A szemes gazda legalább így cselekszik; mert a helyett hogy azt venné tekintetbe, mi mindenbe volna fektetendő pénze, és ide s oda s mindenüvé vinné tehetségét,

és e szerint eldiriboltan sem itt sem ott és sehol sem érne el derekast; a szemes gazda, mondom, nem szükségeinek tömegét veszi tekintetbe annyira, mint tehetségét, és ezt alkalmazza szükségeinek legsürgetőbbjeire.

Az adó dolgában tehát — mert e körül senki sem illik jobban be Magyarországra nézve utmutatóul, mint valamelly nagy parlagi birtokot gyakorlatilag instruáló gazda — szinte nem a szükségek tömege szolgálhat hévmérőül »milly magasnak kelljen az adónak lenni és mi mindenre kelljen fizetni« hanem egyenesen megforditva, egyedül az országnak nagyobb vagy kisebb, ha igy szabad mondani ‚fejős léte' szolgálhat az adómennyiség meghatárzásának alapjául valódilag. — Melly országlás máskép cselekszik, maga hinti el előbb utóbb, de egykor bizonyosan bekövetkező tönkre-jutásának alig elnyomható konkolyát.

Vannak ugyan esetek, mikor nemzeti lét, nemzeti becsület egyedül fegyveres küzdés, s ekkép minden erőknek leganticipálóbb kifejtése s használása által vihatja ki diadalát. Már illykor, midőn lét és becsület ugy szólván ellentétben áll a csendes és gyümölcsöző investitio lényegével, illykor tán mindent előlegezni, mindent koczkára bocsátni szabad, sőt még kötelesség is.

Ámde Magyarországnak sem létét sem becsületét nem támadja meg egy hatalom is ugy, hogy fegyverhez nyulva s e szerint mindent koczkára bocsátva, valami életbevágó anticipatiók szüksége volna napi renden.

Áldott békesség közepett élünk, s ha itt ott tán erősb kézzel mozdithatá is vala kormányunk elő honunk kifejtését, adjunk hálát, hogy az európai béke malasztját, minél népekre nézve, mellyek ezt használni értik, nincs nagyobb szerencse, fentartani birta és ekkép e jótétben mi is részesülünk.

Tulcsigázott, koczkára bocsátott áldozatokra, mellyek az ország csontvelején ütnének csorbát, ez okbul tehát életbevágó szükségünk nincs; hanem csak ollyasokra, mellyeket a honi test egészségileg elbir.

Magyarország azonban, ha egyes gazdagokat és pénzese-

ket kiveszünk, kik valóban csak kivételkint léteznek köztünk, egyetemileg tekintve, mint ma áll a nap, nagyon szegény. A parasztság némileg megvan ugyan, s ha fárad, ha izzad, általján véve nem koplal, de gazdagnak, ugy hogy jobb haszon és jobb lét reményében sokat előlegezni volna képes, azért bizony még sem nevezhetni azt. — A kis nemesség legszomorubb állapotban teng, s mi több, naprul napra kétesb körülmények közé fog sülyedni; mert vagyonát megnemszünő szaporodásánál fogva mindinkább eldiribolván, s más részrül szabadalmihoz képest semmi kellő rendszernek magát alávettetni nem türvén, maholnap vajmi sok kis nemes, tán a legnagyobb szám, minden benne rejlő jó tulajdona mellett, bár akarja bár nem, ha éhen halni nem kiván, ingatlan és ingó jószág s előleges kiképzettség nélkül, vagy a közönség legaljasb s legizetlenebb munkáit űzni, s ha ezt tenni büszkesége és keleti indolentiája nem engedi, koldulni, vagy ‚jó móddal szerezni' és ennek következtében legtöbb idejét börtönben tölteni, vagy voksát, ezen ugy szólván egyedüli sajátját, lehető legdrágábban árba bocsátni, és ekkép a hon mezején lelketlen portékakint vajmi diszteljesen (!) figurálni lesz kénytelen.- Az eldiribolás által még egészen meg nem zsibbasztott nemes és főnemes pedig részint egészen ben van már a csődben, részint vajmi keservesen közel áll ahhoz már. A városok és kiváltságos nagyobb községek, meg a papi és kamrai jószágok végre vagy már ugy is untig meg vannak nyergelve, vagy nincsenek productiv állapotban, és körültük szinte több a füst mint a zsir, minélfogva ezek sem képeznek most valami derék kincsforrást, midőn néhány pénzest kivéve, a kereskedői karzatot sem lehet általjában dúsnak tekinteni, és e fölött sem kellő belfogyasztás sem illő külkereskedés nincs; de e helyett minden dermedez, minden pang, ugy hogy bár merre forduljunk, sehol sem lelendjük Magyarországban azon egészséges és általjános alapot, mellyre az eddiginél sokkal nagyobb terhet lehetne, a nemzeti csontvelő csorbitása nélkül, állitni.

Fejőssé kell ennélfogva előbb tenni az országot, mielőtt azt, számtalan szükségeinket pótlandólag, veszély, azaz elgyen-

gités s ekkép hátralökés nélkül derekasan, ugy mint illenék, meg lehetne fejni.

Fejőssé, vagy ha határzottabb kitétellel akarunk élni, »adózhatóvá« azonban országot rövid idő alatt könnyü szerrel, s egyes panacea-féle csuda operatiókkal nem tehetni, nem bűbájolhatni, s annál kevesebbé magyar honunkat, melly mindenben annyira hátra s annyi régi falaktul olly irgalmatlan sok ellentétbe szigetelve van, s mellynek e fölött nincs a mostani köz civilisatióval könnyen érintkezésbe jöhető, mint nemkülönben világkereskedésre nézve fölötte kedvező fekvése.

Magyarország ennélfogva még sokkal nehezebben tétethetik némi bármilly sokat igérő és fényes, de egyes eszmék létrehozása által adózhatóvá, mint Európának szinte legtöbb országa; mert ha csalni nem akarjuk magunkat, nincs a világ e részében igen sok hon, vagy tán alig van egy is, melly vagy a tengertül, az emberiség eszmecseréjének ezen legfőbb üterétül annyira volna eltávolitva, vagy olly müveletlen gyermekkorban levő szomszédoktul volna körülvéve, s ekkép mintegy saját határai közé volna saráglyázva, mint hazánk, és alkalmasint egy sincs, melly annyira volna fennálló és az idő által kősziklává keményült institutiók elválasztó falaitul és e fölött annyi ellentételes heterogeneitások átkátul elkonczolva, elzsibbasztva, mint éppen honunk.

Illy műtétel ehhezképest, melly szerint nagyobb adózási tehetségre emeltethetnék országunk, egyedül sokféle egyhangzásba hozott s ekkép együttműködő tényezőknek lehet eredvénye.

Illy tényezők — a nélkül hogy azokat ez alkalommal rendszeresen sőt kimeritve elősorolni szándokom lehetne, mit ekkép későbbre hagyni vagyok kénytelen — illy tényezők, mondom, mellyeknek együttműködniök kell és semmi esetre hibázniok nem szabad, mikép ország a szó valódi értelmében adózhatóvá váljék, például effélék:

Jó közlekedések; gyors de e mellett olcsó és meg nem ölő hitel; biztos, soha semmi által el nem ferdithető, el nem halasztható, szóval: ki nem játszható birói végrehajtás; köz

ipar; derekas belfogyasztás, és minden békóitul felszabaditott külkereskedés; az ingatlannak mindenkire nézve és minden legkisebb zaklathatás nélküli, sőt emberileg szólva, tökéletes biztosságu birhatása; vagyoni, személyi lehető legnagyobb bátorság; gyors és bárkit illetőleg egyforma törvénykezés; szétágzásoknak lehető legsikeresb elmellőzése; unitásoknak viszont leghathatósb előmozditása; minden sajátnak lélekismeretes tiszteltetése; gyakorlati kiképzésre szolgáló elégséges és mindenki által használható intézetek; kereskedői becsület; köz erkölcsösség sat. sat. szóval: valami országnak egészséges és derekas »adózhatóvá« tételére mindazon tényezőknek együttmunkálása kivántatik meg — és ekkép azok egyikének sem szabad hibáznia, melly tényezők egy civilisált és polgárilag szabad országnak, ha így mondhatni, természetes kisérő kellékei, s mellyek által virágzásra emeli a nemzeti családokba oszlott emberi nem a legmostohább tájt is, midőn hijukkal a természet legmosolygóbb vidéke is elvégre vadonságba dül.

Jó közlekedés például, mellyet nemzet előmeneteli küzdésiben egybepontositott erővel kiállitni birna, e szerint még nem igen nevelné adózási tehetségét, ha nem volna azon *mit* és *hová* vinnie, ha t. i. nem nyerne egyszersmind módot, többet kiállithatnia, többet fogyasztania, a fölösleget jutányosan kivihetnie, s több effélét; az általjános nagyobb kiképzettség viszont szinte nem igen gazdagitná az országot, ha egy uttal könnyebb kereseti mód, biztosb birhatás, jobb közlekedés, s több efféle nem vettetnék meg a nagyobb kiképzettség gyakorolhatásának előlegesen alapul.

Egyes eszme valósitása bármennyit igérő és fényes volna is, nem igen vezetne czélhoz, ha némi más kellékekkel, mellyek sikerét feltételezik, egyhangzásba nem volna hozva és azokkal rendesen együtt nem működnék.

Mostanság például, kedvező időjárásoktul elősegítve Magyarország néha annyit termeszt, hogy se hossza se vége; s ugyan mi nagyot használ? Valóban az egészre keveset, mert egy kissé több kenyér-, bor-, pálinka- és husfogyasztás mellett szinte minden megmarad in statu quo; és miután ez által a

productiv erő nem nő, az adózási tehetség is pang. Kiképzett ember tökéletes hijával pedig éppen nem vagyunk. S valljon mi megint ennek haszna? Az országra, a közállományra nézve vajmi csekély, mert legtöbbnek nincs munkája, nincs keresete s ekkép szinte nincs kenyere.

S valljon ezen keserves anomaliának megint mi az oka: azon anomaliának t. i. hogy részint nem bír az ország elég kiképzett kézzel, részint a honban létező kiképzett kéz megint nem mindig leli keresetét, sőt nem ritkán dologtalan sínylik? Nem egyéb, hanem hogy a nemzeti gazdaságnak s ebbül folyó ‚adózási tehetségnek' tényezői nincsenek egyhangzásban, sőt ezen tényezők néhányaival még el sincs látva honunk; mibül aztán — jóllehet ezt sok felfogni nem képes — nemcsak mind azon anomalia, melly közt létezünk, de hervadt állapot, sőt annyiakban egyenes mozdulatlanság okszerintileg veszi legtermészetesb s ekkép el nem maradható eredetét.

Óra, bármilly mesterileg legyen is egyébként részleteire nézve készitve, nem járhat jól, ha részei egybehangzásban nincsenek, sőt éppen nem is járhat, ha valami akármilly kicsi de alkotó résznek hijával van. — Gazdaság vajmi kétes állapotban lebeg, ha kellékei közt nem létezik bizonyos lánczolat, és néha egy kutásásra roszul választott hely elég, a legköltségesb investitiókon csorbát ütni.

Szintígy áll az eset valamelly ország felvirágoztatási ügyében, csakhogy még nagyobb nehézségek s bonyodalmak legyőzésétől, s még több tényezők működésbe és egybehangzásba hozatalától feltételezve. Miszerint vajmi nagyon hibáz az, ki például azt hiszi: Legyenek csak lerombolva a határvámok, vagy készittessék csak Pestbudárul Fiumeig vasut, és roppant előmenetelt teend honunk: mert noha vámi akadály nagy baj, hogy ne mondjam, nagy átok, közlekedés ellenben, meg kikötő igazi áldás, hogy ne mondjam, sine qua non: azért bizony, a legjobb közlekedések s legjobb kikötők sem használnak, némi más tényezők hozzájárulása nélkül honunk felvirágzására többet, mint használt például az elszigetelve álló egyes panacea-ként kiszemelt váltótörvény kisérlete. Ez pedig nem sok.

Nem nem, mindaddig, míg az egészet tekintve hitelünk olly ingadozó lábon áll, mint ma; míg a törvényhatóságok eljárása általján véve olly hanyag, olly kétes, olly önkényes, olly néha éppen ki nem csikarható, mint ma; míg egytül a törvény távulabb áll mint a másiktul, mint ma; míg a legfőbb hatalomnak szava engedelmesség s tán későbbi panasz helyett, egy repraesentatiót arat a másik repraesentatio után, és nagy részint olly nyomorult lábon áll a törvények végrehajtása, mint ma; míg olly kevés kereskedői köz becsület létezik, és olly kevés pártoltatást lel a külföldi magyar honban, mint ma; míg politikai kolomposok és vezetők kivánnak lenni számosak, kik az ideálok regioiban kalandozván, a statustudománynak legelső fokaira sem valának képesek felmászni, vagy inkább felhőikbül leereszkedni sat. sat.: mindaddig sem vasut, sem tengeri kikötő, sem semmi a nagy világ hátán — tán a bölcseség kövét, ha fel volna lelhető, kivéve — nemcsak nagy csudákat nem mivelni, de még a legkevesebbé vérmes várakozásokon is innen maradni fog, valamint innen maradt a váltótörvény, innen maradt a szabad adásvevés, innen maradt a mezei rendőrségi törvény sikere, és innen maradt — ha csalni nem akarjuk magunkat — szinte minden hasznos; ámde annál tulabb ment az elbizottság, a féketlenség, minden felsőbbségnek fitymálása, szóval: egy teljes szétbomlásra vezető állapotnak minden kelléke.

Igen távul vagyok egyébiránt — s értsük egymást — az itt előadottak által egyes tényezőket, mint például váltótörvény becsét, ha az t. i. némi impracticus hibáitul kitisztittatnék, jó közlekedések, biztos kikötők hasznát s efféléket legkevesebbé is kérdésbe venni akarni. Ez éppen nem szándokom; mert hiszen valamint egy téglábul nem lesz ház, de azért egyetlen egy téglának is megvan, mint a ház egyik kiegészitő részének, becse: ugy bármilly kis tényező, melly az ország felvirágzásához járul, sem megvetendő, csakhogy — és ez azon hiba, mellybe legtöbb magyar politikusaink esnek — egyes tényezők minden más tényezőknek kellő egybeköttetése és azokkali rendes együttmunkálása nélkül, vajmi kevés hasznot haj-

tanak, és ekkép épen olly kár azokat ‚in singulari' minden kellő kiséret nélkül életbe léptetni és a nagy világba küldeni, mint ittas török Delhi-féle vitéz, ki in singulari támadja meg a tömegben levő ellenséget, sem nyert soha de egyetlen egy csatát is.

Számos tényezőre, s ezeknek igen egybehangzó és rendes működésére van szükségünk — s ím erre akarom figyelmeztetni a magyar közönséget — ha futóhomokra nem állitván reményinket, ámitás nélkül virágzóvá, s ekkép derekasan és veszély nélkül adózhatóvá kivánjuk tenni honunkat.

Némi tényezők életbehozása — mellyek hijával az ország nem lehet, ha azt virágzásra emelni ohajtjuk — igen csekély költséggel jár s inkább csak munkába telik, sőt néha egyedül egy rövidke törvénybe, és ekkép ugy szólván egy tollvonásba. Más tényezők viszont egyedül roppant költséggel vásárolhatók meg. Az ősiség módositása, elrendezése például, mi nélkül, bármikép kerülgessük is e kérdés megrostálását s végképi eldöntését, soha valódi hitel áldásával nem fog birni honunk, a most érintett categoriák elsőjébe tartozik, abba t. i. hol egyedül jó törvényre, s ennek hozásával egybefüggő munkára és aránylag csekély költségre van szükség. — A Buda s Pest közt épülő állandó hid szinte ez osztályba esik, minthogy annak létesitése az országnak csak munkába és azon aránylag csekély költségbe telt, melly a törvénynek hozatalára és a végrehajtó küldöttség eljárására kivántaték meg. Országos közlekedések, kikötők, nevelő intézetek, tanodák, polytechnicumok, kór-, lelencz-, árva-házak, javitott börtönök s illyesek azonban egy tollhuzással el nem végezhetők, mert ezekhez költség, és egész országot véve tekintetbe, roppant költség kell, mellyet habár törvény parancsol is kiállitni, nem minden haza állithat ki, még csontvelejének megtámadásával sem.

A főfeladat tehát az: mennyire csak lehet, ‚tollvonással' segitni a bajon, azaz: mindenek előtt jó törvényekkel járulni a haza felvirágzásához.

Pusztán illy szerrel azonban, noha jó törvénynek sokszor óriási a hatása, mindig nagyot és mindenben szaporát nem

mivelhetni. Ámde a középszerü, az aljas nem fogja kielégítni keblünk vágyát, pillanatink pedig felette drágák, és ekkép bizony, ha nem akarjuk mi magyar kiváltságosak isten és ember előtt megérdemleni a here meg a trücsök czimét, melly két bogárnak egyike semmi közterhet nem visel, másika ellenben nem bir elég belátással, valamicskét előlegezni: akkor addig is, míg sokat vihetünk honunk investitiójára, vigyünk legalább annyit, a mennyit csontvelőnk csorbitása nélkül vihetünk. — Ez pedig ha csalni nem akarjuk magunkat, és némi kényelmink sőt hasztalan fecsérlésink feláldozását nem vagyunk elég gyávák s elég hypocriták, csontvelőnk megtámadásával összekeverni, s mint illyest a világ előtt kitárni, kikürtölni — ha éppen nem is sok, egy kis kezdetnek isten áldásával tán elég lesz, s ekkép minden kiváltságosnak, egyet sem véve ki, tiszte: tétova nélkül a köz adó terhe alá állni, feltéve:

Ha nem raknak hátára többet, mint a mennyit tehetségének csorbitása nélkül elbirhat;

Ha e tekintetben valamint a jelenre, ugy a jövőre biztosittatik; és

Ha okvetlen fog adózásának gyümölcse aránylag rá is háramlani.

Az adózási kérdés Magyarországot tekintve ennélfogva körülbelül ezekben pontosul össze:

Kikutatni: mit lehet ugy szólván ‚tollvonással' végezni, mihez kell ellenben elkerülhetlen költség;

Egybevetni: milly tényezőknek kell mulhatlanul bizonyos compendiumban egyszerre s együtt életbe lépni, nehogy hatástalan peregjen le működésük;

Fontolóra venni: mellyik volna azon summa, mellyet Magyarország most és legközelebb időkre rendesen és csontvelejének csorbitása nélkül elbirni volna képes;

Megvizsgálni: valljon melly tárgyak öszvege lenne az, melly legtöbb, legegészségesb, legáltaljánosb és legtartósb gyümölcsözést igérne, s mellynek életbe hozására ekkép előlegesen volna minden disponibilis munka, idő és tehetség összepontositandó;

Kifejteni: mire lehetne határozni adót és mi módon, hogy az lehető legkönnyebben lehetne viselhető;

Kellő alapokra állitni: milly kulcs és milly felosztás szerint volna a kitűzött egyetemes adónak summája kivetendő és behajtandó; s végre

Felvilágositni, okokkal meggyőzni azok többségét, kiket a kiváltságosak által viselendő adó ügye jogszerüleg illet, hogy az investitioképi adózás, mellybe az ember nem kelepczéztetik be erővel, hanem mellyet a gondolkozó, nagyobb haszon fejében, tehetségéhez képest szabad akaratjánál fogva önként veszen vállaira, nemcsak nem üt csorbát a szabadságon, és éppen nem zsarolás, hanem az a tudatlanság s előitéletek valódi rabszolgája, és az a maga magát legotrombábbul zsaroló, ki nagyobb haszon és nagyobb kéj fejében nem adja ki tehetségének fölöslegét kamatozó gyümölcsre, de azt kamatlan vagy elássa, vagy egyenesen elfecsérli.

Pest, jul. 16. 1843. (Jelenkor, 56. sz.)

VI. Minap bizonyos fiatal politikus vagy inkább honi hős, forró melegen hordván keblében hazánk előmeneteli ügyét, azon bevárni nem tudó nyughatatlansággal, melly általján véve az egészen meg nem érett kedélyeket szokta jellemzeni, Franciaországban, fiatal Teutoniában és némi könyvekbül felszedegetve, és saját képzeletének tehetségivel pótolgatva, terveinek egyikét halmozván a másikra, mik után aztán okvetlen boldog fogna lenni Magyarország, majd szédelgésbe hozá bizonyos kiábrándult barátját. »Istenért ne fulaszsz meg a terveknek és saját találmányidnak olly fertelmes olla potridájában, drága öcsém« — igy rebeg ez hozzá, míg az némileg meglepetvén, hogy kaleidoskop-féle képein nem bámulna régi barátja, imigy szól hozzá: »Tehát mit kell tenni és min kell kezdeni, hogy Magyarország felvirágozzék?«

Mire a kiábrándult ekkép válaszol: »Mit kell tenni s min kell kezdeni, hogy Magyarország felvirágozzék, ez, drága földi, olly kérdés, mellyet könnyen és egy két szóval senki

nem oldhat fel, jóllehet el akarom hinni: tán alig van magyar, ki — most, miután nem alszik többé — mást szomjazna. Mit kelljen azonban saját személyemnek tenni, mikép tehetségem szerint aránylag én is járuljak azon czél eléréséhez, melly után sóvárogsz, azt tudom, és e szerint cselekszem is: midőn, ha megengeded, azt is megmondom, valljon mit kelljen Neked mivelni, hogy Te is betöltsed a felhozott fontos kérdésre nézve helyedet. S ugyanis Neked mindenek előtt a statustudományi rudimentumokra kell leereszkedned; mert mig azokkal nem fogsz egy kissé jobban megbarátkozni, mindaddig bizony éldelhetlen leveseket fogsz csak főzhetni, és legfeljebb légvárakat épithetni hazánk számára, mig más részrül többet zavarhatsz, mint a menynyit aztán egy könnyen ismét tisztába lehetne hozni.«

»Rudimentumokat, rudimentumokat, én, hm!« így mormol erre magában a fiatal hős s tán nem is tudván, hogy valljon mi lehet az a rudimentum, tanácsló barátjától kedvetlenül elfordul, őt ez óta bölcs fejében alkalmasint azok sorába helyezvén, kik nem őszinték és nem elég hős akaratuak; mert a helyett hogy egyenesen járulnának a kérdések feloldásához — mintha ez olly könnyü volna és ehhez csak akarat kellene — mindig csak kerülgetik és meg nem szünő előzvények által péczézik azokat körül.

E kis esetet, melly mutatis mutandis mostani napjainkban alkalmasint sokszor jön elő, vagy legalább igen sokszor jöhetne elő, azért hozom fel, mert mióta az adórul irok, nem egy oldalrul lobbantják szememre, hogy valamint azelőtt türhetlen vala, ugy most még türhetlenebb volna terjedelmességem, és ekkép ugyan! jönnék valahára már valami befejezésre.

Én azonban az adó ügyét ollyannak tartom, mellyet előleges felvilágositások nélkül siker reményével Magyarországban nem indithatni meg, s pedig: mert alig van tárgy, melly körül vastagabb előitéleti és elfogultsági lánczok által volna lebilincselve a magyar.

Legyen ez okbul szabad, mint eddig, ugy tovább is, némi rudimentumok elősorolásával valamennyire megvetnem azon

alapot, melly nélkül, én legalább ugy hiszem, hiába fáradnék az ügy körül.

Közönségünknek, melly az adó dolga eldöntéséhez jogszerüleg járulhat, általjános kiképzettsége olly különböző, hogy, mi engem illet, én nem igen látom át, mikép lehetne azt olly életbevágó ügynek, mint az adó tárgya, ha annak diadalt ohajtunk készitni, néhány rövid okoskodással megnyerni. Volna a tárgy egyedül ollyanok kezeibe letéve, kik jó számitók és e mellett meglehetős tehetségüek, s e fölött a polgári szabadság valódi kellékeivel is megbarátkoztak már, akkor igaz, minden előzvények előleges felhordása nélkül, legjózanabb volna tüstént vitatás alá venni e három kérdést: ki mit fizessen; ki mire fizessen; és ki mi módon fizessen; és legott ennek alapjára állítni a dolog alkalmazását. Miután azonban a jó számitók osztálya vajmi gyér Magyarhonban, és a legtöbb kiváltságos közelebb áll a koldusbothoz, mint a tehetős léthez, és e fölött a legnagyobb rész azért véli magát szabadnak, mert nem fizet, és felfogása szerint nem a köz terhekbeni részesülés tehetné büszkesége tárgyát, de azért kevély, azért magát pávaként felfujó, mivel minden fizetéstül ment és hereként semmihez nem járul; illy körülmények közt az érintett három kérdéssel minden előzvény nélkül állni elő, annyit tenne, mint kapustul törni be a házba, azaz: egyenesen azon iskola nyomdokait követni, melly iskola iskolás vezéreitül vezettetve megbuktatá vagy legalább hátraveté az adó ügyét.

Hol ugy szólván uj aera megalakitásárul van szó, és illyesnek — mert az egyedül bizonyos megrögzött közvéleménynek megigazitásától függ — nem nyers erővel, hanem szőrmentiben, azaz, okokkal meggyőzés, rábeszélés és kedvező hajlam megnyerése által kell eszközöltetnie — és nemde köztünk ez a feladás? — ott előzvényeket és néhai eltéréseket még különös talentumu sem kerülhet el, habár elégséges ideje volna is. Ha tehát én, csekély tehetségem- s felette szükre mért időmnél fogva esem illyesekbe, azt a nyájas olvasó a dolog végett türje kegyesen. És mindenek előtt ne itéljen el, míg nem fogta olvasni az egészet, mikor tán azt lesz kény-

telen vallani, hogy habár néha hosszadalmas és magamat sokszor ismétlő valék is, azért még sem bocsáték semmit előre és nem is tértem el a tárgytul soha is, minden ok nélkül.

Sok szép szónak, meg nem egy mulatságos előadásnak, néha legkisebb haszna sincs; midőn ollykor a legszárazb elemezés is, melly nem aratott tapsot, elvégre még is mindenkinek tetsző következményeket von maga után.

Engedelmet kérek ehhezképest, ha mielőtt a dolog lényegébe bocsátkoznám és megmutatni ügyekezném, hogy Magyarhonunk koldus állapotjának daczára egy kis jóakarattal és helyes kezeléssel, csak rövid idő alatt mind szellemi mind anyagi tekintetben, vajmi virágzóbb képet mutathatna a mainál; ha mondom, mielőtt ezt megmutatni iparkodnám, igéretem szerint előlegesen azt terjesztendem elő: valljon mit mivelek, ha megfizetnek, hogy az adó ügyét megbuktassam.

Pest, auguszt. 17. 1843. (Jelenkor, 65. sz.)

VII. Folyó évi julius 16-kán közrebocsátott jelenkori VI. adóczikkem végén azt állitám, hogy mielőtt a dolog lényegébe bocsátkoznám, előlegesen azt fognám terjeszteni elő: valljon mit mivelek, ha megfizetnek, hogy az adó ügyét megbuktassam.

Mikor illyest igértem, nem volt czélom hosszadalmaskodni, vagy elménczségek által mintegy boszút gyakorolni azokon, kiknek az adókérdés elestét köszönhetjük; de szándékom egyedül az vala, lehető legélesebben kitüntetni az ez ügyben elkövetett hibákat, mihezképest azok jövőre, mennyire lehet, elkerültessenek; minthogy a körül forog létünk és nemlétünk — oh ne csaljuk magunkat — valljon akarunk-e járulni, s nemcsak phrasisokkal de tettleg, honunk felemeléséhez, vagy sem; és e szerint minden erők, minden tehetségek arra pontosítandók össze, mikép az eddig elkövetett hibákat kerülve, ujra szőnyegre hozzuk az elesett ügyet, és annak elvégre diadalt szerezzünk.

Elesett ügyet, kivált ollyast, melly annyi ingerültséget, sőt mondhatni, olly aggasztó felbőszültséget szült, mint a

mennyit nálunk az adó dolga okozott, felette bajos, sőt mondhatni, lehetetlen rövid uton és könnyü szerrel a diadalnak csak legtávulabbi hihetőségével is ujra szőnyegre hozni. Tervem, mellyel ismét megkedveltetni iparkodám az annyira gyülöletessé vált tárgyat, ennélfogva terjedelmesebb és részletesb volt, mint a millyennel előállni illő lett vala, ha azon szerencsétlen tulbuzgóság, melly honunkban most annyit veszélyeztet, ez ügyet is nem állitja tűhegyre és nem buktatja meg.

Ha megrohanást valami erősség egyszer visszaver, azt puszta megrohanással többé nem kerithetni kézre, sőt mennél többször zaklatják megtámadásokkal, annál daczolóbb állásba jő, mint jöve egykor a töröknek átellenében fügét mutató szüzével Komárom. Illy esetben, nehogy kudarcz tetőzze kudarczot, egyedül rendszeres, minden részleteiben egybehangzó ostromlás vezethez czélhoz. Az adó dolgával éppen igy jártunk. A tulbuzgók »csak rajta, csak rajta, szoritsd,« megrohanák a nagy előitéleti várt, mellybe tudja az ég és rá mernék esküdni, egy kis méltánylat »okkal móddal« bizony előbb bele vezette volna a szebb lelkületü magyart, melly előitéleti várnak őrserege azonban részint a megtámadók előtt becsapta a kaput, ugy hogy az most a legeldöntőbb okoskodásnak, sőt a saját legkézzelfoghatóbb haszonnak sem nyilik meg többé, részint ugy visszaverte a daliás megtámadókat, mikép ezek, ha az ajtó helyett nem akarnak egyenesen ablakon által a »szabadba!?« jutni, a szólásszabadság daczára az adót de csak emlitni sem merik; azon gyönyörü szabadság daczára, mellyet a magyar mind felülrül mind alulrul olly féltékenyen meg tud őrizni — ha ha ha! — sőt itt ott még mélyen hallgató legalázatosb képeiket sem mutathatják a propagandista sáfárok, szólásszabadsági vajmi lealázó és életbevágó antidotumok nélkül.

Illy körülmények között — igy okoskodám magamban — »vagy fel kell hagyni a dologgal, legalább egy ideig, míg a szenvedelmek lecsilapodnak és ismét szólni lehet az emberekkel, vagy olly győző okokat szükség a megbuktatott ügy mellett felhozni, mellyek egészen más világba állitván a dolgot, azt gyülöletességeibül némileg kivetkeztetik.«

Felhagyni azzal, vagy ugy nevezett jobb időkre hagyni azt, mi körül létünk és nemlétünk forog, azonban nem kevesb, mint sir felé egy ‚jókora' lépéssel közelebb indulnunk; mert ha csalni nem akarjuk magunkat, naprul napra, órárul órára sötétebben borul ránk a legaggasztóbb vész; és ugyan mikor fog ismét megáldani a sors olly ingatlan békével, mint a millyent élvezünk, és mindenek előtt mikor megajándékozni olly loyalis kormány-főemberekkel, mellyek mint a maiak, a legitimitas elvénél fogva annyira tisztelik nemzetiségünk és alkotmányunk zománczát? Kérdem, mikor fognak a körülmények annyi legsürgetőbb tennivalóink tömegét tekintve illy kedvező, valóban lehetne mondani, illy ternoi sorban egybetalálkozni? Én azt hiszem, soha; és azért csendes, minden ingadozás nélküli átalakulásra most van idő, vagy soha többé; melly pillanatot ha használatlan el hagyjuk illanni, nem fog ugyan rögtön veszni honunk, mert nyavalyája nem ollyas, mint a millyenbe egészséges esik, ki hamar vész vagy hamar gyógyul, de régen nyomorgóé, ki ezt mintegy megszokván, nem kerüli el a halált ugyan, de sokáig elhuzhatja baját; azért alig hihető — ha csalfa reményekkel és gyermekes önámitásokkal nem akarjuk örökleg elbóditni magunkat — hogy valaha is kedvezőbb reformatioi csillagzatok közé jusson a magyar, mint a millyenek közt ma létezik. Felhagyni tehát semmi esetre nem lehet a dologgal; és ekkép ugy látszik, mintha egyedül rendszeres megmutatás utján lehetne érni diadalt.

A kedélyek azonban annyira fel vannak ingerelve, és a terrorismus annyira gyakorolja, nemcsak tanácskozásainkban de mindenütt másutt is, zsarnoki hatalmát, mirül ha egyéb nem, a legközelebbi néhány héti diaetalis praxis is tökéletesen meggyőzött, hogy valóban nem hiszem, hideg és rendszeres okoskodással e pillanatban valamire menni, és az illetőket valami ollyasrul, mi nincs inyök szerint, de azért mégis felette üdvös volna, capacitálni lehessen. Le kell mondani e szerint az egészrül — és e kettő közt én legalább nem látok harmadikat — vagy ugy szólván koczkára tenni politikai eljárásunkat, miután, ha bús tekintettel ugyan de férfiui elszánt-

sággal nézünk honunk jövendőjébe, lehetetlen lesz meg nem vallanunk, hogy bizony egész létünk is csak koczkán függ.

Hosszadalmasb és rendszeres tervezetemmel ennélfogva, a hazai közterheket illetőleg, felhagyok; felette sajnosan ugyan, mert illyes után némi kis sikerért szinte kezeskedni mertem vala, mert hiszen sok jó van az emberekben, csakhogy lappangólag, mikép nem egy sokra ma rá nem áll, mi később egy kis felvilágositás után, büszkesége tárgya lenne; de azért mégis felhagyok, minthogy jobb időre várni itéletem szerint balgaság, okoskodással lecsilapitni sőt legyőzni akarni a felbőszült kedélyeket pedig csak képtelenség és igazi időveszt és lenne.

Ki vele tehát nyersen és minden czikornya nélkül. Legalább meglátandjuk vajmi hamar: van-e még a magyarban elég tehetség és akarat nemzetileg felvirulni; vagy máskép mondva: csakhamar megfogjuk tudni, van-e benne »még« vagy »már« — nem vagyok bizonyos, mellyik a szabatosabb kitétel — elég életszikra és elég valódi nemesség és őszinte honszeretet, mikép szavam alapra és rokon kebelre találjon, és annak ekkép hatása legyen.

Az előre bocsátott adói VI. czikkben mondottak, miket ez uttal rendszeresen mint szándéklám nem folytatok, használjanak ennélfogva némi propylaeákul, — mellyekre azonban még visszatérni fogok — mennyit használhatnak Mi pedig feltett szándékomat illeti, előterjeszteni: mit mivelek, ha megfizetnek, hogy az adót megbuktassam; ezzel is mostanság felhagyok, minden felvilágositást és részletest későbbre halasztván, mikor egyszer némileg ki fogtam tárni eszmém fővonásit.

Magyarország összes területe Fényes szerint 4894 □ mértföld, vagyis 1200 □ öllel 62,398,500 hold. Ha tehát minden holdtul az országnak investitiojára fizettetnék általján véve 2 garas telekdíj, évenkénti 6,239,850 frt állna az ország szabad rendelkezésére.

Eszmém, vagy ha akarjuk: inditványom tehát az, hogy

magamat tekintve. nem bánom mátul kezdve, általján mindenki fizessen két garas évenkénti telekdíjt minden holdjátul, de szorosan e következő és később tán pótlandó föltételek alatt :

1szer. Ne örökre kösse magát le a nemzet efféle telekdíj fizetésére, és ekkép azon summa, mellyel hazája felemelésére járul, már magában viselje az eltörlesztés — amortisatio — elvét.

2szor. Az így egybegyülendő summa semmi másra ne szolgáljon, mint Magyarország szellemi és anyagi kifejtésére.

3szor. Azon kérdésnek eldöntését, hogy valljon mi mindenre legyen forditandó a hazai investitionalis kincstár, egyedül s mindig az egyetemes törvényhozás intézze el akár közvetlen maga, akár közvetve megbizottjai által.

4szer. Egy országos, Budapesten létező kincstári hivatal kezelje az ekkép bejött pénzeket.

5szer. A pénzeknek mire lett forditása minden következő országgyülésnek terjesztessék elibe.

Ez volna fővonásokban a dolog lényege. Nézzük alkalmazását, addig is szinte legáltaljánosb vonásokban, míg részletekbe fogok bocsátkozhatni.

Tegyük fel: törvény által meg van állapitva, hogy minden holdtul két garas évenkinti telekdíj foly a haza investitionalis pénztárába, és ekkép honunk 6,239,850 ft jövedelemre számithat; de itt most kerek szám és könnyebb egybevetés végett csak 5,000,000-t veszek fel. Ugyan mi volna akkor eszközlendő? Ezen öt millióval, melly a telekdíj után béjő, instruálni a h o n t? Ez csak ‚rák előmenetelt' eszközölhetne; mert ugyan mi öt millió olly országra nézve, mint Magyarország, melly mindenben olly aggasztólag hátra van? Valóban felette kevés, ha t. i. valósággal nemzetileg fejlődni vágyunk. És aztán mi vetne véget efféle fizetésnek? E bizonyos öt millio jövedelem fejében ennélfogva fel kellene venni pénzt. Okkal móddal négy percentre bizonyosan kapna az ország elégséges investitionalis tőkét; de tán három és félre is; mert olly papiros is létezik, melly al pari áll és csak négygyel kamatoz, jóllehet semmi

valóságos hitelsarkalata, a kormánybani bizodalmon kivül, nincs. Ha tehát négy percentért kaphatni pénzt minden anyagi alap nélkül, ugyan miért ne lehetne kapni három és félért, mikor egész országnak ugy szólván szűz ingatlana ajánltatik hypothekául? Hiszen rég elismert axioma, hogy a kamati láb annál kisebb, minél nagyobb a biztosság, és megfordítva; s hogy nagyon meg nem terhelt ingatlannál biztosb hypotheka nem létezik. Három és féllel számítván tehát a kamati lábot, mit tán bizvást tehetni, száz millió tőke lehetne és volna felveendő, melly három és fél száztulival kamatoztatva, s egy és féllel törlesztve, mintegy harminczöt év leforgása alatt le lenne róva; miután jó kezeléssel okvetlen felvirágoznék a hon, ha t. i. felvirágzásra még képes, mit én — jóllehet mai körülményink közt nem igen kecsegtethet a remény, mert soha nem dult a magyar saját keblében felfogásom szerint még otrombábbul, mint most — éppen ugy hiszek ma, mint hittem éltem tavaszkorában.

Száz millió pengő forintnyi tehetség okosan kezelve, milly óriási erő! Okosan kezelve mondom, mert valamint nem egy dús egyed jut koldusbotra, a nélkül, hogy csak mákszemnyi valódi hasznot hajtott is vala hazájának, az emberiségnek, sőt maga magának: szintugy lehet száz milliónál sokkal többet elfecsérelni Magyarország investitiójára, a nélkül hogy annak azon haszna legyen, mellyet illy előlegezések után méltán lehetne várni. Illytül azonban ha nem tudja némileg megóvni magát nemzet — némileg mondom, mert valamellyes tévedésekbe okvetlen minden nemzet esik, és annál inkább a képzeletdús magyar — akkor ugy sem segit azon semmi is, és ekkép ez okbul a két garasos járuléktul visszarettenni nem szabad.

Száz millió pengő forintnyi tehetség, okosan kezelve — ismétlem — óriási erő! Pénz dolgában illy summával valóban jó menedéket leltünk volna, és *nemzetileg* rendelkezhetnénk; midőn most, jóllehet legtöbbekben annyira felfuvalkodottak, bármilly szerényt szándékoljunk is, jobbadán csak légvárokat épithetünk, vagy legfeljebb inkább koldusokhoz mint nemzethez illő vállalatokat vihetünk ki. Most akármerre for-

duljunk — mert hiába megindításként pénz és sok pénz nélkül de egy derekabbka tapodtát sem haladhatni — mindenütt ugy szólván be van falazva előmenetelünket gátlólag az út; midőn száz millió tehetséggel, okszerintileg kezelve, út, vasut, vizcsatorna, kikötő, vizek általjános elrendezése, börtönrendszer, polytechnicumok, nevelési intézetek, országház, határvámok beváltása, s számos illyes volna, mi aztán legczélszerűbbnek és legsürgetőbbnek mutatkoznék, kivihető, mi ma csak agyvelőben rémlik, vagy egyedül papiroson fénylik vagy legfeljebb ajkaink által nyeri szónoklati illustratióját; és ezzel vége - - - - menjünk ebédre!!! —

Miszerint azonban minél többet gyümölcsözzen az érintett tőke, legelsőben is ki kellene adni annak legnagyobb részét kamatra, és minden elhamarkodás kikerülése végett, bizonyos előre meghatározandó időszakokként a tőkének csak valamellyes részét investiálni a honba.

Tegyük fel, hogy biztosított öt millió jövedelem után, melly a telekdíjakbul kerekednék, ki volna alkudva a kölcsön, és száz millió pengő forint állana rendelkezésünkre. Ekkor, mint a franczia mondja, »gazdagsági zavarban« — embarras de richesse — levén, minekelőtte meg tudnók határozni, ‚m i t' vagy ‚m i k e t' kellene életbe léptetni előlegesen, és minekelőtte közvetlen volna szükség ennyi kész pénzre, legnagyobb része a kialkudott kölcsönnek, tán kilenczven millió, nehogy hasztalan heverjen, jó hypothekára volna kiadandó.

Magyarországban némi törvényjavitások után, kilenczven millió pengő forintot lehető legbiztosabban állithatni legszilárdabb hypothekára. E tekintetben tehát nem volna baj. Mi pedig azon kérdést illeti, valljon találkoznék-e elég egyed, kinek summásan véve kilenczven millióra volna szüksége; és valljon a magyarországi privát jószágok egyetemesen véve megbirnának-e jó haszonnal valami nagyobb gyümölcsözési tőkét: e kérdésre felelve pedig mondom, nemcsak hogy ‚baj' nincs, hanem azt állithatni: »egyedül illyféle nagyobb summák által menthetni meg Magyarországnak koldusbothoz órárul órára közelebb jutó legtöbb földbirtokosit, és egyedül illyféle nagyobb

summák birhatják virágzásra és elvégre hasznos gyümölcsözésre, honunk rémitő kopárságait.«

Ha ennélfogva kilenczven milliót kiadunk — és ezt biztossággal tehetni, saját rendelkezhetésünktül függ — öt percenttel, azaz egy és fél percent nyereséggel, nemcsak 4,500,000 pengő forint évenkinti jövedelmet biztositathatnánk közvetlen a honnak, de, midőn egy vágással minden uzsorának véget vetnénk — mert jóllehet egy és fél percent nyereséggel, azért csak öttel és igy a kölcsönvevőre is jutányosan adnók ki a kilenczven milliót — meg volna mentve a földbirtokosok osztálya, és productiv erőre emelve honunk nagy része.

Képzeljük, hogy ezen pénzkiadás is végbement; maradna e szerint tiz millió a kincstárban és e felett évenkinti négy és fél millió jövedelem a kiadott kilenczven millió után, ugy hogy három év leforgása alatt huszonhárom és fél millióval rendelkezhetnék az ország, azon nyereséget ide nem számitva, mellyet ezen huszonhárom és fél millió időközben is gyümölcsözne; jövő három év után pedig ismét tiz millióval, és azon kamattal, melly a fenmaradó nyolczvan millióbul kerekednék; és igy tovább.

Kérdem a nyájas olvasót, képzeleti tehetségének minden fárasztása nélkül, ugyan nem hiszi-e, hogy efféle hypomoclion után, kevesebb mint egy nemzedék lepergése alatt, egy egészen uj s vajmi szebb jövendőnek indulna vérünk, mint a milly képzelt nagyság és boldogság álkörében fénylett eddigelé? Ugy gondolom, ezen a ‚legtamásabb' sem kételkedhetik, feltéve, ha okoskodásom alapiban hézag nincs. Ezt kell ennélfogva kimutatni. Mit a jövő számban és számokban kisértendek meg.

Adói czikkeknek azonban nem fogom mind azon értekezéseket többé nevezni, mellyeket a haza investitioi kérdése körül szándéklok közrebocsátni. Némi kitételeket elvégre szükség szabatosabban elhatározni. Már ezen szó ‚adó' nemcsak ki nem teszi azt, mit kitenni akarok, de valósággal nem is illik olly műtételre, melly által valaki ugy szólván megajándékozza önmagát, és e felett olly gyülöletes, mikép függczímerül még a lehető legizletesbet is megronthatná. Adó, abstract értelemben vagy

a bevett szójáráshoz képest, felfogásom szerint az, mit az embertül ugy szólván erőszakkal préselnek ki, és minek haszna észrevehetlen vagy alig vagy tudta nélkül háramlik rá, sőt tudja az ég, mire fordítatik és milly ügyetlenül kezeltetik. A két garasos telekdij viszont, mellyet fizetni javaslok, egyenesen azon sorozatba esik, mint takarékpénztárba tétel, tőkére verés, gazdaságba fektetés sat. Valamint ennélfogva nem lehet mondani, hogy az adózik, ki takarékpénztárba teszen, vagy tőkére ver, vagy gazdaságba fektet valamellyes pénzt: szintugy nem lehet inditványomat, melly által közvetlen honunk felvirágzásához és ekkép közvetve saját hasznunkhoz szándoklok járulni, alaposan adózásnak, vagy csak adózás körülti fejtegetésnek is nevezni.

S e szerint jövő czikkem, mellyben a felvett tárgyat tovább fogom fejtegetni, »Két garas« felirás alatt jelenend meg.

Két garas.

Pest, auguszt. 20. 1843. (Jelenkor, 66. sz.)

I. Uram Isten! Ugyan jól tettem-e, hogy f. hó 17kén közrebocsátott VII-dik számu »Adó« czimü közleményemben, minden előleges vagy tán legalább elégséges captatio benevolentiae nélkül, kitártam nézetemet azon hozzájárulásrul, mellyben hazánk felemelésére nemcsak kötelesség-éber hazafiuilag, de okosan számoló férfiuilag is elvégre részt vennünk illő volna. Valóban nem tudom, jól tettem-e vagy roszul. Tele vagyok scrupulussal.

Alig van ugyanis valami, mitül a magyar ember általján véve annyira fáznék, mint a fizetéstül. Miszerint nincs is vonakodóbb, késedelmesb, savanyubb hangulatu fizető a világ hátán, mint — tisztelet, becsület, de igazság is — kelet-sarjadéku rokon vérem. Ez alkalmasint annak eredvénye, hogy tán soha felesleges pénze nem volt, és tán mód nélkül sokszor megcsalták. Legyen ez egyébiránt akármiként, axioma marad, hogy eddigelé legalább a nagyobb rész a »n e m f i z e t é s t« mindig

valami szüzességi nimbus által képzelte körülövedzve, mellynek fertőztetlen létére állitá az emberi szabadságnak, a földi boldogság e főkellékének talpkövét.

Szólj most hozzá ‚röviden', hogy ez merő képtelenség, s az is bolond volt, ki illyest gondolt, valamint az egész szójárás és szüzességi praetensio valósággal nem is egyéb, mint kontár falusi mester-felfogás: és ugy huzza magát befelé, tövissel kifelé — a magyar ember t. i. — mint borz, vagy legalább olly rögtön és olly indignatioval fordit hátat, mint anda szende kisasszony, kit házasságra szólit fel udvarlója, minekelőtte kegyeibe tudta volna magát avatni.

A magyar embert fizetésre ‚betü szerint' csábitni kell. Ámde mi által lehet őt illyesre csábitni? Részint annak megmutatásával, hogy semmibül semmi nem lesz, és ekkép valamint esztelen tett pénzt fecsérleni: szintolly kevessé eszes tett viszont, nagyobb nyereség fejében, semmit előlegezni nem akarni, tehát haszonkimutatás által; részint némi előitéletek legyőzésével, mihezképest egész fényében kitünjék, hogy a jobb ember, nemzeti becsület, bizonyos nemzeti nagyság nélkül nem lehet boldog, miket azonban ingyen el nem érhetni, és ennélfogva szellemi győzokok által. E két varázsszer okvetlen diadalt szerez a legmakacsabbnál is; mert anyagi vagy szellemi, vagy e kettő összevéve rendszerint csak hat az emberekre. Illy általjánosan előhozva, szoros megmutatás nélkül azonban, hogy a javaslott előlegezés után valóban telni fog az erszény, vagy tágulni a kebel, vagy mindkettő, önámitás nélkül, vajmi kevés fizetési jóakaróra tehetni szert; hol pedig a ‚nihil de nobis sine nobis' elve alkotja a polgári lét legmélyebb sarkalatát, ott néhány jóakarók megnyerése még nem diadal.

A közterhekbeni részesülés mind anyagi mind szellemi hasznát be kell ennélfogva előbb bizonyítni a nagyobb számnál, mielőtt tanácsos volna az illető részek pénztáraikrul disponálgatni; annyi előitélet, elfogultság, szegénység és bizodalmatlanság közt azonban, mint a mennyi Magyarország lakosit és főkép kiváltságosainak nagy részét zsibbasztja, hol olly nagy szám mind anyagi mind szellemi tekintetben betü szerint

állatilag teng, és a legnagyobb résznek, tisztujitási és követválasztási ünnepleteken kivül — oh irgalmas Isten — nemzeti becsületrül, nemzeti nagyságrul, de legtávulabbi felfogása sincs; illy körülmények közt azonban kérdem, mikor az elkerülhetlen reformatiót ugy szólván bölcsőtül volna szükség kezdeni, és kivált szellemi tekintetben, mikép ez nemesüljön, a nagy résznek valódi Pál fordulásán kellene átesni, ugyan nem valami ‚hátravető'-e a legkisebb indiscretio is, és ennélfogva nem valóságos ‚megsemmisitő'-e minden éretlen zaklatás?

Isten bocsássa meg tehát, ha, mielőtt egy kissé jobban átlátta vala a nagyobb szám, hogy semmihez nem járulni nemcsak nem becsület, de valódi szégyen és e mellett legotrombább számitás — mert természet elleni és ekkép nem áll tartós alapon — és ha, mielőtt egy kissé megkedvelé vala a tehetősb rész a nemzeti nagyság élvezetit, nyersen kitárám mult számban, két garasos indítványomat.

Miután azonban e tekintetben már kapustul tört be a házba bizonyos párt, és Bedlam lakosihoz illő méltánylattal csábitó szerként csak azt tárogatá, hogy ki a domesticába fizetni nem akar, semmirekellő, hazaáruló s több efféle: tökéletesen kibünhödve hiszem magamat, ha az indiscret korbácsolás által megcsökönyösödött sokaságot — melly most fizetésrül csak hallani sem akar, és ekkép alkalmasint e sorokat sem olvassa — nézetimre birni nem vagyok képes.

Tekintetbe vévén, kiváltságos rokonim tehetetlenebb részének elaljasodását, tehetősb részének viszont elfásult sybarita hajlamát, nem is reméllek azért, jelen inditványomat illetőleg, sokat; de azért nem csüggedek.

Hát ha csalatkoznám — s minő élvezet volna igy csatlakozni — és több rokonszenvre, több pártolásra lelne eszmém, mint felteszem, és nem volna olly botor és olly énes a magyar, mint én birálom őt, és elvégre ha most tüstint nem is, de mielőtt késő volna, keresztülmenne az általam szőnyegre hozott ügy: akkor nemcsak ujra felelevenülne bennem azon hit, hogy Magyarország még ‚lesz', de többé nem kételkedném legnemesb átalakulásunk sikerén; mert ha elfogult, részint szegény-

séggel küzdő, részint becsületét és boldogságát álfényben kereső nép, annyi erőt tud venni magán, mikép száz millió pengő forint kiállitására egyesüljön, és melly nép ugy szólván illy lépéssel kezdi reformatioi működését — igy kezdi mondom, mert hiszen eddigelé reformatio körül inkább csak fecsegtünk, mintsem tettünk volna — illy nép, a szónak egész értelmében, csakhamar nemzetté alakul, melly előtt szinte a lehetetlen is lehetővé válik.

Ki vele tehát, ha rendszer nélkül is, mi keblemen van, reménynyel, remény nélkül, bár siker bár ne, és jókaróim számát nevelendem-e vagy viszont.

Fizessünk minden holdtul évenkénti két pengő garast. De értsük egymást. Ez csak legnagyobb általjában van mondva; mert felette nagy igazságtalanság volna, hogy például: valami mocsár, homoklapály, medverengeteg, szárcsató, és efféle tulajdon, egy egy holdtul annyit fizessen, mint egy hold bánsági buzaföld, tolnai dohánytelep, felsővidéki luczernás, Pozsony körülti erdő, s illyes birtok méltánylag fizethetne. Némi tér ennélfogva — ha t. i. törvénynyé válnék az általjános elv — tán csak egy krajczárt, sőt még kevesebbet lenne köteles egy egy holdtul fizetni; midőn más tér viszont holdanként négy garassal, sőt még tán többel is meg fogna tiszteltetni. Allodium, sessio, közös, városi birtok, út sat szinte külön tekintet alá esnék, de azért jóllehet nem egyiránt, még is hasonlólag telekdíj alá lennének vonandók; minthogy itéletem szerint azon főszabálytul nem kellene elállani, mikép minden holdtul, legyen az akárkié és akármilly minémüségü, fizetessék bármilly kis járulék a haza felruházási kincstárához; mert azon egyeztetői szellem végett, melly most honunkban teljességgel nem létezik, de olly szükséges, és ekkép annak ápolására lehetőkép minden módon és minden oldalrul kellene járulni, nem volna egyetlen egy földbirtokos vagy csak földet tartó is azon becsületbül kizárandó, mihezképest aránylag ő is járuljon az érintett kincstárhoz. Számtalan viszonyok lennének ez okbul elrendezendők

és az uj tervezethez szabandók, valamint szinte kellő szemügyre volna veendő a külön tájak virágzó vagy hervadt léte, kifejthetési tehetség, kereskedési viszonyok, szomszédság sat. — Roppant nehézségü, kigázolhatlan egybebonyolodottaknak látszó tekintetek! Legyőzésük azonban éppen nem lehetetlen, sőt bátran mondhatni, ha az elv alkalmazásában itt ott minden érdekek tökéletes egyarányosságban nem is méltányoltathatnak, nemcsak ezerszer több esett el Buda alatt, mikor a hon megmentésérül volt szó — s most szinte ez esetben vagyunk — de minden tagosztálynál, minden végrendelet végrehajtásánál, aránylag szintén annyi néhézség és szövevény jön elő, ha több nem.

A dolog materialis lényege tehát egyedül a körül forog: valljon

Megbir-e az ország általján véve holdankénti két garas telekdíjt, a nélkül hogy csontvelején ez által csorbát üssön?

Minden, a mi ezen kivül fekszik, mellékes tekintet; mert ha megbirja, akkor csak ‚akarni' kell, és nincs meggyőzhetlen akadály; ha ellenben nem birja meg, ez esetben exculpálva van a magyar nemzet, ha eszmémet visszautasitja, és nem büne, ha hona hervadásban marad, ha t. i. hona bukik, minthogy lehetetlenre nem létezik kötelezés, és mai időben, mikor minden kétszeres progressioban halad, hervadt nemzeti állapot nem egyéb, mint enyészet.

Két garas évenkénti járulék egy holdtul, s kivált olly holdtul, a millyen felette sok van Magyarhonban, mellyen tulajdonkép semmi teher nem fekszik, olly kicsinységnek látszik, mikép tétova nélkül volna a legscrupulosusabb ember is hajlandó illy járulékot legott az egész országra különbség nélkül kivetni. A dolog azonban olly fontos, hogy valóban igen méltányos azt egy kissé közelebbrül fejtegetni.

Fentebb azt hoztuk fel, és ugy gondolom, minden lehető ellenvetéstül menten, hogy számtalan egy holdnyi tér, két garasos alapon, igazságosan de csak egy krajczárral sem terhelhető. Ha tehát a két garasos elvet általján véve fen akarjuk tartani, szükség, mihezképest némi egy holdnyi területre, ugy-

szolván pótlólag két garasnál többet rójunk. Már ha ez áll, akkor valamint például a Balaton közepén egy egy hold területre igazságos rendszer csak $^1/_4$ krajczárt fektetne, sőt tán ennyit sem: igen könnyen megeshetnék, hogy, miután felette sok haszontalan négyszegtül gazdag (!) szegény honunk, egy egy első soru holdra tán évenkénti hat garast, sőt többet is kénytelen volna irni ép azon igazságos rendszer. Mind ez merő conjectura, de nem lehetetlen, és egyedül a felállitott elvnek alkalmazásábul világulhatna tökéletesen ki. Illy életbevágó dologban azonban efféle árnyéklatot szembül szalasztani nem szabad. Bonczolgassuk azért a themát még tovább.

Hat garas egy holdra, például banáti allodiumra, az sem látszik felette soknak; s tudom sok ember igen megelégednék, ha ezer, tizezer, sőt százezer illyféle banáti holdra tehetne szert, habár azon általján véve hat garasos telekdíjnál még egy kissé több fekünnék is.

Az életnek ezer viszonyai közt azonban gyakorlatilag máskép mutatkoznak a dolgok, mint azokat felette kényelmesen nem egy népboldogitó oldja meg iróasztalánál vajmi könnyen.

Furcsán hangzik, és ezen nem egy ‚népembere' fog megbotránkozni, tudom, de azért még is ugy van, hogy a holdonkénti magasabb, például hat garasos telekdíj általján véve inkább és sajnosabban érintené a nagy mint az egészen kis birtokosokat. S ugyanis, egy fél holdtul három garas, vagy egy holdtul hat garas, vagy végkép két holdtul évenkénti tizenkét garas, olly egyedre nézve, ki tenyere után él, vagy fuvaros vagy kereskedik, bizony nem nagy állapot; és ha ezen néhány garas járulékának következtében javulnak a közlekedések, nő a belfogyasztás, élénkül a kereskedés, szóval, ha könnyebbedik a kereset: lehetetlen volna néhány garast nagyobb gyümölcsöztetésre kiadni. Ámde illyest kell szülnie az aránylagos telekdíjnak, és illyest fog is okvetlenül szülni, de természetesen nem a felhozott három, hat vagy tizenkét garas, hanem a száz milliót előteremtő összelék, ha — és ez a feltétel — gyakorlati czélszerüséggel kezeltetik az; mit feltenni kell, mert máskép nincs csudaszer, melly a magyaron segít-

hetne; s aztán kezünkben kell tartani ezen valóban csudákat mívelhető emelytyüt, s azt helyesen kezelnünk.

A kevés holdnyi birtokos tehát, midőn sajnosan alig érintheti őt a két garasos alapon álló lehető legmagasb telekdíj, hihetőleg csak hasznot aratand tervem alkalmazása által.

Nézzük most, mikép hatna tervem olly birtokosra, ki például százezer holdat Magyarhon kedvezőbb táján birván, holdonkénti három garassal lenne általján véve az uj rendszabály által megróva. Ez évenként háromszázezer garast, azaz tizenöt ezer forintot volna kénytelen fizetni, mi magában nem sok; mert százezer hold, három garas telekdíjra classificálva, legalább is hoz tiszta 60,000 forintot évenként, miszerint 45,000 maradna az illető szabad rendelkezésére, a mennyivel fejedelmileg elélhetni. De ez csak akkor áll, ha nincs adóssággal megterhelve a felhozott terjedelem. Azonban kérdem, van-e sok illy jószág Magyarhonban? Alig létezik egyetlen egy is, de lehet mondani, a legnagyobb szám — és ez tán legtöbb esetben egyenesen eldődink büne — ugy meg van terhelve, mintha az érintett esetben 30,000 forint fekünnék a százezer holdon, miszerint annak tulajdonosa, atyja után valódilag csak 30,000 forint jövedelemnek lett ura; s ha tervem szerint 15,000 ftot kellene évenként fizetnie, fele jövedelmét volna járulékként a telekdíj után leszolgálni köteles, a melly arányban a fél, vagy egy, vagy két holdnyi birtokos soha nem lenne érintve.

Ezt azért hozám elő, mikép igazságtalanul, mostani szokás szerint, ne kiáltsák bizonyos reformerek a nagy birtokosokra ki mindjárt a crucifigét, ha netalán, főkép eleintén, mielőtt minden gyámokaimat ki fogták vala hallgatni és fontolóra venni, tervemtül idegenebbek és attul vonakodóbbak volnának, mint a kisebb földbirtokosok - - - és kivált a semmit nem birók.

Nem minden arany, mi külső pompával jár; mindenki legjobban tudja, hol nyomja őt a saru; és fél jövedelmet hosszasb ideig — tervem szerint harminczöt évig — évenként a hon investitiójára vinni, nem gyermekség; és ki kényelmesb élethez,

tán egy kis hazai rendetlenséghez is szokván, ilylyest honunk javára, nemzetünk felvirágzására tenni képes, a nélkül hogy efféle tettének hasznát biztosan reméllené, annak keblét szilárdabb lelkület lakja, mint amollyan uton utfélen találkozó emberét.

Azon kérdés tehát, mellyet fentebb tevék: ‚valljon megbír-e az ország általján véve holdonkénti két garas telekdíjt, a nélkül hogy csontvelején ez által csorbát üssön', az eddigi bonczolgatás után gyakorlatban igazságilag ekkép módositandó: valljon

Tervem egyes osztályokat, vagy ezeknek némi egyedeit nem fogja-e zsarnokilag minden méltányosságon tul érinteni? Mert hogy az ország összeleg elbír két garas telekdíjt, az legkisebb kétséget sem szenved. A haza javát azonban, noha azért sokat lehet és sokat kell is tenni, nem állithatni egyesek romjára; mit Magyarországnak némi statusbölcsei nem látszanak mindenkor elégségesen méltánylani.

Mindenek előtt kikutatandó ennélfogva az, hogy valljon létezik-e osztály vagy egyed e honban, kit tervem zsarnokilag sujtana.

Pest, augusztus 24. 1843. (Jelenkor, 67. sz.)

II. »Kutassuk ki mindenek előtt — így végzém multkori ‚két garasos' czikkemet – valljon létezik-e osztály vagy egyén e honban, kit szőnyegre hozott honfelruházó tervem zsarnokilag sujtana«.

E kikutatás szüksége azért mutatkozott méltányosnak, mert az ügynek bonczolgatása alatt az látszott kiviláglani, hogy midőn a fél, egy, két, vagy kevés holdnyi földbirtokos vagy földet tartó, nem igen sajnosan volna érintve a két garasos alapra állitott és e sarkalaton rárovandó lehető legmagasb telekdíj által, addig meglepőleg ugy szólván a várakozásnak ellenére általján véve a nagyobb birtokosokat nemcsak sajnosan, de némi esetekben ‚sujtólag' érné az általuk fizetendő telekdíj.

Miután pedig — a mit szinte érinték — a haza javát, noha ez legelső, semmi esetre, tán háborui vagy közforradalmi veszélyt kivéve, nem állithatni egyesek vagy éppen egész osztályok romjára, ugyan fejtsük ki, miután a mult czikkben bebizonyitá a szám, hogy a kisebb birtokosak igen könnyen elbirnák a rájok eső díjt: valljon sujtólag hatna-e tervem a nagyobb birtokosakra, s pusztulásnak hajtva, valósággal egyedül romjukon emelkedhetnék-e fel honunk java?

Nem hiszem, Magyarország tehetősbjeinek és ugynevezett ‚nagyainak' financialis állapotját, soronként egyenként, valaki, ha nem is legtitkosabb redőiben, legalább fővonásokként annyira ismerné, mint én. Számos éve, hogy e kutatást — magától értetik: szabad utakon — különös ‚időtöltésemmé', hogy ne mondjam ‚működésemmé' tettem. Tettem pedig, nem valami tudvágyi viszketegbül, mert valóban privát emberileg nem nagy gondom, herczeg X vagy gróf Y sárga aranyban vagy fekete csődperben uszik-e, de eszközlém azért, mert átalakulási ügyünket közönséges eszemmel bármennyire vontam is azt annyiszor a hányszor a most divatozó theoriák kínpadjára, soha nem tudtam pénz és pedig sok pénz nélkül derekas folyamatban képzelni; és ekkép megvallom, akaratom ellen is számosb év óta mindig oda kacsingáltam, hol ha nem is éppen kész kincset, de legnagyobb kifejtésre képes ‚kincsbányákat' sejték. Ámde illyeseket Magyarországban, sem igen fent a magasb regiokban, sem igen alant a szalmafödelü kunyhók közt, legalább: könnyen és szaporán oda juthatólag, nem annyira tudtam sejteni, mint szerettem sejteni azon sorban, a magasb kiváltságosak sorában t. i., mellybe engem is, a magyar közönség érdemetlen de hálaadó tagját iktata a sors, ha t. i. — s igaz, ez a feltétel — osztályzati sorsosim, hazai hűségrül, hazai kötelességekrül ugy gondolkoznának mint én, és izlésemet osztván inkább szeretnének alábbrendelt létben élni virágzó honban, mint fényleni egyes előkelőkként, hervadásbul ki nem bontakozható hazában. Ezt azonban miért ne tehettem volna róluk fel, kérdem? Hiszen olly hazához, melly annyit nyujt, mint a mennyi elsőséggel ajándékozza meg Magyarország a nagy-

birtoku kiváltságost, illy hazához hűséggel és e felett egy kis kötelességérzettel kapcsoltatni, legkisebb érdem sem, de röviden és azt hiszem legszabatosabban mondva nem egyéb, mint olly kellék, mellyel minden illetőnek természetileg vagy ha csak egy kissé feleszmél, kiegészítve lenni kell, hahogy a férfiu dísznevét bitorlani, a haza kenyerét hiába enni, és az Isten napvilágát ingyen élvezni nem akarja; mi pedig a felhozott izlést illeti, azt osztani szinte nem valami erény, mellyel kérkedni lehetne, de egyenesen csak rectificált nézet, mellyhez képest az illető, jószámitólag a tágabb és tartósb t. i. a nemzeti örömeket teszi a szükebb és mulandóbb t. i. a privát kéjek elibe.

Fel is tettem ennélfogva osztályzati sorsosimban illy tulajdonokat; mert ha nem is tartom őket általján véve kötelességérzetre tökéletesen kiéberedett hazafiaknak, és életélvezeti izlésüken sem vagyok képes igen bámulni, ugyan miért ne hinném őket egytül egyig becsületes és lelkes egyéneknek, kikben több az ember mint az állat, s kik ennélfogva egy kis eszmélet után, egyedül nemzeti becsület, nemzeti virágzás alapján élvezhetnék egyén- vagy családköri kéjeiket?

Számosb évek óta hordom e szerint keblemben azon vágyat, bár tudnám osztálysorsosimat — mert hiszen ők tartják kezeikben szinte az egész hon területét, és e felett legszebb tulajdonokkal és lelkesedéssel ellátvák, egy kis feleszmélésre birni, és velük azon köztársasági örömeket megizleltetni, mellyek után hiába eseng csak a saját érdekét bálványozó egyén, vagy külön irányok által szétbonczolt nép, minthogy illyes, lelkesb emberhez vajmi jobban illő örömek egyedül a közszellem sarkalatán virulhatók.

Velem együtt osztályzati sorsosaim vállát, a haza javáért és ebből ránk háramló saját hasznunkért, mindenek előtt egy kissé megrakva látni ehhezképest régi ohajtásom, mit ezennel nyiltan megvallok. Miszerint azonban az érintett vállak, a rájuk rakandó súly által ne csak ne gyengüljenek, de a természeti csakhogy lappangó erők kifejtése által mindinkább szilárdulván, ne legyenek ugyan poggyászhordókként örökleg megrakva, de szükség esetében a lehető legnagyobb sulyt is elbirni képe-

sekké váljanak, mint fentebb érintém, több idő óta különös tanulmányommá — studium — tettem, mennyire lehet kikutatni osztálysorsosim financialis diagnosisát.

Ezen működésem eredvénye pedig az, hogy, mennyire én képes valék egyesek körülményeit tekintve kikutatni a dolog lényegét, szinte legkisebb kivétel nélkül minden sujtó vagy megsemmisitő következés nélkül elbirhatja Magyarország nagyobb birtoku osztályzata is az általjános két garasos telekdíjt, sőt mind szellemi de még anyagi tekintetben is csakhamar nagyobb haszon s valódilag több nyereség fog e járulék viselése által háramlani reá, mint ha mint eddig, körülbelül a cynicus vagy sybarita here szerepét — melly közt nem tudom mellyik az izletesb, mellyik a szebb — játszaná.

Miután tehát, mint a mult számban láttuk, a néhány holdnyi földbirtokos vagy földet tartó, éppen nem volna sajnosan érintve a két garasos alapon kivetendő telekdíj által, sőt ezen előlegezés következtében sorsa tetemesen javulna, a nagyobb földbirtokosak részérül nem lenne akadály, mihezképest tervem egy kis jóakarattal, vagy inkább: józan felfogás következtében életbe ne lépjen, ha igaz, mint működésem eredvénye szerint állitni bátor valék, hogy e sulyt tán legkisebb kivétel nélkül Magyarország nagyobb birtoku osztályzata is elbirhatja minden kár nélkül, sőt nagy haszonnal.

Ennek részletenkénti megmutatása ennélfogva az, mibe — mennyire egyesek compromissiója nélkül megtörténhetik, mert tán könnyen rá lehetne ismerni a felhozottakra — legitt bocsátkozni fogok, minthogy nem vagyok olly botor, általjános szavaimnak vak hitelt követelni akarni.

Mielőtt azonban egyes esetek felhozása által vizsgálat alá venném, valljon az általam tervezett telekdíj a nagyobb birtokosak osztályát tekintve, csontvelő-csorbitó és ekként elviselhetlen volna-e, vagy egyedül sulyos és ekkép valamikép még is csak elviselhető, vagy végkép olly előlegezés, mellynek következtében, a beállandó hazai köz dísz után, minden egyes is olly kéjekben részesülne, a millyekrül soknak eddigelé csak tiszta fogalma sem volt, szükséges a nyájas olvasót mindenek

előtt arra figyelmeztetnem, hogy a csontvelő csorbitása és ekkép az elviselhetlen suly körülti felfogás valami igen relativum, és szintugy függ egyes nézettül, mint legtöbb a társasági viszonyok közt, mellyhez képest egyik igen megelégednék azzal, mit a másik fitymál, és nem egy volna boldog arra fordíthatni legjobb tehetségét, mi más előtt érdek-nélkülinek sőt még haszontalannak is mutatkozik, s így tovább.

Már ha Lucullusként nem dőzsölhetvén, ezt valaki csontvelejének csorbitásaul fogná venni, vagy azon pénzt, mellyet lágyvelejü feleség vagy saját főbeli rosz kocsis után ezer hasztalan piperére költvén, jó közlekedésekre, vizek elrendezésire, nevelő-intézetekre s több ilyesre volna kénytelen költeni, elviselhetlen járuléknak keresztelné sat. és illy nézet lenne az általjános: akkor igaz, a magyar nagyobb birtokos nem igen viselhetné el a két garas alapra állitandó telekdíjt. Ha ellenben kiviláglanék, s illyes lenne az általjános nézet, hogy nemcsak nem valami bölcsészet az; de felette szerencsétlen számitás és ekkép igen nevetséges, például mint Pesten legdrágábban kibutorozott palotákban ülni, és oda néha a sok sártul alig juthatni, ott pedig annyi port nyelni, mellynek undokságát az én izlésem szerint, Windsor sőt a Vatican minden elsőségei sem üthetnék helyre, vagy valami székes közepére oasisként egy ugy nevezett angol kertet és nagy uri lakot mintegy croesusi kincstárbul bűbájolni, és bécsi sőt párisi drága rongyokkal felczifrázni, mocsár, por, ökör és bival közt, hoszabbnál hoszszabb kisasszony-családokat; vagy targonczákon sülyedő utak közt messze földre hurczoltatni az aranyos attilákat sat., mikép beiktatás vagy tisztujitás alkalmával egy pár napig rendszerint olly helyütt játszhassa el a magyar, aljas köztanácskozási terem, aljas ebéd, aljas lakás sat. közt, sok lármával de annál kevesebb eredménynyel, a magyart sat., ha kiviláglanék egyszer, milly kevés, sőt milly nyomorult logica van mind ezekben, miknek ezer otrombábbnál otrombább árnyéklatit tudnám még felhozni; akkor viszont az sülne ki, hogy tán legkisebb kivétellel nemcsak igen könnyen elbirná a nagyobb birtokos is a két garasos telekdíjt, de csakhamar azt vené észre, hogy azon

száz millió tőke után, mellynek kiállitására aránylag ő is járult, mód nélkül több nemesb és tartósb szellemi s anyagi élvezeteket biztosítna magának és övéinek, mint a mennyit mindazon fényüzés és pénzgondatlanság által izlelni képes, mellybe velem együtt most sok legfőkép sőt bizonyosan nem ínye szerint, de egyedül részint azért engedődzik, hogy diogenesi cynismus következtében ne jöjön minden még nagyobb pangásba, és e szerint azon kis kereset is, melly van, még nagyobb csorbát ne szenvedjen; mert ha senki nem költ semmit, minden keresetnek vége; részint legalább mi engem illet, bizonyos haladási vágy és valami jobb utáni szomj miatt, mellyhez képest, mert köz szellem s együttmunkálás hijával igazán nagyot és valódilag nemzethez illőt nem vihetni ki, törekedünk surrogatumként legalább kiállitni, jóllehet ez nemzetiért vajmi nyomorult pótlék, a mindennapi privát erőlködéseknél és szarkavállalatoknál valamicskével jobbat és czélirányosbat.

Rectificált izlési nézetek következtében tehát, és látván, hogy közszellemi és bölcsen elrendezett kézfogással és vállvetéssel ollyakat vihetünk végbe, mellyekbül valódi dísz és haszon háramlik nemzetünkre és így közvetve reánk, minden kétség kivül hajlandók leszünk, vagy lesz legalább a nagyobb rész, a két garasos telekdíjhoz járulni.

A puszta hajlandóság pénz dolgában azonban korántsem elég még, noha sok; vizsgáljuk ennélfogva rectificált izlés és azon biztosság alapján, mikép járulékunk után valósággal felviruland hazánk, valljon hajlandóság mellett hogyan áll a tehetőség?

Pest, auguszt. 27. 1843. (Jelenkor, 68. sz.)

III. Legroszabb esetek közé számíthatni honunkban bizonyos uri család helyzetét, melly család roppant terjedelmü birtoka után az alkalmasint rárovandó telekdíj fejében annyit volna kénytelen fizetni, mikép ezen uj terhet a régiekhez, mellyekkel e család már megrakva van, számítva, éppen két ezer pgő forinttal mulná fel az évenkénti szükség az évenként biztosan számitható jövedelmet, a nélkül — és itt vigyázzunk —

hogy a számos család kitartására de csak egy forint is ki lett vala téve. Már illy körülmények közt tervemet illőnek tartani s annak elfogadására hajlamot tenni fel, balgaság volna; mert a közjóra előlegezendő s innen okkal móddal de csak bizonyos idő leforgása után egyesekre is háramló járulék, olly ellentétben áll a napi szükségekkel, miszerint itt a közjónak a család fentartása miatt háttérbe kell vonulnia és a családfőnöknek ekkép nem is szabad, szentebb kötelességének rovására a nyilt erszényü hazafi szerepét játszani.

De ugyan nézzük, miért áll az érintett család illy aggasztó körülmények közt. Rajta fekvő adóssági teher évenkinti 110,000 pgő forint: biztos jövedelem ellenben, minden körülményt tekintetbe véve, nem több mint 128,000 pengő forint[1]; mihezképest szabad rendelkezésére marad 18,000; mi ugyan számos és minden élvezetre megszoktatott s elkényeztetett uri családra, nem éppen sok, de, ha kell, becsületesen elélhetni vele. Ámde ha 20,000 pgő forint telekdíj rovatik a 110,000 évenkinti adóssági sulyra, nemcsak nem marad kis fillérke egyetlen egy kalánka levesre is, de tulajdonkép kétezer pengő forinttal kevesebb van semminél. A számok ez esetben igy szólnak. Hol pedig számok szólnak, ott minden okoskodásnak vége. Ha tehát sok illy körülmény közé kelepczézett nagybirtoku család vagy egyed van, akkor ugy látszik, mintha tervem, legalább a nagyobb birtokosak bizonyos részénél, némileg már megindítása előtt, magában viselné a legbizonyosb hajótörés okát; mert hogy bárkit is ugy meg lehessen, ha mindjárt egyenesen maga hasznára is valami teherrel rakni, hogy fentartására semmi legkisebb ne maradjon, és e felett még adóssá is váljék, ez több, mint bármi zsarnoki rendelkezés, mert egyenesen képtelenség.

[1] Szükségesnek tartom itt megjegyezni, hogy én e festés által bizonyos családra czélzok s az egész az életből van véve ugyan; nehogy azonban valaki az illetőkre ismerjen, jónak tartottam, a számokat — mint például a 110,000 fr. adósságot és a 128,000 for. jövedelmet — csak idealiter, de azért mégis szoros arányban tenni ki; minthogy ez által minden compromissiót elháritni reméllek, czélom pedig még is el van érve; mert például: kettő ugy áll tizhez, mint áll négy huszhoz, és így tovább. *Sz. I.*

Azt lehetne ugyan mondani: fizessen e család, sőt általján véve az egész ország két garas helyett egy garas sarkalatra állitandó telekdíjt; melly után száz millió helyett ötven millió tőke kerekednék a hon felruházására, mi szintén nem megvetendő summa volna kezdetnek. S igaz, az ország ezt könnyebben elviselhetné, sőt szorosan véve még az érintett család is, melly itt mint szinte a legsajnosb helyzetben levő hozatik fel, elbirná; mert 10,000 pgő forintot fizetve, maradna számára 8,000 pengő forint, mellyel vajmi sok embert megóhatni az éhenhalástul és efféle legsürgetőbb életveszélyektül.

Ez azonban nézetem szerint nem volna helyes; mert olly családot, melly roppant jövedelme daczára, ugy is csak akkor kezdheti enni kenyerét — és hány van illy esetben! — mikor 110,000 pengő forintot hű gazdasági tisztként, csakhogy saját jövedelmébül, már lefizetett a hitelező kincstárába, még szükebb korlátok közé, t. i. csak egy garas telekdíjra is szorítani akarni, olly rendszer volna, melly valóban még tatárok közé sem illenék. Olly hont pedig, mint Magyarország, melly leggyönyörűbben gyümölcsöztetve, száz milliónál nagyobb tőkét birna el, minden szükséges ok nélkül ezen summának felével ugy szólván megcsorbítni, valódi bűn volna; mert kifejtési működését, mellyre kedvezőbb idő a mainál alig jöhet, mód nélkül visszalökné.

Felfogásom szerint, nem az lesujtó baja a felhozott családnak, ezen magyarországi nyomoruság hévmérőjeül felhozott prototypusnak, hogy azt olly sok adósság nyomja; hanem részint azért függ feje fölött Damocles kardja, mert olly *drága adósság* sorvasztja, részint mert aránylag olly *csekély jövedelem* éleszti; részint végre, mert egészen *hitelezőinek kezében* létezik. Valamint a számok tehát ezelőtt ellenem látszottak vívni, ugy most mellettem szólnak. S ugyanis: 110,000 forint 6%al számitva, körülbelül 1,833.350 for. tőkének kamatja; s pedig az érintett család legalább is hattal fizeti, ha többel nem, a rajta fekvő tőkét. Már most ha öttel fizeti ezt, szintén 18,000 forintnál többet meggazdálkodnék, és telekdíjul 20,000 pgő forintot fizetvén, csupán csak két ezer

pengő forint kisebbségben maradna, azaz: 18,000 helyett csak 16,000 állana szabad rendelkezésére. Ezen két ezer forintot azonban nem pótolná-e csakhamar ki azon élénkség, melly a száz millió investitio után okvetlen keletkeznék honunkban. Ugyan lehet-e ezen kételkedni? Hiszen miért nem jövedelmeznek a magyar jószágok mostanság de korántsem annyit, mint a mennyire birhatók volnának, és a mennyi jövedelmet szinte minden örökös tartományi jószágok nyujtanak, jóllehet ezeken minden arány nélkül több a teher, mint a magyarokon? Egyedül azért, mert tőke és hitel hija miatt nálunk minden pang, minden dermedez; és az utolsó váltótörvényi rendelet következtében azon kevés pénz is, melly Magyarországban forgott, erővel kiszorittatott a kereskedés mezejéből, az uzsorás kölcsönnek vágásába. Minélfogva, ha az érintett családot mai körülményink között aránylag csak csekély jövedelem éleszti, nem csuda, sőt legokszerintibb következés; s pedig a most előhozottakon kivül még azért is, mert kinek bizonyos időre szorosan teendő fizetései vannak, és ki e mellett a hitelezők kegyelmétül függ, annak saját termesztvényein rendszerint minden áron tul kell adni; minek a vevő, ki előtt illyes ritkán marad titok, igen tudja venni hasznát.

Mibül az látszik következni — én legalább nem tudok észrevenni más következményt — hogy még a legmostohább körülmények közé zsibbasztott nagyobb birtokosak sem jutnának tervem életbelépése által roszabb helyzetbe, mint a mellyben most léteznek, ha t. i. öttel kapnánk elégséges tőkét; midőn tán egyedül azok képeznék a kivételt, kik feneketlen csődbe sülyedének: mert »a hol nincs, ott hiába keressz.« Ámde még ezekre nézve is kérdés: valljon nem hatna-e tervem ‚egész egybefoglalata' felette jótékonyan? Tervem egész egybelalata, mondom — s itt különös figyelmért esedezem — melly nem egyedül azt következtetné, hogy telekdíjt fizessünk; mert ha csak ennyit következtetne, ha t. i. csak a kiadás nagyobbodnék, a jövedelem ellenben nem nőne, akkor természet szerint senki, legalább financialis tekintetben nem birná magát eszmém életbelépte után jobban, mint birja magát ma;

tervem azonban, mellynek, ha így lehetne mondani, mintegy ‚pótló eredvénye' van, sokkal több elsőségben részesit, mint a mennyi teherrel járna. S ugyanis kilenczven vagy még több millió öt száztulias tőkével jő a szegény adósoknak segítségére; ezen szerencsétlen uzsora-áldozatoknak, kiknek igaz, csak kevéssel ezelőtt, midőn a Hitel czímü könyvet irtam, nagyon is kedvezett a törvény, kiket azonban a jelen nemzedék, melly, szintugy mint ittas majd jobbra majd balra veri be fejét, egy tulságbul a másikba szökik, tökéletesen tönkre tett, s pedig — oh bűnös felszinség — nemzetiségünk rovására; kilenczven millióval jő, mondom, a szegény adósoknak segitségére tervem, mi által még megmenthetni, mi megmenthető; és nemcsak anyagi tekintetben, mert ez legkisebb tekintet volna, mert hiszen a köz álladalomra nézve Pál olly jó mint Péter, hanem nemzetiség tekintetében is, hol már nem mindegy, legalább ránk nézve nem, vérünk jön-e a financialis operatiók által felvagy lefelé. Ezt azonban — közbevetőleg legyen mondva — némi ujabb hazai bölcseink szembül szalaszták, jóllehet, szeretjük hinni, hű magyarok, minthogy ezen legsürgetőbb életkérdésben is csupa hazafiságbul, mellynek azonban nem volt gyakorlati kocsisa, annak éppen ellenkezőjét érték el, mit elérni akartak; azaz: még jobban megnyergelték a pénzesek számára az általuk bilincseibül kiszabadítva vélt magyart. Ez idétlen esetet, melly által, ha csalni nem akarjuk magunkat, vérünknek már nem egy családja van gyekerestül kitörülve s értéke magyarsága nélkül idegenre ruházva, mennyire még lehet, helyrehozná tervem; mert kilenczven millió pengő forint, vagy ennek legalább tetemes része, öt száztulival, vagy ha ezzel sem volna segítve, miért ne négy, sőt ennél is még olcsóbb kamattal,[1] egy vágással véget vetne mind azon uzsorá-

[1] VIIdik számu ‚Adó' czikkemben azt tettük fel, hogy három és fél °/₀ra kapnánk száz milliót, mire tán tehetnénk is szert, mert hypothekául honunk ugy szólván még némileg szűz ingatlanát adnók. Ha tehát e kölcsönnek részét, mint feltettük, kilenczven milliót öttel adnók ki, egy és fél száztulit nyernénk, azaz: nyerne a közállodalom. Minélfogva nyereséggel négy és fél, sőt még négygyel is ki lehetne azt adni; minden nyereség nélkül pedig még három és féllel is. *Sz. I.*

nak, melly most betü szerint vérünkben dul; minthogy illy roppant summa ugy határozná el az országban forgó egyéb tőkék díját, valamint vásáron hiába kinálja drágán a kisebb áruló is például buzáját, ha a nagyobb árulók azon olcsón tuladni készek.

Igaz ugyan, magasztos lelkületében nem egy honi bölcs mutatkozott vajmi késznek, csoportosan kitörleni legdiszteljesb nemzedékink egész névsorát — mintha annyian volnánk — mikép aztán ez által is elősegítse vérünk ügyét! Én azonban, s tudom velem együtt sok más is, mi nem vagyunk olly bőkezüek, mint bizonyos nemzeti operatorok; de midőn más nemzetbeliek érdekeit nem kivánjuk de csak egy hajszállal is rövidítni, ha lehet, minden magyart, habár a legkisebbet is meg kivánunk óni, minden és ekkép financialis bukástul is. Ha tehát tervem semmi egyebet nem eszközlene, mint a magyarságnak minden más érdekek csorbitása nélküli — és ez nálam feltétel melly nélkül nem — megovását s fölsegélését, mint azt valósággal eszközlené is, már ez is, azt hiszem lehető legsürgetőbben ajánlaná annak elfogadását.

Tervem haszna ez által azonban koránt sincs kimerítve még; de midőn a nagy birtokosokat illetőleg, ezen osztály legkétesb pénzbeli sorsosait sem érintené sajnosan, s ekkép annál könnyebben volna a jó állapotban levők által elviselendő, sőt ezeknek igen hasznos lenne, egyszersmind egészen uj életet lehelne a nagy közönség legtávulabbi ereibe; s pedig magyar szellemben; mert mai időkben bármikép erőlködöl, fujsz, villogsz szemeiddel és kaparod is a port, hazafiui lelkesedéstül az egekbe ragadva, drága földi, bizony in ultima analysi még is csak ott az erő, hol a pénz, t. i. ott, hol az a kiállitó erőnek valóságos képviselője, mit a lelketlen pénzzel egybekeverni nem kell.

Igen; felelevenülne az egész hon, mert a pénz munkát, és ez ismét pénzt idézne elő, és ez nagyobb forgást, mi nem egyéb mint gyorsabb élet, jobb egészségi állapot, mellynek következtében a nagy közönség sorában vajmi sok szép lelkületü egyednek nyilnék száz uton pálya, dísztelejesen s jó haszonnal gyakorolni erejét, ki most, jóllehet az anyatermé-

szettül mind lelki- mind testiképen legnagyobb elsőségekkel fel van ruházva, ugy szólván kétségbeesve vagy dologtalan eped, vagy nem tudván pezsgő vérét zablázni, a legféktelenebb kicsapongásokra fajul, vagy végre a jogászi kör tekervényében leli üdvét, melly körben — mint a tapasztalás mutatja, — néha a legegészségesb velő is szőr-szálhasogató házsártossá válik, ki — ha vagy saját érdeke támadtatik meg, vagy másnak czélját hátráltatni hajlandó — még a négyszöget is keréknek látja. Illy viszonyok közé pedig ma számtalan magyar, ki valóban szebb sorsra volna méltó, s kinek hasznát a haza vajmi jól tudná venni, egyedül azért sülyed, mert ‚szegény legény', nem lel pártoltatást, és mindenek fölött, mert kivált az előbbkelő vagy inkább előkelőbb magyarra, ezen keleti szittya vérre nézve, kinek kezében ércz buzogány rezgett! honunk tág terén általján véve szinte nincs egyéb kör, mellyben gyakorolhatná tehetségit, mint prókátori és az irkafirkai - - - és aztán — közbevetőleg legyen mondva — még is bámul nem egy, hogy semmire sem megyünk, s mindenben olly annyira hátra vagyunk, holott legalább az én felfogásom szerint, inkább azon kellene bámulnunk, hogy illy visszás körülmények közt, mellyeknek bilincseit egyébiránt jobbadán mi magunk kovácsoltuk, csak ennyire is jutánk; mi azonban, hiu önkecsegtetés nélkül nem éppen nyaktörő magasság; mert valóban — és Isten bocsássa meg büneinket — nem sokára tán még keleti és déli közvetlen szomszédaink által is elhagyatunk mindenben - - - mindenben t. i. mi a jogászságnak és rabulisticának körén tul fekszik. - - -

Emeljük ennélfogva honunkat poraibul és saraibul elvégre ki, és fizessünk két garas telekdíjt, mire nemcsak nemesb érzésünk, de jobb számitási tehetségünk is készt, és mit, bármilly helyzetüek és színezetüek legyünk is, feltéve ha kiváltságosak vagyunk, mint láttuk, minden veszély és öncsorbitás nélkül tehetünk is, sőt, mint most állnak az idők, csak ez által virulhat a magyar nemzeti díszállásra fel; mi nélkül, legalább rám nézve, semminek sincs e világon kéj- de csak eltürhető színe is.

Pest, auguszt. 31. 1843. (Jelenkor, 69. sz.)

IV. Átolvasván az adórul és a két garasos telekdíjrul legközelebb irt s közrebocsátott czikkeimet, tűzre hányni kívánnám mind azokat. S korántsem, mintha még most is scrupulussal teli, megbántam volna, mit mondottam, és tervem körül haboznék. Valóban nem; mert a dolog lényegét illetőleg igen tisztában vagyok enmagammal; hanem csak abban nem tudtam megnyugodni; valljon nem volna-e eszközlésem még kora. Miután azonban minden körülményt, mellyek olly aggasztólag tűhegyre állitvák, kellő fontolóra vévén, csakugyan tanácsosabbnak tartottam, a dolgot inkább most hozni szőnyegre mint később, vagy éppen soha sem: egyedül az epeszti keblemet, és ezért szeretném a jelen kérdést tárgyazó czikkeimet rendre megsemmisítni és ujra kezdeni, mert azokat eszmém igen felszines, valóban félig sem kimeritő kifejtésinek tartom.

Soha nem vágytam tisztábban s megfoghatóbban irni, mint jelen esetben; mert soha nem feküdt annyira lelkemen, megértetni és felhozott okaim diadalát tapasztalni, mint ma, és még is ugy rémlik előttem, mintha egy alkalomkor s egy kérdés fejtegetésinél sem estem volna olly gyakorta és olly erősen a hosszadalmasság, ismétlés, félretérés és még tán a homályosságnak is mindazon hibáiba, mellyekkel már annyiszor untatám béketürő olvasóimat.

Ámde midőn szívünk igen is teli van, akkor, jóllehet olly közel fekszik ez ajkainkhoz, a legnagyobb előadási tehetség sem képes mindig kellő rendben kitárni mind azt, mitül keble buzog. Minélfogva ha én — ki se irói, se szónoklati pálmát nem követelek, de egyedül hű hazai érzés egész kincsem, mellyel egyébiránt olly tántoríthatlanul eltelve hiszem magamat, mint bárki mást — ha én tehát, mondom, rendetlenül, felszínesen s ide oda kapkodva sorolom elő, ez alkalommal szőnyegre hozott eszmémet, sőt mind ezen hibákba a szokottnál még erősebben esem: ám biráljon a nyájas olvasó engedékenyül; hiszen ha valaha, most feszül keblem annyira, mikép valósággal nem igen tudom, minek előadásával könnyítsek

azon legelsőben is, s pedig mert, ha most nem szállunk le felhőkbül a gyakorlati kivihetés mezejére, és most nem vetünk honunk előmenetelére nézve valami derekas alapot, mi után lelkem olly régóta szomjaz, s melly nélkül a magában legjobb, legdicsőbb sem egyéb, mint hiu ábránd, sőt egyenesen tantalusi kínforrás: akkor valóban, én legalább nem tudom, mire és milly időkre építsük előmenetelünk hihetőségét, vagy csak reményét is.

Esedezem: tiszta és becsületes szándékomnál fogva, s még inkább honunk végett, mellynek felvirágoztatását szándoklom, legyen ekkép velem és hosszadalmas előadásommal még egy kis béketürése a nyájas olvasónak, s bocsásson meg, ha az egészet uj és czélszerűbb formákba nem öntvén — mire alkalmasint sem tehetségem s minden bizonynyal időm nincs — csak ugy adom elő a következőt is, mint adám elé az eddigit. Ha darabos, hiányos lesz is az elősorolás, elvégre az egészbül tán még is az fog kiviláglani, hogy eszmém nem felszines, s nem éppen a levegőbül kapott, s hogy ha valami, csak annak életbehozása fog minket magyarokat nyomorult szűk köreinkbül, mint nemkülönben az ámitások és pium desideriumok tébolydóibul, mellyek közt sorvadunk, kivezetve, a gyakorlati élet nagyobb szabásu, nemzethez illő alapjaira állítni. Pótolja tehát tehetségem korlátolt létét a nyájas olvasónak ezen életbevágó ügy iránti hajlama, esedezem, és bizonyos vagyok: egy kis jóakarattal könnyen ki fogja egészithetni omissioimat, és szintolly könnyen elrendelhetni mindazon netaláni félreugrásokat, mellyekbe sikerért küzdő hevem legjobb szándékbul ragadott.

Vágyaim egybevonatja az: hogy mi mindent, mit lelkes de egyszersmind testi szükségeiket is méltányló emberektül gyakorlatilag kivánni lehet, elkövessünk, hogy vérünk nemcsak ne bukjék, de dísziteljes nemzetté viruljon fel.

Ennélfogva én távulrul sem követelem, hogy a haza tág terén, bárki is vérünk fentartása és felemelése végett, fázzék, éhezzék, vagy testének természete efféle csorbát szenvedjen;

midőn azonban én illyest nem követelek, sőt éppen ellenkezőjét kivánom, ezennel felkiáltok — bár volna erre elég erőm — az egész civilisált emberiség hallatára: ha viszont azt nem akarná saját haszna végett előlegezni a magyar, mi nélkül egy kis szilárd akarattal olly könnyen ellehetne; ha mondom, aggasztó állapotja közt, de még a nélkülözhetővel sem volna elég lelkes és elég eszes magán segítni akarni: akkor valóban nem érdemlene nemzetek közti állást; mert saját homlokára süté vala a gyávaság bélyegét. Mitül Isten mentsen.

Kardra most nincs szükség, mert magunkon kivül valóban nincs ellenségünk; saját magunk ellen pedig kardot rántani csak nem fogunk. Szavak ellenben, habár jóra, roszra, csudaerejüek is rendszerint, puszta szavak mondom, jelen állapotban, akármilly magas lovakrul harsogtatnának is azok, bizony bajunkbul kisegítni nem fognak.

Pénz az, és felette sok pénz, mire jelenleg szükségünk van. Ezt kell ennélfogva mindenek előtt előteremteni, nehogy vérünk ápolása sőt felemelése végett valamit elmulaszszunk, mi tehetségünkben van.

Ámde a két garasos sarkalatra állitandó telekdíjnak fizetése által, mint láttuk, száz millió pengő forintot valósithatnánk honunk ápolására, melly tőkének czélirányos kezelésével valódi csudákat mivelhetnénk; s biztosítva volna vérünk.

Ha tehát elbírjuk a két garasos telekdíjt, akkor lehetetlen — ha a gyávaság bélyegét megérdemleni nem akarjuk — ahhoz minden tétova nélkül nem járulnunk.

Miknek egybevont befejezése az, vagy legalább igen nagyon az látszik lenni: »hogy ránk magyarokra nézve bizony nincs menekvés, a telekdíj és a nemzeti gyávaság czíme közt;« mert az előadottak után alig tagadhatni, hogy a tervezett két garasos telekdíj nemcsak nem olly suly, mellyet el nem bírhatnánk, de egyenesen olly emeltyü, melly még a legmostohább állapotura is legkedvezőbben hatna.

Egyre vagy másra el kell tehát szánni magunkat, vagy telekdíj általi nemzeties felvirulásra, vagy garasainkat meg-

mentvén, és inkább elprédálván sőt elásván, hervadt állapottal szorosan egybefüggő dísztelen enyészetre.

Mit fog e kettő közt választani a magyar, nem tudom; de minden esetre saját maga fogja elhatározni jövendőjét.

A gyávaság bélyegét olly könnyen azonban nemzetekre sütni nem szabad; kivált mikor, mint nálunk, csak bizonyos osztály viseli a nemzet czimét.

Felkérem ennélfogva az olvasó és iró közönséget: gördítsen tervem ellen nehézségeket, hadd oldjam fel azokat, ha birom; vagy oldja jó szándékulag maga fel, ha birja

Felfogásom szerint soha nem szeretek keresni segitséget magamon kivül; mert nem egyedül saját tapasztalásom mutatja, de mutatja a világi tapasztalás is, hogy senki nem mozditja saját czélainkat annyira elő, mint minmagunk; mikép rendszerint nem is messzire megy az, ki más segitségére támaszkodik. Ha ennélfogva saját magamtul függne vérünk java, honunk előmenetele, valóban nem koldulgatnék jobbra balra, de azt minélelőbb s minden segítség nélkül tüstént magam eszközölném. Miután egyes azonban a köz állodalomnak csak felette kis és vajmi tehetetlen töredéke, melly csak akarhat, de nem tehet, ámde véremért még is annyit kivánnék tenni, mint a mennyit csak tehetek, nehezebb kivitelü dolgokban legott azokra gondolom szemeimet előlegesen vetendőknek, kik velem egy állásuak s egy körülményüek: mert ez által, midőn saját vállaimat is ajánlom suly alá, s par préférence, legalább nem cselekszem boszantólag s ekkép visszalökőleg, megsemmitőleg, mint mind azok, kik csak nyergelni szeretnének, de saját megnyergeltetésük ellen vajmi erősen rugdalkoznak, vagy azt százféle teketória által legalább igen ügyesen tudják kikerülni.

És ez oka, miért érzek magamban olly számos év óta mindig bizonyos hajlamot, a telekdíj eszméjét szőnyegre hozni; az t. i. hogy ez által ugy meg lennék nyergelve, mint bárki más, s ekkép igazságosan senki nem vethetné szememre, ha én őt ollyasnak viselésére kivánnám birni, mi aránylag saját vállaimat is érintené.

Később, midőn tervezőink száma naprul napra szaporodott s egy részrül ezer szükségink feneketlen volta tátongott előttünk fel mindinkább, más részrül ellenben sajnosan lehete észrevenni, hogy tehetség hija miatt a legdicsőbb is anyaméhében marad, vagy legfeljebb idétlen s már is hervadt kisded alakjában lép a világra: akkor mind inkább nőtt bennem a telekdíjhozi hajlam, minthogy naprul napra jobban felvilágosodott bennem, mikép annyi szükségnek, mint a mennyi közt mi magyarok sinylődünk, csak roppant tőke felelhetne meg: illyes pedig idővesztés s áthághatlan nehézségek nélkül, egyedül telekdíj alapjára volna állitható.

Az »onus non inhaeret fundo« közönségesen bevett és apárul fiura átmenő ármányos magyar axioma vagy inkább előitélet azonban annyira visszarettentett, mikép valóban nem mertem idő előtt tervemmel előállni. Nem mertem mondom — jóllehet ha minden hibárul, tán politikai félénkségrül senki nem vádolhat — de nem mertem azért, mert mindig rettegtem e kényes ügyen rontani; s bár ne volnának némi hazai ‚jóakaróink' a legéletbevágóbb kérdésink körül is, olly igen is huszárilag bátrak!

Bizonyos alkalomkor számosb évvel ezelőtt, feltárám azonban telekdíjas keblemet, bizonyos akkori magyar intelligentia előtt. Csaknem megüti a guta, és ha nem vagyok nemes ember s nálánál erősebb, tán meg is ver, annyira felhevült. S pedig tudtomra a két garasos alapra állitandó terv szerint, melly akkor egyébiránt bennem nem vala még egészen kifőzve, reá alig esett volna öt forint, midőn én sok ezer alá jövök vala. »Nem lehet illyesrül csak álmodni is, mert ez a magyar typussal merően ellenkezik,« ez volt egész ellenvetésének veleje.

Én, ki a féligmeddigieket mindig gyülöltem, s vesém redőiben olly typusokkal soha nem tudtam csak távulrul is megbarátkozni, melyek egyoldalusságot s ekkép pangást következtetnek, nem voltam ez által ugyan legyőzve vagy kielégitve, de az ügynek tán egykori diadalibb szőnyegrehozatása végett még is az egészrül mélyen hallgattam

Jött ezután a domestica cassába való fizetés agitatiója, melly ugyan tervem alkalmazását ki nem rekeszti, melly azonban ugy jó huszárosan agyon zavartatott; és igy lön, hogy elvégre most, miután sok typussal együtt szinte az egész magyar editio hajótörést szenvedő ponton van, telekdíjas tervemmel nem akartam elvégre háttérben maradni; mellyre áraszsza Isten legjobb áldását és melly — legyen szabad ismételve érintenem — talán az által fog ajánlkozni leginkább, hogy némi hazai reformerek e tekintetbeni modorát kerülvén, nem állítom annak gyakorlati kivitelét hypothesisekre, vagy magamrul nagy bölcsen elfelejtkezvén, éppen mások erszényére; de mint földbirtokos, és hála az ég, jó nagy daraboknak birtokosa, sajátlag ajánlkozom a sulynak dereka alá, osztálysorsosimtul se többet se kevesebbet nem követelvén, mint a menynyit aránylag rám is fogna róni az általam felhozott rendszer. Minélfogva, ha eszmém életbe lép, nemcsak idealiter fogunk, vagy mint a német közmondás tartja: örökleg gazda nélkül más erszényérül, vagy végkép mindig csak »en miniature« nyomorult szabásokként rendelkezhetni, mint ma; de önámitás nélkül meg lesz vetve, a nagyobbszerű nemzeti haladásnak bizonyos alapja.

És ezt nem kérkedésbül hozom itt elő, hogy midőn mások tervet sajtolnak agyvelejekbül terv után ki, mellyek megengedem mind gyönyörűbbnél gyönyörűbbek, csakhogy senki, még maga a tervező sem tudja mindig: »papirosrul milly költséggel léptethetnének azok életbe;« megint mások nem képesek kibontakozni a felemelt sóár, harminczad és efféle financialis recipék nyomoruságaibul; mások megint szőrszálhasogatólag, a királyi jövedelmek, peculiumok sat. elősorolásával merítik ki egész közgazdasági tudományukat, és ezekkel szeretnék kivívni honunk virágzását; mások pedig egyedül indirect adó által hiszik elérhetni a czélt; mások végre „ganz naif" a papi jószágokkal és effélekkel kaczérkodnak sat.; én addig, míg mások illyesek körül bibelődnek, mind ezek kérdésbevételét továbbra hagyván, egyenesen s mindenek előtt saját vállaimmal ajánlkozom; — valóban nem kérkedésbül

hozom mind ezt elő, mondom, a mi az eddig előadottakbul azt hiszem eléggé kiviláglik, mert csak illy eszközlés után várom én honunk valódi felvirágzását, és ezzel olly szorosan egybekötött saját jobb hasznomat; hanem azért gondoltam mind ezen »kitérések« elősorolását szükségesnek s ehhezképest el nem mellőzendőnek, részint hogy elvégre mind jobban s jobban kitünjék azok lényege, kik rosz katonákként, vagy nem szomjaznak hírkoszorú után, vagy a sáncz mögül kibujni nem mervén, és a megostromlandó várt mindig kerülgetvén, készek ugyan suo tempore a diadal gyümölcseiben osztozni, de annak kivívására fecsegésen és szónoklatokon kivül személyeikkel nem igen, sőt soha nem állnak elé; részint azért hoztam fel a külön politikai ‚tétovázó' financierek rögeszméit, mikép azok legalább, kik mostoha sorsuknál fogva ugy is némileg másokon ülnek terhül, egy kissé feleszméljenek, és ezentul, a helyett hogy ők perorálnának a fizetés ügye körül leghevesebben s korbácsolólag, inkább mélyen hallgassanak, ha jó móddal szőrmentiben nem tudják a dolgot kezelni; mert nincs boszantóbb s ekkép czélvesztőbb, mint például gunyolva merészségre késztetni ollyanok által, kik lövésen kivül vannak; vagy e mondást jelen esetre alkalmazva, ollyasok által zaklattatni szemtelenül és ex tripode fizetés s közteherhordásra, kik illyesekben csak ingyen, vagy legfeljebb ‚lógósul' járnának, sőt egyenesen a kocsiban ülnének.

Hagyjátok ennélfogva drága hazafiak, ha azt akarjátok, hogy azok, kiket valami uj teherhordás illetne, ellenetek tán a tehetősbektül ingereltetve, fel ne bőszüljenek, és e szerint soha ne üllhessük az ügy diadali ünnepét; hagyjátok mondom, ez esetben a fizetésre netalán szükséges nógatást s korbácsolást csak ránk, kiket leginkább érne a fizetés; mert ha mi nem viszszük ki elvileg s gyakorlatilag a dolgot, ti bizonyosan nem viszitek azt ki soha.

Felkérésemet az olvasó és iró közönséghez, hogy ugyan görditsen tervem ellen nehézségeket s jószándékulag oldja fel azokat, ennélfogva korántsem arra kivánom magyarázandónak, mintha én dögönyöző és korbácsoló virtuózokat keresnék —

mert hiszen meglehet, fognak illyesek kerekedni, minthogy tervem némellyeknek igen is megtalálhatna tetszeni — Isten mentsen; mert illyes, használás helyett, minden bizonynyal csak ártana s megrontaná az egészet; de csak annyiban esnék keblemnek minden hazai intelligentiák tervemhezi járulása jól, mikép mindenek előtt, mennyire emberileg szólva lehetséges, kivilágoljék: hogy valljon hasznos és gyakorlatilag ki is vihető volna-e honunkra nézve tervem; mindenek előtt mondom, mert csak akkor, ha ez teljes világában tünnék ki, volna felfogásom szerint szabad a dolog körül agitálni, mit én igen megkülönböztetek egy puszta ujságczikk-irástul. Egyik is más, másik is más, mit nem szabad összekeverni; ámde errül tán később.

Addig is azonban, mig több jóakaró nyilatkozik ez ügy iránt, legyen szabad folytatnom azt a jövő számban.

Pest, september 2. 1843. (Jelenkor, 70. sz.)

V. Legközelebbi czikkemben azt állitám, hogy én azért érzém magamat honunk investitióját illetőleg, telekdíj általi hozzájárulásra már régóta mindig hajlandóbbnak, mert legelsőben is: illyest minden macskaféle kerülgetéseknél sokkal egyszerűbbnek és loyalisabbnak tartok; és aztán: mert olly summát, mint például száz milliót, mellynek egy kis látszatja volna, semmi más alapon ki nem lehet teremteni sok időveszstés s egyéb nehézségek nélkül, mint egyedül telekdíj-fizetés sarkalatán.

Most ezt ismétlem. S meg fogjuk látni, bármikép csürjük csavarjuk is, hogy magunkhoz illőbbet, czélnak megfelelőbbet s kevésb nehézségekkel járót bizony nem fogunk találni, mint az általam tervezett díjnak aránylagos fizetését.

A felemelt sóár basisára állitani tervet, akaratom ellen is, mindig az egykori irlandus szántóvetőkre emlékeztet, kik, mint mondják, régi időkben ökreik farkára köték az eke rudját. S ugyanis: mert bármilly tervet ollyas valaminek feldrágitására állitni, mi termesztő országban, levegő, víz, meg fű után legszükségesb szer, nem egyéb, mint az országot ott ter-

helni meg — t. i. az ökröt farkánál fogni be — hol az annak leginkább, vagy legalább mód nélkül fáj. Mi a sót illeti tehát, mellytül elestünk, és azért estünk el, mert »vállainkra« nem akartunk venni terhet, errül hallgassunk s ne emeljük azt még magasabbra. Ha pedig már szólni akarunk róla, a helyett hogy felemelni iparkodnánk, s csak nyomorult homoeopathiai dosisokat tudnánk a szegény szántóvetők, mint egyáltaljában a tenyésztők legfájdalmasabb rovására s ekkép egyedül a közállodalmi gazdagság tetemes megröviditésével abbul kicsikarni, váltsuk meg loyaliter inkább az egészet, ha birjuk, vagy sürgessük legalább csökkentését mennyire lehet s hadd élvezze Magyarország minden lakosa lehető legolcsóbban azon kimerithetlen kincset, mellyel megáldá honunkat a sors, s melly kincs most lakat alatt tartva, természetellenileg még azoktul is megtagadtatik, kik ugy szólván mezitlen tömérdekén állnak; mikép a természetelleniség, melly soha nem jár boszu nélkül, a közállodalomnak tetemes megröviditése mellett még azt is szközli, hogy nincs rendelkezés s tán nem is lehetne kigondolni czélszerűbbet, melly annyi erkölcstelenségnek meg nem szünő forrását képezné kénytelenségileg, mint a sónak felcsigázott s eltiltott léte.

»Sok szépet kivittünk már a felemelt sóárral; miért ne lehetne azt ennélfogva bizonyos mértékig ezentul is használni?« Illyest lehetne okoskodásom ellen gördítni, szinte hallom. Ámde kérdem, mi szépet, mi nagyot vittünk ki ezen hypomoclionnal? Semmit, legkisebbet is, mi nemzethez illő volna; mit ugyan a hazai dicsőségek közé saráglyázott és a törpét is óriásnak néző elbizott nem igen fog hinni! de menj ki, drága földi, a határszéleken csak egy kissé: és pirulva, epedve igaznak fogod mondani szavam szemrehányó létét.

Hogy eddigelé a felemelt sóár jobb volt mint a semmi, noha még ez is felette nagyon kérdésbe volna vehető, meg akarom engedni; mert hiszen tán az ökröt is jobb a farkánál befogni, mint éppen nem, és a legdiszesb hölgyet is, kinek csak kezét sem volnál rendes állapotban érinteni merész, hajánál fogod tűzbül vagy vízbül kirántani, ha máskép nem lehet.

De valljon mit erősít ez? Tán azt, hogy illyes czélszerű s helyes? Éppen ellenkezőjét, azt t. i. hogy illyest ugy szólván csak kétségbeesési állapotban szabad mivelni; midőn rendes állapotra nézve, legidétlenebb fogás, sőt legkeserűbb gúny.

Ha tehát illett is a felemelt sóár alapja, mit nem akarok bonczolgatni, azon időkre, mikor kétségbeesési erőlködésink közt a legkisebb segedelem is olly jól esett, mint hajótörést szenvedettnek tenger közepén jól esik egy puszta deszkaszál; abbul nem következik, hogy illy nyomorult fogás mai napokra is illő volna, mikor mindenben jobb rendszer s a természettel jobban megegyező rendes állapot után sovárgunk, vagy legalább illyes után küzdeni kötelességünk volna.

Ki ennélfogva, hihetőleg keleti restségtül saturálva, nem képes hazánk felvirágzására más kutfőt feltalálni, mint a még inkább felemelendő sóárt, most midőn derekabb s természetesb kutforrások megnyitása volna napi renden: az, alkalmasint nem tudván mit tesz, minden esetre nem küzd, legalább ez esetben nem, jobb rendszer és a természettel jobban megegyező rendes állapotért; mihezképest nem is átallom ezennel kimondani rá a kontár statusember czimét, ne vegye rosz néven; ne vegye pedig, mert hiszen azért igen becsületes és másokban még felette okos ember is lehet.

Tegyük azonban fel, hogy mind az, mit mondék, nem áll, s e kérdésben én hibázom el a valót; mert hiszen igaz, más országokban is statusjövedelmet képez a só, mi egyébiránt a dolog józanságát azért még be nem bizonyítja, ugyan mind e mellett mi sül ki? Nem egyéb mint az, hogy a felemelt sóárbul kerekedő summa, melly most alig rug magasabbra kétszáz ezer évenkénti pengő forintnál, s alig elég azon kisdedségeket is lélekzetben tartani, mellyek annak alapján születtek, minden esetre olly nyomorult hypomoclion, mikép azzal Magyarország felvirulását eszközleni, vagy ahhoz valódi haszonnal csak járulni is akarni, valóban a legsajnosb aberratio. Még magasabbra csavarni e természetelleniséget pedig lehetetlen, hahogy nem az a czél, minden tenyésztést lehetetlenné tenni, vagy a tenyésztőket szinte arra kényszeritni, hogy elvégre só helyett

burgonyaczukrot fogyaszszanak, melly a sónál majdmajd olcsóbb.

A sórul tehát, ismétlem, vagy hallgassunk, vagy váltsuk be azt inkább fenekestül és aztán rendelkezzünk arrul igy vagy amugy, a mint t. i. czélszerűbbnek fogja mutatni a hideg számösszevetés, szabadon.

Az indirect adó — mellyet több oeconomista lehető legkönnyebben elviselhető sulynak tart, mi azonban még mindig biró alatti kérdés, jóllehet annak eszközlésével valódi csudákat visznek végbe az emberiségnek ugy szólván irányt adó nemzetei — az indirect adó mondom, általján véve látszik Magyarország mai körülményeihez még illőnek. S ha van valami, mi elvégre szemeinket nyomorult mibenlétünkre nézve tökéletesen felnyithatná, minél nagyobb áldás ránk nem háramolhatnék, mert egyedül az a ki lát, bir magán segítni: az valóban e kérdésnek ámitás nélküli méltánylata volna. S pedig; mert ugyan miért nem illik ránk magyarokra még az indirect adónak legtöbb neme? Egyedül azért, mivel Magyarország általján és aránylag mind abbul, mi szükségkép az élet fentartásához nem való, s mit ekkép eltürhetlen nyomás nélkül adó alá lehetne vetni, olly keveset fogyaszt, mikép az illy sarkalatra állitandó közterhekbeni részvét, midőn általjános sinylődésink tükrét egész világosságában feltárja előttünk, nemzeti üdülés és felvirulás tekintetében valóban olly csekély volna, hogy csak félig meddig se szolgálhatna elégséges hypomoclionul. S ugyanis: mert hol a nagy többség szorosan csak azt élvezi s néha még azt sem, mi nélkül ugy szólván állatilag is alig tengődhetni — és ez a mi esetünk — ott a nemzeti lét még bölcsőben mereng vagy nyavalyában sinylődik, és ott ennélfogva mind azon élvezeteket, mellyeknek birtokában egyedül virágzó nemzetek vannak, mint nem létezőket nem vethetni adó aló.

Derék belfogyasztás, ez a nemzeti egészség és erőnek valódi hévmérője. De nem ám egyedül kenyérnek, burgonyának, tengerinek, s efféle puszta életfentartó szereknek fogyasztása; mert hiszen illyesek egyenesen csak agyagrészünk legsürgetőbb szükségeit pótolják, »mik nélkül nem«, hanem fogyasztása mind

annak s pedig progressiv arányban, mi után mind inkább vágyik a positiv szerencsére meghivott ember, ki nem pangásra s állati tengésre van elitélve, de üdvét egyedül hatáskörében leli azon soha nem lankadó szorgalomnak, mellyet Isten plántált keblébe s melly midőn legszebb erényinek kimeríthetlen kutfeje, egyszersmind ugy szólván jutalmazólag naprul napra több és különfélébb életjavakban is részesíti őt.

Illy szerencse-állapottul azonban, melly után törekednünk kellene, s mellynek lényege nem az, mint némi álbölcs elhitetni akarná, mihezképest minél kevesebbel elélni iparkodjunk; hanem az, hogy becsületes fáradozásunk után minél több kéjben részesülhessünk, minthogy — mint mondám — az ember nem negativ és pangó, hanem positiv és haladó szerencsére van meghíva, illy állapottul mondom, nem de még illy rectificált ideáktul is azonban — oh ne csaljuk magunkat — még vajmi távul vagyunk; mert valóban, ha mind azon illusiókat és azon hiu álmokat, mellyeknél fogva nem egy magyar, honát és kivált saját magát örökleg tulbecsülve, legsajnosabban le van bilincselve, a számösszevetésbül kihagyjuk, lehetetlen lesz meg nem vallanunk, hogy bizony Magyarországban mind annak fogyasztása, mi jóllehet az élet fentartására szorosan nem szükséges, de azért még is kelléke minden jobb társasági, családi, sőt egyedi viszonyoknak, vajmi kevés és szük körök közé van szorítva. Mert hiszen Magyarországnak mondhatni legtöbb lakosa, aránylag valódi jó eledellel sem él, valódi jó ruhában sem jár, valódi jó házban sem lakik, s annál kevesebbé élvezi mind azon anyagi és szellemi kéjeket, mellyek közt annyi boldog napokat élnek más nemzetek, jóllehet magyar alkotványos szabadságuk nincs, mellyel mi annyit kérkedünk sőt pajkoskodunk, de azzal viszont philosophiai felfogással élni nem tudunk, s éppen olly kevéssé értjük annak kellő gyümölcseit gyakorlatilag biztosítni magunknak.

Szomoru tanulmány, de való, s csak az a ki lát, bír magán segítni.

S ugyanis: mire lehetne vetni nálunk indirect adót? Menjünk csak városrul városra, falurul falura, házrul házra;

s valljon mit fogunk találni? Némi kevés körön kivül, szinte mindenütt inkább szükséget mint felesleget; ha t. i. ez esetben is az ideákat össze nem zavarván, nem nevezzük azt is felesleg-nek, mi nélkül egy Diogenes-féle hiu különcz szorosan ellehetne, kivált rövid időre; vagy mi ellen nem egy népprófeta legalább elszónokolja — de maga nem gyakorolja — cynicus dagályait.

Hagyjuk ennélfogva az indirect adózási eszméket jobb időkre, midőn rectificált fogalmak és rectificált cselekvények következtében kevesülni fog nálunk a sybarita here, meg a cynicus bolond, de e két tulság között mindinkább növekedendik azok száma, kik dolgoznak is, de költenek is, és kik, ha minden nem tiltott kellemek után vágynak is, azért ha kell minden nélkül el is lehetnek.

Sokan azonban azon vélekedésben lehetnének, hogy csalatkozom, s honunk aránylag nincs olly keveset fogyasztó, azaz olly sínylő állapotban, mint én teszem fel; mikép tán még is czélszerüen lehetne használni honunk felvirágzása végett az indirect adót. S igaz, ha például Boszniával hasonlítjuk össze constitutionalis Hunniát, akkor meglehet igen virágzó állapotban fog ezen utolsó mutatkozni előttünk, s hogy felette sok kellemszerüeket fogyaszt. Ámde itt nem az forog kérdésben, magunkat a leghátulabb állókkal hasonlítgatnunk össze, nagy megelégülten, és ha egy lineával elébb állunk, ugy szólván az »elinduló pontnál«, azért már igen nagyon, mint annyiakban teszszük, hiuskodnunk s kevélykednünk; korántsem ez forog kérdésben mondom, de az a kimutatandó - mert hiszen itt az okoskodást egyenesen ‚kézzelfoghatókra' állíthatni — hogy valljon »mire« lehetne vetni tehát indirect adót? S ha ezt vizsgáljuk, alkalmasint azt fogjuk tapasztalni, hogy dohányon és pálinkán kivül alig van valami luxus-articulus, mellyet a nagyobb szám igen fogyasztana constitutionalis hazánkban. S hogy ekkép az indirect adó alá vethetendő kéjek substratuma nem nagy; midőn még e kéjek is — és ezt nem szabad zembül szalasztani — a legszámosb osztálynál — fájdalom mondani, mert nincs elég módja állatiságibul kibontakozni s más nemüeket élvezni — igazi életszükségekké váltak.

Legyen ez egyébiránt bármikép, s tegyük fel, nekem mind e mellett nincs igazam: azért kettő még is alig lesz tagadható. S ugyanis legelőszer az, hogy ha fogyaszt is általján véve Magyarországban a nagy közönség ollyasokat, mik veszély nélkül indirect adó alá lehetnének vetendők: az minden esetre olly csekély, mihezképest teljességgel nem szolgálhat valami tetemesb jövedelem alapjául; s másodszor, mert minden indirect adó, a bélyeget — stempelt — pezsgőt sat. is ide értve, annyi, Magyarországban nem létező hivatalt — Amt — ellenőrséget, szóval: annyi kellemetlen complicatiót tételez fel, hogy valóban a várható haszon nem igen ütné helyre mind azon alkalmatlanságot, melly az indirect adó behozatása által háramlanék ránk.

Egyébiránt terheljük meg, például a pálinkát, melly aggasztólag rágódik az éjszaki népeknél hevesebb magyar vérünken; terheljük meg ezt elnyomásig, ha lehet; nekem semmi nem volna kedvesebb, csakhogy olly jövedelmet ne várjunk innen, mint a mennyirül honunk valódi felvirágzására elvégre rendelkezhetnünk kellene.

Valamint tehát a felemelt sóár nem fogja alapját alkotni azon tőkének, mellyre, ha nemzetileg felvirulni vágyunk — és e körül forog a kérdés — szükségünk van: szintugy nem szolgálhat illy básisul az indirect adó sem, hahogy nem akarunk vetni adót mind azon ábrándra, ámitásra, elfacsart ideára, mystificatióra, szemfényvesztésre s efféle tulajdonra, mellyel olly nagy száma a régi álmából felébredt magyarnak, megnemszünőleg csalja magát s csal mást; mert ha ezen, valóban éppen nem szükséges, sőt felette káros luxus-articulusokra vetnénk adót, s ezt az illetőkön meg is vehetnők: akkor bizony tágabb és általjánosb adói alapra nem volna többé szükségünk; mert hogy bárhol is nagyobb szám élvezze az érintett levegő- és füstféle kéjeket, mint nálunk, azt én legalább nem hiszem.

Pest, september 6. 1843. (Jelenkor, 71. sz.)

VI. Kimutatni iparkodtam, hogy a felemelt sóár és az indirect adó, ha tán kivételileg s mellékesen használható is

— mit időkimélés végett ez uttal nem akarok további bonczolgatás alá venni — semmi esetre nem lehet csekély volta és szövevényes alkalmazása miatt, alapja olly nemzeti felvirulásnak, melly hozzánk illő volna s melly czél felé jelen körülményeink közt egyedül aránylagos telekdíj-fizetés után indulhatnánk halasztás nélkül és biztosan.

A harminczad és általjában a vámi jövedelmek, nemkülönben mind azon javak és jószágok, mellyeket az ország statusköltségek hordására tett alkotványos fejdelminek kezeibe, felette nagy tekintetet érdemlenek. És ha van valami, mi mindenek előtti jobb elrendezést követel, az bizonyára nem egyéb, mint a határvámoknak sulyos, és mi tán még ennél is nyomasztóbb, azoknak olly sokszor változó, vagy legalább olly könnyen változható léte. A fejedelmi javak és jószágok pedig, nemkülönben mind azon alapok, mellyekre nálunk az universitas, academiák s illyesek állitvák, olly bő kincstároknak mutatkoznak, mikép azokat jól és czélirányosan kezelve, minden lehető statusköltség pótlására váltig elégségeseknek volna hajlandó hinni a legméltányosabb is.

Ez mind igaz, és ki a diplomaticumokban nőtt fel s a pacta conventák közt érett meg, igen elértem, hogy illyes de egy lépést sem akar tenni; vagy más szavakkal: egy garast sem akar zsebébül előbb kivenni, mielőtt mind ezen kérdések tisztába nem jöttek s elvileg és jogilag el nem rendeztettek vala. És ez ellen in thesi nem lehet kifogás.

Nekem azonban, a dolog gyakorlati részét tekintve, még is más a nézetem, más a véleményem. S ugyanis én, jóllehet a nemzet és fejdelem közti kötések és pacta conventák mindenek előtt szentek és ekkép sérthetetlenek előttem, én azért még sem tartom gyakorlatilag és élettapasztalásilag véve tanácsosnak, egyedül ezekre támaszkodni; mert ha nincs semmi ‚háttérben' — s e körül világosabban nehéz szólni — mi azoknak ugy szólván támaszul, nyomadékul szolgálna: könnyen megesik, hogy az efféle kötések magyarázata egyoldalulag megyen végbe sat., és az egyedül illyesekre támaszkodó körülbelül ugy jár, mint járt vagy inkább uszott azon utas, ki, mert megfizette

átszállittatását Amerikába, és ez által elv és kötés szerint joga volt az odaszállitást az illetőktül követelni, inkább elveszett az elmerülő hajón, mintsem más hajóra ült s valami uj bérfizetésnek tette volna ki magát; vagy ha honi példát akarunk felhozni, bizony ugy jár e világon az egyedül elvekre és jogokra támaszkodó, mint járt bizonyos táblabiró, ki az utcsináló községekkel és a tens vármegyével meg nem szünőleg pörölvén, soha nem akarta a háza előtti kátyut maga betöltetni, és számos év leforgása alatt inkább naponta tűrte az alkalmatlanságot, s veszélyezteté nyakát, csakhogy az ‚elven és jogon' csorbát ne üssön.

Már én az elvet és jogot általján véve, némi becsületben járó kérdéseken kivül, annyira nem bálványzom, mikép azok csorbátlan fentartása végett vízbe veszni, vagy nyakamat törni volnék hajlandó. És ez okbul, mert szintén hazám javát sem kivánom veszélyeztetni, vagy tudja az ég micsoda időkre hagyni, inkább fizetek ma bármilly sulyos telekdíjt, mintsem hogy az acták pedantságaiban és szövevényiben nagy bölcsen bástyákat és hátulsó kapucskákat keresgetvén, azon ürügy alatt, mert a harminczadi és vámi ügyek, valamint a fejdelmi javak és jószágok körülti kérdések még nincsenek egészen tisztában, hazánk javát, mennyire ehhez mind a nélkül is járulni képes vagyok, csak egy nappal is később eszközleni hajlandó lennék.

Legyen mind ez sürgetve: helyes, és adja rá az ég legjobb áldását: de azért más részrül csupa diplomatica- és pacta conventákbani buvárkodás által, vagy mert ‚minden nem megy ugy mint mennie kellene,' se rövidittessék meg honunk attul, mit felvirágzására ‚saját erőnkkel' végbevihetünk.

Sok azt mondhatná ugyan, hogy ekkép, ha t. i. a régi források használása helyett ujakat nyitnánk, ugy szólván ‚extra dominium'-féle állásba jönnénk, mikor aztán nehezebb fogna lenni a bajon segités mint ma; ámde ez esetben, én azt hiszem, éppen ellenkezőleg fejlődnék ki a dolog, s pedig mert mi magyarok ezen, valamint más kérdés körül is, önámitás nélkül csak akkor jutandunk valódilag ‚intra dominium,' mikor egyszer tettleg fogtunk virágzásnak indulni; valódi virágzásnak azon-

ban csak akkor indulunk, ha egyszer elég lelkünk lesz minden szövevények s nehézségek daczára is ‚segítni magunkon'.

A harminczadot, vagy annak felemeltetését, mint a vámi és fejedelmi javak s jószágok forrásait mind ennélfogva nem tartom tehát ollyasoknak, mellyek honunk felvirulási ügyét tekintve keblem vágyait csak legtávulabbrul is megnyugtatni képesek lehetnének. Ezeknél, honunk előmenetele végett izlésem, politicai hitvallásom és számitó tehetségem szerint, valóban biztosb, szaporább és bővebb kutfő után szomjazok; s eddigelé legalább, ollyast sehol nem tudok fellelni egyebütt, mint az aránylagos telekdíjban.

A papi jószágokrul — mellyekre annyian olly indiscret étvágyat árulnak el, kik egyébiránt, tudom, lennének csak illyesek birtokában, vajmi nagy lármát ütnének, ha azokrul bármilly távulrul is valaki disponálgatni merészkednék — a papi jószágokrul mondom, mint olly kérdésrül, melly a kedélyeket okvetlen legnagyobb lobba lángba hozná — minek elkerülése mostani körülményink között nem kevésb, mint ‚hazafiui legszentebb kötelesség' — ez alkalommal mélyen hallgatok.[1] Mindennek meg kell érni e világon; s némiek csak lassan érnek meg, ugy hogy az, mi ma nemcsak kivihető nem volna, de okvetlen leghátralökőbb, sőt megsemmisitő visszahatást szülne, idővel maga magától fejlődik ki czélszerűbb rendelkezésre. És ha ez igaz, min nem kétkedhetünk, ha a világi eseményeket kérdezzük, s nem czélunk, hazánkbul legelsőbben is ‚tabula rasa'-t csinálnunk s ezen aztán valami egészen uj épitvényt emelnünk fel, de ingadozás nélküli átalakulás az, mit

[1] Lásd Borsod megyének, 1841. kisasszonyhava 9-én kelt híres körlevelét, s az országgyülésre is benyujtott indítványát, melynek lényege az, hogy: »a papi jószágok jövedelmeiből kiszakítván előre azon meghatározandó összvességet, mi az isteni tisztelet s ennek díszes feltartására ugy kivántatik, hogy az legkisebb fogyatkozást sem szenvedjen, a papi személyek állásukhoz és hivataluk fontosságához mérsékelt illendő és meghatározott fizetést nyerjenek, az ezekből felmaradó jövedelem pedig részint a szükséges iskolák felállítására s a meglevők czélszerű elrendezésére, részint a tanitók kiképzésére s azok illendő fizetéssre, nem különben országosan meghatározandó más közhasznu czélokra fordíttassanak«. Az e kérdésre vonatkozó tárgyalásokat legujabban közzé tette Kovács Ferencz, volt orsz. gy. képviselő. *Z. A.*

tervezünk: akkor valóban jobb a papi jószágokrul hallgatnunk, s hazánk felvirulási tekintetében más kutfők felnyitása körül lépnünk őszinte egyességre.

Vannak az eddig elősoroltakon kivül még más sarkalatok is, mellyek sokak szerint előlegesen lehetnének valamellyes adó alá terjesztendők; mint például: tőkepénzek, műipar, kereskedés, eladási díj, laudemium, mortuarium, harminczad-felemelés, ország-künti lakás díja, s tudja az ég, még mi minden; mi minden mondom, mert hiszen hol van határa részint azon képzeti felhevülésnek, mellyel minden jobb ember el van telve, ha ‚léteért küzd' s ekkép minden hű magyarnak is el kell telve lennie, ha hona kétes állását készakarva maga előtt eltitkolni nem akarja; részint hol van határa mind azon ‚nem fizetési ürügynek,' mellynek következtében — fájdalom mondani — annyi magyar sokszor tudta nélkül is, szüntelenül valami ‚kisurranásra' alkalmas hátulsó ajtócskák után kacsintgat.

Mindezen most érintett adózási alapkövek, valamint azok is, mellyek eddigelé jöttek tudtomra, s mellyeket itt rendre elősorolnom csak idővesztés lenne, azonban, mennyire én látom a dolgot, mai körülményink között nem alkothatják, ha így lehetne mondani, ‚derekát' azon sarkalatnak, mellyen biztosan, röviden és nagyobb szabásokban felvirulhatna honunk, s mellyet ekkép én ohajtanék megvetni mindenek előtt.

S ugyanis: tőkepénzektül nem igen csordulunk fel; ámde ha usznánk is azokban, minden esetre szövevényesb és könnyebben kijátszható a tőkepénzek megadóztatása, semhogy átalakulási küzdelmink közt illy horgonytul sokat reméllhetnénk. Műipar, valamint kereskedés, még bölcsőben léteznek nálunk; ezeket ekkép inkább ápolni kellene, mint bármilly kicsiség által is nehezítni. Eladási díj, laudemium, mortuarium, a most előadottaknál sokkal alkalmasb jövedelmi kutfők, nem tagadhatni; csakhogy részint nem elég bő forrásuak, részint szövevényes és ehhezképest drága ellenőrség nélkül igen könnyen kijátszhatók. Országkünti lakás díja elvégre, a mellett hogy csekély volta miatt alig volna számba vehetendő, legna-

gyobb önkénynek s ezzel szorosan egybefüggő zsarnokságnak nyitna tág mezőt. Mert ugyan milly itélőszék határozhatná el igazságosan, hogy valljon ki lakja a külföldet tapasztalás s a hazába hozandó méz beszerzése végett s ki kénytelenségbül, ki viszont egyedül éldeleti here-viszketegbül? S igy tovább.

Többnyire ha valaki azt mondja: »ne csak egy kutfőt használjunk, de valamint a szemes gazda sem állitja reményeit, például egyedül gabnára, gyapjura, állandókra vagyis fixumokra, ugymint korcsma- malombérre stb. — fára és efféle nagyobb jövedelmi csermelyekre, hanem jövedelmet szaporitólag minden bármi gyéren csepegő forrást is kellő szemügyre veszen: szintugy cselekedjünk mi is, honunk oeconomiáját illetőleg az ‚adde parum modico' terv szerint;« a ki igy szól, azzal in thesi kezet fogok s elv szerint nemcsak nem ellenzem, sőt igen kivánom, hogy minden bármilly csekély jövedelmi forrás is nyittassék meg. Mert minél nagyobb az erő, annál biztosb a siker. A dolog alkalmazását tekintve azonban, még is más véleményben vagyok s azt hiszem, hogy valamint nem cselekszik okszerintileg azon gazda, s ekkép nem fog megjutalmaztatni aránylag nagy jövedelem által, ki, ‚kezdetkor' valami terjedelmes és hátramaradt uradalom gyümölcsöztetése ügyében kis források körül bibelődvén, nem pontositja össze minden tehetségét a nagyobb források megnyitására: szintugy nem cselekednénk mi is czélszerüleg, s nem fognók tapasztalni honunk kellő felvirágzását, ha pirulásra méltó hátramaradásink között ‚kezdetkor' a helyett hogy valami derék jövedelmi csermely megnyitására pontosítnók össze minden erőnket, inkább a netalán itt ott felfogható ‚cseppek' biztositása végett fárasztanók ki magunkat.

Legyenek csak valami terjedelmesb uradalomnak nagyobb jövedelmi forrásai egyszer kellőleg megnyitva s biztositva, ám akkor fog az okos gazda lépten lépve nemcsak minden kifacsarható egyéb kis cseppek összegyüjtése körül is aggódni, de e fölött ‚negative' is iparkodandik nevelni a jövedelmet; azaz: hogy minél kevesb költséggel minél több állittassék ki; vagy még világosabban mondva: hogy a tiszta jövedelem minél

közelebb álljon a brutto jövedelemhez; mit kezdetkor, mikor mindent ugy szólván egyedül fővonásokban lehet és kell ekkép elrendelni, szinte olly kevessé eszközölhet ezek elferditése nélkül, valamint a kisebb jövedelmi források kellő méltánylatára sem terjeszthetti gondját, ha a nagyobbakat elhanyagolni nem akarja.

És ha ez valami uradalom gyümölcsöztetését illetőleg áll — mit tán nem lehet kérdésbe venni — akkor ugy hiszem, még kevesebbé kérdésbe vehető az, hogy honunk felvirágzási ügyére az itt előhozott logica és bánásmód még inkább illik. S pedig mert uradalmat, hol rendszerint csak egyes parancsol, minden részleteiben keresztül tekinteni, s az abban lappangó minden kutfők egyszerrei felnyitására elégséges tőkét találni csak könnyebb, mint illyest, egy egész s olly nagy országot illetőleg eszközleni, mint magyar hazánk, kivált ha ezen ország, ugy mint honunk, nem áll egynek parancsa alatt, ki kénye kedve szerint rendelkezhetnék, de valaminek elhatározására ezrek jóváhagyása, megegyezése kivántatik meg.

Bizonyosan nem is szülne ennélfogva mai körülményink között jó sikert, azaz: vagy éppen nem volna eredvénye, vagy eredvénye nem felelne meg számtalan szükséginknek, ha tehetséginket mind azon alábbrendelt kutfők megnyitására fecsérelnők el, mellyeket felhordék, a helyett, hogy most mind ezen ‚cseppek' összegyüjtését későbbre hagyván, azon jövedelmi folyót nyitnók meg, melly nemzeti felvirulás-vágyainknak felelne meg, melly nem egyéb, mint az általam tervezett két garasos telekdíj aránylagos fizetése.

Legyen ez megnyitva előbb, s mint egyik fenebbi számban érintém, nem örökre, de egyedül harminczöt évre: s csakhamar megjön az idő, mikor mind azon felhozott s más még lappangó cseppek összegyüjtögetése is napi rendre kerülend, mellyeket a k k o r elhanyagolni éppen olly kár volna, mint azokkal m o s t bajlódni — ha t. i. nem akarunk örökleg minden civilisált nemzetek mögött nyomorultan kullogni — valódi bűn.

Kisértessék meg egyébiránt egyik is másik is, ha ugy tetszik, Isten neki; csakhogy mind azon kutfőknek ügyes fel-

czifrázása, mellyeket itt felhoztam, s mellyeken kivül tudom még százakat is fel fog hozni a kimerithetlen magyar képzeleti tehetség. ne szolgáljon ‚nem fizetési hátulsó ajtócskákul', vagy inkább ‚kapukul'; igen ‚kapukul', mert hiszen ha valahol, e tekintetben soha nem zárta és nem szükitette magának el az utat, szabadságát otrombául nemfizetésben kereső rokon vérem.

Pest, september 10. 1843. (Jelenkor, 72. sz.)

VII. »Kisértessék meg minden lehető kutfő, melly honunk felvirágzására szolgálhatna«, körülbelül így végzém be legközelebbi czikkemet. Ez által azonban nem azt akartam mondani — értsük egymást — hogy magyar szokás szerint, Pál makacson például az indirect adóhoz ragaszkodjék; Péter ellenben fejesen egyedül a harminczad és határvám megváltásához álljon; József továbbá kirekesztőleg a sóár-felemelésben egyezzen meg; László végre csupán csak a bélyegdíj — Stämpeltaxe — behozatalát pártolja s így tovább; korántsem ezt ajánlani volt szándokom, mert hiszen ha valahol, bizonyosan azon kutfők megnyitása körül szükséges az egyesség s együttmunkálás — minthogy mindnyáját gyakorlatilag szólva egyszerre meg nem nyithatjuk, de csak egyetlenegyet sem nyithat meg csekély szám — melly kutfők után üdülését várja honunk. S ha ez igaz, akkor okszerinti kijelelése ezen kutfőnek, t. i. a legalkalmasb, legbővebb s legkönnyebben kinyitható kutfő kijelelése van mindenek előtt napi renden, s nem ám ezt mellőzve, egyik vagy másik kedvencz-kutfő körülti agitationak időelőtti s ekkép hasztalan sőt hátralökő viszketege.

Én tehát a külön külön jövedelmi források megkisértésére felhivó szavaimat csak ugy akarom értetni: hogy valamint én vettem gáncsolólag kérdésbe minden más jövedelmi kutfőt, a két garasos telekdíjit kivéve, szintugy vegye — mint ezt már a »Két garas IV.« czikkben követelém — és pedig nem hát mögött, nem suttonban, nem sötétben, de nyilván mint én tettem, bárki viszont telekdíjas eszmémet is boncz alá.

Legyen előbb e kérdés minden oldalrul lehetőleg meg-

hányva, s csak aztán ha egyszer némileg feltünt előttünk a való, fogjunk annak, mennyire birjuk, életbe léptetéséhez.

Mint én látom a dolgot — t. i. mint azt ma látom — esküdni mernék, hogy telekdíjas tervem legjobb. Meglehet azonban: okok más véleményre hozandnak. Lépjenek azokkal az illetők tehát elé.

Én Magyarország férfias felvirulása után sovárgok. Minden, bármi hasznos legyen is egyébiránt, mi e végczélhoz nem vezet, nem közelit, nem elégíti ki lelkem szomját. ‚Féligmeddigi,' ‚akarom is nem is'-féle nekem tehát nem kell. Midőn azonban így érzem magamat lelkesítve, se a vak véletlent nem veszem nagy számba, se idegen kéztül nem várom, nem követelem vérem üdvét, s legkevesebbé számitok sült galambokra; de mind ezek helyett, mennyire birom, magam kivánok saját vállaimmal állni egykori nemzeti nagyságunk épitvénye alá. S ím ez oka, miért hoztam minden teketória nélkül egyenesen a telekdíj eszméjét szőnyegre.

Ha egyébiránt valaki ollyféle ‚helyettessel', vagy jobban mondva ‚pótlóval' áll elé, melly többször érintett s most ismét felhozott végczélomhoz közelébb emelné a magyart, mint az általam tervezett telekdíj eszközlené azt; ez esetben, ha ennél jóval sulyosb volna is az ajánlandó csudaszer, csak birjam s édesörömest és rögtön sajátommá teszem azt; s pedig mert nem tervem elfogadása, vagy éppen magam kimélése, de vérem felvirulása, hazám dísze, czélom.

S ha erre ráállok, mint általján véve, nem vagyok a körül különösen akadékos, így vagy amugy szolgálom-e a hont, csakhogy szolgáljam: természetesen még hajlandóbb leszek olly terv elfogadására, melly a telekdíjnál nagyobb, vagy legalább ahhoz hasonlólag üdvös következményeket szülvén, életbe is gyorsabban hozható s könnyebben el is viselhető lenne. Mert hiszen hasonló sőt megfelelőbb eredvénynyel nekem is jól esik a könnyebben elviselhető teher. S azért ki vele mindenek előtt! csakhogy hátulsó ajtócskát ne vegyek abban észre; mert valamint gyülölöm az erőltetési és zaklatási modort, s illyest e szerint legtávulabbrul sem akarok használni: szint-

ugy hiszem szükségesnek, hogy mai nap minden, mi nem ered tiszta főbül s kivált tiszta kebelbül, kimélet nélkül pelengérre állittassék, mit erőm szerint eszközölni is fogok, mert ha másokat vezetni akarni ahhoz való tulajdon nélkül is már elég nagy vétek, azért még is megbocsátható azon undok bűnhez szabva, melly szerint honunk ügye körül — szégyen és gyalázat — nem egy magyar mást hord ajkán, mint a mit rejt keblében.

S valóban itt van ideje, hogy elvégre lehetőleg kimntatva s megismerve legyen minden magyar lényege, ugy hogy az, ki tehetetlen s nem birja szolgálni a hont, kimélve, azokkal ne zavartassék igazságtalanul egybe, kik birnák ugyan szolgálni azt, de nem akarják: mikép aztán a kötelesség-éber honfiak megmenekedve az illyféle selejtesek nyilt valamint hypocrita gátlásaiktul, átalakulási szent ügyünket illetőleg kezet fogva s vállt vetve, akadály nélkül gyakorolhassák erejüket.

Egyik vagy másik zsebbül vegyük-e ki ennélfogva azt, mi nélkül soha nem emelkedhetik ámitás nélküli díszállásra honunk, előttem tehát nem conditio sine qua non; csakhogy kivegyük egyik zsebbül valahára; s ez már feltétel, mert hiszen e körül forog létünk s nem létünk; csakhogy — mi megint második feltétel — ne téveszszük el véletlenül a zsebeket, magunké helyett másokéba nyulván, mert ez természet szerint nem kézfogást, vállvetést s ekkép előmenetelt szülne, de okvetlen a magányérdek legundokabb harczába sülyesztené a hont.

Mindazon nemfizetési ürügyekkel, hátulsó ajtócskákkal s mind azon ‚sine me de me'-féle zsarnokságokkal tehát félre, mellyek eddigelé — valljuk meg — olly nyomorultan jellemzék honosink nem kis részét; s ismerkedjünk meg elvégre a jobb, a lelkesb embernek boldogsági talpkövével, melly rövid szavakkal érintve nem egyéb, mint őszinte közmunkálás utáni hazai dísz és hazai becsület; s legyünk bizonyosak, azon arányban, mellyben honunk fog indulni virágzásnak mind inkább, szint abban fognak naprul napra minden egyesnek virágai is felvirulni okvetlen.

És e szerint álljon elé bárki s tanítson jobbra; csakhogy vége szakadjon egyszer azon pangásnak, melly közt sinylődünk s azért sinylődünk főkép, mert akármi felségest tervezzünk is, mindenütt megakadunk tehetség hija miatt, melly ugyan nem egyéb, mint ‚czélirányos munka'; ámde ennek megindítására pénz, nemzeti látszattal pedig sok pénz kivántatik; s illyest hátulsó ajtócskák utján nem igen, mások erszényébül pedig bünhödés nélkül alig szerezhetni.

Várva várom erre nézve a jobb utmutatást, vagy legalább két garasos (!) eszmém czikornya nélküli kritikáját. Igérem, ok nélkül — legalább mi személyemet illeti — nem leszek akadékos vagy éppen makacs.

Addig is azonban, míg honi intelligentiáink — s nem veszek ezen felhivásbul annak jeléül egyetlenegyet is ki, hogy miután kimondám vélekedésemet nyersen, és ezentul is kimondandom mindig, senkivel örök háboruban lenni nem kivánok, mert több előttem az ügy mint a személy, s vajmi magasabbra helyzem honunk javát, mintsem éreznék magamban szógyőzelmi vágyat — addig is azonban, míg honi intelligentiáink mondom mellettem vagy ellenem szólandnak fel, legyen szabad két garasos tervemet a folyó számban tovább fejtegetnem.

Pest, september 14. 1843. (Jelenkor, 73. sz.)

VIII. Tervem kivitele, életbehozása, számtalan nehézséggel van egybekötve. Ezt nem tagadom, valamint eddigelé is már megvallám. Midőn azonban annak haszna felette nagynak s kétségbe nem vehetőnek mutatkozik előttem, én legalább kivihetésében s életbehozásában nem tudok észrevenni áthághatlan, meggyőzhetlen akadályokat, mit fentebb szinte érintek.

Nézzük ennélfogva — hiszen engem is szintugy elszédithet valami kedvencz idea, mint bárki mást: s olly eszme által, melly honunk felvirágzását tárgyazza, egy kissé elszédittetni, közbevetőleg mondva, tán nem éppen szégyen — nézzük ennélfogva, mi mindent lehetne tervem kivitele s életbehozása ellen felhozni; kivitele s életbehozása ellen mondom,

s pedig gyakorlati szempontbul véve, mert helyessége ellen még in thesi is csak az gördithetne nehézségeket, ki

Vagy megelégszik s ‚beéri' Magyarország mostani virágzó (!) fényes (!) és biztos (?) állásával, s azt vélvén, a mai status-quoval is elvitorlázhatni hajótörés nélkül még számos évekig, egyedül az antiquitásokban leli kéjét;

Vagy az, ki sovárog ugyan nemzeti felvirulás után, de be tudja bizonyitani, hogy a két garasos telekdíj általján, nemzeti csontvelő-csorbitás nélkül el nem viselhető;

Vagy végre, ki a telekdíjnál hatályosb — efficiensb — pótlékot, vagy legalább ehhez hasonlót s egy uttal könnyebben el is viselhetőt tud javasolni.

Csak az, mondom, ki e három osztályba tartozik, kelhet tervem hasznos, alkalmazható s czélirányos léte ellen még in thesi is ki.

Miután azonban mind ennek fejtegetése habár tán nem is egyenesen, de az ügy tárgyaltatása közt mellékesen ugy is elmulhatlan szőnyegre kerülend, tegyük tervem könnyebb kipuhatolása végett addig is fel:

Hogy mi nem elégszünk meg s nem érjük be hazánk mai fényével, és ekkép valami diszesb lét után sovárogva, tenni is akarunk valamit a honért; s

Hogy a nemzeti csontvelőnek csorbitása nélkül általján elviselhető a két garasos telekdíj; s végre

Hogy hazánk felvirulási tekintetében nincs telekdíjnál czélszerűbb emeltyü.

Tegyük mind ezt fel, s a végett, mihezképest tervem lényege, mennyire lehet, tökéletesen kivilágoljék, pontosítsuk előlegesen minden kutatásinkat kerülgetés nélkül főkép abban össze, hogy valljon, gyakorlat s méltányosság szempontjábul tekintve, kivihető s életbe hozható-e az. Mikép pedig ez könnyebben eszközöltethessék, soroljuk, mint érintém, az az ellen gördithető észrevételek s nehézségeket, mennyire azok előttünk ismeretesek, rendre elé.

Legelsőben is az adózó népet hozzák fel, mellyet minden terheinek hegyibe holdonként de csak két garassal is terhelni meg, nem volna méltányos.

S igaz, ez nem volna méltányos. Ámde előrebocsátottuk, hogy a holdonkénti két garas csak legnagyobb általjánosságban van értve; miszerint például közel jó vásárhoz fekvő legjobb buzaföldre négy, sőt tán hat garas is volna a végett rovandó, mikép viszont valami sivatagra holdonként csak fél krajczár, vagy még ennél is kevesebb fektethessék, s általján véve még is minden holdtul két két garas folyjon az országos kincstárba.

A jobbágyi — sessionalis — telkektül, azok minemüségét s fekvését szintén illő tekintetbe véve, tehát holdonként egy garas, sőt még ennél is kevesebb volna fizetendő. A polgári, valamint azon földek is, mellyeken valami teher már fekszik, hasonlólag ez osztályba esnének.

Már például általján véve egy garast róva mind ezen osztályzatu telkekre holdonként, ugy látszik, nem volna még annak daczára is nyomasztó állapot, hogy e telkek már súly alatt vannak. S pedig, mert e kulcs szerint harmincz hold után évenként nem több mint egy for. harmincz kr. volna fizetendő. Mi tán csak elviselhető, sőt még felette nagy haszonnal is elviselhető volna, ha nagyobb müveltség, jobb utak, élénkebb kereskedés, derekabb belfogyasztás, és számtalan efféle szellemi és anyagi tényező által, általján véve virágzásnak is indulna a hon, s ekkép nőne is a kereset. Elviselhető volna mondom, még e kis ‚rátétel' is, ha virágzásnak indulna a hon s nőne a kereset.

S e körül forog a dolog. Mert ha megmarad minden in statu quo, tudatlanság, fecsérlett munka, müveletlenség, restség, homokbuczkák, mocsárzsombékok s efféle szellemi és anyagi nyavalyák és békók közt: akkor, nem tagadhatni, valódi zsarnokság volna de csak egy garasocskát is róni valami jobbágyi vagy polgári ingatlanra. De valljon miért nem volna szabad feltennünk, mint azt már fentebb is érintém, hogy a józanul investiált száz millió tőke után mostani dermedezésébül s pangásábul kiemelkedve, virágzásnak s egészen uj életnek fogna indulni honunk? Miért nem volna ezt feltennünk szabad? Hiszen caeteris paribus hasonló ok mindenkor hasonló következményt szül. Ha tehát más hazák többek közt szintén az által is indultak jobb kifejlésnek — mit nem vehetni kérdésbe — hogy

mindenki aránylag járult honának investitiojához; ugyan miért kellene kétkedni, hogy magyar hazánk is hasonlólag fogna ugyanazon ok által virágzásnak indíttatni? Én nemcsak nehézséget s improbabilitást nem látok ebben, de azt hiszem, valódi csudákat mivelne nálunk száz millió. Igy pedig azért vagyok meggyőződve, mert aránylag kisebb tőke is legnagyobb csudákat mivelt más honokban, ugy hogy ezek ugy szólván mátul holnapra mintegy büvész-vessző által felette kétes állapotbul rögtön egészség felé fordultanak, jóllehet — s itt különösen felkérem a tisztelt olvasó figyelmét — korántsem rejlett azokban annyi élet és kifejthető erő, mint rejlik magyar hazánkban, melly valóban megterem minden hasznost, és most legfőkép azért meddő, azért minden tekintetben olly nyomorultan kopár, mert annyi lakosa, a helyett hogy józan investitio után szinte bizonyossá tenné magának annak gyümölcseit, ezeket — dologtalan, vagy minden egyetértés s kézfogás nélkül munkálva — egyenesen ajándékként a vak véletlentül vagy egyedül a jó szerencse játszi negédjétül várja és követeli.

Legyen a tervezett száz millió gyümölcsözőleg kezelve, és czélszerűen olly tárgyakra fordítva, mellyek nem egyedül képzelet és hagymáz szerint, de valódilag hatnak nemzeti javulásunk s egészségünk életforrásaira, és okvetlen vajmi hamar olly felvirulásnak fog általján véve indulni honunk, s ehhezképest annak minden őszinte fáradozó és szorgalmas egyes tagja is, mikép alig ismerendünk csak néhány év leforgása után is most pangó, és akkor életteli anyaföldünkre.

Ez azonban igaz, fő feltétel; az t. i. hogy gyümölcsözőleg legyen kezelve a száz millió tőke, mirül némi fővonásokban hovahamarább adandom elő nézetimet; és aztán, hogy e tőke czélszerűen olly tárgyakra fordittassék, mellyek nem képzelt és experimentumok utáni hagymáz szerint, mellyben most nem egy magyar statusember olly magasan paprikázza magát fel, de a régibb tapasztalás utján valódilag hatnak nemzeti felüdülésünk s virágzásunk életforrásira.

Már hogy valljon hol rejteznek ezen életforrások, s ekkép mi volna mindenek előtt és soronként a száz millióval életbe

léptetendő, arrul később fogom igénytelen nézetimet a tisztelt közönség elibe terjeszteni. Addig is azonban, míg erre alkalmam lesz, e néhány fővonással vagyok ezennel előállni bátor:

Ha igaz, mikép egyes embernek valamint egész nemzeti családnak legfőbb bölcsesége, gyakorlatilag szólva, abban pontosul össze, hogy az előbb élők tapasztalásit ugy szólván aratásnál meglepvén, olly keveset költsön önfizette tapasztalásért, mint ez csak lehető — mert hiszen egészen ingyen illyest át nem vehetni — akkor azt hiszem, »más nem próbálta« experimentumokra sok tehetséget fordítni valódi balgaság, sőt nemzetileg szólva még igazi bűn is. Mihezképest még olly egyénnek és nemzetnek is csak ovakodva és tehetségüknek egyedül kis részével szabad, eddig nem ismert kisérletek kitapasztalásához járulni, melly egyén és nemzet mind időben mind pénzben sokat költhet, s mellyeknek állása biztos. S ha ez áll, akkor magától következik, hogy olly egyén és olly nemzet, mellynek se költeni való ideje, se költeni való pénze nincs, s mellynek állása efelett korántsem biztos, de igen kétes, annál kevesebbé kalandozhat eddig sehol kellőleg ki nem puhatolt theoriák közt, saját létének legfájdalmasb csorbitása, sőt egész földi üdvének legveszélyesb koczkáztatása nélkül.

S ím ez magyar vérünk állapotja. Mert, ha hátramaradásink aggasztó létét s ezer szükségeinknek ehhezképesti irtóztató sorát lágyvelejüleg magunk előtt eltitkolni nem akarjuk, sem elfecsérelhető időnk, sem elprédálható pénzünk de legkisebb sincs; nemzetiségünk pedig, ha szemeinket behunyva szintén ez által nem akarjuk nyomorult félénkekként eltávoztatni tőlünk a veszélyt, valljuk meg, bizony felette bágyadt lábakon áll, mi azon magunk körülti kapkodás symptomája után leginkább bebizonyul, melly szerint nem egy magyar, mint vizbefuladó, mindig másban keresi menekülését, a helyett hogy mindenkit békében hagyván, egyedül saját erejére támaszkodva, és ezt szűzül megótalmazva, iparkodnék elérni üdvpartját.

Nekünk magyaroknak, kivált országlási kérdések körül, ennélfogva egyáltaljában nem szabad statusbölcseségi experimentumokban kimerítni tehetségünket; de legszentebb köteles-

ségünk, mindenek előtt ollyasokra pontosítni össze erőnket, s ekkép a netalán száz millió tőkét is ollyasokra fordítni, miknek biztos sikerükért s okvetlen hasznos létükért régibb tapasztalás ví s kezeskedik némileg.

Igy cselekedni azonban semmi nem hátráltat. S azért cselekedjünk így, t. i. forditsuk a két garasos telekdíj után kerekedő száz millió tőkét is, mennyire lehet, ollyasokra, mik felelevenitőleg s virágoztatólag folynak életereinkbe.

Már teendünk-e így, az más kérdés. De én remélleni s hinni akarom, így teendünk; s pedig, mert lehetetlennek látszik, hogy mi magyarok, miután annyi előttünk a régibb példa, melly szerint okulni lehetne, s ekkép okulni kellene, sokáig s eldöntő számban foghatnánk mindazon phantasiák és czifra elmefuttatások áldozatai lenni, mellyek által ma nem egy honosunk szédíttetik el olly sajnosan.

Hogy némi sőt sok aberratióba fogunk esni, s investitionalis tőkénk bizonyos része hasztalan párolgand levegőbe, ezt meghiszem, s erre el kell készülve lennünk; mert valamicskét még a lehető legbölcsebb is kénytelen öntapasztalásért koczkáztatni. Ámde hogy olly otrombául fognók alkalmazni száz milliói investitionalis tőkénket, mikép az némi elevenséget s egy kis felvirulást se vonjon maga után, azt egyáltaljában el nem gondolhatom; mert habár lesznek is mindig ügyügykedő képzeletdúsak, kik szép szavakkal s eleven festvényekkel theoriáiknak tömkelegeibe fogják csábitgatni a fogékonyabbat, vagy inkább: a ‚spongyásabbat', azért az okosabb, az ovakodóbb, s ekkép reméllem, a magyarnak jobb része tudom ha egyszer feleszmél, inkább tapasztalás utján fog lépni elé, mintsem hogy azok utmutatását kövesse végetlen, kik, valamint átalakulási ügyünkben teszik, szintugy száz milliói tőkénkkel is, ha ennek alkalmazása rájuk volna bizva, egy experimentumbul esnének a másikba.

Egyébiránt minden esetre általján véve vagy okszerintiekre fogjuk forditni a tervezett száz milliót — általján véve mondom, mert egyes esetekben alkalmasint mi is elvétendjük a czélt — vagy otrombábbnál otrombábbul fogjuk elfecsérelni

a felhozott summát. E kettő közt nagyobb vonásokban egyik eset okvetlen beáll. Már ha az első áll be, akkor valamint az általjánosan fizetendő két garasos telekdíj könnyen leszen elviselhető, szintugy lesz az e czikkben tárgyalt jobbágyi vagy polgári telket illető egy garas is könnyen elhordható; mert hogy száz millió tőke, kifejtésre olly fogékony országban mint magyar honunk, egy kissé okosan forgatva, csak annyi elevenséget s ezzel egybekötött jobb keresetet se szüljön, mikép a jobbágy meg a polgár igen könnyen, sőt tulságig kipótolva, még azon egy garasnyi ‚rátételt' se birhassa el, melly a telekdíj kivetése által háramlanék rá, azt ugy hiszem, a legkétkedőbb sem teendi fel. Ha viszont a második eset áll be, hogy t. i. experimentumokat experimentumokra halmozván, csakugyan minden valódi haszon nélkül fecsérlenők el a száz milliót: akkor nyugalomra léphetünk, s pedig, legalább nemzetileg szólva, örök nyugalomra; mert ez eset által tökéletesen kiviláglanék, mikép rajtunk semmi egyéb nem segíthet, mint idegen kéz, melly alá otromba nép okvetlen kerül, s melly kéz, ne féljünk, majd két garasnál jóval többet is ró egy egy holdra, csakhogy alkalmasint nem hazába fektetőleg, de sorompón tul vándorlólag.

Ennyi bárdolatlanságot azonban miért tennénk magunkrul fel? Én nem láthatom át. Mert ha nálunk nem egy idealista és éretlen velő, és nem egy álpropheta és pajkos huszár szónok el is szédíti ugyan némi alkalommal a bárgyu sokaságot, sőt néha diadalának ünnepét is ülli — mi egyébiránt tán nem egyéb, mint természetes következménye előbbi pangásunknak — azért még mindig szabad reménlenünk, hogy elvégre, mikor mindinkább közelítendünk az egészség állapotjához, az eszmék is kiébredve, mint érintém, a régibb tapasztalás utjából egy könnyen, s kivált nevezetesb kérdéseket tekintve, kilépni nem fognak.

S ehhezképest nem tudok kételkedni, hogy az általam tervezett száz millió tőkét is, ha éppen nem lehető legtökéletesebben, minden esetre olly czélszerűen fogja magyar vérem hazánkba investiálni, mikép ennek legalább annyi feleleveníti

s felvirágzási eredvénye legyen, hogy valamint az ország általján véve elbirhasson két garasnyi telekdíjt, ugy a már egyenesen megterhelt telkek is elviselhessenek általján véve egy egy garast, vagy legalább bizonyos fractiot minden tulmegterhelés nélkül.

Az adózókat illető ellenvetés tehát, melly e czikknek tevé substratumát, az előadottak által ugy hiszem meg van, legalább fővonásilag, czáfolva.

A mondottak fonalán azonban más nehézség tűnik fel; az t. i. hogy »valljon milly kulcs szerint lenne a két két garas fizetendő.«

Pest, september 28. 1843. (Jelenkor, 77. sz.)

IX. »Lehetetlen tervem létbehozása végett igazságos kulcsot kidolgozni, és ha lehetne, annyi költséggel járna az, hogy azon summa, melly tervem után kerekednék ki, az által olly nagy csorbát szenvedne, mikép tán annak fele sem maradna fen honinvestitioi czélra, s e szerint igen is drágán volna megvásárolva az.«

Illy okoskodást hallék kevés nappal ezelőtt tervem ellen gördíttetni, s pedig honunk nem legcsekélyebb capacitása által. S miután ez a legközönségesb, de egy uttal a legplausibilisb ellenvetés is, melly illy esetben mindenütt hozatott elő, s ekkép nálunk is okvetlen és ad nauseam fog hozatni elő, mert a politikai kifejlésnek symptomái körülbelül mindenütt ha nem is egyenlők, legalább igen hasonlók; miután mondom ez a legközönségesb de egyszersmind legplausibilisabb ellenvetés, szükséges a dolgot egy kissé mélyebbrül felvilágosítni.

Legelsőben is az állíttatik: hogy lehetetlen tervem létbehozása végett igazságos kulcsot kidolgozni.

Erre következőt válaszolok: Mathematikai szabatosságu igazságos kulcsot nem dolgozhatni ki tervem életbehozása végett, igaz; ámde kérdem, valami tehernek közös viselését illetőleg, ugyan hol és milly esetben lehetett a repartitiora nézve illy tökélyü kulcsot feltalálni? Mire, ha őszinték aka-

runk lenni, s nem vágyunk hátulsó kapucskákon kisurranni, azt vagyunk kénytelenek felelni: ‚sehol'.

Mihezképest nem is arrul van szó — mint egyáltaljában bármi emberiben soha nem lehet arrul szó — valami egészen tökélyest kiállítni s elérni; de valamint másban, szintugy a telekdíji kérdés körül is, egyenesen csak abban pontosul össze az egész, hogy valljon nem lehet-e tervemet illetőleg, az igazsághoz annyira közelitő repartitionalis kulcsot, nagy nehezen ugyan, de még is kidolgozni, melly gyakorlatilag és életbölcseségileg elfogadható lehetne.

S erre minden hosszas fejtegetés s megmutatási viszketeg s ügyügyködés helyett, egyszerüen csak azt vagyok bátor felelni: »Lehetett másutt, s hol akarat volt, mindenütt: tehát lehet nálunk is, feltéve, hogy ez elkerülhetlenül szükséges, ha hazafiságunk nem szódagály, mélységünk nem szőrszállhasogatás, statusbölcseségünk nem constitutionalis hypersthenia; szóval: ha nem vagyúnk egyedül színpadi és fényüzési hazafiak, de emberi hivatásunknak lelkesen megfelelni ügyekezvén, férfiuilag szomjazunk honunk felvirágzása után.«

E tekintetben tehát, mert hiszen szinte minden civilisáltabb nemzetnek megvan már catasterje, nincs legkisebb nehézség is, ha t. t. van arra elégséges költség. És e szerint a felhozott ellenvetés első része nem képez valódi akadályt.

Már mi egy lehető legtökéletesb cataster kidolgozására megkivántató költséget illeti, ez más kérdés; s e tekintetben, megvallom, lehető legnagyobb figyelmet érdemel az általam felhozott ellenvetés második része, hol t. i. az állíttatik, hogy az illyetén cataster kidolgozása annyi költséggel járna, mikép ennek eszközlése tán azon summának felét is megemésztené, melly tervem után kerekednék ki.

Ez nagy baj volna, mert aggasztó hátramaradásink közt, mikor kettőztetve kellene lépnünk elő, nehogy mindig leghátulsók maradjunk, mert más nemzetek sem veszteglenek; illy állapotban mondom, nagy baj volna, ha a tervem által kikerekedő summa felével lennénk megvásárlani kénytelenek annak igazságos kivetését, s e szerint ugyszólván két lépést téve egy

lépéssel ismét visszalöketnénk. Illy haladás egyébiránt elkerülhető-e, nagy kérdés.

Miért kellene azonban éppen ötven millió pgő forint, egy magyarországi cataster kidolgozására, azt nem tudom. Az eddigi subsidium s illyféle kulcsok legalább nem teltek nálunk ennyibe; s így meglehet, hogy e tekintetben is, mint szinte annyi másban, az asthenicus bajbul a hypersthenicusba átesvén, az eddigi, mondhatni, legtöbb helyütt falusi kovács more patrio készitette kulcsok helyett olly valami patent-féle kulcsot kivánnának sokan, vagy legalább ‚némellyek' készítni, melly ‚remek-mű' még sehol nem létezik, s mint illyes természet szerint sokba telhetnék.

Tudakolám is ez okbul a felhozott nehézséget előgörditő capacitástul, hogy valljon milly adatok szerint hihetné ő egy magyarországi cataster kidolgozását olly méregdrágának? Mire ő egészen naif azt válaszolá, hogy ő e tárgy körül sem nem olvasott, sem nem gondolkozott volna ugyan sokat, de a Pesti Hirlapban olvasá, hogy illyes legalább is ötven millió pengőbe kerülne.[1]

Az én egybevetésim következtében, s mennyire én ismerem más országok ebbeli munkálataikra forditott költségeit, s képes is vagyok saját körülményinkhez szabni azok alkalmazását, s végre mennyire bír is már honunk számtalan olly munkálatokkal, mellyek igen elősegitnék egy lehető legtökéletesb cataster kidolgozását, én meg nem foghatom, milly adatok szerint lehetett ötven millió pengő forintot illy műtételre szükségesnek találni. Miután azonban a felhozott p. hirlapi czikk előttem nem isméretes, nem is tudom, ki irta legyen azt, s egyébiránt nincs ez ujságlap kezemnél, távul vagyok azt egyenesen mint levegőbül kapottat elitélni akarni. Halljuk s nézzük

[1] Magyarország első 1850-diki kataszterének elkészitése 10 évig tartott és körülbelől 25 millió forintba került. Az 1875 : VII. t.-cz. alapján megindult második kataszteri művelet szintén 10 évet meghaladó időt vett igénybe és 21,691.591 frt költséggel járt. Mindkét esetben sem az időbe sem a kiadásokba nincsen még beszámítva az a folytatólagos művelet, mely az eredeti munkálatnak rectificálásából áll. Lásd Wekerle pénzügyministernek legujabban az egyenes adóreformok tárgyában közrebocsátott Emlékiratát. *Z. A.*

ennélfogva, milly alapokra van állitva a megkivántató ötven millió. Mert ha valahonnan, bizonyosan a p. hirlap részérül nem várhatunk felszinest vagy készakarva nehezítőt olly tárgy körül, mellyért más formákban ugyan, de azért egy végczél felé még is, olly őszintén és olly fáradhatlanul küzdött.

Felette rosz eljárási modor, a dolgok kivitelét élethozását könnyebbnek gondolni, s illyesnek hirdetni. S ugyanis, mert a felszines általján véve nem arat sikert; s aztán mert psychologice véve a kijátszott remény csüggedést okoz, midőn a nem várt könnyebbség uj lelkesedésre hevít. Napoleon — s legyen szabad e hasonlatossággal élnem — soha nem kisebbité katonái előtt a veszélyt. Hírkoszorú s Francziaország dicsősége után sovárogva, azt hitte ennélfogva ütközet előestéjén a lelkesb: ‚holnap végső napon', s mintegy megedzve illy gondolattul, félni többé nem tudott; s ki még is fenmaradt, csudálkozva jó szerencséjén, kivívta a diadalt. Más vezérek ellenben így buzdítják hadaikat: ‚ne féljetek jó fiúk, nem lesz bajotok', s mosolyg ugyan eleinte illy megnyugtatáson a nagyobb szám, s igen jól esik neki: ámde ha sűrűbben kezd hullni a legénység, bizony a legderekabb is, mert a végveszély eszméjével összebarátkozni nem volt ideje, megijed, s ha szaladásnak nem iramlik, nagy csuda, minthogy, bárki mit mond is, egyedül az a minden alkalmi hős, ki állatiságának szellemileg parancsolni tud; ehhez pedig, mert ez rövidebb hosszabb, de rendszerint mindig valami belső küzdés eredvénye, egy kis idő kell.

Kövessük s kerüljük e példákat ujjáalakulási küzdelminkben; mert hiszen czélunk, vagy legalább az én czélom nem ideigóráigi megnyugtatás, rövid örömgerjesztés s honunkra nézve egy kis ephemer mécsnek meggyujtása. Valóban nem, hanem azon végeredvényhez sovárgok vinni, habár csak egy parányi mákszemnyit én is, hogy magyar vérem egykor, ha tán több nemzedék leélte után is, diszteljesen foglalja el helyét a szellemileg kicsinosult nemzetek koszorujában.

Barátkozzunk meg ennélfogva minden nehézségekkel, mellyek utunkat okvetlen állni fogják s néha meggyőzhetlen,

áthághatlan alakokban, ha valósággal nagyok s nemzetileg szólva: valódilag szabadok kívánunk lenni. Sőt öregbítve gondoljuk e nehézségeket inkább, mintsem azokat magunk előtt eltitkolnók; mert vajmi jól fog esni a nem reméllett könnyebbség, s minket ellenállhatlan lelkesedésre buzditand; midőn a nem várt nehézség, az előre fel nem tett akadály, könnyen halálos csüggedésbe sülyeszthetné azon lelkesedést, mellytül most a magyar közönség jobb része felhevülve van s mellyel csudákat lehetne mivelni, melly azonban könnyen ismét ellankadhat, vagy nyavalyás irányt vehet; mert az, valljuk meg — és ez természetes s egyedül volt halálos pangásunk következménye — még korántsem egészséges s ekkép sokáigi fenállást igérő lelkület, de teli van lobba lázba vajmi könnyen mehető vegyülettel.

Legyen ehhezképest a p. hirlap szerkesztője szives, és tárja ki, hogy ugyan milly alapon nyugszik a felhozott ötven millió pengő forintba kerülő cataster. Ám lássuk a lepletlen nehézséget s aztán szálljunk azzal szembe.

Addig is azonban, míg e felszólalásomnak hazafiui kötelességérzettel elibe fog jőni a p. hirlap szerkesztője, mit loyalitásától elvárok, addig is fel akarom tenni, hogy csakugyan ötven millióba kerülne olly kulcs kidolgozása, melly szerint némi igazsággal ki lehetne vetni a két garas talajra állitott telekdíjt. Ezt pedig annak megmutatása végett akarom tenni, hogy még ezen lehető legsulyosb esetet tekintve sem volna elégséges ok, tervemet visszautasitani. S ugyanis

1) mert olly szurok közti állapotbul, mint a milylyenben nemzetileg s egyedileg mi vagyunk, alig hihető, ez bármilly szomoru és aggasztó legyen is egyébiránt, hogy kivált eleinte, mielőtt tettlegi reformationak egy kissé jobban neki indultunk vala, lehető legjobb esetben is máskép volnánk képesek kibontakozni, mint két lépéssel elő s egygyel ismét hátra. S

2) mert ha ötven millióba kerülne is egy tökéletesen kidolgozott cataster, minek eszközlésére minden esetre számos év kivántatnék, ez még se csorbitná egész felével a tervem alkalmazása által kikerekedő summát; s pedig, mert harmincz

év leforgása alatt költvén el hazai investitióra a száz millió tőkét — mit fel akartunk tenni — nem száz milliórul rendelkezhetnénk csak, de százhatvanhét s félrül, ha t. i. gyümölcsözőleg lenne kezelve a száz millió.

Hadd világositsam ezt azonban közelebbrül fel, nehogy félreértessem, magától értődik, lehető legáltaljánosb vonásokban, mellyek itt csak ugy fognak figurálni, mint tervem vázlatrészei, s mellyeket ekkép bármikép módosithatni.

Tegyük fel, s könnyebb tájékozhatás végett tegyük fel, hogy bizonyos hollandi házakkal száz millió pengő forint kölcsönt contrahált a magyar legislatio, s öt millió évenkénti pontos fizetésrül biztositván a fenérintett házakat, melly summának $^{7}/_{10}$ része vagyis $3^{1}/_{2}$ millió kamatkint, $^{3}/_{10}$ része pedig vagyis $1^{1}/_{2}$ millió törlesztékkint szolgálandó, átvette legyen a nemzet vagy inkább ennek megbizottja a száz milliót, s ezen summával szerencsésen elérkezett vala Budapestre.

A hollandi házakat illetőleg ezen lépés után a magyar nemzetnek nincs azokkal egyéb viszonya s egyéb dolga, mint pontosan fizetni a telekdíjakbul kikerekedő öt milliót - - - - s ezt is csak harminczöt év lefolyta alatt, mint már előbbi czikkeimben érintve volt; mert $1^{1}/_{2}$ millióval el van törlesztve ennyi idő alatt száz millió.

Egészen más categoriába esik azonban azon financialis működés, melly által Budapestre érkezett száz millió volna kezelendő s melly működést ennélfogva nem szabad összekeverni mind azon részleti eljárásokkal, mellyeket a telekdíj pontos behajtása s Hollandiába szolgáltatása tételezne fel. Ez is más, az is más.

Az elsőrül, mikép volna t. i. a telekdíj behajtandó, ez uttal hallgatok; okoskodó javaslatomat röviden egyedül annak felvilágositására szoritván, valljon mikép volna a száz millió kezelendő, hogy az harmincz év leforgása alatt száz hatvan hétre nőjön.

Feltéve, hogy minden három és három évben tartandó országgyülésnek legelső működése a telekdíjruli tanácskozás lenne, 1843-ban félre tesz az erre kiküldött bizottság vagy

inkább pénztárban hagy tiz milliót, melly 1844, 5 és 6-ban volna a honba lehető leggyümölcsöztetőbben investiálandó. A kilenczven milliót pedig kiadja öt pentre: mi által három év leforgása alatt $13^1/_2$ millió kamatot nyer, melly szintén a három első évi honinvestitióra volna forditandó, ugy hogy azon summa, melly a honba fektetnék, azaz, melly a legelső három évben ennek felvirágzására fordittatnék, nem volna tulajdonkép tiz millió, de $23^1/_2$ millióra rugna, mindazon gyümölcsözést ide nem számitván, melly az idealiter pénztárban hagyott tíz millió s az első és második évi kilencz millió sat. utáni kamatnak kamatjából kerekednék.

1847-ben visszaveszen a bizottság a kilenczvenbül tíz milliót. Marad kamatra nyolczvan millió; és ekkép ennek kamatjával, melly tizenkét millió, az 1847, 8 és 9ik évben ismét nem tíz millió fektetik a hazába, de huszonkettő.

S igy tovább; mig harmincz év leforgása alatt ki van adva az egész, de mint a szám mutatja, nem száz, hanem száz hatvanhét és fél millió.

Ha tehát ötven millióba kerülne is egy igazságos cataster — mit azonban előbb be kellene bizonyitani — s annak elkészitésére öt év elegendő volna is — mi alig hihető — és ez által kevesebbet gyümölcsözne a száz millió, mert ötven milliót öt év alatt ki kellene adni: méltóztassék a nyájas olvasó számitani, még ez esetben sem csökkentené a kiadás telekdíjas summámat felében, de még csak harmadában sem.

Mibül az sül ki, mi már fentebb is kiviláglott, hogy még azon esetben, mellyhez képest ötven milliót kellene telekdíjas tervem igazságos létbehozására előlegezni, sem volna elégséges ok, azzal felhagyni s ez által honunk felvirágzását megrövidítni, s e szerint annál kevesebbé volna illyest tenni szükséges, de csak szabad is, ha egy igazságos cataster kidolgozása nem telnék illy roppant summába, sőt ha egy illyesnek kidolgozása tán nem is volna elkerülhetlenül szükséges.

Pest, october 1. 1843. (Jelenkor, 78. sz.)

X. Mielőtt folytatnám félbenszakasztott utolsó czikkemet, minden tévedés s netaláni ráfogás elkerülése végett, ismételni vagyok bátor, hogy tervem alkalmazását illetőleg, mind azon fővonásokat, mellyekkel a dolog jobb és könnyebb felvilágositása végett eddiglen előállék, egyedül próba-vázlatokul kivánom vétetni, mellyek e szerint bármilly módositások sőt változtatások alá lennének vonhatók.

Igy példaul azt tettem fel, hogy minden három évben tartandó országgyülés rendelkeznék három és három évre tíz milliórul s a fenmaradó tőke kamatjárul; s hogy e szerint az egész száz millió, időközti gyümölcsével együtt harmincz év leforgása alatt lenne investitiókép a hazába fektetendő.

Már mi az országgyülésnek minden három évbeni tartását illeti, ezt csak azért hoztam fel, mihezképest a calculus kerekebb lehessen; s mert eddigelé törvényink az országgyülésnek csak minden három évbeni tartását rendelik. Elvek feszegetése, vagy illyesek ujraalakitása, nem volt szándékom; mert ha igen, akkor kénytelen lettem vala terjedelmesebben ereszkedni annak megmutatásába, hogy ha már kereskedés, gazdaság, de csak a legegyszerűbb háztartás sem foroghat jól, legalább minden évben végbemenendő computus hijával: akkor természet szerint még kevesebbé működhetik rendesen s czélszerűen egész alkotvány — feltéve, hogy ez nem egyedül pro forma létezik és csak papiroson áll — minden évben rendesen s kimeritőleg tartandó kölcsönös kiegyenlités nélkül; mert ugyan mi egy háztartásnak vagy gazdaságnak, sőt a legrészletesb kereskedésnek is szövevénye, mind azon kigázolhatlanoknak látszó bonyodalmakhoz mérve, mellyek közt, s kivált constitutionalis formákban, a polgári lét viszonyai forognak? Miután azonban, mint érintém, nem lehete szándékomban, ezen életbevágó kérdés fölött ez alkalommal elmondanom politikai hitvallásomat, bizonyosan nem más szándékbül hoztam elő az országgyülésnek minden három évbeni tartását, mint: tervem simább előterjeszthetése végett.

Éppen ezen okbul, t. i. egyedül előadásom könnyebb fel-

foghatása végett, tettem szintén fel, hogy minden három három évben lenne a száz milliónak tizedrésze elköltendő, s ekkép az egész tőke gyümölcsével együtt harmincz év leforgása alatt volna a haza felvirágzására forditandó. Egyedül a kerekebb számok végett tettem ezt is fel, mondom; mert hiszen maga magától értődik, hogy investitióra forditandó tőkéket nem lehet illy pedantsággal ugy szólván egyenlő adagokra osztani; valamint igazi önsujtó zsarnokság volna előre meghatározni, hogy a javaslatban levő száz milliót minden gyümölcsével együtt, okkal, ok nélkül, s bár törik bár szakad, harmicz év leforgása alatt elkerülhetlen a honba kelljen fektetni; mert mint a tapasztalás mutatja, néha a legüdvösebbnek életbehozására sem kedvező az idő, s ekkép ennek jobbra fordultát be kell várni; midőn némi javitásokra nézve viszont, ha ezek rögtön nem eszközöltetnek, örökre eltünik a kellő pillanat; s így néha egy kissé veszteglení tanácsos, néha pedig minden kitelhető erővel egyszerre kiállni a gátra; vagy e jelen kérdésre alkalmazva a rendszabályt, néha két, három, sőt több évet is egyedül az ivestitionalis tőke gyümölcsöztetésére szentelni parancsolná a józanság, némi alkalommal ellenben kettőztetett sőt anticipáló summákat fordítani, egy egy, halasztást nem, vagy csak kárral szenvedő tárgyra.

Törvényhozás vajmi ügyetlenül tenne, ha illyesekben előre ugy megkötné a jövők kezét, hogy azok, röviden szólva, annak idejében ár és dagály ellen evezni, és szélvészszel szemközt vitorlázni lennének kénytelenek.

Elég a fősarkalati pontokat kijelelni, egyéb részletekben szabad kezet kell hagyni az illetőknek; mert máskép a sok rendelet, utmutatás, utasitás, utbaigazitás, olly békókká fajul, mellyektül akadályozva de csak nyulat sem foghatni, s annál kevesebbé léptethetni életbe nemzethez illőt, illő időben, és illő áron.

Legyen csak elhatározva, hogy telekdíjt akar fizetni a nemzet, habár általján véve holdjától két garas helyett egy garast is, sőt még ennél is kevesebbet, a többi, jó akarattal s kellő éberséggel, melly dicséretes sőt kötelességben járó pol-

gári tulajdont, közbevetőleg legyen mondva, igen meg kell különböztetni azon constitutionalis hyperstheniától, mellyben most mindent nehezítőleg — fájdalom — nem egy előkelő s előcsahos magyar reformer nyavalyog; akarjon csak fizetni telekdíjt a nemzet, a többi mondom, okkal móddal s az istenek segitségével, kik előtt kedves az őszinte hazafiság áldozata, bizonyosan ki fog egyenlittetni s gyalultatni ugy, hogy midőn valódi emancipatiójának legelső lépését nemcsak szóval és szónoklattal, de tettel is meg fogta tenni a magyar, honának nem várt felvirulását is tapasztalandja csakhamar, s a nélkül, hogy tervem következtében de csak egyetlen egy fiának is elpusztultát eszközlené; elpusztultát mondom, mert hogy egyik s másik tán egy kissé erősebben meg lesz terhelve, azt emberi létünknél fogva el nem kerülhetjük; ámde azon teher, mellyet hazafi hord hazáért, soha jutalmazatlan nem volt viselve.

Fizessünk ennélfogva általján véve minden holdtul két garast vagy egy garast, hagyjuk ki e számitásbul a haszonvehetlen téreket, vagy vegyük ezeket is valami paránnyival be; fizessen a földesur jobbágyaért,[1] vagy ez valami kis töredéket saját erszényébül; az urbarialis telkeken lakó nemes ember egészen ki legyen véve a teher alól, vagy rá is irassék valamicske; tíz év alatt legyen a hazába fektetve a száz vagy ötven millió, vagy kilenczvenkilencz alatt; a tüstint kamatra adandó pénz, öt, négy vagy három száztulival adassék-e ki, vagy éppen nem sat. sat.; mind ez mondom, nem egyéb mint árnyéklat, mellynek igy vagy amugyi eldöntetése, kedvezőbb vagy kevesebbé kedvező következményeket hozand ugyan maga után, nem tagadhatni; de azért sarkát és lényegét a dolognak nem alkotja, nem változtatja.

Én azt hiszem, bizonyos arányban mindenkinek legkisebb különbség nélkül kellene a telekdíj viseléséhez járulni, mint ezt már fentebb érintém, s egy uttal azt gondolom meg is mutatám, hogy ezt okszerinti arányban mindenkitül köve-

[1] E néhány sort addig is, míg e tárgy tán szorosabb tanácskozás alá jönne, mit adjon Isten, a 107ik sz. alatti Nemzeti Ujság lapvizsgájában hozzám irányzott szives felszólitásra vagyok bátor válaszolni. *Sz. I.*

telni is lehetne; mert a hon felvirágzása után mindenki saját jobb felvergődését is könnyebben eszközölhetné. Ez azonban előttem, jóllehet igen igen ohajtanám, nem eldöntő feltétel; valamint nincs árnyéklat, mellynek magamat ez ügy végett alávetni ne volnék kész, feltéve, mint »Az adó« VII-dik számában előlegesen felhozám, s itt már alkalmasint egy vonallal sem tágithatnék, hogy

1) Ne örökre kösse magát le a nemzet efféle telekdíjfizetésre, s ekkép azon summa, mellyel hazája felemelésére járul, már magában viselje az eltörlesztés — amortisatio — elvét.

2) Az igy egybegyülendő summa semmi másra ne szolgáljon, mint Magyarország szellemi és anyagi kifejtésére.

3) Azon kérdés eldöntését, hogy valljon mi mindenre legyen forditandó a hazai investitionalis kincstár, egyedül s mindig az egyetemes törvényhozás intézze el akár közvetlen maga, akár közvetve megbizottjai által.

4) Egy országos, Budapesten létező kincstári hivatal kezelje az ekkép bejött pénzeket.

5) A pénzeknek mire lett fordittatása minden következő országgyülésnek terjesztessék elibe.

Minden, mi e főszabályokba s némi illyféle nemzeti és alkotványos elviekbe, mellyek tán később mutatkozhatnának, nem ütközik, előttem elfogadható leszen, bármilly gyakorlatelleni formákban ajánltassék is az egyébiránt, csakhogy meg legyen egyszer vetve nemzeti felvirulásunknak valami derekabb alapja. Az idő majd rectificálja a netaláni hibás superaedificatumokat.

S ha most tudakolja valaki: miért hoztam ez alkalommal mindezeket, s kivált a minden évben tartandó országgyülések fölötti nézetemet elé, annak ezt vagyok bátor válaszolni: 1) azért, mert jóllehet bajnoki hevében nálunk egy nagy rész alig tudja bevárni, a legéletbevágóbb kérdéseknek de csak lehető legrövidebb s rögtönibb kitálaltatását is, addig bizonyos más résznek viszont alig irhatni elég részletesen s elég világosan; s 2) mert én irom mind ezeket, én ki sem a tulzók sem

az innenmaradók zászlója alatt nem állok, s ekkép számos ‚jóakaróim' (!?) — kikrül más alkalommal tán majd többet — minden szavaimat rabulistikai kaptájukra vonni törekednek, csakhogy a következetlenség bélyegét valamikép homlokomra süthessék; mi azonban a felkorbácsolt kedélyü nagy szám felfogásában tán igen, de Isten és jobb emberek előtt véremhezi hűségemet s constitutionalis elveimet illetőleg, míg inaim birnak s velőm nem homályosul, soha nekiek nem fog sikerülni.

Igy történt például, hogy csak néhány nappal ezelőtt bizonyos egyén, kinek nagy fáradsággal iparkodtam tervemet felvilágosítni, s ezt körülbelül az előadott formákban eszközölhetni reméllém, nagy bámulatomra azon megjegyzéssel állott elé, »hogy ő azt gondolta vala, mikép én az országgyülésnek, csak minden három évbeni tartását felette károsnak hinném; s ekkép, mert illy értelemben hallott szólni bizonyos alkalommal, most nem tudná felfogni (!?), mikép állithatnám tervemet (!!?) csak minden három évben tartandó országgyülésre«. S szinte láttam szemeibül, milly jól esett keblének engem, mint ő gondolá, illy nagy következetlenségben megcsipni!!

S illyesek után ez, valamint több más hőse is a honnak, indignatióval érinti themámat, melly szerint gyanusitni, vagy ha ezen kitétel nem tetszik, minden szerepeskedő s kolompot vinni akaró egyednek keble és feje tisztaságát kérdésbe venni kötelesség, nehogy alkalmatlan vezérekre bizza üdvét nemzetünk; indignatióval érinti themámat nem egy felmerült hőse a honnak mondom, csakhogy e themának alkalmazásába, saját keble, saját feje kiváltságilag soha ne eshessék; mert ha azokat venné valaki kérdésbe, s pedig e tekintetben számtalan kérdést lehetne minden fáradság nélkül az illető velők és vesék mélyeibe felettte à propos eresztgetni, akkor hossza vége sem lenne a személyeskedési s efféle lamentók eljajgatásainak.

Ámde illyeseket tűrni kell, s még nevetve is tűrni lehetne, mert valóban sok, mit most látunk és hallunk, nem rosz komédia, ha pillanatink nem volnának illy drágák, s mibenlétünk nem volna olly aggasztólag egybebonyolodott. Igy, igaz, busító!

E hosszas, de saját magam igazolására szolgáló kitérésért

engedelmet kérvén, visszamegyek a »Két garas« IX-dik czikkem végére, hol azt állitám, hogy még akkor is, ha egy jobbféle cataster készitése ötven millióba kerülne, sem kellene tervemmel felhagyni, minthogy e kiadás csak feliben, de még csak harmadában sem csökkentené $167^1/_2$ millióra felnövő telekdíjas tőkémet; s ekkép annál kevesebbé kellene tervemet félrevetni, ha az világlanék ki, hogy az eddigi tapasztalás szerint, nem volna egy lehető legjobb cataster kidolgozása illy roppant költséggel egybekötve, sőt ha elvégre még az is sülne ki, hogy tervemnek gyakorlati s minden nagyobb igaztalanság nélküli létbehozására egy illyféle cataster kidolgozása nem is volna elkerülhetlenül szükséges.

Hadd hozzak ennélfogva, miszerint a félbenszakasztottakat folytassam, némi catasteri adatokat elő, nemkülönben tapasztalatilag s gyakorlatilag divatozott, s mint gondolom, még most is divatozó minden rendes és költséges cataster nélküli telekdíji kivetésnek példáját is.

Pest, october 5. 1843. (Jelenkor, 79. sz.)

XI. Előbbi czikkemben némi catasteri adatokkal, nemkülönben minden cataster-nélküli telekdíjra állitott kivetés példájával, vagy inkább bizonyos esetével igérkeztem állni elő. Hadd oldjam meg ezennel szavamat. Legyen azonban szabad — mert véletlenül így jött kezeimhez az adatok kikutatása, s ez a dolog felvilágositására nézve egyébiránt mindegy — a cataster-nélküli telekdíj kivetés esetét hoznom legelsőben elő.

Somogy vármegyében már vagy negyven évvel ezelőtt, s ha nem csalatkozom, boldogult atyám főispánsága alatt végeztetett: hogy miután a jövedelem bevallása vagy kikutatása olly fölötte sok elcsavarásra s kijátszásra adna alkalmat, a subsidiumok s más illyes nemesi fizetések a legbizonyosabb, és a mennyire emberi tehetségünk engedi, legigazságosabb kulcs szerint, s ehhezképest a h o l d a k s z á m á h o z szabva viseltessenek.

A birtokok összeirása tehát következőképen lőn kezelve és 1806-ban be is végezve. S ugyanis:

A nagyobb birtokosak mappáikat s telekkönyveiket előadták; a nemesi községeknek pedig, hol illyesek nem voltak, határkörét a megye földmérője vette fel, s a holdak öszletét referálta; részletes elosztás a községekre, a náluk divatozó arány vagy kulcs szerint hagyatván.

1806-tul 1814-ig a fizetések ekkép holdszám szerint tétettek a nélkül, hogy legkisebb tekintet lett volna a földek jobb vagy silányabb létére.

Később azonban, mihezképest ez iránt is szorosabb igazság szolgáltassék ki, az végeztetett: hogy — nem ugyan az egyes holdak, mert ez kigázolhatlan nehézségeket gördített volna elő, hanem — az egész határok classificáltassanak.

Öt osztály lőn ennélfogva felállitva, s pedig ugy, hogy a közép vagyis a harmadik osztály képezze azon alapot, mellyhez szabva minden határ tartozzék a rea eső díjt mindaddig viselni, miglen kimutatkoznék, hogy igazság szerint, az vagy magasb vagy alantibb osztályba volna sorozandó.

Ezen osztályok elsorozhatására nézve tekintetbe jött: a földek s rétek jósága; legelők s erdők minemüsége; bortermés jobb vagy silányabb volta; piacznak távul- vagy közelléte; csinált utak vonala; folyók szomszédsága vagy ezek hija; regale beneficiumok mennyisége sat. sat.; s ahhozképest, mint mind ez summásan mutatkozott, soroztattak a külön külön határok az első, második, harmadik, negyedik vagy ötödik osztályba.

Az 1814-ki subsidiumok viselésére ezen itt következő, de egyedül idealis számokra állitott kulcs vagyis arány állapittatott meg. S ugyanis:

az 1sö osztály holdja $16^1/_4$re
2ik » » 13 —
3ik » » $9^3/_4$re
4ik » » $6^2/_4$re
5ik » » $3^1/_4$re

magából értődvén, hogy ezen számok nem krajczárokat vagy garasokat jelentenek, hanem egyedül azon arányt képezik, mellyben a fizetések volnának teendők.

1827-ben a koronázási ajándék s gárda-segedelem geometrica progressio szerint vettetett ki.

1831-ben a cholera-elleni védvonali költségek egyedül holdszámra, minden különbség nélkül lettek felosztva.

1834-ben végre az országgyülési költségek fizetésére ezen arithmeticai progressio fogadtatott el:

1ső	osztály	20
2ik	»	17
3ik	»	14
4ik	»	11
5ik	»	8

ugy hogy ha p. o. az első osztály fizetett 10 krt, akkor a második $8^{2}/_{4}$t, a harmadik 7et, a negyedik $5^{2}/_{4}$t, az ötödik 4 krt, s így tovább; s a nemes községek utóbb is az összletes (in concreto) fizetésnél hagyattak.

E szerint minden egyén ellenőrködhetik maga fizetése iránt, s kiszámíthatja egy krajczárig, hogy valljon igazságosan vettetett-e ki rá a díj, vagy nem; és szintugy kitudhatja mindenki, hogy nincsenek-e terhelve vagy könnyebbítve mások.

Más megyékben, hol a nemesi fizetések haszon szerint történnek, ugy látszik, nem igen éretik el az igazság. A bevett mód sok helyütt az, hogy minden 21 és 24 for. e. p. jövedelem egy egy sessióba (idealisba) vétetik, mellyek számához szabva egyiránt történnek a fizetések. Ámde ezen haszon tulajdon bevallás, böcsü, számitás sat. után tétetik ki. Mibül aztán természet szerint, megnemszünő eltitkolás, határtalan önkény, s ekkép a legigazságtalanabb kivetés veszi okszerinti eredetét. Ugy hogy a teleknek osztályzott holdszámára állított kivetés igazság tekintetében sok elsőséggel látszik ajánlkozni.

Egyébiránt: nem lehet czélom, ujságlap által olly szövevényes ügyet, mint valami köztehernek igazságos elosztása, fenekestül, vagy csak részletesebben is tárgyalás alá vennem,

sőt kimeritni akarnom. Elég az, hogy a felhozott eset — s illyes honunkban tán több van — nyilván bizonyítja, mikép a telekdíj eszméje hazánkban éppen nem uj; s mi czélszerü s könynyen kivihető létét illeti, tán nincs eddigelé gyakorlatban volt és levő teherkiosztás, melly annál elfogadhatóbb lenne, mit számtalan okkal, sőt előfordult esetekkel váltig be lehetne bizonyítni, jóllehet gyakorlati alkalmazására nem kivántatik meg, mint Somogy vármegye példája mutatja, valami költséges cataster előleges kidolgozása.

Azt lehetne ugyan felhozni, hogy noha tán az illyes holdszerinti fizetés egy egy megyének helységeire s nemesi osztályaira nézve kivihető volna is, azért ebbül még korántsem következnének, mikép az, egy egész országot, s olly terjedelmest mint Magyarország, hozzákapcsolt részeivel tekintve, hasonlólag alkalmazható lenne, s hogy ekkép illy esetben a földeknek egyedes felmérése, böcsüje, bonitálása: szóval: catastrálás, ugyancsak alig volna elkerülhető.

És ez mind igaz lehet, csakhogy, mint éppen most érintém, nem áll, legalább most még nem, míg a dolog fővonásai egy kissé jobban megalapítva nem lesznek, s itt nem, mind ennek részletesb fejtegetése s kikutatása a legsürgetőbben tennivalók során; s pedig, mert szorosb és mélyebb nyomozás következtében, ha egyszer komolyan fogjuk akarni a dolgot, okvetlen vagy az fog kisülni, hogy Somogy vármegye példája az egész honra alkalmazható, s ekkép a dolog életbehozása végett nem kell költséges catasteri előkészület, vagy az sül ki, hogy illyféle cataster kidolgozása elkerülhetlen.

Ha első: akkor egy, kettő, három, és fogjunk a somogyi példa szerint rögtön a dologhoz, mert itt a halasztás s mély meggondolás valóban nem egyéb, mint beburkolt hátulsó kapu. Ha viszont másik: akkor szintén egy, kettő, három, a somogyi minta szerint, mert »Magyarország pillanatai drágák«, azon különbséggel mindazáltal, hogy ez esetben egy uttal idővesztés nélkül egy lehető legtökéletesb cataster készitése is indittassék meg, mihezképest a somogyi-féle kivetés annak idejében rectificálható legyen, s Péter, ha rá igen is sokat róttak volna,

kárpótlást kapjon, Pál pedig, kire tán az ideiglenes kulcs igen is keveset rakott, az elmulasztottat utóbb fizesse rá.

Akarjunk csak komolyan — s e körül forog a dolog — akkor, telekdíjas tervemet illetőleg, így vagy amugy süljön is ki a való, nincs áthághatlan akadály. S ha van valami, mi egy kis meggondolást szülhetne, az nem egyéb, mint azon fatalis ötven millió, mellyet tán költenünk kellene, s mellyért általjános szegénységünk közt én legalább valóban sírni volnék hajlandó, feltéve, ha az sülne ki, hogy nem kerülhetjük el a catastert, s illyes csakugyan ötven millióba telnék.

Azonban ki tudja, tán az fog kiviláglani, hogy a somogyi mintán is elmehetünk becsületesen, s ha nem, hogy legalább ötven millióba nem fog kerülni a cataster.

A somogyi esetet illetőleg nem kívánom ez uttal a nyájas olvasó idejét minden szükség nélkül tovább bitorlani, mert tudom, lesz errül még elég szó. Mi azonban általján véve a catastert illeti, nem mulaszthatom el itt röviden legalább egy adatot hozni elő.

Francziaországban minden geographiai □ mérföldnek, ha illyes 5—6000 részbül állott, catasteri felmérése 7500 francba, vagyis 3000 for. ezüst pénzbe került.[1] És ekkép ha a költségeket egyenlőre veszszük — miután nálunk általján véve alig van egy egy □ mérföld több mint 5—6000 részre osztva, s alkalmasint ennyire sem — akkor honunk 4894 mérföld terjedelmü catasteri kimérése 14,682,000 for. ezüst pénzbe jönne.

Miután azonban nálunk minden olcsóbb, s a legközelebbrül végbement tagosztályoknál, mennyire nekem van errül tudomásom, igen sok helyen két két garas fizettetett egy egy holdtul, mi az egész országra nézve csak 6,239,850 pengő forintra rugna, tán bizvást feltehetni, hogy egy egy hold megbecsülését s minden más költséget egy egy garasban számitván e felül, egy magyarországi cataster kellő kiállitása nem ütné fel az ekkép megkivántató 9,359,775 pengő forintot. E summát pedig csak elviselhetnők. Ugy hogy bár elégségesnek mutat-

[1] Lásd Zahlenstatistik von Chri. Carl Andre. Stuttgard und Tübingen 1823. *Sz. I.*

kozzék a somogyi minta, bár ne, ha 9,359,775 pengő forintnál többe nem kerül a cataster, akkor egy és más esetben — legalább az ügynek kivetési kérdését illetőleg — örömmel s időveszt és nélkül megkezdhetjük a telekdíj-fizetést.

Nézzük ennélfogva ezek után, mikép, mennyire tőlünk függ, mind simábbra és simábbra készítsük el az utat, mi mindent lehetne még tervem ellen felhozni.

»Örök adó alá nem vetheti magát alkotványos nemzet, mert, mint a tapasztalás mutatja, függetlenségének garantiáját tán sehol sem leli egyebütt, vagy legalább olly tettlegileg, mint az adónak meg- vagy megnemadásában. A felhozott telekdíji eszme, igaz, csak harminczöt évre kötelez, s ekkép örök tehernek nem nevezhetni azt; ámde harminczöt év felette sok, s ki áll jót, hogy ez idő leforgása után valljon fog-e a nemzet annyi erővel birni, ismét megszabadulhatni azon járomtul, mellyet nyakába vett?«

Illy okoskodást gördített előmbe minap bizonyos tekintély. S fontos, s ugyancsak constitutionalis a megjegyzés, nem tagadhatni, csakhogy nincs igazi alapja; mert adó közt, mellyrül senki nem számol, vagy csak illusorie számol, vagy csak akkor számol, mikor oda fordittatott az, hova egyeseknek tetszett, és telekdíj közt, melly egy egy bizonyos tárgyra, s egyedül a honnak közvetlen felvirágzására volna forditandó, és saját magunk által kezelendő, éppen olly nagy a különbség, mint azon egy forint közt, mellyet például a lehető legroszabb út daczára, útvámul vesznek meg rajtunk, és azon egy forint közt, mellyet a takarékpénztárba viszünk önként.

A harminczöt év nagyobb tekintetet érdemel, mert ezen időszak között, ugy mint ma mutatkozik vérünknek és alkotványos állásunknak diagnosisa, alkalmasint el lesz döntve sorsunk, s ehhezképest vagy egészen uj életre viruland fel vérünk, vagy legbizonyosabban megássuk elsülyedésünk kikerülhetlen sirját, s ekkép harminczöt év után vagy igen nehéz sőt lehetlen, vagy igen könnyű lesz ‚akaratunk nélküli megnyergeltetésüuk'.

A koczka, vagy inkább a dolog — a dolog mondom, minthogy nemzeti életünk vagy halálunk legalább is függ

annyit saját magunktul, mint a játszi véletlentül — igy fog dülni vagy amugy. Ha igy és élünk: akkor nincs baj, mert harminczöt év leforgása után ismét fizetünk telekdijt vagy nem fizetünk, a miként t. i. kényünk kedvünk fogja tartani; ha viszont amugy és nem vagyunk többé nemzet: ám akkor legalább az én lelkületem szerint nyergeljenek, terheljenek minket, a hogy tetszik, s bánjanak poggyászhordók- sőt lelketlen portékákként velünk, ám tessék; mert hol lélek többé nincs és szellem, ott kiméletnek sincs helye; s olly népvegyület, melly tudna ugyan élni s a legszebb kifejlésre emelhetné magát, de a helyett inkább saját beleiben agyarkodik, s otrombául önmaga oltja ki nemzeti élete világát, illy gyáva népvegyület nem érdemel mást.

Tisztelve említi az emberi események évrajza Ferdinand Cortez magas lelkületét, mellyhez képest elégeté gályáit, nehogy hadának győzelmen kivül más választása maradjon. Kövessük e példát; veszélyeztessük ehhezképest mi magyarok, kik szintolly büszkék s tán sokkal hiubbak vagyunk, mint a spanyolok, nem ugyan flottilláinkat, minthogy illyesekkel nem birunk, de legalább a telekdíj után egybegyülő - - - - két garast! Minden esetre, ha mi magunk nem, más nem fogja bámulni e felette nagy merészségünket! Veszélyeztessük legalább ezt tehát!

Miután azonban még is megeshetnék, hogy minden elrejtett hátulsó kapu nélkül valósággal nem egy magyar ember irtózhatnék azon eszmétül, melly szerint az egyszer habár csak harminczöt évre felvett telekdíji fizetést soha többé nem lennénk képesek lerázni: ám módositsuk, ha tetszik, az egész terv alkalmazását az itt következők szerint; s a végett, hogy ezen módositás, melly az eddig felhozott pénzkezelési modortul lényegileg különbözik, kényelmesebben felfoghatóvá váljék, legyen szabad s pedig táblailag mind egyiket mind másikat, nemkülönben a felveendő száz milliónak törlesztési planumát, ide ragasztanom, s ugyanis:

I.

100 milliónak és kamatjának az eddig felhozott eszméhez képesti kezelése.

ÉV	Tőke		Kamat 5%-val	Összesen szabad rendelkezésre
	kamatra kiadva	megtartatik és visszavétetik		
	for.	for.	for.	for.
1844	90.000,000	10.000,000	4.500,000	
1845	90.000,000	— — —	4.500,000	23.500,000
1846	90.000,000	— — —	4.500,000	
1847	80.000,000	10.000,000	4.000,000	
1848	80.000,000	— — —	4.000,000	22.000,000
1849	80.000,000	— — —	4.000,000	
1850	70.000,000	10.000,000	3.500,000	
1851	70.000,000	— — —	3.500,000	20.500,000
1852	70.000,000	— — —	3.500,000	
1853	60.000,000	10.000,000	3.000,000	
1854	60.000,000	— — —	3.000,000	19.000,000
1855	60.000,000	— — —	3.000,000	
1856	50.000,000	10.000,000	2.500,000	
1857	50.000,000	— — —	2.500,000	17.500,000
1858	50.000,000	— — —	2.500,000	
1859	40.000,000	10.000,000	2.000,000	
1860	40.000,000	— — —	2.000,000	16.000,000
1861	40.000,000	— — —	2.000,000	
1862	30.000,000	10.000,000	1.500,000	
1863	30.000,000	— — —	1.500,000	14.500,000
1864	30.000,000	— — —	1.500,000	
1865	20.000,000	10.000,000	1.000,000	
1866	20.000,000	— — —	1.000,000	13.000,000
1867	20.000,000	— — —	1.000,000	
1868	10.000,000	10.000,000	500,000	
1869	10.000,000	— — —	500,000	11.500,000
1870	10.000,000	— — —	500,000	
1871	— — —	10.000,000	— — —	
1872	— — —	— — —	— — —	10.000,000
1873	— — —	— — —	— — —	
		100.000,000	67.500,000	167.500,000

II.

100 milliónak és kamatjának olly módoni kezelése, mellyhez képest 35 év leforgása alatt szintén megszünnék a telekdíj fizetése s e mellett még is állandóan biztosítna magának az ország évenkénti 5 millió jövedelmet.

É V	Szabad rendelkezésre szolgáló kamatok		Összesen	
	for.	kr.	for.	kr.
1844	5.000,000	—		
1845	5.000,000	—	15.000,000	—
1846	5.000,000	—		
1847	5.000,000	—		
1848	5.000,000	—	15.000,000	—
1849	5.000,000	—		
1850	5.000,000	—		
1851	5.000,000	—	15.000,000	—
1852	5.000,000	—		
1853	5.000,000	—		
1854	5.000,000	—	15.000,000	—
1855	5.000,000	—		
1856	5.000,000	—		
1857	5.000,000	—	15.000,000	—
1858	5.000,000	—		
1859	5.000,000	—		
1860	5.000,000	—	15.000,000	—
1861	5.000,000	—		
1862	5.000,000	—		
1863	5.000,000	—	15.000,000	—
1864	5.000,000	—		
1865	5.000,000	—		
1866	5.000,000	—	15.000,000	—
1867	5.000,000	—		
1868	5.000,000	—		
1869	5.000,000	—	15.000,000	—
1870	5.000,000	—		
1871	5.000,000	—		
1872	5.000,000	—	15.000,000	—
1873	5.000,000	—		
			150.000,000	

És így folytonosan minden három évrül három évre szabad rendelkezésileg a hazára fordítható volna 15.000,000 for.

III.

100 millió $3^1/_2$ %re kölcsön vetetvén, ha minden esztendőben 5 millió fizettetik részint kamatra, részint fogyasztásra, 35 év alatt megszünik az adósság.

Év	Adósság		Kamat $3^1/_2$ %		Fogyasztás leszen		Marad adósság	
	for.	den.	for.	den.	for.	den.	for.	den.
1	100.000,000	—	3.500,000	—	1.500,000	—	98.500,000	—
2	98.500,000	—	3.447,500	—	1.552,500	—	96.947,500	—
3	96.947,500	—	3.393,162	50	1.606,837	50	95.340,662	50
4	95.340,662	50	3.336,923	$18^3/_4$	1.663,076	$81^1/_4$	93.677,585	$68^3/_4$
5	93.677,585	$68^3/_4$	3.278,715	50	1.721,284	50	91.956,301	$18^3/_4$
6	91.956,301	$18^3/_4$	3.218,470	$54^1/_4$	1.781,529	$46^3/_4$	90.174,771	72
7	90.174,771	72	3.156,117	$1^1/_4$	1.843,882	$98^3/_4$	88.330,888	$73^1/_4$
8	88.330,888	$73^1/_4$	3.091,581	$10^3/_4$	1.908,418	$89^3/_4$	86.422,469	$83^3/_4$
9	86.422,469	$83^3/_4$	3.024,786	$44^1/_4$	1.975,213	$55^3/_4$	84.447,256	28
10	84.447,256	28	2.955,653	97	2.044,346	3	82.402,910	25
11	82.402,910	25	2.884,101	86	2.115,898	14	80.287,012	11
12	80.287,012	11	2.810,045	$42^3/_4$	2.189,954	$57^3/_4$	78.097,057	$53^3/_4$
13	78.097,057	$53^3/_4$	2.733,397	$1^3/_4$	2.266,602	$98^3/_4$	75.830,454	55
14	75.830,454	55	2.654,065	91	2.345,934	9	73.484,520	46
15	73.484,520	46	2.571,958	$21^3/_4$	2.428,041	$78^1/_4$	71.056,478	$67^3/_4$
16	71.056,478	$67^3/_4$	2.486,976	$75^3/_4$	2.513,023	$24^3/_4$	68.543,455	$43^1/_4$
17	68.543,455	$43^1/_4$	2.399,020	94	2.600,979	6	65.942,476	$37^1/_4$
18	65.942,476	$37^1/_4$	2.307,986	$67^1/_4$	2.692,013	$32^3/_4$	63.250,463	$4^3/_4$
19	63.250,463	$4^3/_4$	2.213,766	$20^3/_4$	2.786,233	$79^3/_4$	60.464,229	25
20	60.464,229	25	2.116,248	$2^1/_4$	2.883,751	$97^3/_4$	57.580,477	$27^1/_4$
21	57.580,477	$27^1/_4$	2.015,316	$70^3/_4$	2.984,683	$29^3/_4$	54.595,793	$97^3/_4$
22	54.595,793	$97^3/_4$	1.910,852	79	3.089,147	21	51.506,646	$76^3/_4$
23	51.506,646	$76^3/_4$	1.802,732	$63^3/_4$	3.197,267	$36^1/_4$	48.309,379	$40^3/_4$
24	48.309,379	$40^3/_4$	1.690,828	28	3.309,171	72	45.000,207	$68^3/_4$
25	45.000,207	$68^3/_4$	1.575,007	27	3.424,992	73	41.575,214	$95^3/_4$
26	41.575,214	$95^3/_4$	1.455,132	$52^3/_4$	3.544,867	$47^3/_4$	38.030,347	48
27	38.030,347	48	1.331,062	$16^1/_4$	3.668,937	$83^1/_4$	34.361,409	$64^1/_4$
28	34.361,409	$64^1/_4$	1.202,649	34	3.797,350	66	30.564,058	$98^1/_4$
29	30.564,058	$98^1/_4$	1.069,742	$6^3/_4$	3.930,257	$93^1/_4$	26.633,801	5
30	26.633,801	5	932,183	4	4.067,816	96	22.565,984	9
31	22.565,984	9	780,809	$44^1/_4$	4.210,190	$55^3/_4$	18.355,793	$43^1/_4$
32	18.355,793	$43^1/_4$	642,452	77	4.357,547	23	13.998,246	$20^1/_4$
33	13.998,246	$20^1/_4$	489,938	$62^3/_4$	4.510,061	$37^3/_4$	9.488,184	$82^3/_4$
34	9.488,184	$82^3/_4$	332,086	47	4.667,913	53	4.820,271	$92^3/_4$
35	4.820,271	$29^3/_4$	168,709	$49^3/_4$	4.831,290	$50^3/_4$	— — —	— —

Az első eszmének fényes és eléggé tekintetbe nem vehető oldala az, hogy annak alkalmazása által rögtön nagyobb summákkal, s ekkép a siker nagyobb hihetőségével lehetne honunk felvirágzásához járulni.

Árnyékoldalai viszont ezek:

1) Hogy a kölcsönvevők minden három évben kölcsönük $^1/_9$ részét visszafizetni lennének kénytelenek, melly bolygatás következtében nem élvezné a termesztő, a műiparos, meg a gyáros, kik közé elosztandó volna a tőkére fektetendő pénz, azon békét s nyugalmat, melly illy körülményeket tekintve olly nagy csudákat szokott előidézni.

2) Hogy ki volna vetkezve a nemzet azon lehetőségbül, további uj kölcsönadás által közvetlen segítni a termesztőn, műiparoson és gyároson, s ekkép közvetve saját magán; mert az első hitelezésen kivül e terv szerint tőkére nem adathatnék ki többé legkisebb is.

3) Hogy harmincz év leforgása után semmi efféle egyenes jövedelme nem volna a honnak többé, mert kiadatnék az egész tőke minden kamatival együtt s ekkép bármikép és mi módon, de uj források megnyitásárul kellene gondoskodni; mert hogy a virágzásnak indult de még mindig progressioban levő, és acmejét még korántsem elérte-ország, minden legkisebb egyenes jövedelem hijával akkor már visszaesés veszélye nélkül ellehessen, az valóban legvérmesb várakozások után sem gondolható.

A második eszmének fényes oldalai viszont ezek:

1) Hogy in thesi kimerithetlen kutforrást képez a terv, s jóllehet szerinte évenkint csak öt millióval lehetne járulni a hon felvirágoztatásához, azért alkalmazása által harmincz év leforgása alatt még is csak $17^1/_2$ millióval fektetnék kevesebb a honba, mint az első eszmének alkalmazása által, t. i. 150, midőn a másik szerint $167^1/_2$ millió; ide nem értődvén, mihezképest az első terv következtében a felvett száz millió, harmincz év után egészen ki volna meritve, a második tervhez képest az viszont egész épségben gyümölcsöző tőkeként fenmaradna.

2) Hogy a kölcsönvevők minden bolygatástul menten ugy szólván à fond perdu élvezhetnék a kezeikbe letett száz milliót.

3) Hogy a netalán még is visszafizetett tőkéket ujra kölcsönül ki lehetne adni, a termesztők, műiparosok és gyárosok felsegitésére.

4) Hogy harmincz év lefolyta után nem kellene aggódni uj jövedelmi források megnyitásárul.

Árnyékoldalai ellenben ezek:

1) Hogy aránylag az első tervhez képest egy kissé igen lassan indittatnék meg e második terv alkalmazása által a honi investitio, minthogy az első terv szerint rögtön disponálhatni tíz milliórul, midőn a másodikhoz képest csak öt milliórul, s errül is csak egy év leforgása után..

2) Hogy igen hosszura terjed a terv, s ugy szólván örökség elvére van állitva az, minek soha sincs tökéletes sikere; mert minden emberi okvetlen már kezdetkor is magában hordja az isméti enyészet csiráját. Igy például bizonyosan nem lehet száz milliót öt száztulival minden csorba nélkül in infinitum kezelni, s aztán kérdés: nem fog-e időjártával, mint mindenütt másutt, nálunk is leszállni a kamati láb ötrül négyre, háromra, sőt kettőre, mi által tüstént tetemesen meg volna csorbitva a nemzeti jövedelem; mert ugyan kinek volna kedve tartani száz milliót 5 száztulival, ha 4, 3 sőt 2-vel is tudna szerezni pénzt?

S ím ezek a két különböző, de egy czél felé irányzott tervnek fővonásai. Egyikben is, másikban is van jó, ámde kérdésbe vehető is. Egy kis jóakarattal azonban könnyen kiszemelhetők s kiegyenlithetők mindazon árnyéklatok, mellyek az egyik vagy másik lényegét alkotják.[1]

Mindent ellene s mellette fontolóra véve én — eddig

[1] Minden homály s tévedés elkerülése végett ujra figyelmeztetem a nyájas olvasót, mint az a felhozott III táblábul kiviláglott, hogy a supponált száz milliói tőke felvétele is más műtétel s annak kezelése s haszonra fordítása is más. Az elsőnek lepergésére datis concessis harminczöt év mutatkozott szükségesnek; a másodiknak ellenben az egyik terv szerint idealiter harmincz évet tűztem ki; a másik tervhez képest pedig megnemszünő fenmaradást. *Sz. I.*

legalább s mindaddig, míg okok által meg nem győzetem — inkább az első terv alkalmazásához hajlom. S pedig mert

Nincs semmi, mivel annyira kellene gazdálkodni, mint az idővel; s mert harmincz évre nyuló tervet, noha már illyest is sok nehézséggel, de még is megóhatni valamikép szüzességi lényegében; s mert német példabeszéd szerint ‚jön idő, jön tanács'; s végre mert, ha nem is a jó szerencsében s csillagok kedvező állásában, de saját tiszta szándékban, erős akaratban, szilárd állhatatosságban s hideg megfontolás utáni józan utválasztásban még is csak szabad s kell is e szerint egy kissé bizakodni.

Többnyire mind ez, mit közelebbrül felhozék, nem egyéb mint thema, mellyet ekkép igy is ugy is variálhatni, sőt egészen meg is változtathatni, a mint t. i. részletesb kikutatás, mélyebb vizsgálat s a körülmények állása jobbnak fogják mutatni, hazánk valódi felvirágzását illetőleg, a dolog elrendelését.

Álljanak ennélfogva mind azok elé — ismétlem e felhivást — kik honunk felvirágzását szomjazva nem kimélik magukat a fáradságtul, és czáfoljanak meg, vagy javasoljanak czélszerűbbet, csakhogy honunk kifejlési themája e gyakorlati uton is egyszer kellőleg kisértessék s hányassék meg.[1]

---

[1] A néhai Kultsár István által alapított Nemzeti Ujság azon czikkét, melyre Sz. I. az előbbi X. alatt hivatkozott, a kérdés bővebb megvilágítása kedveért, kivonatban ismertetjük. Összefoglalván az értekező grófnak a közvetett adónemek feletti szemléjét (Fölemelt sóár, fogyasztási adók, dohány, pálinka, bélyeg, pezsgő, stb. a.) e sorokkal végzi: Mi mindezekben tökéletesen egyetértünk a gróffal; azonban egy kéréssel vagyunk bátrak a ns grófhoz közeledni, mely kétségnek eloszlatását velünk együtt igen sokan kiváncsian várják, t. i. ha valljon ezen kétgarasos telekdijt csupán a valódi közbirtokosok, mint nemesek és szabad községek vagy az urbéren lakó nemesek és jobbágyok is viselendik-e? A ns gróf tervéből azt eddig kivenni nem lehet, mert bár honunk egész terjedelmében létező holdak számát fölvette is, de az a földesur fog-e fizetni a jobbágyai által birt urbarialis földektől is, vagy a jobbágy maga? megfejtve nincs, — valamint az sincs, hogy ha a jobbágy maga fizet, vagy a magokat kölcsönpénzen megváltott helységek eddigi terhekhez képest ezen telekdijt elbirandják-e? Esedezünk azért is a ns grófhoz, méltóztassék e két kérdést mély belátása szerint megfejteni (1843. 107. Lapvizsga cz. a. Oliver aláirással).

Ezt megelőzőleg a Pesti Hirlapban (286. stb.) a két garasos tervnek egy igen beható *taglalata* jelent meg, melyben három pont van előtérbe állitva: 1. Lehet-e a százmilliós kölcsönt $3^1/_2$—$4^0/_0$-ra biztosan

Pest, october 8. 1843. (Jelenkor, 80. sz.)

XII. »Mindent el fog követni a magát szabadelmünek czimező, de tulajdonkép inkább izgató, tulságteli, terroristicai párt, hogy csak azért is buktassa meg az általam ujra s egyedül más formákban felhozott ügyet, mert annak keresztülvitele neki nem sikerült« — illyest hallék minap ezen itt következő nyomadékkal elősoroltatni — »minthogy az erintett pártnak, bármily nádmézileg hordaná is ajkán az ügyet, az elvet, meg a haza szent nevét, ugy hogy »szikla repedne hegy ormairól:« azért tulajdonkép még sem fekünnék keblének egy kissé mélyebb tekervényiben mind ez, de egyenesen dicsvágy, hatalom-utáni, sovárgás, sőt némellyeknél egyedül csak az önhaszon szennyes szomja volna minden lépéseinek rejtett ugyan de valóságos inditóoka.«

Borzasztó! s a ki előtt nem ismeretes, lázas polgári állapotban a kölcsönös viszontorlásokbul mennyi salak, és mennyi tajték fejlődik ki és jő világra rendszerint, az valóban elgyengülve, teli undorodással minden hazafiui eljárásnak legott hátat lenne forditni hajlandó.

Ámde az, ki előtt tudva van, hogy ujjáalakulási küzdelmekben, mikor egy és más rész is nem egyebért ví mint a közjóért, csakhogy egyik is másik is tulhévvel, és saját felfogása saját módja szerint, s hogy azon salak, azon tajték, melly illykor napvilágra jő, nem egyéb mint egyesek bűne és nyomorultsága, de nem egész osztályoké; az ki előtt illyes tudva van, mondom, ugy tekinti e botrányokat, mint megedzett katona,

reménylenünk? 2. Mire és miként lehet és kell azt forditani? 3. Várhatjuk-e, hogy ez a nagy tőke honunk investitiójára fog fordittatni? Értekezése fonalán, mely e lapban megszakadt, reájön a bár nevén még nem nevezett magyar Földhitelintézet tervére, a heverő készleteket a földbirtokos osztály felsegélésére ohajtván forditani.

A Pesti Hirlap szerkesztője, Kossuth, csak később (december 17., 21., 24., 309., 310., 311. stb. sz. a.) nyilatkozik »őszintén«, pártolólag, s bizva a siker reményében is, mert a »szellemi alap« miatt (= jog és teher egyenlőség) ő és párthivei lelkesen fognak hozzá csatlakozni, és mert azonfelül: »a gróf több bizalomra van jogositva a nemzet hajlandóságában, mint csekély érdemtelen személyem« stb.

Nem idézzük a többi lapokat; csak utalnak reá, hogy alig volt számottevő publicista, ki irodalomban, megyén, országgyűlésen a fontos kérdésben állást ne foglalt volna. *Z. A.*

ki ujonczként azért panicát még nem intonál, mert a hadak egybebonyolodtak, tapasztalásbul jól tudván, hogy azok ismét ki fognak bonyolodni, s azért a világ még el nem vész; vagy ugy tekinti azokat, mint gyakorlatban megőszült orvos, ki illy symptomákat, mellyek okvetlen előfordulnak, ha halálos álombul nem szenderül igazi halálra a nyavalygó, de élet felé fordul, vigyázattal kisér ugyan, de azért járatlan gyógyászként azokon még meg nem ijed.

Vérünk mély haláli álomban merengett. Most lázban van. Azelőtt néhány keveset kivéve, mit is gondolt a nagyobb rész honával. Most viszont annyi a reformer szakács, meg kukta, hogy se vége se hossza. Azelőtt vak volt a többség, ez időszakban viszont olly tágra feltárá szemeit, mikép ezek mindentül káprázna, vagy mindent mintegy nagyitó-üvegen néznek keresztül, s csak kevés van, ki a dolgokat valódi mibenlétükben látná.

A felhozott tul- vagy inkább hagymáz-conservativ féle gyülöletes specimen ennélfogva épen ugy tartozik kellő devalvatióba, mint viszont mind az, mi az ugy nevezett szabadszellemü pártnak tulzási hagymáz-officinájában készül.

S ha ez áll, akkor előre mondhatni: fognak fognak kerekedni egyes szennyes egyének, kik csak azért fogják tervemet gyülöletessé tenni és megbuktatni akarni, mert ők nem voltak illyesnek elfogadható gyártásában szerencsések, s mert ‚én' hoztam azt ismét szőnyegre. De hogy egész osztály, melly közt annyi felvilágosodott fő, annyi becsületes ember, annyi őszinte hazafi van, és melly osztályhoz én minden sympathiáimmal együtt legalább is olly közel állok, mint hazánk azon tiszteletre méltó fiaihoz, kik szintén hevülnek a honért, de saját elveimtül néha különbözőleg, s csak azok előttem a szánakozásra méltók, kik legyenek bár a liberalis, bár a conservativ részen, saját személyes hiuságuk vagy érdekük végett játszák a tulzók, akadékosak, s mindenben készakarva nehézségeket feltalálni akarók nyomorult szerepét; nem nem, hogy egész osztály, mellyhez ugyan nem tartozom, de ebbül nem következik, hogy azért

máshoz tartozzam, illy alacsonyságra fakadni képes legyen, azt nemcsak nem hiszem, de lehetőnek sem tartom.

Egész osztályra illy szennyet szórni tilos. S miután előre gyanitom, tervem alkalmasint éppen annyi sőt több ellenzésre találand némi conservativek előtt, szinte ez osztálynak egész táborára hasonló joggal lehetne kenni illyféle fentebb felhozott odiumot, mi szintolly hazafitlan volna, mint az első.

Többnyire Magyarországban valamint — ha saját magunkat és másokat csalni nem akarjuk — még nincs jól megállapodott közvélemény, de ez, alkalmilag csak akkép tüzetik ki, mint a czifrább magyar köntös vonatik fel, mikor magyardist játszani csosszan kedvünk: szintugy nem létezik még compact párt is.

Most számosb apródbul előre tolatva, még sok áll egymással ellenségileg szemközt, ki hazafiui tekintetben — hazafiuiban mondom, mert személyes sympathia- vagy antipathiáknak nem szabad a közélet mezején bármilly sulylyal birni — igen igen illenék egymás mellé. A haza pedig egyenesen csak conservativekre és liberalisokra szakad; holott ez igen rosz felosztás, mert van lelkes és igazi hazafi conservativ, de selejtes is, valamint van felette sok lelkes és hazafi, de egynél több selejtesnél selejtesb liberal is viszont. Felsőbb hatalom legalább tudom, melly előtt világosak a vesék redőji, s ismeretesek a velők tulajdonai, a conservativ és liberalis osztályokat egybekevervén, alkalmasint egészen más felekezetekre osztaná a magyart: selejtesek legiójába t. i., és a lelkesek phalanxába. Mi a haza felvirágzására tudja az ég hasznosb volna, mint a mái egymás ellen agyarkodó pártokra szakadt viszony. Miután azonban illy felsőbb hatalom ritkán érezteti hatását e földön, s a magyar mintegy feloldhatlan átoktul korbácsoltatva, eddigelé, legtöbb erejét jobbadán saját magának gyengitésére pazarolta el belső viszálkodások közt, igen tarthatni attul, hogy mái körülményinkben sem fog a lelkes, a selejtest magátul ellökvén, frigyet kötni a lelkessel, de ezentul is honunk nem egy hőse, saját magát a hon elibe tevén, mindaddig fog hiu vezérecskeként selejtes utánrivalgóival egyedül

pártérdekekért dulni a hazán, míg végbevitte a tulhév, meg a szerepet ‚telik mibe telik' játszani akaró hiuság azt, t. i. honunk tökéletes elsülyesztését, mit külső ármány és fondorkodás nem tudott eszközleni; vagy mig uj aerának indulván vérünk, igazi diadalát fogta egyszer üllni a keverék-nélküli hazafiság, s ennek általján elismert fényétül elhalaványodva visszavonulni lesz kénytelen a pártvezéri dicsőség.

Addig is azonban, mig igy vagy amugy fog fejlődni jövendőnk, sok egyébbel minden kétség kivül tervem is innen is onnan is, azaz mind a liberalisok mind a conservativek táboribul kiszakadt egyesek által, kajánul és mala fide fog értetni s aláásatni; midőn bizonyos vagyok, mint érintém, hogy illy alacsonyságra egész osztályok sülyedni nem fognak, azon megjegyzést ragasztván ide, hogy az ügynek bármilly kiméletlen megtámadása, ha nem lappang ez alatt rejtett eszme, vagy nem irányoztatik személy ellen, korántsem kaján és rosz lelkü megtámadás még. Mit azért gondoltam itt szükségkép, vagy legalább igen jó haszonnal előhozandónak, mert mint vajmi sok másban, ugy abban sem vagyunk még tökéletesen megérettek, vagy inkább annyira kifejlődtek, hogy mindnyájan mindig meg tudnók különböztetni valami inditványunk vagy tervünk kritikáját a netalán személyink ellen szórt méregtül; mihezképest nem egy jajdul is köztünk néha fel, és személyességet, árulást, gyanusitást és durvaságot emleget keserü panaszszal, holott mind ennek csak nyoma sincs s egyedül az inditvány, a terv, vagy tán a modor, meg az eljárás vétetik bonczolásba s állittatik nevetség szinpadára, mi igaz néha igen közelrül érinti a személyt, de azért sokszor még sem kerülhető el, minthogy némi veszélyes hajlamokat és irányokat, mellyekbe a népsokaság olly igen könnyen csábitható, néha más módon nem ismerhetni meg valódi lényegükben.

Igen fogok ennélfogva ovakodni, nehogy másokhoz hasonlólag a nagyitó-üveget feltűzve, tervemnek bár lehető legkeserübb kritikáját is kaján szándékbul vagy személyességbül eredettnek képzeljem.

Minden visszatartózkodás és czikornya nélkül előre és ki

azokkal tehát!!! Mert ismét és ismét mondom, korántsem az lelkem vágya, hogy tervem tapsot nyerjen, vagy személyem mint valami talpra esettnek s hazánk felvirágzását maga után vonónak feltalálójaul pünkösdi királyként figuráljon, s ‚éljen'-ek és fáklyamuzsikák ephemer és vajmi ingó demonstratiójával ünnepeltessem; nem nem, czélom nem ez, de lelkem szomja az, hogy honunk a szőrszálhasogatások nyomoruságibul, az éretlen theoriák tömkelegibül s egyáltaljában az elszigetelt provincialis nézetek szűk köreibül kibontakozva, s felfüggesztvén azon ‚akarom is nem is', sas követelési de kappan-repülési viszketeget, melly most annyi symptomákban mutatkozik, elvégre egy kissé nagyobb s practicusabb vonásokban rendelkezzék jövendője fölött. Mirül azonban pénz, és sok pénz és szapora pénz nélkül csak álmodni sem lehet.

Tervem minden kritikáját, bármilly oldalrul jöjön és milly kiméletlen legyen is az, ehhezképest örömmel fogadom — örömmel mondom, mert hiszen ez fog vezetni czélhoz, vagy legalább a való kutfejéhez — de azért mennyire csak birom, lehető legelszántabb s kiméletlenebb védelemre, s netaláni lárva-lerántásra, főtül talpig fegyverkezve, minthogy, mint érintém s politikai hitvallásom tartja, nincs honunknak most valamire nagyobb szüksége, mint fiait s kivált előkelő és kolompot hordozó fiait tökéletesen ismernie, mihezképest, mert ez legnagyobb szüksége, nehogy egünkön minden fel-feltünő kométa vagy lidércz azt annyiszor a hányszor mocsárba vezesse, mindennek, ki a közélet mezején áll, kötelessége s ekkép enyém is, az illető keblek és velők alkotó s mozgató részeit leggyengédebb árnyéklatikban kinyomozva, a nyilványosság széke elibe állitni kiméletlen. Mert csak igy lesz a liberalis, conservativ, oppositionalis, kormányi, csak hiuságával vagy önérdekével kaczérkodó tarka vegyületbül elvégre kiismerve az önálló hazafi, s ehhezképest csak igy lesz megvetve azon frigy alapja, mellybe minden jobb, kinek hona drágább mint önmaga, lépni fog, s melly nélkül, én legalább nem tudom, bármikép törjem is fejemet, képzelni, Magyarország mi okbul bontakozzék ki mai bonyodalmibul, s miért induljon virágzásnak, minthogy bármilly

loyalis érzelmektül legyen is irántunk eltelve a kormány egyébiránt, azért in ultima analysi »csak saját magunk segíthetünk és fogunk segítni minmagunkon és senki más«. Ámde a kaján, az önbálványzó, a hiu, szóval: a selejtes, termékfogyasztáson kivül nem használ, de csak árt, s ekkép kellőleg meg kell illyeseket ismertetni a hazával, melly műtételben ha senki más, mig birom, el fogok járni én, mert véremhezi, hazámhozi esküm nemcsak azt tartja, hogy a ‚kormány ellen opponáljak', a mivel felette sok ‚soi disant et ne sachant pas mieux'[1] hazafinak egész politikai katekizmusa már tökéletesen és vajmi kényelmesen ki van meritve, hanem hogy védjem véremet és a hont minden oldalrul, s ekkép ezeknek bármilly ellenségivel szembeszálljak mindenütt és mindenkor; én pedig vérem és hazám iránt nagyobb ellenséget nem ismerek, mint a hazafiság képe alatt lappangó heves hiut, vagy hideg önzőt.

Várva várom e szerint a tervem ellen gördítendőket, midőn tudom, egész párt — s itt a liberalist értem, melly, mint e czikk elején érintém, olly borzasztó gyanuba vétetett — nem fog annyi aljasságra sülyedni, hogy azt csak azon okbul iparkodjék megbuktatni, mert én hozám fel, s hasonlónak életbe léptetése neki nem sikerült. A rothadásnak illy fokára, hála az ég, nemzeti testünk még nem jutott. De hogy egyesek, s pedig különbség nélkül minden szinezet soraibul okvetlen fognak találkozni, kik nem átallandják illy nyomorult szerep eljátszását, azt jól tudom. Ezt azonban valamint ez ügyre, ugy egész átalakulási kérdésünkre nézve, ha t. i. felszólamlanak, s bár tennék, nemcsak nem károsnak de lehető leghasznosbnak tartom, s pedig, mert minden testnek vannak bizonyos mirigyei, bizonyos fekélyei, s annál erősbben olly testeknek, mellyek hazánkhoz hasonlólag csak nem régiben lábadoznak sulyosb nyavalyábul. Már ha e mirigyek, e fekélyek a testben dulnak, a nélkül hogy kiütnének a felszinre, soha nem fejlődhetik ki tökéletes egészség, sőt néha okvetlen bekövetkezik az időelőtti halál. Midőn ha feltünnek s a test felszinén mutatkoznak,

[1] Ugy nevezett s máskép nem tudó hozzá. *Sz. I.*

tán csak fájdalom van, de nincs baj többé, s rögtön beáll egészség.

Előre tehát Ti a sötétségnek gyönyörű vitézei, gyertek napvilágra, hadd menekedjék tőletek valahára nyomorult hazánk; mert valóban sem a kormány, sem a nemzeti nagy test, nem okai, ha most előre nem megyünk, hanem igen, egyedül csak Ti kisebb nagyobb mirigyek és fekélyek, melylyeknek testünkben levő mérgétül soha nem üdülhet fel honunk.

Szóljatok, szónokoljatok, irjatok ennélfogva minél többet s minél hangosabban s láthatóbban, csak rajta; mert minél inkább ki fogtok lépni sötétségeitekbül, annál több kerül Ibykus gyilkosaiként magát elárulva, közületek a másnak vetett horogra, annál több esik közületek a másnak ásott verembe. Ti csak akkor vagytok veszélyesek, mikor lappangva, figyelmünket elkerülve, csak hát mögött, vagy egyedül fegyverkezetlen álmainkban rágódhattok rajtunk.

Tervemet azon okbul — s értsük egymást — mert általam hozatott az fel, és mert az adó kérdése az ugy nevezett liberalis párt erőködéseinek nem sikerült, én ennélfogva egy oldalrul sem féltem, mig t. i. a nyilványosság mezején marad az.

Mennyire őrlendi azt azonban meg a hát mögötti, sötétbeni, suttonbani »nulla dies sine linea«, az, mint nem egy bonyodalminknak szerencsés megoldása, egyenesen Magyarország nemtőjének kezeibe van letéve.

Pest, october 12. 1843. (Jelenkor, 81. sz.)

XIII. Mind azon megjegyzés s ellenvetések közt, mellyek tervem ellen gördítve, közvetlen vagy közvetve eddigelé értésemre jöttek, s mellyek nevezetesbjeit okkal móddal rendre boncz alá venni szándékom, mindenek feletti figyelmet érdemel különösen egy, melly nem sokkal ezelőtt bizonyos coteriának tevé eszmecseréjét, s melly egyszerűleg abbul áll, hogy: »a kormány alig fogná pártolni a dolgot, és ha igen, bizonyosan olly restrictiók s beleavatkozási formák közt, mellyek alkotványos elveknél fogva, a nemzet által semmi tekintetben nem lennének elfogadhatók«.

És a szójárás fényes! Egyike azon sententiáknak, melylyekkel legkényelmesebben, legszaporábban s legolcsóbban szerezhetni népszerűséget és bizonyos tekintélyt. Ámde ha valahol lappang kisurranási hátulsó kapu, az valóban illyféle hypersthenicai alkotványos phrasisok virágai között szokott rejleni.

Ovakodjál illyesektül tehát oh Magyar, ha honod java valóban sziveden fekszik, s ekkép illyféle kápráztató szójárásoknak áldozatul nem kívánod vinni a hazát.

Ne állitsunk azonban phrasist phrasis ellen, de vizsgáljuk a dolgot száraz lényegében közelebbrül. »Alig fogja tervemet pártolni a kormány«, ez a felhozott imputatio első része. És ez meglehet. De kérdem: miért nem fogná pártolni azt? Erre két ok lehet, s itt különös figyelemért esedezem: vagy azért, mert Magyarországot tekintve, hasztalannak, sőt károsnak, s tán kivihetlennek fog az mutatkozni előtte; vagy éppen ellenkezőleg azért, mert tervem Magyarország egykori felvirágzásának sarkalatát vethetné meg. A kormány ennélfogva vagy atyáskodó gond miatt, vagy éppen ellenkezőleg: irántunki mostoha érzetbül nem fogja tervemet pártolni.

S im itt tünik tökéletes világában fel azon politikai hyperbola, melly szerint bizonyos rész, noha már annyira vagyunk, hogy bármennyire magaskodjunk is, majd majd szánkba omlik a víz, s itt ott képeinket is csak alig mutathatjuk, a nélkül, hogy legrégibb társainktul le ne piszkoltatnánk, s gyors lépésekkel közelit honunk legborzasztóbb dissolutiojához; azért bizonyos rész, a helyett hogy constitutionalis éberséggel ugyan, de loyalis érzettel közelitne egy a nemzethez egész loyalitással közelitő kormányhoz, azért bizonyos rész, rövidlátó, s az egész dramában inkább csak saját magát tekintetbe vevő gőgjében még mindig csak mostoha, Magyarország felvirulását készakarva fentartóztató szükkeblüeket és zsarnokokat tud vagy »akar« észrevenni kormányunkban.

Igen igen, s ne himezzük ne hámozzuk a dolgot többé, csak rövidlátó szükkeblüeket s mindent egy centrumba sajtolni szándokló zsarnokokat tud vagy »akar« bizonyos fractio észrevenni kormányunkban, mi, valamint a felhozott imputatióbul,

ugy minden szójárásából ki-kifakad, mert a most szőnyegre hozott tervemet illető megjegyzés is — és ezt nem szabad szem elől szalasztani, mivel csak ez adja meg a rejtélynek kulcsát — korántsem azon értelemben tétetett, mintha minket a kormány valami rosztul meg kivánna óni, oh nem, hanem éppen ellenkezőleg ugy hozatott fel, mintha egyenesen és egyedül azon szándokbul nem fogná pártolni a kormány tervemet, mihezképest vérünk felvirágzását gátolja s nemzeti kifejlődésünk utjába, mennyire csak birja, nehézségeket gördítsen.

Illy hangulattal — közbevetőleg legyen mondva — miképen lehessen a kormányt, melly szinte csak kevésbé vagy erősebben gyarló halandókbul áll, jó hangulatban tartani, s ekkép »neki segítve s tőle segítve« egy szívvel lélekkel a haza javát előmozdítni, mi azonban kölcsönös jó hangulat nélkül de csak álomban sem eszközölhető, azt én individualis felfogásom szerint soha nem tudtam felfogni. Kötelességemnek tartom ehhezképest, a nélkül hogy ezen mentalis aberratiorul vagy kurucz-féle fogásrul, melly ha még a megyékben is eléri acméjét, okvetlen sirba dönti a hazát, ez alkalommal egészen kitárnám nézetimet, legalább addig is itt őszintén kimondanom, hogy tervemet illetőleg én mit anticipálok a kormány részérül.

A kormány vagy nem fogja pártolni tervemet, vagy pártolja. Nem pártolásának okai, kereken és röviden kimondva ezek lehetnek:

Mert nem tartja Magyarországra nézve annak alkalmazását hasznosnak, sőt azt egyenesen károsnak itéli; vagy

Mert tervem minden hasznos léte mellett ki nem vihető ugy, hogy az a közbirodalmi gépezetbe is illenék, mellynek mi bizonyos részét alkotjuk; vagy azért,

Mert az én tervemnél valami sokkal hasznosb ismeretes előtte; vagy továbbá azért,

Mert szavam nem volt elég erős, s tervem nem mutatkozott eléggé méltónak, figyelmét kellőleg magára vonni; vagy meglehet, azon okbul nem fogja a kormány tervemet tettleg s közvetlen pártolni,

Mert tán elvül állítá fel, hogy egy darabig egészen

magunkra hagyna, mikép aztán gyakorlatilag kivilágoljék, valljon tudunk-e olly constitutionaliter és olly szabadon élni is, mint tudunk vajmi szivrehatólag s felhőkbe ragadtatólag constitutiókrul és szabadságrul fecsegni s hosszu dictiokat elszónoklani, vagy végre azért,

Mert kivánván tervem alkalmazását, azon okbul nem ohajt legtávolabbrul is venni annak keresztülvitelében részt, nehogy bizonyos agitatoroknak, kik ex professo gyanusitnak mindent, mi a kormány részérül jő, vagy általa pártoltatni látszik, alkalmat nyujtson, a dolgot már csirájában meggyilkolni, s hogy ehhezképest ez által is adja atyáskodó béketürésének ujabb példáját, a kormány t. i. mellyhez képest éretlen kicsapongásinkat szánakodással illetve, tán kelletén tul viseltetik irántunk kimélettel, csakhogy elvégre valamikép meg legyen vetve férfiasb kifejlődésünk talpköve.

Egyéb okokat: tervemet a kormány miért nem pártolná, azon hangulathoz és őszinte hajlamhoz képest, mellyel előmenetelünk iránt most viseltetni látszik, én nem tudok észrevenni, midőn más részrül nem átallom ezennel kimondani — s illy nyilatkozat tételétül nem vonakodnám, habár ez órában kellene is teremtőm elibe lépnem s legbensőbb érzelmimrül számot adnom — hogy mind az, bármilly állásu s nevű legyen is egyébkint, ki ez esetben, mint akármilly másban, kormányunk nempártolását, helyben nem hagyását, most azon odiummal érinti, mintha az szántszándékkal akarná felvirágzásunkat nehezíteni, sőt gátlani, vagy nem higgadt felfogásu, vagy nem tiszta keblü ember, s e szerint, kivált mai egybebonyolodott körülményink között, hazánknak semmi esetre nem hasznos, de azon arányban, mellyben befolyást tud magának szerezni, káros, vagy lehető legkárosabb tagja.

Távul vagyok egyébiránt mézes s tömjénező szavakat szivömlesztőleg annak bebizonyitásaul itt egymásra halmozni akarni, milly nagy sympathiával és szeretettel viseltetik irántunk a kormány, mert közbevetőleg legyen mondva, tán ekkor az is vizsgálat alá volna veendő, hogy ugyan sympathiára és szeretetre méltók is vagyunk-e és mennyire; annyit azonban

mondhatok: hála az ég, vége szakadt azon szerencsétlen politikának, mellyhez képest, igaz, ‚nehogy elragadja vérünk a gyeplőt', számos évek során felerősödésünk végett nemcsak semmi nem tétetett, de sok, s tán minden el lőn követve, mi nemzeti zománczunk kettétörésére s ősi szabadságunk elolvasztására, s így létünk meggyilkolására, távulrul vagy közelrül szolgálhatott s czélirányosnak mutatkozhatott volna.

Az érdek, valamint a jobb calculus, kormányi viszonyinkban is azonban kivítta, emberi természetünkben sarkalló s örök jogait.

A magyar nemzet most sem párducz, melly megboszulhatná ingerlőjét, sem fejős tehén, melly a bőség szaruját képviselné. Egyet vagy mást, vagy mind kettőt illő arányban, annyi hiába lepergett századok alatt csak lehetett volna belőle képezni, mert szellemi zománcza vajmi nemes, anyagi kifejthetése pedig roppant.

Ámde hasztalan pergett le az idő, s alig marad egyéb kincsünk, ha illyest kincsnek nevezhetni, mint kölcsönös büneink öntudata, mellyhez képest a kormány soha nem birta felfogni lényegét a magyarnak s milly gyönyörű kifejtésre volna képes, s csak most nem régiben ébredezett saját jobb hasznára; a magyar ellenben megnemszünő agyarkodási közt egy időben sem tudott nagyobb méltánylást parancsoló egyességre lépni, s most, midőn uj reggel akarna viradni hona fölött, s a higgadtabb egy végképi, közös érdekre alapitott kibékülésnek tekint reményteljesen elibe, most, mint hagymázos álomtul korbácsolva, nem birja, nem akarja látni ujjáalakulásának igényeit, de gyermeki daczban s kislelkü ujhuzásokban öli idejét, öli erejét.

Ez mai diagnosisunk néhány vonása, mellyet ha nem méltányolunk, azaz, ha nem látjuk szintugy át, hogy kormányunkhozi loyalis közelités s azzali őszinte kézfogás szerencsés átalakulásunkra elkerülhetlenül szükséges, mint a kormány átlátta s meg van arrul most győződve, hogy ugyancsak más sulylyal léphetne fel Európa mérlegében az ausztriai közbirodalom, ha Magyarország valódi lényegéhez képest kifejtve lenne

— s ezt ehhezképest minden módon s minélelőbb kifejteni kell — ha mondom ezt nem méltányoljuk, s nem méltányoljuk, mig erre idő van és nem lesz késő: akkor, ha bukik vérünk, higyük el, csak saját magunk buktattuk el.

Hosszasb, részletesb e helyen, e bokros kérdés körül nem lehetek; ki érteni akar, s Mongolfierrel a magasokban nem kalandozva, érteni képes is, az fogja tudni, mit vágytam felvilágositni. Bármilly hosszadalmasnak s kitérőnek mutatkozzék is azonban ezen vitatásom, nem mulaszthatom el egy két sorral itt azon árnyéklatot még is megjegyezni, melly, az elaltatott portékaféle egyént vagy inkább ‚izét' ide nem értvén, a bizni teljeséggel nem akaró vak fejes, és a konstitutionalis ovatossággal biró éber közt létezik.

Egyike is, másika is ezen utolsónak egyiránt visszautasitja, visszaveti a neki kenyér gyanánt nyujtott követ. És ebben egyenlőség, egy soron állás köztük. Ha azonban elvégre ‚kenyér nyujtatik', akkor a vak fejes, a nélkül hogy vizsgálná, kő-e, kenyér-e a nyujtott, mert hiszen, mint magában mormolja, »ez oldalrul ugy sem várhatni jót« a kenyeret is magától löki, midőn a constitutionalis ovatossággal biró éber, mielőtt tán első elragadtatásának engedne, vizsgál előbb, s ha ugyancsak kenyérnek mutatkozik az ajánlott, legott el is fogadja azt — s itt köztük a különbség, itt az elágozás — mikor egyedül azon harmadik species, mellyet szinte felhozék, s mellyre mindent tolhatni, mindent rakhatni, a kőbe is ugy harap mint a kenyérbe, miszerint csakhamar ki is törik minden foga.

Távul vagyok én az éppen itt előadottakhoz képest, vérrokonimban valami különös sympathiát, szeretetet, vagy éppen vak bizalmat kormányunk iránt ébreszteni akarni. Fejedelem és nemzet közti kötések nem sarkalhatnak olly változékony s felette ingatag alapokon, mint sympathia vagy szeretet. Szószentség, kölcsönös méltánylat, s a közös érdek megismerése azon egyedüli talaj, mellyre épülhet, nézetem szerint, kormánynyal honboldogitó viszony.

Fogadjunk ehhezképest mindent, mi a kormány részérül jő, ovakodva, igen, mert ekkép eljárni alkotványos tisztünk,

s e felett ennek szükségét, nem átallom ezennel nyiltan kitárni, velünk untig meg is taníttatá a tapasztalás. Midőn azonban leplegtelenül így szólok, s mi több, eddigelé így is cselekedtem, s így is fogok cselekedni holtiglan, vérünk felvirulásánál, nemzetünk egykori szebb kifejtésénél fogva esedezem, s független, semmi által meg nem tört kedélyemhez képest intem honosimat, ismerjék meg elvégre viszont honunk valódi érdekét is, s ne lökjék daczoló kisdedekként azon kenyeret is vissza, melly nekiek nyujtatik; vagy más szavakkal: ne legyenek vakok önérdekük, vagy inkább a hon érdeke iránt, melly két érdek minden lelkesbnél egybefoly, s mellyen, a szőnyegen levő kérdést, valamint általjános viszonyunkat a kormányhoz illetőleg, lehetetlen nagyobb, érzékenyebb s valóban életbevágóbb csorbát ütni, mint annak bármilly árnyéklatokbani ráfogása s hirdetése által, hogy a kormány szándoka, felvirágzásunkat tekintve, iránt unk nem őszinte, nem tiszta; mert ha mi gondolkozunk így — s mi tagadás benne, nem egy magyar tüzeli magát és másokat illy hitre ugy szólván ex professo szüntelenül fel — akkor, mert olly rőffel mérnek neked, mint te mérsz másnak, legszeplőtlenebb hazafiságunk viszont egyedül komédiának, előmeneteli szent vágyunk pedig egyenesen pártütésnek fog mutatkozni megint a kormány előtt, mibül aztán olly bizonyos, mint konkoly nem buza, s eczet nem nádméz, hasonlólag nem honunk felvirulása s nemzeti üdülésünk fogja venni eredetét, ámde e helyett ujhuzás, viszontorlás és innen eredő felbőszültség, s ezt szükségkép követő tökéletes elgyengülés fogja felváltani azon gyönyörteli reményeket, mellyekhez képest a magyar jobb részének tiszta szándékánál s megtörhetlen hazafiságánál fogva, valóban szabad volt anyaföldünk fejledező szebb jövendőjével magunkat némileg már kecsegtetnünk.

Közös érdekink fel nem fogása, meg nem ismerése, leggyászosb következést vont mindig maga után, sőt egyenesen állíthatni, hoc fonte derivata clades-ként, minden nemzeti bajainknak s legtöbb kormányi bajnak gyakorlatilag szólva legmélyebb oka nem egyéb, mint az, hogy nemzet és kormány soha nem tudta magát viszonlag és kellőleg utilisálni, de e

helyett lehető legroszabb háztartás mintája szerint egyik rész annyit fondorkodott s nehezített a másik részen, mint ez azon, s az egész kapocs, némi »vitam et sangvinem«-féle exaltált pillanatokon kivül, s az egész kapocs mondom, melly e házfeleket egybentartá, valódilag nem volt egyéb, mint ad nauseam pazar nagylelküséggel egymásnak viszonlag kitálalt szebbnél szebb szó, de csak szó, s a mennyekben kötött házasságnak rideg oklevele.

Igazi közös érdek megismerése, igazi viszonyos méltánylat, s ebbül eredő férfias hajlam és vágy, egymásnak ültetvényit viszonlag öntözgetni, s kölcsönösen törülgetni egymás homlokárul a közös munka közt kifakadt veritéket; nem nem, a házi élet kötelékinek illy jelenetit vajmi gyéren s egyedül kivételkép fogod fellelni a magyar nemzet és ausztriai kormány viszonyai közt csak kevéssel ezelőtt. Hol pedig nem köt egybe szoros viszonyban egymással élő, egymással elválhatlanul élni kénytelen részeket semmi más, mint betanult szó, meg pergamentre irott házassági levél, ott nem terem a mező virágot, ott nem mosolyg a természet, ott soha nem üti fel lakhelyét az igazi szerencse.

Ne is csudálkozzék ennélfogva senki is, Magyarországnak ahhoz képest, mi könnyen lehetne, olly kopár létén, olly bágyadt szinén; valamint szinte ne bámuljon az ausztriai birodalomnak annyiakban paralysált voltán, mert ez korántsem csuda, de okvetlen, vagy inkább szükségképi következménye azon ünnepélyes és dagályos ugyan, de a kölcsönös érdekeket soha elég magas felfogással s egész őszinteséggel nem méltányló viszonynak, mellyben nemzetünk kormányunkkal állott.

Az elmult időket visszaidézni, eldődeink aberratióit, mint soha el nem követetteket megsemmisítni azonban nem lehet. Komolyan int, ennélfogva a jelen, meg a jövendő: hosszas mea culpák intonatiója s kölcsönös szemrehányások tétele helyett, inkább fátyolt vonnunk az extra et intra muros-féle activ és passiv bűneinkre, s legalább most és jövő napjainkban jobban megismernünk, hogy valamint magyar honunk nem lehet, mert Dii sic voluere, magára hagyva boldog, de máskép, mint az

ausztriai közbirodalommal lehető legszorosb kapcsolatban egybefüggve, nem is létezhetik, szintugy fog az ausztriai közbirodalom is csak akkor fényének s hatalmának délpontjára emelkedni, mikor Magyarország virágzó és hatalmas leszen.

Mostani kormányunk fő emberei így vannak meggyőződve, s nehéz volna máskép meggyőződniök, mert most, miután szétoszlott nem egy kisérteti váz, egész világosságban áll előttük, hogy Magyarországot ha más okbul nem, legalább a közbirodalom szilárditása végett, elő kell minden módon segítni s felvirágzásra birni.

Adja Isten ennélfogva, mikép honunk fő emberei is, kik legtöbb befolyással birnak, szintilly világban lássák viszont Magyarország kellékeit, s e szerint, mert gyengitésünk s kifejlődésünk hátráltatása, jobb érdekének megismérése után bizonyosan nem lehet czélja kormányunknak, ez ellen ne forraljanak s ne kovácsoljanak levegőbül kapott gyanút gyanúra, s prókátorilag kifiligránozott nehézséget nehézségre. Mert csak akkor fog, mikor t. i. erős nemzet s erős kormány kelléke viszonlag elismerve lesz, valódi virágzásnak indulni a magyar hon, és csak akkor fogja fényes délpontját elérni a köz ausztriai birodalom.

Két garasos tervemet ennélfogva, tökéletesen meg vagyok győződve, bizonyosan fogja pártolni a kormány, ha az, tervem t. i., a fentebb előhozott nem pártolási nehézségekbe nem ütközik.

Fenmarad azonban most az e czikkben themailag felhozott megjegyzés második részének tisztába hozása — s jöjünk illyesek körül, ha lehet elvégre tisztába — melly ekkép foly; ha pedig pártolja a két garasos eszmét a kormány, az bizonyosan olly restrictiók s beléavatkozási formák közt teendi csak, mellyek alkotványos elveknél fogva a nemzet által semmi tekintetben nem lennének elfogadhatók.

Pest, october 15. 1843. (Jelenkor, 82. sz.)

XIV. A még fenforgó kérdésnek tökéletes tisztábahozatala végett kénytelen vagyok a legközelebbi czikk végsorait itt ujra felhoznom, mellyek szerint állitólag az tétetik fel, hogy »a kormány, ha ugyan pártolná is telekdiji eszmémet, azt bizonyosan egyedül olly restrictiók s beléavatkozási formák közt fogná cselekedni, mellyeket alkotványos elveknél fogva, a nemzet semmi tekintetben el nem fogadhatna«.

Bokrosb, életbevágóbb s ekkép minden tekintetben fontosb vitatás, felfogásom szerint, nem létezik az egész magyar politika okoskodási mezején, mint e jelen megjegyzésnek, vagy inkább nézetnek kellő, s tán jobban mondva, philosophiai megoldása; mert ennek silány s egyoldalu eszközlése olly bizonyosan bekövetkezteti elmulhatlan bukásunk időelőtti óráját, mint viszont annak minden oldalu s gyökérig ható méltánylata nemcsak megmentheti vérünket illy gyászsorstul, de vajmi nagy mértékben rejti magában legdicsőbb felvirulásunk hihetőségit. Hadd kisértsem meg azt tehát röviden, mint lehető legtisztább szándéku tehetségem csak engedi.

Helyzetünkben, mellyet mi magyarok, mint az ausztriai birodalom része, tettleg kitöltünk, legáltaljánosb vonásokban szólva, két különböző fő nézetre oszlik azon felfogás, mellyhez képest magyar viszonyunk a köz álladalomhoz mérve feltünik. Egyik nézet az, melly szerint a magyar hon egyenesen csak ausztriai provincia és semmi több, melly bir ugyan bizonyos constitutionalis formákkal, de azért mégis mindenben alávetve van a közbirodalomnak; másik nézet ellenben az, hogy a magyar királyság nem kevesb, mint társország, melly az ausztriai közbirodalommal foederativ kötésbe állott, s ekkép független.

Az első nézetet általján azok oszják, kik elegendőleg nem figyelvén az elvek s kötések mélységeire és subtilitásaira, egyedűl a gyakorlati élet mindennapi szinében tekintik a világot, t. i. nem ugy, mint annak tán állnia kellene, hanem mint az valósággal áll; a másedik nézet szerint pedig azok birálják magyar viszonyunkat a közbirodalomhoz, kik nem látván a

mindennapi eseményeket, vagy azok előtt szemeiket készakarva behunyván, egyedül csak elvekhez és irott betűkhez akarják szabni az idők s ezekből fejledező történetek folyamát.

Az elsők minden méltánylat- s népjogrul — Völkerrecht — ugy szólván felejtkezve, egyenesen kifejlésünk alacsony fokát tekintik csak, s miután, ha ez életkérdésben is nem akarjuk magunkat, mint annyi másban, legfájdalmasabban rászedni, mivelődésünk mai léte — mondjuk ki — bizony felette parányi, nem is képzelhetnek Magyarországra nézve más jövendőt, mint annak tökéletes subjectioját s az ausztriai birodalombani tökéletes elolvasztását.

A másodikat viszont a mindennapi gyakorlat ellenére, s ugy szólván »képében« a legkézzelfoghatóbb valóságnak mind ezt tagadva, s nemzeti sulyunkat tulbecsülve, tudja az ég, milly független kifejlését álmodják honunknak.

Az első osztályba tartozó politikus ennélfogva, s a nélkül hogy emiatt már rosz hazafi volna, bár akarja bár nem, még is minden lépéseiben egy kissé a servilismus elvét hordozza. S ugyanis ő Magyarország felvirulását s boldogságának lehető legbiztosb megalapitását szintolly őszintén viselheti szivén, mint bárki más; ámde nem látván nemzeti ujjáalakulásunkra nézve elég anyagot sehol többé, hanem a helyett a nemzeti enyészetnek annál sürűbb jelenetit mindenütt, természetes, hogy illyes, ha jót akar s nemzeti felvirulást nem tart többé lehetségesnek, a közbirodalomnak legalább olly kapcsolatában keresi honunk elérhető szerencsei magasságát, mint a milly — ha igy lehetne mondani — ‚családi' kapcsolatban leli megelégülését Ausztriának nem egy tartománya.

Az itt felhozott második osztályba sorozandó politikus ellenben, s a nélkül hogy őt megint e miatt már fejdelméhez hűtlennek nevezni lehetne, bár észreveszi bár nem, még is minden lépéseiben viszont bizonyos ‚daczczal' jár. S természetes; mert buzogván hona javáért, s elveinek és jogainak tisztaságában s nemzeti erejének szilárdságában bizván, nem elégszik meg azon — ha igy volna nagyobb világosság kedveért kitenni szabad — másodlagos (secundarius) szerencsével, mellyet többé

kevesebbé Ausztriának egyéb tartományai élveznek, de nemzetiségének és szabad alkotványának lehető legprogressivebb kifejtésére állitja üdvét.

Milly heterogen két nézet, és még is milly természetes! S a nélkül, mi legkülönösebb, hogy ezért egyik vagy másik nézetnek valami hazafitlansági vagy hűtlenségi salakkal egybezagyvásítva kellene lenni; ha való, mi természet szerint forduló sarkát képzi a dolognak, hogy az igazi hazafiság lehető legvirágzóbb kifejtés után sóvárog ugyan, s nem kevesbet tűz ki czélul, de ha illyest el nem érhet, azért otrombául az életnek minden kisebb virágit sem gázolja még el.

A servilismus ennélfogva szintén ugy állhat — nem mondom áll, de ‚állhat' — a legtisztább hazafiság alapján, mint a dacz. Sőt kérdés, nem rejlik-e azon sokszor sárral dobált önmegtagadásban, mellyhez képest a zarándok lelkületü hazafi térden csuszva is kész volna szolgálni honát, valami magasztosb, mint azon daczban, mellyel nem egy hazafi kérkedik követelve, melly a sokaságot rendszerint olly kimondhatlan enthusiasmusba ragadja, melly alatt azonban sokszor nem lappang egyéb, mint nyomorult kolomposi ‚hiuság', sőt egyedül gyermeki viszketeg.

De ugyan mi lehet e heterogen nézetek sarkoka, melly nézetek szerint egyik a hazáért hajlongni, s ugy szólván esedezni, másik ellenben szintén a haza javáért nyersen és daczolva követelni hajlandó?

Tudom, sok ajkon e kérdésre egészen kész a felelet, s ekkép hangzik: azért különböznek e nézetek, mert némellyek már vérükben hordják a servilismus és gyávaság nedvét, midőn a szabadelmüek bátorságtul lelkesítve, készek küzdeni a honért.

És e szójárás jól hangzik, nincs tagadás benne, kivált hősnők ajkairul, és sok tekintetben felette igaz is, mert vajmi sok magyarnak erében valóban nem foly egyéb mint csigavér; csakhogy magyar viszonyainkban még más oka is van ezen most érintett heterogen nézetnek. Igen még más oka is van, mellyet ki felfogni s méltánylani nem képes vagy nem akar, az, az én nézetem s teljes meggyőződésem szerint legalább,

nem egyéb, mint hazánknak tán lehető legjobb szándékkal teljes, de bizonyára legveszélyesb ellensége sőt gyilkosa is.

Ezen mindenek fölött, mindenek előtt, s minden alkalommal figyelemben tartandó ok, mellyrül mutatis mutandis már annyiszor, de fájdalom, alkalmasint hiába értekeztem, pedig nem egyéb, hanem hogy statusviszonyinkban megnemszünő ellentétben van a ‚de facto' az ‚ex principio'-val. Mihezképest tettleg — ez bár tessék bár ne — bizony bizony csak ausztriai provincia vagyunk; elv szerint ellenben, bárki tagadja is, azért nem kevesb, mint független, saját állásu, alkotványos ország.

Már az, ki egyedül a ‚de facto' prismáján néz keresztül, és hűbb honához, mintsem ennek elérhető szerencséjét lábaival tapodná, mert felfogása szerint nem fejlődhetik ez ki nemzeti és alkotványos alapon többé, természetes, hogy honának legalább secundaria szerencséjét iparkodik biztosítni, azaz, hogy legalább családi s ne szolgai viszonyban álljon Ausztriához Hunnia, ha nemzeti és alkotványos viszonyban nem állhat.

Az viszont, ki egyedül az »ex principio« üvegén nézi a dolgok lényegét, s inkább buzog véreért, mintsem beérné, hogy secundaria szerencsével, szájbetömve ugy szólván, jól tartsák honát, és ez illy alku által örökre elüttessék nemzeti és alkotványos boldogságától, természetes mondom, ha megint az így látó teli daczczal, inkább mindent koczkára bocsátni, sőt mindent pusztulásnak hajtani kész, mielőtt valami secundaria, alkotvány és nemzetiség nélküli szerencsérül csak legtávulabbrul is szót hallani akarna.

Az egyik, noha ő is jobban szeretné az aequale 100at, nehogy aequale 25tel ki legyen fizetve, mitül fél, elfogadja inkább az aequale 50et; a másiknak ellenben nem kell kevesebb, mint aequale 100, mert ő jó jogában (?) sat. bizván, szilárd kitürnitudással ennyit elérni bizonyos.

S ím fővonásokban, s mennyire a hely szűke, a kérdés csiklandja, s tehetségem határozott volta engedék, kijelelése azon különböző nézpontnak, mellyrül magyar hazánk politikai viszonyait birálgatja — ha így mondhatni — az innenes, meg a tulzó!

S ím egyuttal szerencsétlen belviszálkodásink kutforrása s legvalódibb oka is! Mert ezen különböző nézpont, ezen ellentételes felfogás uszít egyént egyénre, pártot pártra, minthogy a ‚de facto' embere senkiben, ki az éppen most előhozottak szerint például az aequale 50-nel be nem éri, nem tud észrevenni őszinte hazafit, de benne egyenesen csak valami exaltált phantastát. vagy hiú házsártost, sőt egyedűl hűtlen separatistát bir látni; midőn az ‚ex principio' hőse viszont mindent, ki nem tapos daczczal mindent, mi csak egy vonallal állna is az aequale 100 alatt, egyenesen gyáva vénasszonynak, vagy egyedűl önelőmenetelét szomjazó énesnek, sőt a hazát minden áron eladni kész szégyenfinek hirdet. Milly gyönyörű kölcsönös személyrüli vélekedés, méltánylat, s innen természetesen fakadó barátságos hangulat és egybehangzás következtében aztán ne csudáld, oh magyar, ha erős phalanx helyett, már csata kezdete előtt, vert hadnak viseled bágyadt vagy forrongó szinét.

S nézzünk vissza nemzeti nyomoruságinkra, mellyek régi időkben dúltak s most dúlnak a hazán, s nem fogjuk tagadhatni, hogy biz ezen különböző nézpont, ez ellentételes felfogás okozza öröki elágzásink, s megnemszünő kutya és macska közti rút belviszonyink valódi s legmélyebb okát.

Mindegyik búsul és jajgat, hogy nincs ‚egyetértés' köztünk, s nem egy lát még mennyei átkot is hervasztólag fekünni a hazán. Ámde kérdem, körülményink olly felszines, olly egyoldalu felfogása után, mellyhez képest bécsi levegőben itél egyik a magyarnak lelki vágya fölött, a másik ellenben ugy szólván a hortobágyi pusztán birálgatja a közbirodalom szövevényes gépezetit, és egyik sem tudja kellőleg két szempontbul birálni magyar és állodalmi helyzetünket; kérdem, illy felszines, illy egyoldalu, minden méltánylat nélküli felfogás, s innen okvetlen burjánzó viszonti ujhuzás és sárral dobálás következtében, ugyan milly hihetőség, s milly számitás után lehetne remélleni, sőt követelve várni nemzeti harmoniát s illyessel okvetlen járó győzelmi erőt? Nem nem, illyest csak a felszines hig velő, meg a sok olvasástul kificzamult ész, és a hiuságától elvakult énes reméllhet - - - valóban senki más.

Átokrul szóltok? S igaz, illyes fekszik, de nem a hazán, hanem azokon, kik vagy nem őrzik keblükben elég hűséggel vérünk két palladiumát, nemzetiséget és alkotványt, vagy nem tudják, tán nem akarják, magukat azon házassági viszonyba elegendőleg belé gondolni, s abban keresni Hunnia felvirágzásának alapját, melly viszonyba iktata minket a sors, mellyben t. i. az ausztriai közbirodalomhoz állunk, s mellyben, bár akarjuk bár ne, fel kell lelni szerencsénket.

Egy hires franczia publicista szerint bajunk — a menynyire illyes nemzeti és alkotványos mezőn teremhet — nem egyéb, mint »az igen is kevés«, meg »az igen is sok«; vagy más szavakkal: hogy egy rész nem képes vagy nem akar a magyarnak helyzetébe tökéletesen belé képzelkedni, s ekkép se magyar nemzetiséget, se magyar alkotványt nem méltányol eléggé, sőt mindkettőt egyiránt fitymálja; másik rész ellenben nem képes vagy nem akar a közbirodalom viszonyaiba elegendőleg belé illeszkedni, s ehhezképest pajkos nőtelenként nemcsak nincs elég méltánylattal házassági viszonya iránt, de botor jó kedvében egyenesen ugy cselekedni hajlandó, mintha egyedül állna. Mikbül aztán a nemzeti és alkotványos »igen is kevés« és »igen is sok« veszi kimaradhatlan eredetét.

S ha most valaki azt tudakolja tőlem, hogy ugyan ismerek-e a mi magyar nemzeti és alkotványos astheniánk s hypersthenián ellen valami gyógyszert, ugy hogy az e két tekintetbeni »igen is kevés« és »igen is sok« átkát megszüntesse, vagy ha nem is eszközölheti azt egészen, legalább a józanabb körökbül kiküszöbölje, s egyedül az ujhuzók és házsártosak par profession csapatékiba (cotterie) szorítsa; ha valaki illyest tudakolna tőlem, mondom, annak azt felelném: hogy ismerek biz én illyes gyógyszert, s pedig igen egyszerűt, mellyel — közbevetőleg legyen mondva — már többször ajánlkoztam, de senkinek sem kellett, s melly csak abbul áll: hogy a bécsi levegőben élő »de facto« embere illő méltánylattal legyen elvek és kötések iránt, s ne becsmérelje azokat, kik az élet tengerén tán kelletén tul is kapaszkodnak illyféle talpakra vagy hajótörési gerendákra, mert ez, ha nem több, minden esetre ‚respe-

ctabilis'; Hortobágynak »ex principio« hőse viszont ne hirdesse mind azokat »pèle mèle« mindjárt vén-asszonyoknak, gyáva hivatalvadászoknak, sőt hazaárulóknak, kik éppen annyi zajjal s pompával, mint ő, nem járják el a fris magyart s Rákóczyt, vagy mint Pest körül mondják, a »reszelőt«. És naponta fog kevesülni a baj; mert servilismus és dacz helyibe mindinkább fog férfiui kölcsönös méltánylat állani, s ekkép naponta nagyobb lesz Magyarországban azok száma — és itt vigyázzunk — kik nemzeti és alkotványos ügyben a lehető legférfiasb progressio után fognak sovárogni ugyan szünetlen, azaz, semmi nem fogja őket kielégitni, mint az aequale 100, de azért más részrül azt sem fogják soha is szem elől szalasztani, hogy némieket csak az idő érlelhet meg, s e szerint semmi olly nemzeti és constitutionalis ugrásokkal nem fognak állni elő, vagy legalább illyesekkel nem erőltetni, ingerelni sőt kétségbe hozni az illetőket, melly ugrások ha illenének is constitutionalis Magyarországhoz, a közállodalomhoz tán ugy illenek, mint illik ököl szemre. Mert ha igy teendnének, akkor: törik szakad. Ennél nagyobb szerencsétlenség vérünket pedig nem érhetné, mert most legalább sokkal hihetőbb, hogy az egybezavart elemekbül elvégre nem magyar és alkotványos, de közbirodalmi rend fejlődnék ki.

Mindaddig ennélfogva, míg bizonyos rész örökleg csak azt pengeti: »mi közünk minekünk magyaroknak ahhoz, illik-e ez vagy amaz a közállodalom gépezetébe, ha illik miénkbe«, mindaddig, mig illy thema lesz a divatos, mondom mindaddig soha nem fogunk érni »elérhető czélt«, s igy tovább; mert ha egy rész pengeti e themát, akkor az erkölcsi mathesis retaliatioi törvénye szerint lesz megint más rész, melly meg nem szünőleg e következő thema szerint fog cselekedni: »Ez jó és hasznos az egész állodalomra nézve, lépjen tehát életbe, bár tessék az aztán a magyarnak, bár ne«.

Telekdíji tervemre alkalmazva az itt elősoroltakat, én tehát mind ezek után válaszul és felvilágositásul, a felhozott, kormányt illető megjegyzésre ezen sorokkal végzem be vitatásomat, s azzal e jelen czikket.

A kormány, feltéve, hogy telekdíji eszmém magára vonja figyelmét s megnyeri hajlamát, bizonyosan — én legalább így vagyok meggyőződve — szabad kezet, azaz, constitutionalis befolyást fog nekünk a bejött pénzek kezelése s mire fordítása ügyében engedni. Országgyülésrül országgyülésre meg lesz a törvényhozás által ennélfogva alapitva, mi mindenre legyen forditva, s általjában mikép és kik által legyen kezelve a hazába közvetlen fektetendő ‚javít-pénz', mint nemkülönben a gyümölcsözésre privátoknak kiadandó ‚segít-tőke'. Szintugy vizsgálja a törvényhozás országgyülésrül országgyülésre a végbevitteket, és számol mindenrül; szóval: a nemzet alkotványos elvek szerint rendelkezik sajátjárul.

S ki ennél kevesebbet kiván, nem emberem; sőt ha ilylyest, nemcsak minden alkotványos elvek, de még a legközönségesb, s ugy szólván kötelességben járó méltányosság elvei ellenére, a kormánytul nem nyerünk, én leszek első, ki legott visszavonom eszmémet, s mindent elkövetek, hogy ne legyen abbul semmi, habár kopár marad is a hon, s két garas helyett holdonkint zsarnokilag tiz garast raknak is hátomra; mert kifejlett nemzetiség és alkotvány nélkül én csak tengést képzelhetek, de életet nem; miszerint az aequale 100tul imputatiokint elfogadom ugyan az aequale 10et is, s nem vagyok elég bárdolatlan, faragatlan és gyalulatlan, hogy rögtön a hat láb hosszu deszkát a három láb hosszuhoz akarjam illeszteni, azaz: ollyasokat követelni legott, mik constitutionalis Magyarországra nézve tán illenének ugyan, de nem illenek a közállodalomban még; miszerint mondom, imputatiókint az aequale 100bul az aequale 10et is elfogadom, pedig hálával, mig ellenben de még az aequale 99ért sem akarnám örök áruba bocsátni az aequale 100at, s ez által utját vágni egykori kifejlésünknek, s idő és hazai hűség érlelte szebb jövendőnknek.

Telekdíji eszmém, s mind azon remény, mellyet legalább én kötök annak életbelépéséhez, a most előadottak után, mint a nyájas olvasó észrevenni fogja, tehát nem altatták el constitutionalis éberségemet, s nem nyomták el azon féltékenységet,

mellyel a ‚nihil de nobis sine nobis' elve iránt viseltettem mindenkoron, s fogok viseltetni végiglen.

Ámde ha igy szólok, más részrül én vagyok megint az, ki nyiltan kárhoztatom mind azon constitutionalis hyperstheniát, mellyhez képest nem egy hőse a honnak, tudja az ég milly theoriák tömkelegiben keringelve, a kormánynak minden befolyását paralysálni, sőt egyenesen megsemmisitni kivánná.

Már ki igy, az hasonlag nem leli bennem emberét; sőt ha kormánynak, eszmém alkalmazását tekintve, semmi befolyás nem hagyatnék, megint én volnék első, ki gyökerestül megsemmisítni iparkodnám azt; mert véremhezi esküm nemcsak azt tartja, hogy nemzetiségemet s alkotványomat felsőbb veszélyeztetés ellen ójam, ámde hogy nemzetem e két palladiumát minden anarchiai szétbomlástul is védjem; ha pedig elégtelenségünk daczára mindenbül ki akarjuk, némelly magasztosak eszméje szerint zárni a kormányt, kik, mint sasok a rideg magasokban, ugy ők a constitutionalis hypersthenia rideg austeritásaiban tetszenek maguknak: akkor okvetlen minden legexcentricusabb szétágzásnak indul eleinte, mit honunk gyászosnál gyászosabb eseményei untig bizonyítnak, innen pedig elmulhatlanul minden tökéletes dissolutióba s anarchiába lesz sülyedni kénytelen.

A kormány tehát minden bizonynyal fen fogja az eszme alkalmazásában tartani alkotványos jogát, s pedig annál inkább, mert a fejedelmi telkek aránylag szintolly díj alá esendők, mint a hon bármilly ingatlana.

Ezt azonban, ki honunknak valósággal nagyobb kifejlése után sóvárog, mintsem hogy felemelése végett ábránd ábrándra, inditvány inditványra, terv tervre halmoztassék, de életbe ne lépjen semmi, minden bizonynyal nemcsak tökéletesen helyeselni fogja, de lehető legnagyobb szerencsétlenségnek tartaná, s igy azon felette busulna, ha a kormány elég gyönge volna, illy jogaibul magát egészen kivetkeztetni hagyni.

Nem nem, illyest a kormány tenni soha nem fog; midőn más részrül bizonyos vagyok, saját alkotványos befolyási jogunkat sem fogja csorbítni akarni. És ekkép in ultima analysi

tán csak az fogja telekdíji eszmémet csorbítni, sőt meggyilkolni, ki vagy »plus royaliste que le roi même«, olly anticonstitutionalis elveket fog annak alkalmazásában megállapitni akarni, mellyeket teljességgel el nem fogadhat a nemzet; vagy viszont az, ki »plus constitutionnel que la constitution même«, olly respublicai vagy sehol nem létezett theoriai status-hyperbolákba fogja az egészet öltöztetni akarni, mikép csak gyáva kormány adhatná azokra sanctióját.

A kormánytul én mind ezekhez képest nem tartok; de annál erősbben tartok, megvallom, e két utolsó speciestül, vagy inkább, e két utolsó speciesnek ‚tul-royalista', nemkülönben ‚tul-constitutionalis', nem fizetési, és Magyarország boldogságát egyedül saját önkénykedő, vagy rendetlenségi negédükben kereső hátulsó kapuitul, mellyektül oh egek ura, mentsd meg a magyart, s bizony mondom, »szebb reggel virad honunkra«.

Azon felgördithető megjegyzésre egyébiránt, mikép azon okbul, mert én vagyok, eszmémet tekintve, a kormánynak az itt elősorolt vágásokbani eljárásárul bizonyos, még éppen nem következnék a nézet helyessége s általjában a kormánynak iránttunki őszintesége; e megjegyzésre azt válaszolom, vagy inkább az eddig előadottak szerint azt ismétlem: hogy én távul vagyok szeretetet, sympathiát, sőt még csak különös őszinteséget is vagy követelni vagy affectálni akarni kormányunktól vagy kormányunk iránt. Status-viszonyunkat én kölcsönös és köz érdek alapjára állitom, s ehhezképest e tekintetben nem látom más kelléknek elkerülhetlenül szükséges létét, mint érdekeink megismerését.

Már a közállodalmat illetőleg, az érdek világos, s nem egyéb, mint Magyarország lehető legfelvirulóbb kifejtésének minden módoni elősegitése, melly a közbirodalom többi kiegészitő részeinek érdekeivel nem ütközik egyenesen szemközt egybe; s e tekintetben, legyünk méltányosak, mert csak a méltányos tehet valódi szabadságra szert, ugyan nem jött-e, s nem jön-e kormányunk már 1825ik év óta, s ekkép tizennyolcz év leforgása alatt azon kérdéseket illetőleg, mellyeknek életbehozatásátul

leginkább várjuk felvirágzásunkat, egyenesen előnkbe, s mi több, nem eszközli-e mind ezt, a legdrágább idő elfecsérlése daczára, olly csinján, olly egészen a »laissez nous faire« nekünk annyira tetsző themája szerint, hogy valóban ki még most is alkotványos féltékenységtül békózva, még mindig erősebben retteg nemzetiség s alkotvány elleni aggressióktul a kormány részérül, mint rettegne egy tökéletes dissolutióra okvetlen vezető nisusnak mindenbül mindinkább kitünő symptomáitul, azt én legalább, álmaibul kivenni nem tudom.

A közállodalom érdekében van, Magyarországot felemelni, erősítni; s ezen érdek kormányunk főemberei előtt világos; ámde mi saját érdekünk sem egyéb, mint fölemelkednünk, erősödnünk: fogjunk tehát kezet, vessünk tehát vállat, segítsünk egymásnak, utilizáljuk egymást. Ez az én nézetem, s még akkor is az lenne, habár — mit egyébiránt távul vagyok saját meggyőződésemül adni — végczélunk divergáló volna, s a kormánynak némelly emberei egyedül azon rejtett ok miat akarnák honunkat felvirágzásra segítni, hogy azt annak idejében — mert most bizony nem arra való — jól megfejhessék.

Még ezen ok sem hátráltatna, hogy felemelésünk s felvirágzásunk ügyében, a kormányt őszintén ne segitsem, s hálával segitségét el ne fogadjam; mert minden kornak megvannak veszélyei, de segédszerei is, s ekkép mit ma vetendünk el honunk felvirágzására őszintén, azt jövő nemzedékek szintolly őszinte lelkülettel meg fogják tudni minden veszélytül őrizni; s ha nem, ám akkor mi legalább becsülettel fogtuk állni a szent hazafiság mezejét.

Pest, october 26. 1843. (Jelenkor, 85. sz.)

XV. Miután nem ohajtok semmit annyira mint tervem rectificatióját, vagy ha erre az teljességgel nem volna képes, valami más olly terv szőnyegre hozatalát s életbe léptetését, mellynek lényege s alkalmazása a gyakorlati élet nagyobb szabásu alapjaira állítná ‚ezer tenni valóink' hosszu sorát; miután mondom ezt szomjazom, ezt sovárgom, s egyáltaljában

nem tud természetem megbarátkozni azon fejletlen, azon aljas léttel, melly közt vérünk olly nyomorultan pang: felkérem ezennel a nyájas olvasót, lökjön magától előítéletet, elfogultságot s párt és személy iránti minden vonzalmat vagy ellen-hajlamot, melly birálatát ködbe burkolni sőt meghamisítni volna képes, és kisérje telekdíji eszmém tárgyalását azon igazságos hangulattal, melly nem kedvez ugyan egy résznek is, de viszont egy rész iránt sem méltányatlan.

A dolog mélyebb s minden oldalu kikutatása végett többször felszólitám a tisztelt közönséget: czáfolná meg állitásimat s gördítne nehézségeket tervem kivihetősége ellen, mert csak így fogua salakjaibul kibontakozva feltünni a való.

Lett is sikere felhivásomnak, s tán több helyütt, mit nem tudok; de tudtomra többek közt a ‚Jelenkor' melletti ‚Társalkodó' f. évi 77ik számában Morion név alatt, — és a ‚Pesti Hirlap' 286. s 287dik számaiban ‚egy ismeretes de nevét csak utolsó czikkében nyilványitni akaró mágnás' részérül is.

Legyen ennélfogva szabad, elmélkedésem felvett fonalát félbenszakasztanom, s a tervem ellen felhozott nehézségeket egyenesen boncz alá vennem; mert bár így bár ugy: elmesurlódás által valamikép elvégre mégis csak ki fog fejlődni a dolog: sőt hihető: czélszerűbben és szaporábban történendik ez, ha hosszadalmas fejtegetések helyett legott iparkodom eloszlatni a tervem ellen felhozott nehézségeket.

Illyest azonban hadd tegyek logikai rendben s e végett hadd lépjek vissza a Pesti Hirlapnak 272ik számában már auguszt. 10ikén nyilványított azon »Adó« alatti észrevételeire, mellyek által Balogh János ur nézeteit illustrálva, jónak hitte — t. i. az érintett lap — eszmém fölött kimondani birálatát, s pedig lehető legigazságtalanabb, leggyülöletesb s minden tartalék nélküli birálatát, s mielőtt: *időt és alkalmat hagyott volna csak féligmeddig is kitárhatnom tervem főlényegét.*

Éppen két hónapja ma, mikor e sorokat irom, hogy kezeimhez jutott ezen hirlapi — ugyan minek is nevezzük azt? valóban nem tudok rá találni alkalmas kitételt, mert minden

jobb érzelmimre fagyos vizet öntött! Nevezzük tehát kiméllettel — nehogy mérget méreggel, darázsfulánkot darázsfulánkkal viszonozzunk — egyedül hirlapi elhamarkodásnak. Igen, éppen ma két hónapja hogy kezeimhez jutott a felhozott 272dik számu pest-hirlapi elhamarkodás; és én maig hallgattam, s ma is hallgatok, ha a Pesti Hirlap 286dik számában nem mutatkoznak ismét bizonyos symptomák, mellyekhez képest a Pesti Hirlap hajlama, nem, de még őszintesége is tervem iránt, legalább nekem, kétségesnek látszik.

Bonczolgassuk tehát — habár hosszadalmasnak mutatkoznék is e műtétel — az egészet egy kissé részletesebben, és mennyire lehet, mélyebb gyökeriben; mert valóban — és e körül ne csaljuk magunkat — haladásunk minden kérdései, ha t. i. nem czélunk az egész status gépezetét teljes szétbomlásra hajtani s ennek romjain valami egészen uj épitvényt emelni, egyenesen két garasos eszmémnek, modificatis modificandis, életbe léptetésétül vagy illyféle aequivalenstül függnek; s ugyanis, mivel bár akarjunk épitni debreczeni, fiumei, dunabalparti, nagyszombati vasutakat, vagy ezek jövedelmét csak hitelezni is; bár akarjunk elrendezni jobbszerü fogházakat, népiskolákat, polytechnicumokat; bár akarjuk vízcsatornákkal egybekötni honunk minden folyóit és tavait; bár akarjuk Budapestet, honunk szivét Európa legelső városainak sorába emelni, s nemcsak országházzal de a civilisatio minden kellékeivel ellátni; szóval: bár akarjunk szellemit bár anyagit, bár ezt bár amazt, minek egy kis nemzeti látszata volna, életbe léptetni, — és mindenütt megakadunk, ha milliók, s pedig sok és szapora milliók nem állnak rendelkezésünkre.

Vessen ennélfogva, ismétlem, a nyájas olvasó minden elfogultságot s párthajlamot magától, mellyhez képest a hazának nem egy fia, fájdalom, de csak hallani sem akar, s annál kevesebbé olvas ellenvéleményt, mikép aztán természet szerint vagy nem lép életbe semmi, vagy csak egyoldalu és csak emésztetlen assimilálja magát a nemzeti testtel, s ekkép vagy szünetlen pang, vagy lázba keveredik a hon.

Az, ki vérének valódi hive, s e szerint nem áldozza fel

honunk javát mellékes nézeteinek, azaz vagy saját hasznának vagy dicsvágyi szomjának, s e felett lángoló honszeretetének daczára, viszont illusiók nélkül képes megbirálni jelen körülményinket, az, bármilly nagy ellenzékben legyen is egyébiránt bár kivel és bár mi körül, egyben legalább köteles kezet fogni, vállat vetni, és ez nem egyéb, mint az »Adó« kérdése. S ugyanis, mert honunk, ha készakarva s legotrombábbul nem akarjuk magunkat elszédítni s csalálmakba ringatni, naprul napra aggasztóbban közelít valami feneketlen csődperféle örvényhez, mellyben a magyar vér s magyar alkotvány alkalmasint örökre elmerül, és mellyet ekként minden áron távul tartani kell; ugy hogy az, ki s e h o g y sem kiván illyeshez járulni, azaz ki s e m í g y s e m a m u g y nem akar kitelhető fillérével hazája bukásával legszentebb kötelességileg szembeszállni, minthogy csődper ellen nincs más gyógyszer mint ‚pénz' vagy ‚hitel', — az, ábrándjai közt vagy nem tudja mit tesz s vízbe fuladóhoz hasonlít, ki nem látja a mentésére sietö bárkát, de e helyett szalmaszálok vagy fényes buborékok után kapdos, vagy — nem átallom ezennel kimondani — egyenesen gyáva here, kinek a haza soha nem volt egyéb mint privát élelemház s csak önmagát illető kincstár; vagy nyomorult hypocrita, ki a haza szent nevét, magasztos kisérőivel egyedül eszközül használja saját ocsmány czéljai elérésire!

A conservativ és haladó — mint egyik előbbi »Két Garas« czikkemben érintém — helytelenül különböztetett pártoknak daczára ‚Adózók' s ‚Nem-adózók'-ra oszlott is ennélfogva honunk kiváltságos lakosa, igen, ennélfogva; mert bárki mit mondjon, sok becsületes magyar ember, melly még van, tisztán felfogván vagy legalább sejdítvén nemzeti diagnosisunk aggasztó létét, késznek érzi magát, habár nehezen esnék is, csekély töredékével még is és akárminő társaságban kiállni a gátra, csakhogy vére, csakhogy szabadsága ne bukjék.

Hozzuk emlékezetünkbe a legközelebb történteket, s nem fogjuk tagadhatni, hogy az adó kérdése a legelágzóbb politikai nézetüeket ugyszólván egy pontba hozá. Mihez azt vagyok ragasztani bátor — s itt különös figyelemért esedezem — hogy

még sokkal többet s alkalmasint a nagy többséget egyesité vala egy pontba, ha bizonyos párt, s meg akarom engedni szent, de Isten tudja, szerencsétlen buzgalmában nem sorozza mind azokat keverten és leggyülöletesebben a nem-adózók gyáva s valóban megvetést érdemlő osztályába, kik szintugy buzogtak s buzognak áldozni a honért, mint bármilly magyar ‚Exaltado', csakhogy olly modorban, és olly formák s olly biztositékok közt, millyeket az ugynevezett ‚haladó', de jobban mondva ‚adót buktató' párt látott kitűzni jónak, adózni nem akartak s nem akarnak.

Nem nem! Magyarországban — s én nem szeretek a nemzet nevében szólni, de arrul tökéletesen meg vagyok győződve — sokkal kevesebb, szavazattal biró kiváltságos van, ki egyáltaljában semmihez járulni nem akar, mint létezik kiváltságos, ki illyes vagy ollyas alakban de őszintén kitelhető tehetségével hona javáért a gátra kiállani volna kész.

Ha ki a vármegyei kezelés eddigi örvényeibe s a nélkül hogy látszata lenne, pénzét lökni nem hajlandó, abbul még nem következik, hogy azért a ‚Nem-adózó' gyülöletes szégyennevet már rája sütni szabad volna.

Az adó kérdését illetőleg némi tekintetben három osztályra szakad a magyar kiváltságos közönség. Az egyik osztály kirekesztőleg a domestica egy részének elvállalásában látja vagy legalább látta eddigelé azon módot, mellyhez képest honvirágoztatólag és alkotványilag járulhatna az adóhoz a magyar kiváltságos; a másik ellenben a domesticábani részesülés nélkül is gondol járulhatni s akar is járulni honunk kifejtéséhez; a harmadik osztály végre, ha tán nem mondja is ki, vagy tán éppen ellenkezőt állít, sem a domesticában sem más bármi nemű teherben egyáltalján részt venni nem akar, s e szerint tulajdonkép, mint fentebb érintém, két fő vonásra szakadott és szakad a magyar kiváltságos közönség, ugymint ‚adózni akarók' és ‚adózni nem akarók'-ra, azaz dolgozó méhekre és herékre, vagy más szavakkal ‚tény-hazafiakra' és ‚száj-hazafiakra', mert én legalább egy cseppet sem vonakodom minden czikornya nélkül itt egyenesen herének keresztelni azt, ki

mennyire tehetsége bírja, nem volna kész így vagy amugy de valamikép egy kis töredéket vinni a haza felvirágoztatására, midőn alig létezik olly szerencsétlen, ki egyenesen megvallani nem pirulna, hogy ő a hazát csak fejős tehénként tekinti, a haza szent nevét pedig egyedül mellékes czélainak elérhetése végett pengeti pompásan.

Már milly arányban létezik nálunk ezen két osztály, t. i. mellyik számosabb, a száj-hazafiak vagy a tény-hazafiak osztálya-e, azt nem vagyok apodictice számszerint meghatározni képes; annyit azonban fentebbi állitásomhoz hasonlólag mondhatok, hogy becsületemen és lelki üdvömön kivül kész lennék mindenemmel kezeskedni, ha illyes eszközölhető volna, mikép az adózni akarók száma, honunk kiváltságosai közt hasonlithatlanul nagyobb, sőt az adózni sehogysem akaróké vajmi kis töredék, ha — minden hyperconstitutionalis phrasisok nélkül szólva — 1) az illetők előtt tudva volna, mellyik azon számmennyiség, mellyen felül őt megterhelni senkinek kényétül kedvétül nem függne; és 2) ha valami remény is mutatkoznék, hogy az uj teher után uj haszon vagy legalább uj kellem is fejlik.

És most lépjünk pillanatilag a mindennapi élet viszonyainak gyakorlati mezejére s kináljunk meg ezen valakit subscriptióval. Gonosz munka, tudja az ég; volt benne untig tapasztalásom, és bizony mondom nehéz — némelly lelkeseket, kik előtt honunk felvirágzása minden, és némi szeleseket, kik mint legyek mindenbe belé toppannak, kivéve — a nagyobb részt valamire birni, ha tudva van is előtte 1) hogy csak ‚ennyit s nem többet' fog legroszabb esetben fizetni és 2) ha olly kecsegtetőnek mutatkozik is a járuléka utáni egybeházasitott önhaszon és hazai dísz, mikép azon kételkedni még a legtamásabb sem képes. Még ezen esetben, vagy inkább: ezen két föltételnél fogva sem számithatni igen sok magyarra, mert hiába, igen sok magyar, noha természetileg nem fukar, bizony nem szeret fizetni, vagy jobban mondva ‚egyesülve fizetni', minthogy részint soha nem birta még felfogni az egyesületi szellem büvös hatását, részint Árpád bevándorlása óta mai

napig, mi tagadás benne, pénzének csak felette gyér számu kezelője nem csalta meg őt, azért mondom, fizetés dolgában még a felhozott két feltételnél fogva sem számithatni igen sok magyarra. Hát ha még elmarad ezen most érintett két föltétel, s nem tudja, tulajdonkép mennyire kötelezi le magát, sőt sejti, hogy majd felcsigázzák őt jól, legyen csak egyszer a csapdában; más részrül viszont felvállalt terhe után magára nézve éppen olly kevés hasznot sejt sőt lát mint a hazára nézve valami uj díszt: akkor, ha ‚nem-adózó' szinben jelenik meg a nagyobb szám, éppen nem csuda; ámde az csuda, hogy lehet és van ember, ki előtt illyes váratlan.

S ime addig is, mig igéretem szerint annak bonczolása jő sorba: valljon mit mivelek, ha megfizetnek, hogy az adót megbuktassam, némi fő pontokra szorítva azon ok, miért szült a házi adóbani részvételre izgatás annyi visszahatást. S ugyanis azért, mert felette sok, vagy is inkább a nagyobb szám illy módon okoskodék magában: »A domestica nem állandó és elhatárzott summán alapszik. Egy század óta (például Pest vármegyében) majd tizenkétszer annyira nőtt. Fölemeltetése pedig, valamint a követ- alispán- s a tb. választás jobbadán némi egyes dicsvágyu pénzfecsérlőktül és fényes szózsarnokoktul függ. Ha tehát eleinte nem volna is elviselhetlen, idővel azzá válhatnék, sőt bizonyosan azzá válik — mert vajmi sok az ehes és egyedül a sült galambot kedvelő magyar, — ha, mint ostrom-visszaveréskor, nem állnánk sajátunkat védőleg éjjel nappal drága (!) cortesekkel a gáton, mi nem legjobb s e mellett nem leggazdaságosb mulatság. És ezenfelül: felét fizetve annak, mit eddigelé egészen az adózó fizetett, természet szerint minden megmarad a régiben; tehát — ne adózzunk«. S felriad, boszankodik és gyaláz a tulzó párt, és gyáva csábitásrul szól: holott, s nem átallom ezt ismét kimondani, sulyosb nyavalyában sorvadna vérünk, ha illy felszines manipulatiók meggyőzék vala a nagyobb részt, mert ez puha velőt sejdíttet, midőn a ‚nem adózunk' rivalgásai által legalább annak adá symptomáját, hogy őt könnyen meg nem nyergelhetni, minél

én legalább, constitutionalisabb qualitást nem ismerek, lelje kedvét más egyébiránt bármi másban.

Én, mi személyemet illeti, ismétlem, testestül lelkestül, legszivesebben a domesticába szerettem volna fizetni; mert éppen azon ignota quantitas és azon zsarnokság, melly azt naprul napra magasbra emelni törekedett volna, és mellytül olly sokan rettegnek s méltán, kényszeritendné az ország olly számos rest, hanyag, kötelesség-felejtett fiait, kik csak fejik vagy szopják a hazát, pro aris et focis-ként nemcsak lakni a hont, de érette küzdve vele virágozni vagy vele bukni; s ennél üdvösebb semmi nem lehetett volna vérünk ujjászületését tekintve.

A legtisztább szándékkal, megengedem, de egyszersmind a legpéldátlanabb felszinséggel, meg kell engedni, kezelt műtétel azonban nem sikerült; mig én személyemre nézve, az egész operatio folyta alatt — minthogy, mint már ezelőtt érintém, fel voltam hiva: ne rontanám meg az ügyet — sem mellette sem ellene de csak egy szót sem irtam sem nem szólottam, s csak akkor, t. i. julius 10én léptem, az adó ügyét más alakban szőnyegre hozva, a nyilványosság mezejére, mikor annak elbukta körül maguk az izgató fővezérek éneklék el a ‚de profundis' keserű nótáját, s ekkép legkisebb kétségem sem lehete többé, hogy az, ez uttal legalább, miután legvérmesebb sáfárai desperáltak sikerén, elesettnek, holtnak, eltemetettnek tekinthető s e szerint én azon többé nem ronthatok semmit, mitül annyira tartott az ügynek nem egy barátja; de e helyett tán nekem sikerülhetne azt ismét ha nem is életbe hozni — mit egyébiránt éppen nem követelek, mert igen ismerem hatásom parányi létét, s e mellett vesztett ügyet nehezebb kivívni, mint szüzet — de azt legalább némileg mind azon odiumaibul kivenni, mellyekbe sülyeszté azt a tulhév.

Én loyaliter bevártam az adói izgatók műtételének egész folyamát lepergésig, s csak akkor, midőn elesett az, léptem pályára, szerencsémet legtisztább szándékkal saját modorom saját eszem szerint azon ügy körül megkisérlendő, melly ügy sikeres eldöntésén, s mielőtt késő volna, forog itéletem szerint létünk és nem létünk.

Már ez után, kérdem hazánk méltányosbjait: nem volt-e némileg jogom azt várni sőt azt követelni, hogy hasonlólag minden bolygatás, elferditès s gyülöletessé tétel nélkül tervemet legalább fővonásokban s félig meddig kitárni engedjék, legalább azok, kik az adó dolga mellett olly hangosan s látszólag olly őszinteséggel szólaltak megnemszünőleg fel?

A loyalitas törvénye szerint, mellyhez képest, azt a jelen esetre alkalmazva, az adó dolgát valósággal és őszintén szivén hordó köteles lett volna fáradozásimnak szabad kört engedni: hadd futnék azon egészen vagy legalább némileg keresztül, — a loyalitás törvénye szerint, mondom, nem várhattam kevesebbet.

Mennyire felelt azonban meg várakozásomnak, s azt hiszem, legméltányosb várakozásomnak a 272dik számu Pesti Hirlapi czikk, mellyet[1] alatt egész kiterjedésében ide csatlok,

[1] **Adó.** Tisztelt barátunk, Balogh János ur, több hét előtt egy czikk beküldésével örvendeztetett meg az adó dolgában. — Miért nem adtuk azt ekkorig? s miért adjuk most is töredékileg? az iránt neki magánylag számot adandunk, s nem lehet kételkednünk, hogy okainkat elégleni fogja. — De még most is, mielőtt az adó dolgában becses értekezésének csak töredékét is közölnők; vagy is helyesebben, mielőtt az adóróli fejtegetéseket ujra megkezdenők, egyetlen észrevételt kell előre bocsátanunk azon momentumra nézve, melly időközben az adókérdés iránti nyilványos eszmecsere mezején feltünt.

Mintegy két éve, hogy a házi adó kérdését agitálni kezdettük, s kezdetben mindjárt, s folytonosan mindig a házi adóra (megyei s országosra) szoritkozánk, mert szemünk előtt tartók, hogy alkotványos ország polgáraihoz szólunk s ezek közt az adómentes nemességhez; azt gondolók tehát, hogy az alkotványosság eszméjével sem volna megegyezhető, de a közteherviselés elvéveli megbarátkozásra sem igen volna édesgető, ha mindjárt olly adó elvállalásrai készségünk nyilványitásával törnénk be az ajtón, mire nézve az adótóli idegenkedés enyhitőjeül nem hivatkozhatnánk azon alkotványos garantiákra, mellyek nélkül adót fizetni széles e világon soha egy constitutionalis nemzetnek sem jutott még eszébe, sőt a melly garantiák egyenesen különböztető jelek a szabad és szolga nemzet közt, s az alkotványosságnak lényeges criterionjai. — Nem azt mondók tehát »mi készek vagyunk mindenre adózni, felelősség, számot-követelés, föltétel nélkül« — mert ez bizony nem igen édesgető argumentum; hanem azt mondók: »hagyjuk a hadi adó kérdését, az országvédelmi rendszer átnézése idejére; hanem vállaljuk el a házi adó aránylagos együttviselését, mert erre nézve kezünkben van mind azon garantia, mi nélkül adót fizetni annyit tesz, mint constitutionalis polgárnak nem lenni; ezt mi magunk határozzuk meg, magunk vetjük ki, magunk kezeltetjük, magunk veszünk róla számot, szóval: magunk teszszük mind azt, a mi az adófizetést a valódi szabadság legfőbb manifestatiójává avatja, s igy birjuk mind azt, a mit alkotványos nemzet a közteher-viselés feltételeül kivánhat, avagy valaha kivánhatott.

Mi ezen tactica eredvényét mind a mellett is, hogy értetlenebb nemestársaink felizgatása az adó dolgát pillanatnyilag problematicussá

melly már akkor jelent meg, mikor pályámon még valósággal meg sem indultam, s mellyet a jövő számban veendek még egy kis részletesb bonczolás alá, — arrul itéljen a nyájas olvasó.

Többnyire, mielőtt berekeszteném e czikket, még némiekre figyelmeztetni vagyok bátor a tisztelt közönséget.

Ha ki bizonyos ügynek nem barátja, éppen nem vétkezik a loyalitas törvényei ellen, ha legott utját állja az egésznek. Ha ellenben barátja valaki bizonyos ügynek, s neki nem sikerült azt életbe hozni, annak már — legalább mennyire én

teszi, meglehetősen elégelhetjük, — mert, bizton merjük állitani: nincs nemzet, mellynél békés uton e kérdés az adómentes osztályoknál valaha enynyire haladt volna. Midőn Irlandban, először üték fel a repeal zászlóját; annak még csak ennyi sikere sem volt. — Egy vágásra élőfa nem dől. — Azonban voltak, kik azt mondák: ildomatlanul kezelők a házi adó kérdését; és zátonyra vivők, és isten tudja, mit nem tevénk. — Mi (mert gyarló emberek vagyunk) ájtatos kebellel várók annak mintapéldányát, mint kellett volna, vagy kellene most az adó körüli eszmecserét vinni, miszerint azonnali eredvényre jöhessünk. — Végre megérkezék a tanulás percze s legelső lépésül azon állitás, hogy a ki minket ildomtalanságrul vádol — *mint alkotványos polgár* — sublimis ildomsággal kinyilatkoztatja: miszerint ő a világon mindenre s minden felelősség, minden számot-követelés, minden feltétel nélkül kész adózni; — természetesen csak maga részérül, mert neki van; de ezen politikai hitvallomását másokra nem tolja stb. — Nekünk csak most vala tehát alkalmunk azon oktatásban részesülni, hogy alkotványos országban az embernek szabad más politikai hitvallomásának lenni saját személyére nézve, s másnak a közönségre nézve; — de akármint legyen is ez, nem kétségeskedünk kijelenteni: hogy illy *anticonstitutionalis confessioval* kezdeni az adófizetés eszméjének népszerüvé tenni akarását, a legildomtalanabb ildom, mit valaha ildomos ember kiildomozhata. — Vettünk is nyomban egy igen drasticus modoru barátunktól egy levelkét, mellynek gyengébb, tehát közölhető része ekképen szól: »Ha valaki az adókérdést le kivánja a zátonyról csökönözni, igen ajánlható neki, hogy azon eszmék körében forogjon és maradjon, mellyek az alkotványos élet feltételeit képviselik, különben hihető, hogy hajója nem fog vitorlázni; mert valószinü, hogy bármelly személyes vonzódással és szeretettel viseltessék is az absolutismus iránt, igen számos magyar fog találkozni, ki az alkotványt pártolandja és védendi, a meddig — tudja. A mint tehát *minden* alkotványnak *legelső* és fundamentalis ismertető jegye, elve, életföltéte: a nemzet vagyonáruli rendelkezés, a bevételek és kiadások szigoru összevetése, számolása, fentartva a képviselő test részére, vagy semmi fogalma nincs azon egyénnek az alkotvány eszméjérül, ki számadás és felelősség *nélkül* akar adózni akármire, akármennyit, — vagy az alkotványos élet reá nézve *horreur*, tehát a szolgaságot — itt bizonyosan a ragyogót — sokkal előbb helyzi. *Soit*, de siker reményével senki sem tolhat egy alkotványos nemzet elibe, absolutismusi ideákat, elveket, formákat, érzelmeket, és azért ki sem is kerülhető, hogy az olly iró, a ki ezt teszi, *horreur*-t okozzon«. E momentumot nem lehete hallgatással mellőznünk, midőn az adó kérdése lapjaink hasábjain ujra felkerül. (Lásd: Pesti Hirlap 272. sz.) *Sz. I.*

fogom fel a loyalitas szabályait — nem illik s ekkép nem szabad, nehézségeket gördítni az ellen, legalább mig nem végezte be némileg eljárását, ki hasonló czélnak elérése végett lép pályára. S ki ezt teszi, a loyalitas csorbitása mellett még könnyen azon gyanuba is esik, mintha a dolog sikere nem fekünnék annyira lelkén, mint saját maga vagy pártjának érdeke.

Lépett volna tervem ellen a Pesti Hirlap akkor fel, mikor fővonásokban némileg már kifejtém vala annak fő lényegét: ugy nem szólok vagy legalább panaszolva nem emlitem az esetet; mert ki a nyilványosság mezejére áll, bár ki legyen is, az nem követelhet kiméleti kiváltságot; midőn más részrül azt hiszem, mindennek, ki valamelly ügy barátjaul adja ki magát, kötelessége azt, ki a mellett szól, habár más modorban is, legalább fő vonásilag kihallgatni, mielőtt eljárását olly idétlenül legunyolná s gyülöletessé tenné, mint azt a Pesti Hirlap ide kapcsolt czikkében tevé; mirül a tisztelt olvasó könnyen meg fog győződni, ha olly szives vagy inkább olly méltányos és igazságszerető, legelsőben is megolvasni a most érintett s ide csatolt Pesti Hirlapi czikket, s aztán emlékezetébe hozni, hogy e czikk rögtön legelső ‚Adói' közlésem után, mielőtt bevárta volna de csak a legközelebbit is, már fejemre sujtá a legszivtelenebb anathemát.

Háboru, tollvita, ujhuzás a Pesti Hirlappal azonban nem czélom, tudja az ég. De akkor, midőn egyedül rectificált nézetek képesek minket azon tömkelegbül kikormányozni, mellyben részint körülményileg, részint felhevült vérileg keringünk, akkor olly tárgy tökéletes kifejtése végett minden tekintetnek háttérbe kell vonulnia, melly tárgyhoz egy Deák Ferencz köté politikai létét, s alkalmasint méltán, minthogy azt szoros igazságilag lehetlen politikánk s minden eljárásunk alpha és omegája-ként el nem ismernünk; s pedig mert uj kutforrások s innen következő nagyobb tehetség, vagy más szavakkal: az adó kérdésének egy vagy más alakbani diadala nélkül — tán a vegyes házassági s efféle metaphysikai kérdéseket kivéve — bizony semmiben de csak egy tapodtat sem fogunk haladni.

Vegyen tehát egy kis időt magának a tisztelt olvasó, ismételve kérem, s üssön bár, csak hallgasson ki: s előre tudom meg fog győződni, hogy vannak bizonyos hazai életkérdések, mellyek előtt minden antipathiának, minden pártérdeknek elhallgatni s annyira megszünni kell, hogy vája ki a sikert bár Péter bár Pál, vagy jobban mondva: bár Péter bár Pál arassa a kivivott sikeri tapsot, ha tán érdemetlen s ekkép bitorolva is, azért mindegyik, ki hazafi névvel jogtalan ékeskedni nem akar, köteles, mennyire csak birja, annak kifejtéséhez járulni, vagy azt legalább nem nehezítni, nem hátráltatni; és illyen hazai életkérdés, melly körül igy vagy amugy, de valamikép egyesülni kell, ha valódi élet s nemzeti felvirágzás helyibe nem akarunk állitni szünetlen rideg elvfitogtatást és parlag szódagályt, bizony mindenek előtt az adó kérdése.

Fejtegessük ehhezképest annak lényegét, és pedig a Pesti Hirlap 272-dik számára hivatkozva, még részletesebben jövő alkalommal.

Pest, november 2. 1843. (Jelenkor, 87. sz.)

XVI. Legközelebb tárgyalásom vég themája s tulajdonképi egybevonatja az volt, hogy az adó kérdésének igy vagy amugy de valami módu eldöntése nélkül a gyakorlati élet mezején, némi rideg és parlag kérdéseket kivéve, egy kissé nagyobbszerűleg de egy tapodtat sem fognánk haladhatni; s hogy ekkép az adó kérdését mind azoknak, kik honunk előmenetelét őszintén szomjazzák, nem mondom igy vagy amugy, de valamikép s elkerülhetlenül vagy elő kell mozditniok, vagy legalább nem szabad nehezitniök, vagy éppen hátráltatniok.

Most, miután bizonyosan nem czélom a pártok szétágzását nevelnem, de legforróbb ohajtásom az volna, hogy ha nem mindenben is, sőt sokban sem, legalább némiekben egyesülnénk; most ismétlem s ujra erősitem, mikép tennivalóink során e pillanatban valósággal nincs is egyéb igazi életkérdés előttünk, melly elsőséget érdemlene, vagy halasztást ne szenvedhetne, mint az hogy a garasokkal igy vagy amugy, de valamikép

elvégre eléálljunk, s pedig mennyire lehet »mindnyájan«, s mennyire lehet »aránylag«; mert garasok nélkül tulajdonkép csak az ugy is már eléggé vastag codex fogna növekedni, kevés garas ellenben, szükségink tengerét tekintve, egyedül parányi, hozzánk vagy legalább nemzethez nem illő eredvényt szülhet.

A P. Hirlap szerkesztője a fiumei vasutat, a fiumei kikötőt nevezi életkérdésnek. Más tekintély ellenben a balparti, a debreczeni vasutat tartja illyesnek. Egy valaki továbbá csak minap állitá azt teljes meggyőződéssel és sokakat meggyőzőleg, hogy politikánk mezején semmi nem volna annyira sürgető, mint az uj büntető- és börtön-rendszer minélelőbbi behozatala. Masok pedig főkép a határ-vámok megszüntetésében, folyók szabályozásában s belközlekedések megalapitásában látják életünk főkérdését megoldva; midőn mások megint inkább jobb és általjánosb nevelésben, politikai viszonyok igazságosb elrendelésiben s effélékben keresik azt, s igy tovább, ezer alakban, ezer árnyéklatban. Csakhogy egyben minden felfogásu, minden szinü, minden vallásu egyetérteni, vagy legalább egyet sejteni látszik, abban t. i. hogy mibenlétünk nem forog közönyös, de életkérdések közt.

Már ha igy áll a dolog — s ha szemeinket nem hunyjuk be, valóban meg kell vallanunk, hogy az igy áll — akkor nem elég s nincs ideje többé, hüsitő, pillanatig könnyitő s efféle palliativ s ephemer gyógyszereket választanunk, de idővesztés nélkül komolyan és szilárdul ollyasokhoz kell fordulnunk, mellyek — a nélkül hogy az egész organismust sarkaibul bontanák — valósággal és öncsalás nélkül hatnak az élet mélyeibe.

Ámde kérdem: hat-e a fiumei vasut és kikötő illy mélységre? Felelet: bizony nem hat, mert pénz vagy legalább ‚kezesség nélkül' nem egyéb, mint szép álom az egész. S igy hasonló okbul szinte nem hat a debreczeni és balparti vasut sem, valamint az uj büntető- és börtön-rendszer sem, és mind az sem, miket most legközelebb annak bebizonyitására sorolék elő, hogy habár leghasznosbak, legsürgetőbbek, sőt legelkerül-

hetlenebbek is mind ezek — mit ez uttal nem akarok vizsgálni vagy tagadni — azért még sem alkothatják egészségünk helyreállításának gyökérgyógyszerét; s pedig egyszerűleg azért, mert egész lényegük mindaddig nem más mint füst, mig igazi alapjuk megvetve nincs, azaz, mig nemzeti testünk nem fogta assimilálni magával azon egyedüli gyógyszert, melly az élet felé még fordulást tehetne nyomorult pangásunkon, s melly gyógyszer nem egyéb, mint sok és szapora pénz, mellyet azonban ha önhasznunkra sőt önmegmentésünkre nem állitunk ki igy vagy amugy de valamikép saját magunk, bizony nem fog nekünk azzal szolgálni senki is a világ tág terén, annál kevesebbé fog az lehullani számunkra a holdbul.

Akármikép himezzük hámozzuk is ennélfogva a dolgot, vagy zsebeinkbe kell nyulnunk, vagy minden szebb reményinkre fagyos vizet öntve, aljas soha fel nem viruló létünkkel megbarátkoznunk. E dilemmábul nincs valódi kibujás, mondom, mert bármikép erőlködjenek is az illetők egy harmadik utat kitalálni, azért, tán saját magukat s a híg velők seregét kivéve, de egyetlen egy higgadt gyakorlatival sem fogják azt elhitetni, hogy Magyarországban mindaddig bármi nagyobbszerű s nemzethez valósággal illő vehesse kezdetét, mig kiváltságos osztálya igy vagy amugy de valamikép s egyenesen nem járul annak investitiojához.

Mikor számosb évvel ezelőtt — legyen szabad ezen példát, s pedig valóban nem autobiographiai fitogtatás, de egyedül a szőnyegen fekvő tárgy világosb kifejthetése végett előhoznom — a budapesti állóhid tervével állottam a végett elé, hogy ki legyen elvégre valami példa által víva azon elv, mellyhez képest uj haszon és uj kellem eléréseért mindenki tartozzék különbség nélkül egy kis uj terhet is venni aránylag magára, akkor szintugy átlátta mindenki mint ma, bár elveire nézve aristocrata, democrata, absolutista vagy republicanus volt volna is, hogy jó közlekedések a hazában mód nélkül fognák elevenítni a honi test vérkeringését. Szónoklott s irt ennélfogva nem egy, az utak jobb és czélszerűbb elkészitésérül, Macadam rendszerérül s viszont a gránit koczka-utak elsőségeirül; más pedig a

vasutak, más megint a vizcsatornák czélszerűbb létérül, s igy tovább; mig, tudom sok mással, én magamban igy okoskodtam: »Szép mind ez és vajmi üdvös, s nem tagadhatni, illyesek okkal móddali életbeléptetése nélkül soha igazi elevenségét, akármikép törekedjünk is minden másban, elérni soha nem fogja honunk; ámde ha nincs pénz, és sok pénz, ugyan mikép fog mind ez felállani? Maga magától csak nem!« És ekkép mindenek előtt pénz kell, s pedig sok pénz, ha t. i. rideg okoskodással, s mint a német mondja: ‚politische Kannengieszerei' s ‚unnütze Plauscherei'-jal, vagy legjobb esetben némi miniatur-féle nemzeti torzokkal be nem érjük. Pénzt azonban és sok pénzt ugyan ki fog adni? Tán a jó isten, t. i. a magyarok istene, s megbabázik s megfiazik érettünk Körmöcz; vagy tán az idegen? Bizony nem az! Avagy tán azt is a tehetetlenebbtül sajtoljuk ki? Nem nem, mert ez nemcsak igazságtalan s méltatlan lenne, de kivihető sem volna, mert hol nincs, ott ne keress. Hol fogjuk tehát az istenért találni a jobb közlekedésekre mulhatlanul megkivántató pénzt? Felelet: sehol egyebütt, mint azon elvben, mellyhez képest uj kellemért, uj haszonért kiki tartozzék aránylag egy kis uj terhet is venni magára. Illy elv tehát ez esetben, t. i. a közlekedések dolgában, a legmélyebb gyógyszer, s nem a gánit-koczka, Macadam, vasut, vizcsatorna s efféle; mert mind ez, bármilly dicső legyen is egyébiránt, még is csak ‚ráépitvény', melly az érintett elv nélkül, alaptalanul ing a levegőben. S igy lőn, hogy reméllem ‚hidul' nemzethez illő közlekedésekre, életbe lépett az 1836ki 26ik törvényczikk, s ennek következtében kerekedett vállalkozó, épül a hid, s hinni akarom további kifejtésünkre nézve átlátja a nagyobb rész, milly balgaság, s valódi önbüntetés, a nemfizetés rideg elvében keresni szabadságot, mert hiszen a lánczra füzött rab sem fizet, azaz semmihez nem járul pénzzel s azért még sem szabad; de fizetés dolgában a szabad és nem szabad közt egyedül az képzi a demarcationalis lineát, hogy az első arra költi pénzét, mire neki tetszik, midőn a másik előitéleteinél fogva, még élete megmentésére sem mer költeni, s annál kevesebbé némi uj kellemek megnyerésére, vagy idegen kéz által nyergeltetik meg.

Az előre haladott idő s jelen körülményink stadiumában mutatis mutandis ma a két garasos eszmével vagy ennek aequivalensével, honi kifejlésünket tekintve, éppen igy állunk, mint állott 1836 előtt a mindenki által aránylag fizetendő vám elve a most épülő hidhoz, s ebbül — becsületünkre akarom hinni — fejledező nagyobbszerű közlekedésünkhez; s ekkép bár akarjuk Fiumét, Debreczent, Bécset Budapesttel vasut által egybekötni, s az elsőt derék kikötővel ellátni; bár akarjunk, folyóinkat elrendezve, a Balatonba és Fertőbe a Dunábul gőzösen eljutni; bar vágyjunk czélszerűbb fenyitő- és büntető-rendszer, népiskolák, polytechnicumok s effélék felállitása után; bár tüzzük ki a határvámok eltörlését felvirágzásunk legmélyebb talpköveül, s igy tovább: pénz kell mindenek előtt, s pedig sok pénz, vagy hitel, mi azonban mind egyre üt, mert csak mi lehetünk az evictorok, hahogy illusiókkal jól nem lakunk, vagy másokat jól lakatni nem czélunk, s elvégre valósággal nemzeti szakácsokként buzgólkodunk rendelkezni, s nem akarjuk a világ, sőt legközelebb szomszédink gunynyilainak, s igen méltán, kitenni magunkat, mintha több volna bennünk a nagyravágyás, mint az igazi nagyság, s erősebb a pártok és külön osztályok kölcsönös gyülölsége, mint az őszinte hazaszeretet, s mintha akarnánk ugyan nagyok lenni, de inkább az olcsó liberalismus máza által s felfuvalkodva csak külsőleg, mint tettel s némi áldozattal, szerényen s belsőleg.

Ne himezzük hámozzuk a dolgot ennélfogva szűkkeblűleg, s magunkat és másokat mystificálólag, ismétlem, de hasztalan phrasisok elszónoklása s meddő theoriák fitogtató vadászata helyett, nyuljunk inkább gyáva keringelés nélkül loyaliter zsebeinkbe, s fizessünk akár igy akár ugy, de valamikép, s induljunk virágzásnak, vagy pangjunk és hizzunk, ha birjuk, utóbb is nyomorult középszerűségink közt. Ezt azonban, tudom, senki köztünk nem akarja, sőt minden igazi magyar utálattal löki magától ezen undok lét képét, s ekkép ismétlem, nyuljunk zsebeinkbe, bár igy bár ugy, de valamikép, mert pénz és sok pénz nélkül nemzetileg, s ekkép hozzánk illőleg, semmiben sem rendelkezhetünk; sok pénzre pedig csak ugy tehetünk szert, ha

a honban egy de egyetlen egy váll sem vonul vissza azon teher alól, melly investitiókép hazánk felvirágzására volna általunk aránylag s ekkép köz és egyesült erővel viselendő.

Én az előre haladott idő s jelen körülményink stadiumában nem ismerek és nem látok pangásunkat megszüntető s vérünket élethez vezető s majd felvirágoztató más gyökeres gyógyszert, mint a mindenki által investitiókép aránylagi fizetést. Mert jóllehet sokat vihetni végbe, mint az első czikkeimben állitám, minden vagy legalább sok pénz nélkül puszta tollvonással, mint például az aviticitas eltörlését, vagy annak modificatioját, szintugy a városok elrendezését s több effélét, mikrül, ha időből s erőből ki nem fogyok, később még szólandok: azért a dolgok alkalmazásában nagyobbszerüleg s mielőtt késő volna, akárki mit mond, bizony még is csak az investitionalis tőke adja meg a valódi elevenséget s igazi életet, kivált olly honban, mint a miénk, mellyben a kiállitó erő olly csekély, melly mindenben olly sinylő, s mellyben ehhezképest a pénzforgás is olly aggasztólag lassu.

Féltékenyen s aggódva kisértem is ennélfogva, mint fentebb már többször érintém, az adó körülti agitatorok eljárását s csak akkor, mikor a felvett formában tökéletesen elesettnek mutatkozott az ügy, léptem sorompóba, szerencsémet legtisztább szándékkal, de saját modorom szerint, vagy inkább valami uj formában részemrül is megkisértendő; valami uj formában mondom, minthogy bármi megbukottat s gyülöletessé váltat szintazon köntösben, mellyben megbukott, ujra s rögtön hozni szőnyegre, kivált valami felingerlett s ugy szólván vaklázban levő sokaság itélőszéke elé, rendszerint, vagy bizvást mondhatni, soha nem szokott járni jobb sikerrel, mint sültet szintazon mártalékkal tálalni fel, melly a nagyobb részben már csömört szült.

Noha tehát azon fontos okoknál fogva, mellyekkel fentebb állék elé, legszivesebben fizeték is vala, mi engem illet, a domesticába, azért nem valék olly ujoncz, s olly tapasztalatlan, ismét azon mártalékban hozni az adó dolgát a közönség elibe, mellytül s tán legfőkép az igen is sok kinálgatás s ezzel tőszom-

szédu zaklatás következtében, olly nagy nauseát kapott már a nagyobb rész. S igy lőn, hogy egy hosszadalmas és részletesb tárgyaltatás bevezetéseül f. é. junius 8kán a Jelenkor 45ik számában közrebocsátám adóruli legelső czikkemet, mellyet, mint legközelebb felhozám, legott nyakon ragadott, legunyolt s lemocskolt a 272dik számu P. Hirlap f. é. august. 10rüli czikke.

S most alázattal kérem a t. olvasót, vegyen magának annyi időt, s olvassa adóruli legelső czikkemet figyelemmel át, s olvassa utána rögtön a 272-dik számu P. Hirlapi czikket Legnagyobb alázattal, vagy inkább a haza felvirágzása kedveért kérem én fel őt erre, minthogy nem közönyös dologrul van szó, de valóban olly életbe vágórul, mellynek kellő időben, mielőtt késő volna, igy vagy amugyi eldöntése körül forog, nemzetileg szólva, létünk, nem létünk, s mellynek közelebbrüli s részletesb tárgyaltatása ekkép még nem pedantismus, vagy éppen doctrinair-féle dagály, de tán egyenesen kötelesség. Olvassa s hasonlitsa e két czikket össze a tisztelt olvasó, kérem, s ugyan nem azt fogja-e találni, kérdem, mintha az ellenem gördített legméltatlanabb vádak irója sokkal több gyülölséget s boszut forralna ellenem, mint táplálna keblében vágyat, az adó kérdését kivíva látni.

S ugyanis: themám lényegét fel nem fogva, vagy jobban mondva, felfogni nem akarva, s ekkép annak mélyébe éppen nem hatva, legelsőben is kitálal egy rakás alkotványos elvet legnagyobb általjánosságban annak megmutatására, milly józan tactica után agitált ő s elvbaráti az adó dolga körül, s eljárását ez ügyben az én eljárásommal (!?) egybehasonlítván, nota bene mielőtt ugy szólván csak el is indultam volna, mert már legelső lépésemnél kap hajamba — és aztán ez adja meg a dolognak csipősségét s méltányos voltát, mit nem szabad felejteni — az ő tacticájuk eredvényével, mindent mindenben véve, sok oknál fogva, s kivált mert egy vágásra élő fa nem dől, meglehetős megelégülését adja tudtunkra, t. i. saját s hiveinek magukkali megelégedését; s ez fölötte helyes, vagy legalább czélszerű, mert hogy valaki más e cycluson kívül, ki mint én,

élet- s pedig legmélyebb életkérdésnek tartja az adó dolgát, megelégedett volna mesteri műtételükkel, azt alig hiszem. És azért valódi szerencse, s valóban nem legidétlenebb philosophia, ha legalább maguk megelégszenek magukkal az illetők; csakhogy, egy nem régiben elhunyt igen ismeretes intelligentia szerint, mint már egyszer nyilványos helyen érintém, ez igen rosz jel, s pedig mert saját vallomásához képest az elhunytnak, ő leginkább az által jöve senkitül kétségbe nem vont fölötte éles eszének öntudatához, hogy soha nem tudott magával megelégedni, midőn a felszinesnek magávali legalább meglehetős megelégülését mindenben tapasztalta. Legyen ez egyébiránt bármikép, egy legalább semmi esetre nem vétethetik kétségbe, az t. i. hogy valamint nem dől élő fa mindig egy vágásra ugyan, de végkép csak ledönti biz azt többszöri és ismételt vágás, ugy éppen ellenkezőleg nem kell néha több egy vágásnál valami élő ügynek egyszerrei agyonütésére, ugy hogy öntözzed, ápoljad azt aztán bármennyit s bármilly szorgalommal, nemcsak nem üdül fel az soha többé, sőt, ha indiscret korbácsolással erővel akarnád azt ismét életbe idézni, azért még sem támad fel, de e helyett hamvaibul boszuló ivadékok nőnek fejedre. — Már hogy ezen categoriába esik-e nálunk az adó ügye, azon categoriába t. i., mellybe némi nemzetiségi kérdéseket alkalmasint már bele sülyeszte a tulhév, nem tudom, ámde nem akarom hinni; midőn más részrül nem vonakodom ezennel kijelenteni, hogy meggyőződésem szerint, az adó dolga általján véve közelebb állott valamiképi kibonyolodáshoz a hirlapi pártnak terroristicai agitatiója előtt, mint áll vala annakutána, s hogy ekkép az e fölötti hirlapi megelégülés egészen fölösleges, sőt olly luxus, melly bizvást elmaradhatott volna.

Olvasható továbbá ezen felette naif vallomása a felhozott czikk irójának, mellyhez képest neki — miután nem tagadja, hogy az adóruli első czikkemben előhozott nézetimet s politikai hitvallásomat nem akarom másokra tolni — csak most van először alkalma részesülni azon oktatásban, melly szerint alkotványos országban (!!?) az embernek szabad más politikai hitvallomásának lenni saját személyére nézve, s másnak

a közönségre nézve! Ugyan ugy-e, csak most hallja ezen f e r t e l m e s (!) tant legelőszer? Ámde igen elhiszszük, mert szánakozásra méltó felszinségéhez képest kilátszik mindenbül, hogy illyesek még egészen ujak előtte, holott minden ember, sejtve nem sejtve, tudva nem tudva, okosan vagy otrombául, nemesen vagy nemtelenül, de annyiszor változtatja földi szerepét, a hányszor változik helyzete. Igy például: Brutus mint atya siratta fiait, mint consul viszont kivégezteté őket. Attila mellé hez szorítá mint rokon rokonát, mint parancsnok ellenben lovakkal szakíttatá őt ketté; s így lefelé a vármegyei inditványig, mellyet még a félig jártas sem szab saját nézetéhez annyira, mint azt a körülményekhez és a többség kivánatához s felfogási tehetségéhez illeszteni törekednék. S ki ezt tagadja, s illyes eljárást, melly szükségkép fejlik a megváltozott körülményekbül, anticonstitutionalis, s tudja az ég milly alávaló tettnek gyanujával akarja bepiszkolni: az vagy bona fide legkisebb ön- s ember-ismerettel nem bír, vagy mala fide ollyasokra akar, tudja milly czélbul, hatni, kiket illy tulajdonok híjával lenni gondol.

Bizonyos ‚elmés lenni akart' variatiót gördít ellenem ezek után méltányos recensensem az ‚ildom' szó körül, melly elménczkedést, ha illyes segítne a dolgon, azonban igen könnyű volna a P. Hirlap által használt e s z é l y e s kitétel fejtegetésével viszonozni, minthogy az eszélyes s z é l e s t is foglal magában, mi a dagályosnak aequivalense, s aztán igen könnyen e s z e l ő s r e, sőt s z e l e s r e is hajtogatható, s ekkép erősen és annál inkább megérdemli az ildom előtti elsőséget, mert a kitétel mellett egy uttal néha véletlenül még characteristicát is fest; ámde mit ér most efféle nyomorult Witz, most mikor olly közel vagyunk hajótöréshez? Bizony nem sokat, s azért nem is igen illik illyessel olly ügyet lepiszkolólag állni elé, mellynek életbe léptetését a P. Hirlapi párt szintolly őszintén hordja szivén mint én, és hazánk bármelly híve. Vagy tán nem? S melly ügynek pártolóját, s kivált az érette küzdőt ekkép, legalább addig, míg nem futotta némileg keresztül körét, de alig lépett még csak sorompóba is, már lemocskolni s ledoron-

golni, nemcsak nem lovagi, de még férfiui sem, és semmi esetre nem hazafiui. Egyébiránt hol sok van, ott könnyen kiforr a fazék, s azért bárki legyen is a felhozott ildom' körülti elmésség szerzője, az igen közönyös.

Mind ez egyébiránt mit a P. Hirlapi czikkbül eddig felhozék, kicsiség, s tudja az ég ezért nem is említeném egy szóval is, mert hiszen megvan az emberi természetben, hogy bármi nagyon hibázta volna is el valaki a ‚nyulat', vagy lőtte volna meg a bakot, azért könnyebbségül magát mindig mentegetni szokta; ámde mit hoz ellenem fel, vagy inkább mit támad meg bennem ezek után az érintett czikk irója még? Nem kevesebbet, mint alkotványos polgári lényegemet. Ugyanis nem vonakodik rólam azt állitni, hogy nekem vagy semmi fogalmam nincs az alkotványos eszmérül, — és ez transeat — mert számadás és felelősség nélkül akarok adózni akármire, akármennyit — *ha másképp nem lehet*, mit mindig oda tettem, de igazságos sujtóm kihagyta — vagy az alkotványos élet rám nézve horreur, és ez már sok, tehát a szolgaságot — itt bizonyosan a ragyogót — sokkal előbb helyzem, s azért ki sem kerülheti, hogy az illy iró, ki ezt teszi — t. i. szegény fejem — horreurt ne okozzon, azaz *eliszonyodást* és *utálatot* ne szüljön!

Eliszonyodást és utálatot okozzak én! S pedig nem szerelmi dolgokban, mi igen meglehetne, mert ‚turpe senilis amor', de constitutionalis elveim miatt! Boldog isten, ugyan érdemlettem-e én illyest? S ugyan gördité-k valaha bárki, s maga a P. Hirlap szerkesztője ellen illy gyülöletest, jóllehet egész politikai eljárását nem kevésbnek, mint hongyilkolónak tartom? Ugyan mikor és hol érintém őt illy gyülölettel? S aztán még is azt pengeti nem egy, mintha én volnék a személyeskedő, én lennék a sértő, én az ujhuzó, a háborut inditó? S viszont ő a személyesitett méltánylat, türelem s béke után sovárgó!

Valóban ha nem tudnám, hogy bizony nem mindenki tud francziául, s hogy ekkép, vagy inkább: éppen ezért nem egy szeret azzal kérkedni, mert sok éppen azzal hajlandó figurálni

legtöbbet, mihez legkevesebbet ért, hiába illyes a gyarló ember! ha továbbá nem tudnám, hogy bizony sok de csak nem is sejti, s annál kevesebbé tudja, miket és mennyit mond, s ehhezképest Döbrögiként, mert neki nem fáj, azt hiszi, korbácsa másnak sem fáj; ha elvégre nem tudnám, hogy politikai lázban nálamnál ezerszer jobb emberek gázoltattak sárba, s pedig rendszerint akkor, mikor leginkább megérdemlék vala a honpolgári füzért; ha mind ezt nem tudnám, s nem tudtam vala, mikor két hónappal ezelőtt első adói czikkemre megjelent a most szőnyegre hozott Pesti Hirlapi lovagiság, vagy legalább elhamarkodás: akkor valóban felette keserűn esett volna, megvallom, lelkemnek, az általam okozandó eliszonyodás s elirtózásnak olly részrül fejemre lobbantása, melly rész a haladás zászlóit igényli hordani elől, mellynek osztályában annyi egyént tisztelek szívem mélyébül, s melly osztály ha nem egyben divergál is tőlem, s hazánk előmeneteli kérdését tekintve annyiakban más utakat is választ, mint a millyeneket én tartok czélhozvezetőknek, azért ez egyben, az adókérdés elvében t. i. őszintén egy soron állott velem mindig - - - - vagy én legalább így hittem.

Miután mind ezt azonban tudtam, s eszmém előtt tartám, bizony csak ugy esett nekem ezen, kislelkü boszubul, constitutionalis olcsó furfangbul, s abrakként némi híg velők számára pompás általjánosságokbul, ha nem is szántszándékkal legalább elhamarkodásilag készült keverék, mintha vagy valami éretlen iskolás részérül jött volna az egész, ki ma azt éppen olly kevés ok miatt hajigálja be piszokkal, kit csak tegnap szinte olly kevés ok miatt emelt istenek közé Olympra; vagy ugy esett, mintha egy adózni nem akaró, s ekkép ez ügyet megrontani vágyó, de szép tervét elárulni nem kivánó; sőt az adózni akarók színében, s pedig ugyancsak constitutionaliter ragyogni ohajtó pharisaeus pennájábul folyt volna a felhozott. S így természetesen éppen fel se vettem azt, sőt némileg majd örülheték annak, s pedig három okbul. Először, mert Phocion szerint, ki mindig azt hitte: valami bolondot mondott, mikor a felingerlett sokaság tapsát nyeré, mai körülményink közt általján véve nem átallom mondani: bebunyt szemmel, tiz közt legalább is hat esetben,

vérünk és alkotványunk egy hajszálon függő kérdéseit tekintve, inkább azt vagyok hajlandó hinni jobbnak, mit a mostani ardor civium lepisszeg, mint azt, mit éljenezne. Másodszor, mert nem kivánok semmit annyira, mint azt, hogy minden here hypocrita, s e kitételeket a jelen esetre alkalmazva, ‚honunk felemeléséhez sem igy, sem ugy, sem sehogy járulni nem akaró hazafi, vagy inkább szégyenfi szemeiben horreur, azaz eliszonyodás és utálat tárgya legyek'; mert ha van igazság még a világon — noha Mátyás nincs többé, s tán kár, mert ez jó ránczba tudta szedni a magyart — akkor compensatioul viszont a becsületes és őszinte hazafiaknak legalább engedékeny birálatát, sőt egy kis iráutami hajlamát is volna jogom követelni. S harmadszor mert kitör elvégre a szeg a zsákbul; s ekkép petyegjenek pletykázzanak az illetők csak sokat, sőt minél többet, s előbb utóbb maguk fogják elárulni magukat, s ki lesz ismerve a szájhazafi a tényhazafiaktul, és a szerint lesz is honorálva, minél nagyobb haszon honunkat nem érhetné, ugy hogy ezen kikülönözést még a két garas diadala elébe tenném; mert jó fő, de kivált becsületes, őszinte, valósággal a hazát s nem saját magát bálványzó kebel nélkül, és sok illy fő és sok illy kebel nélkül, bizony mit sem ér a két garas, de még Perunak minden aranya sem.

Igen igen, ki fog sülni, ki a szájhazafi és ki a tényhazafi, s elvégre fel fog világosulni az illetők előtt, hogy néha a legszebben hangzó phrasisok, s a legalkotványosabban elszónoklott szabadelmüségek alatt nemcsak nem rejlik semmi, de ezeket csak ugy használják a néppel s felingerlett sokasággal kaczérkodó, de csak önhasznukat kereső, vagy egyedül dicsszomjukat enyhítni akaró csábitók, valamint mázat, festéket s tudja mit használ nem egy ugynevezett »szép«, csakhogy lánczára füzze a könnyen hivőt.

Egyébiránt egy szó mint száz. Én bizonyosan feledékenységnek adom ezen egész — nem is tudom minek nevezzem — P. Hirlapi productumot, melly ugy illik első adói czikkemre, mint ököl a szemre, mirül a legfelszinesb olvasó is meggyőződhetik, ha e két czikket egybehasonlítni elég méltányos, s mellyet,

tudom, volnék csak a P. Hirlap szerkesztőjének egyik dicső poggyászhordója, ő is más világban látna vagy inkább tüntetne ki, mert hiszen most sem láthatja másképen és más színben, mint egy becsületes és loyalis embernek őszinte vágyát: tehetsége szerint megfelelni hazafiui szent kötelességének, apály és dagály ellen; ámde mind e mellett feledékenységnek adom át az egészet, a már két hónappal ellenem gördítettet, mondom, ha a P. Hirlapnak sept. 28án közre bocsátott 286ik számában egy telekdíji eszmémet bonczoló igen méltányos és illedelmes czikkét bizonyos még eddig magát meg nem nevezte mágnásnak, nem egésziti ki a P. Hirlap szerkesztője saját jegyzékével olly hangon és olly modorban, melly tisztán állitja elömbe hogy a P. Hirlap szerkesztője szokása szerint felette nagy eszélylyel ugyan, mihezképest rá ne süljön, de mindent el fog követni, hogy tervemet megbuktassa.

S ugyanis: jóllehet most érintett s itt [1] alatt olvasható jegyzésében — felejtvén 272dik czikkét — okát adja (?) miért

[1] Nem levén még kezünknél a n. érd. szerzőnek egész értekezése, tartalma iránt véleményt megunknak nem képezheténk. Ezt meg kelle jegyeznünk azon véleményegységi felelősség tekintetéből, miszerint sokan megszokvák minden szót, melly a hirlapokban megjelen, a szerkesztő véleményével ugyanazonitani. — Gr. Széchenyi István ur tervét a mi illeti: erről ekkorig azért nem szólottunk; mert vártuk, hogy gróf ur tervének gyakorlati kivihetősége iránt az első pillanatra szembeötlő nehézségeket, mellyek az országos pénztárnak direct adó utjáni beszerzésére nézve az alföldi levelekben s a P. Hirlapban is már rég bőven elő valának terjesztve, eloszlatni, egyszersmind azt is előadni méltóztatik, minő direct jótéteményt vél a parasztságnak juttatni kárpótlásul azon egypár milliónyi adó növekedésért, mellyel az eladósodott földbirtokosok felsegélésére valóban igen igen szükséges hypothecalis bank fölállitásához terve szerint a parasztság is évenkint járulna. Mig ezek, továbbá az orsz. direct adó kivetésének, osztályozatának s behajtásának a gróf ur által bizonyosan igen jól ismert kellékei megfejtve nem lesznek, addig a nemes gróf terve bevégezve nincs, csonka munkához pedig szólani bajos; azt azonban megvalljuk, hogy kár volt — nézetünk szerint — a javaslatot két garasos adónak keresztelve, olly módon adni elé, mintha isten tudja minő uj találmánynyal lépne fel a nemes gróf; mert a terv minden egyéb, csak nem két garasos adó, miután a gróf maga megvallja, hogy lesz olly hold, melly tán $^1/_4$ krt, más tán 9 garast s többet is fizetendne. — Jobb volt volna a dolgot, minden mystificatio nélkül akkint adni elé a mint van, t. i. hogy a nemes gróf direct adót javasol, mig mások indirect adót ajánlanak; minthogy amazt mostani körülményeink közt kivihetlennek tartják. — A direct adó eszméje pedig, a mint tudjuk, épen nem valami uj találmány. — Mi egyébiránt constitutionalis uton akár indirect akár direkt adót nemcsak örömest fizetünk, de sőt a fizetésbe polgári boldogságunkat helyezzük, s azért soha sem fogunk ellenzéket

nem szólott eddig (?) tervem fölött — mintha nem szólott volna rögtön hozzá — mert hiszen, mint maga mondja, csonka munkához szólni bajos, és ez igen igaz, csakhogy nem elég illyest állítni, de illyest követni is kellene; legelsőben is, t. i. két hónap előtti czikkében, anticonstitutionalis, ragyogó szolgaságot következtető szinekbe burkolja tervemet, mellynek javaslója horreurt, azaz eliszonyulást és utálatot okoz; mostani jegyzékében pedig az adózó osztálylyal kaczérkodván, fölötte éles ha nem is annyira lovagi tapintattal olly világba állítja azt, mintha az egész nem volna egyéb, mint hogy a szegények hátára az elbukott nagyok felsegítéseül minden különös haszon nélkül még néhány millió csatoltassék; mikhez szokott tanárkodó hangján, hogy ezt igy azt amugy kellett volna kezelni, nota bene a maga által elismert, még be nem végzett csonka munkán, a miatt még roszalását is ragasztja: miért nem nevezem eszmémet egyenesen direct adónak, de e helyett mystificálva — én bizony nem tudom kit — olly módon adom elé tervemet, mintha isten tudja minő uj találmánynyal lépnék fel.

Ezek következtében azonban, miután azon durva seregnek, kik tudatlanságbul dulnak a hazán, s mind azon kaján magyaroknak viszont, kik tudva gázolják a hont, jól ismervén őket, egyenesen szájokba tette, hogy tervem anticonstitutionalis, szolgaságra vezet, s ekkép eliszonyulást és utálatot érdemel; hogy az továbbá egyedül a gazdag s ekkép igazság szerint! gyülöletre méltó urak felsegitésére van számitva; hogy végre az nem egyéb, mint éppen azon adó, melly megbukott, sőt ennél roszabb, mert egyenes! Mind ezen szép recommendatiók következtiben, mellyekhez képest mesterileg — ehhez azonban tudja az ég nem kell nagy mesterség — miután mintegy égő kanóczot vetett vala az emberi előitélet, szenvedelem, indulat és kajánság tűzhelyére, egyszerre megjuhászodva, mint

képezni az ellen, ki szint azt akarja, mit mi akarunk, habár modorban különböznék is. — Fejtse ki tervét a nemes gróf tökéletesen, s hacsak árnyékát látandjuk is annak, hogy körülményeink között az országos direct adó eszméje kivihetőbb, mint a mit mi javaslánk; elsők leszünk, kik csekély szózatunkkal azt pártolandjuk. — Szerk. (Pesti Hirlap, 286. sz.).

ragadozó, mikor már széttépte zsákmányát, bevont körmökkel, bársony talppal hizelkedve, ezen szép szavakkal végzi be jegyzékét: »Mi egyébiránt constitutionalis uton akár indirect akár direkt adót nemcsak örömest fizetünk, de sőt a fizetésbe polgári boldogságunkat helyezzük, s azért soha sem fogunk ellenzéket képezni az ellen, ki szintazt akarja, mit mi akarunk, habár modorban különböznék is. Fejtse ki tervét a nemes gróf tökéletesen, s ha csak árnyékát látandjuk is annak, hogy k ö r ü l m é n y e i n k k ö z ö t t az országos direct adó eszméje kivihetőbb, mint a mit mi javaslánk; elsők leszünk, kik csekély szózatunkkal azt pártolandjuk«.

És ezért igen hálaadók fogunk lenni, csakhogy, midőn legkisebb kiméletet, de egyedül igazságot követelünk, ezen csekély szózat, mellyel a P. Hirlap szerkesztője eszménket pártolni igérkezik, ne tegyen — s akarjuk hinni, szándéka ellen — ügyünkben vagy inkább e hazai ügyben több kárt mint hasznot! Mitül azonban, megvalljuk, az eddigiek után itélve, igen igen tartunk, minthogy olly frigyes, ki ad captandam benevolentiam legelső felszólaláskor valami ügyet olly odiumba ruház, mint a millyenbe telekdíji eszmémet burkolni sziveskedett a P. Hirlap szerkesztője, mielőtt jó formán csak meg is kezdettük volna pályánkat, vagy azt bevégeztük vala, az illy frigyes, hadd mondjam ki egyenesen, valóban hasznosb a nyilt ellenségek, mint az álszövetségesek során.

És ehhezképest felszólitom a P. Hirlap szerkesztőjét, ne affectáljon kiméletet s eszmémhezi vonzódást mézes szavakkal, de támadja meg azt nyiltan, s ha tud, álljon elő jobbal; ha ellenben magába térve, azt volna in ultima analysi megvallani kénytelen, hogy aggasztó fejletlenségink közt pénz nélkül többet kevesebbet bizony bármilly politikai tervünk sem egyéb, mint tantalusi időtöltés, sőt sisyphusi mulatság; ha továbbá átlátná, hogy mai körülményink közt ha valamikép, mi egyébiránt nagy kérdés, de egyedül ugy fogna a kiváltságos valami uj tehernek magára vételére állni, ha egyszer ismeretes és változhatlan volna az általa fizetendő mennyiség (le chiffre) és 2szor ha illusio nélkül látszatját is reméllhetné adakozásának; ha mon-

dom ezekben velem egyetértene, akkor hagyjon fel, hazánk felvirágzása kedveért, legalább ezen esetre nézve azon czifra üres, de némellyekre nézve mégis izletes phrasisokkal, mellyekkel eddigelé telekdíji eszmémet is gyülöletessé tenni iparkodott; mert hiszen nem fogja tagadhatni, hacsak egy kissé akar is a gyakorlati események mezejére lépni, hogy olly nyomorult körülmények közt, mellyekben mi magyarok sínylünk bel- s külföldileg, bizony leginkább a datur modus in rebus philosophiai, s magától értődik becsületes felfogása sine qua non, készíti el a dolgok diadalát, midőn néha egy szó, például az adó dolgában az ‚adó' puszta kitétele elég, vad törvényhozó csoportainknál, bor, pálinka s egy kis pénzecske hozzájárultával, a leghasznosbat, a legdicsőbbet is megbuktatni.

Nyilt háboru tehát telekdíji eszmémet is illetőleg, vagy őszinte szövetség! Én legalább, ha más nem, híven el akarok járni, míg birom, hazafiui tisztemben.

Pest, november 5. 1843. (Jelenkor, 88. sz.)

XVII. »Ismét személyeskedés és ujhuzás, most miután elvégre már csakugyan meg kellene valamiben egyezni!« Igy kiáltott tudom fel keserű érzéssel legközelebbi ‚két garasos' czikkem következtében annak nem egy olvasója. S igaz, ez felette sajnos; mert ha fenmaradásunk legsürgetőbb kérdéseiben sem tudunk megegyezni, kivált most, mikor egy részrül többé legkisebb veszteni való időnk sincs, más részrül ellenben régóta nem állottak sok tekintetben ujjáalakulásunkat illetőleg a csillagzatok kedvezőbben: akkor — oh ne csaljuk magunkat — csakhamar be fog következni azon pillanat, mikor minden nagyobbszerü reménytül elesve, azt leszünk egy olasz költővel kénytelenek mondani: »Nincs nagyobb szívgyötrelem, mint nyomor közt boldog napokra emlékezni vissza«.[1]

Ámde ki tehet errül? Mikor egy évvel ezelőtt, mindent félre lökvén, egyedül hazafiui kötelességemtül vezéreltetve, meg-

[1] A Dante máshol is idézett mondása: Nessun maggior dolor che ricordarsi del tempo felice nella miseria. *Z. A.*

támadám a P. Hirlap szerkesztőjét — és igen *én* voltam a megtámadó — ugyan miért tettem azt? Azért, mert nem csalhattam meg magamat a felől, s tisztán állott előttem, hogy ő és pártja szerencsétlen tulhajtása által — a mint hogy nagy részint már be is következett s alkalmasint be fog következni a többi is — mindent csökönyös mozdulatlanságra fogna korbácsolni, sőt vérünk és alkotványunk ellen a legfertelmesb reactiót fogná felidézni mindenünnen. Megtámadám tehát őt, nem tagadom. Hanem miért? Éppen nem személyességből, szűkkeblű irigységből, mint azt sokan rám akarták fogni, hanem egyedül azért, mert nézetem szerint ő a hont, t. i. annak legszentebb érdekeit támadá meg, s ekkép csak személyének átellenében állék mint megtámadó, vérünket, szabadságunkat tekintve ellenben, mint gyenge ugyan, de annál hűbb annál elszántabb védlő.

Szavamnak azonban nem volt hatása mindeddig, s a többség, legalább látszólag és kivált hallhatólag (!), sőt előbbi jóakaróim s elvbarátim nagyobb része jobbnak és czélszerűbbnek tartotta, a frisebb magyart járni az uj agitator tárogatója után, mint lépdelni azon »Haladj, de okszerintileg, és tovább érsz« thema szerint, mellyet én tarték helyesbnek, s mellyet többek közt az által is nevetségessé s gyülöletessé gondola tehetni a rohanó párt, hogy azt *fontolva haladásinak* keresztelte nagy bölcsen, mintha bizony nemzeti, és kivált nemzet-regeneratioi ügyben, a *fontolatlan haladás* volna czélszerűbb. S igy lőn, hogy csaknem *két évi* megnemszünő párviadal után, mellyben a felingerlett sokaság személyemben egyedül megtámadót láta, holott tudom lesz idő, ha Magyarország mindenestül nem sülyed a feledékenység tengerébe, mikor az igazságosb átlátandja, hogy én csak védlő, t. i. honvédlő valék; s igy lőn, mondom, hogy részint kifáradva, részint azt gondolva, »viszonlag meggyőztük egymást«, ha nem is külön politikai eljárásunk helyességérül, legalább arrul, hogy inter duos litigantes, többszer igen mint nem, a harmadik örül, bizonyos fegyvernyugvás, ha nem is tökéletes béke, látszott köztünk alakulni akarni. És ezen nagyon örültem; mert hinnem

volt szabad, hogy mind azok után, miket a P. Hirlap szerkesztője és ügytársai részint tőlem, részint másoktul, de hasonló szellemben hallottak, s mi ennél sokkal több, önszemeikkel láttak, mint például a nemzetiségi s adózási reactiókat, ők tán csak elég méltányosak fognának lenni, legalább saját maguknak őszintén néha néha elmondogatni, hogy bizony nem elég, ha jót, és illyest életbe léptetni is akarunk, saját felfogásunk s izlésünk szerint — bármilly nemesek volnának is ezek egyébiránt — cselekednünk, azaz: nem elég éppen ugy gondolkoznunk az egész nagy statusi állodalmat tekintve, mint gondolkoznunk saját személyünket illetőleg, minek, mint constitutionalis emberre nézve valami egyenesen kötelességben járó dolognak előhozásával, mint arrul utolsó czikkemben volt szó, tudja az ég, mi nagy bölcset gondolt mondani a P. Hirlap szerkesztője, holott az által, mint ki fog tünni, csak ujabb kulcsát adá annyiakbani olly rémitő felszinességének; hanem hogy egyedül ugy lehet jót, s nemcsak kitárni és kimutatni — s ez által az emberek kiváncsiságát néha csak torturára huzni, vagy őket egyenesen lázitásra uszítni — de valósággal életbe is léptetni, s az illetőkkel convulsiok nélkül assimiláltatni is, ha például saját politikai helyzetünket tekintve, nem alkalmazzuk eljárásunkat rideg elvhez s abstract theoriákhoz, mellyeket könyvekbül compilálgattunk, vagy saját agyvelőinkbül lombikoztunk ki; hanem ha belé tudjuk magunkat kellőleg gondolni, s nemcsak Magyarországnak, mint az van, és nem mint annak lennie kellene, minden bonyodalmiba; mert hiszen még ez sem volna elég, jóllehet csak eddig se jutott Magyarországnak nem egy, de bátran mondhatni, legtöbb statusembere, vagy inkább ujjáalakitója; hanem egyedül ugy léptethetni jót körülményink közt valósággal életbe, ha az e[illegible]sz ausztriai közállodalom szövevényibe tudjuk képzelni magunkat, s elég zarándoki önmegtagadással is birunk, tán lehető legsebesebben haladni akaró privát nézetünk s privát szomjunk daczára, lépésinket ugy irányoznunk s ugy mérséklenünk, hogy azok a közállodalom sarkgépezetibe homlokegyenest ne ütközzenek; mert ha igy, akkor természetes, hogy vagy legott megakadunk s örökre

elesünk, vagy legalább messze hátralöketünk attul, mit az idő és a jobb modor tán, sőt bizonyosan kivivott volna, és ez hihetőbb; vagy megrázkodik az egész állodalom, mitül mentsen Isten, minthogy olly külön elemeknek, mint a millyenekbül áll a közbirodalom, mostani körülményinkbeni megbomlása, nem csak egy résznek sem lehetne javára, de okvetlen lehető legnagyobb köz calamitást szülne; előbb hogy sem ez történnék azonban, aligha végórája nem ütendne a magyarnak.

Reménltem tehát, mint érintém, hogy mind ezt lassanként át fogná látni a P. Hirlap szerkesztője főbb ügytársaival együtt, s ehhezképest felhagyván ollyféle constitutionalis kinövések kitálalásival, mint a millyet például előhozék, s mellynek Pandoraszelenczéjü minőségét nem lehet eléggé kitüntetni, hogy t. i. alkotványos polgárnak saját magára nem lehet más elve, mint az egész állodalomnak átellenében, egy lépéssel tán közelítni fognánk egymáshoz, s pártjának fiatal lelkesedése, s hosszasb tapasztalással egybeházasitva, s ez által egy kissé temperálva, tán még némieket életbe fogna hozhatni, mi nem volna a magyarnak kárára vagy éppen szégyenére, miknek végbevitele azonban szorosan csak ugy lehetséges, ha minden bármilly szinü hazafi őszintén járul annak előmozditásához, midőn teljességgel lehetetlen, s ekkép valódi sisyphusi munka, megkisértésére de csak legkisebb időt és fáradságot is vesztegetni, ha egyik a másiknak utját állja!

Reményemben azonban megcsalattam; mert miután a P. Hirlapi párt részérül, s általjában mind azoktul, kik az érintett párttali polemiát, mellybe keveredtem vala, roszalák, legfőkép arrul vádoltatám, ‚miért nem jönnék valahára specialitásokra, s elvégre miért nem tárgyalnék egyenesen ‚dolgot', hinnem volt szabad, hogy adó körülti nézetimet, ha nem fogná is helyesleni az érintett párt, legalább ki fogná azokat hallgatni, és semmi esetre el nem ferdítni, el nem facsarni, s készakarva roszra nem magyarázni; mert hiszen bármit fogjon rám a rosz akarat, azért azt még sem állithatja, hogy az adó kérdése fejtegetését tekintve nem jöttem vala már is specialitásokra, s nem hatottam volna már is mélyen a dolgok lénye-

gébe. Illy reményben azonban, mint legközelebbi czikkemben előadám, csalódtam; mert alig léptem a specialitás mezejére, s alig kezdék dolgot, s pedig legéletbevágóbbat fejtegetni, s már ellenem gördít leggyülöletesbet - - - - s ugyan ki? Az izgató pártnak tán valami hiú apródja, ki azért, hogy őt is észrevegyék, kicsapongásban s hevességben minden társait megelőzni törekedik, s ekkép legalább ront, minthogy építni nem tud? Éppen nem, hanem egyenesen az ugy nevezett haladó párt organuma, irányadója, a P. Hirlap szerkesztője t. i. — És ez egészen megváltoztatja a thesist. Mert ha e szerkesztő ur nem is repraesentánsa a magyar közvéleménynek, de még csak a többségnek sem, mint én fogom fel, mert soha nem hihetem, hogy a nagyobb rész mind azon aberratiókba valóban elhagyta volna magát csábíttatni, mellyeket az érintett szerkesztő ur szóval és sajtóval csak eddigelé is kitálalt, azért minden esetre egyik vezére ő, s tán fővezére azon pártnak, melly ha semmi sem egyéb — mit most nem akarok bonczolgatni — minden esetre a legmozgékonyabb, legmerészebb, s legszájasabb, s ehhezképest olly párt, melly nagy tekintetre méltó, minthogy ha nem is léptethet mostani modora szerint valami nagy jót életbe, mert tulajdonképen hol mozgékonyság, eröltetés és szó nem elégséges, mindenben minoritásban marad, azért megronthat, megsemmisithet mindent.

Szólna s cselekednék saját esze s tapintata után honunkban mindenki, ki erre jog és előkészület által meghíva van s bizony aligha nem volna legjobb, minden hosszasb tárgyaltatással s ebbül következő polemiával és ujhuzással felhagyva, s minden pletyka, lárma s lepiszkolás daczára egyenesen közelitni czélhoz; minthogy a nagyobb résznek józan felfogása alkalmasint győzni fogna mind azon éretlen theoriákon, mellyek ujabb időkben rakattak előnkbe. Miután azonban tény, hogy valamint nem sokkal ezelőtt néhány oligarcha határozott constitutionalis életünkben jobbadán el mindent, most ellenben többnyire, néhány szájas, körmös, merész határoz mindenben, legalább szóval, még a többség rendszerint vagy mint bárgyu birkasereg, le hagyja magát győzetni panaszlan vagy legalább

szótlan, vagy felbőszült elefántként barátot ellenséget egyiránt tapod lábaival; most miután ez így van és fájdalom hogy nincs máskép, most ki bármiben is sikerért ví, annak nem szabad az izgató, a terroristicai pártnak legalább fővezéreit számitásábul kihagynia s tekintetbe nem vennie. És ekkép, ha azt állitom, hogy a P. Hirlap szerkesztőjének telekdíji eszmém elleni fellépése egészen megváltoztatja a thesist, s ezen esetet nem szabad ignorálnom, akkor ugy hiszem nem cselekszem következetlenül. S ugyanis 1) mert nem szeretek hiába bármiért is víni, s a mint számtalanszor mondám, engem nem elégít ki ezen önmegnyugtatásra feltalált phrasis: ‚et voluisse sat est', de nekem siker, minden becsülettel egybeférő áron siker kell; és 2) mert lehetetlen a P. Hirlap szerkesztőjében az izgató és terroristicai iskolának ugy szólván megalapitóját nem látnom s kellő figyelembe nem vennem, minthogy egyedül az ő feltünése óta nyert organumot és alakot azon mindent sarkaibul kidönteni sovárgó felekezet, melly mennyire évrajzink hatnak vissza, Kupa ideje óta nyiltan vagy lappangva de mindig dult e szerencsétlen hazán, melynek irigység a fő charactervonása, s melly felekezet — előre jósolni merem — magát a P. Hirlap szerkesztőjét is, kinek legjobb szándékárul kételkedni nem akarok, tüstént sárba igyekezend rántani, sőt egyenesen bele is rántandja — mert sok és kivált suttonban sötétben rágódó féreg elvégre mindent megront — mikor, nehogy anarchiába vagy szolgaságba sülyedjen honunk, legelső symptomáit fogta ő annak adni — a mint illyest már több izben tenni kezde, s már is emelkedik ellene a gyanu — hogy bizonyos pontnál — melly azonban azon felekezetet, melly mindent tökéletes lepergésre hajtani kivánna, nem elégitendi ki, — tovább ő menni nem akar.

Én honunk minélelőbbi investitióját olly életkérdésnek tartom, mint életadó arra nézve valami táplálék bevétele, ki ennek hija miatt közel van éhenhaláshoz, s e szerint saját beleit emészti; mi egyenesen — a mennyire egybehasonlitás ment lehet sántikálástul — vérünknek esete.

Investiálni kell tehát a hont, minden becsülettel egybeférő, s ekkép ránk magyarokra nézve minden áron, melly

nemzetiségünk s alkotványos szabadságunk ugyan kis, de nekünk legdrágább kincsét nem csorbitja, minthogy nincs arrul többé szó: visszautasítnunk ezt amazt s minket megrögzött negativ állásban méregtül ónunk, de ki kell lépnünk a positivitás, a cselekvés mezejére, és bevennünk további kifejtésünkre, sőt létünk fentartására a szükséges táplálékot, hacsak darabig még dísztelenül vegetálni, s utóbb tökéletes erőtlenségbe dülve, a nemzetek sorából becstelenül kitörültetni nem czélunk.

A hazai investitióra szükségkép megkivántató tőkét vagy hitelt azonban, mint számtalanszor mondám, s anynyiszor a hányszor szeretném még mondani, csakhogy elvégre valami hatása legyen, sehol nem fogjuk lelni egyebütt, mint az egész ország lakosa egyetemes s aránylagos kézfogásában s vállvetésében; az egyetemes országénak de aránylagos vállvetésében mondom, mert ha csak egyik fél veszen abban részt, nem lesz a kiállitó erő elégséges; ha pedig nincs arra illő tekintet, hogy az csak parányival rakassék meg, kin már ugy is sok a teher, az viszont egy kissé jobbacskán, ki nagyobb terhektül még ment, akkor viszont meg volna zsibbasztva a kiállitó erő, s hasonlóan nem érnénk azzal nemzethez illő czélt.

Ennek egybevonatja határoztatá el velem, hogy miután az adó tárgya, a domestica egy részének felvállalási köntösében megbukott, s mellette valljuk meg, olly osztálybeliek, kik leginkább nevelendék vala ama kincstárt, csak felette gyéren nyilatkoztak s agitáltak, s ezek közt is többen inkább csak egy kis liberalismus fitogtatása végett, s azon reményben, »hogy ugy sem lesz belőle semmi«, mint nyilatkoztak s agitáltak volna zarándoki szent hazafiui érzésbül, s igazi szomjbul »bár lenne valami belőle«; miután bizony csak igy ment a dolog s nem máskép, ez határoztatá el velem, hogy privát eszmémet a kiváltságos osztálynak köz hazai teherhordása körül, minden reservata s hátulsó kapu nélkül, mint azt első adói czikkemben tevém, egyenesen kitárjam.

A tulbizakodó majd semmi, de a magában éppen nem bízó még kevesebb, mert illyes a fagypont alatt áll, s ekkép azt hittem, teszek, habár kicsit, de azért még is teszek az ügy

előmozditására habár nem rögtön is, de legelább jövőre nézve egy kis szolgálatot, ha ugy minden legkisebb reserva nélkül, hajóimat ugy szólván magam mögött elégetvén, ki fognám tárni, és én, igen én fognám kitárni adó körülti nézetimet Illy hiedelemben pedig azért valék, kivált személyemet illetőleg, mert véletlenül azon osztályba s olly körülmények közé iktata a sors, mellyekhez képest én igazságos arány és kivetés szerint, ha tervem életbe lép, erősebben fognám nevelni a köz hazai kincstárt, mint sok ezer más — mit nem fitogtatásbul, de hazafiui kötelességteljesités szempontjábul hozok fel — s ekkép midőn mind ezekhez képest személyemhez jól illenék nyiltan kitárnom, bármilly közteherhez járulási tiszta szándoku szomjamat, tán szavam és példámnak egy uttal nagyobb hatása is leendene az illetőknél, t. i. osztálysorsosimnál, kiknek ‚hátráltatási tekintetben' szinte nagy a hatalmuk, mint ha megnemszünőleg jobbadán ollyasok által lennének azok valami teherhordásra felszólítva s nógatva — valamint valóban egy huzamban voltanak is — kik megengedem — s ezt, tudja az ég, szinte nem becsmérlésbül, de a dolognak gyakorlati alapra tétele végett mondom — minden lehető legszebb tulajdonokkal ellátvák, csakhogy birtoktalanok, vagy alig van valamijük, s ekkép semmit vagy csak parányit fizetnének, s ehhezképest legkisebb nógatásuk — noha egy egy fillérjük Isten és haza előtt bizonyosan szintolly illatos, mint volt a szegény özvegyé a szent irásban — azért legkisebb nógatásuk sem kedves a gyakorlati élet mezején az illetőknél, sőt azon arányban, mellyben nő e nógatás, szinte abban nő emberi természetnél fogva bennünk viszont a nemfizetési ellenszenv, míg elvégre valódi csökönyösségre fajul.

Én tehát nemcsak állásomhoz s körülményimhez illőnek de az ügyet magát tekintve, kötelességben járónak tartám nyiltan kimondani, hogy mielőtt én mind azon nyomorult hátulsó kapukon csalfán kisurranni akarnék, mellyeket a ministeri responsabilitás phrasisától kezdve egy tenger constitutionalis phrasisokon keresztül, a dolog gyakorlati kivihetlenségeig, ki tud gondolni magának a nem fizetési szükkeblüség', hogy mielőtt illy kisurranáshoz éreznék hajlandóságot magamban,

inkább kész volnék, ha másképen nem lehet, fizetni mindenre bármennyit, felelőség nélkül is, s a t.

Mind ezt azonban egyedül személyes nézetemként tárám ki, nem akarván, de nem is tudván felejteni, hogy olly csiklandós kérdés körül, mint általján véve, s kivált magyar körülményink s viszonyaink közt, az adó dolga, mindenkinek, csak egyezzen meg azon elvben, azért saját helyzetéhez képest legszétágzóbb felfogása lehet, a nélkül hogy egyik azért jobb vagy roszabb ember s hazafi lenne a másiknál.

Előadván ennekutána, hogy mindent mindenben véve, mint ma állnak a csillagzatok, én, valami investitionalis, haza-felélesztő tőkének megalapitására, a két garasos telekdíjnál jobbat nem tudnék, s végig kitárni vágytam saját modorom és saját tehetségem szerint az egészet, a nélkül mindazáltal, mintha Isten tudja minő uj találmánynyal akarám vala meglepni a magyar világot, mint a P. Hirlap szerkesztője gondolja, vagy legalább 286-dik sz. lapjában mondja. Nem, ez nem volt czélom, de egyedül mint mondám, az vala szándokom: egész tervemet, jól vagy roszul a hogy birom, de nyiltan kitárnom, s ennekutána — s itt különös vigyázatért esedezem — vagy

Elejtenem, vagy tán jobban mondva, bezárnom részemrül legalább az egészet, t. i. az egész adói ügyet s azt érlelésnek hagynom át, vagy

Erőm és tehetségem szerint mindent elkövetni, annak életbe léptetésére.

Én e két műtételt, mint már többször érintém, egészen elosztom, s noha felette jól tudom, milly sokszor foly egyik a másikba, s néha alig huzhatni vonalt valami eszme megpenditése s annak életbe léptetési műtétele közt, azért akárki mit mondjon, azt hiszem, ezt senki nem fogja tagadhatni, még is nagy különbség van, bárminek: eszmecsere s érleltetés végetti szőnyegre hozatala, és azon megnemszünő agitatio közt, mellyhez képest, mint legközelebb időkben a P. Hirlapi párt részérül tapasztaltuk, nem egy eszme, melly — tisztelet, becsület, de igazság is — csak ma babáztatott, már holnap vármegyei inditvány, és innen minden vármegyékhez átküldendő körlevél, s

innen »roppant többség«, s ezen fölötte kényelmes és szapora lépésekbül kis idő mulva vox populi, s nemzeti követelés lett, honnét aztán, ha kitünik itt ott az egy kissé ‚igen is hamar' és az egy kissé ‚igen is nyers', s az ebbül kerekedő csömör, valóban nem csuda.

Én legalább igen meg tudom magamra nézve határozni, eszmecsere s érlelés végett hozok-e valamit szőnyegre, vagy életbe léptető kivánságbul.

Szinte minden irott munkáimat csak előfutók gyanánt hoztam világ elibe, s alig valának szárazak, és szinte nem emeltem mellettük de csak egy szót se.

Már két garasos eszmémet illetőleg — s engedje meg a P. Hirlap szerkesztője, hogy azt, 286ik sz. lapjában kifejtett gáncsa s helyreigazitása mellett, tovább is csak ugy nevezni bátorkodjam; hiszen nem definitiórul van szó, de csak valami ujságczikknek függczimjérül, s ekkép ha ő jónak látja s tessék, saját lapjának első czikkeit vezérczikkeknek nevezni, holott azokban néha bizony minden van, csak vezér, csak irány nincs, ugyan miért ne lenne szabad telekdíji eszmémet nekem viszont sokkal szerényebben két garasosnak keresztelni, habár némelly holdra fél krajczár, némire pedig három négy garas esnék is? Már két garasos eszmémet illetőleg mondom, annak elhatározását, hogy valljon le fognám-e azt tenni, s érlelésnek hagyni át, vagy életbe léptetése végett tehetségem szerint mindent elkövetni, megvallom, jobbadán attul függesztém fel, hogy ugyan mikép fogna arrul nyilatkozni, s milly szinben fogná azt illustrálni a P. Hirlapi párt. Ugy hogy ha gáncsolólag, szőrszálhasogatólag, s ekkép akadályoztatólag, teendené ezt, akkor bizony nem fognék azzal vesződni egy cseppet is, de egyenesen letenném; ha viszont kedvezőn s jó tapintattal előmozditólag — jó tapintattal mondom, minthogy nincs roszabb szövetséges, mint az otromba barát — akkor viszont, mennyire birom, eget földet fognék mozdítani, mihezképest minélelőbb életbe lépjen az.

És vegyük gyakorlatilag a dolgot, ugyan hibázok-e, ha azon vonalt, mellyet én tervem letétele s azon műtétel közt, melly annak életbe léptetésére szükséges volna, huzok, jobba-

dán a P. Hirlapi pártnak tervemhezi több vagy kevesebb vonzalmától függesztem fel? Én így cselekedve nem gondolom, hogy hibáznék, s pedig mert gyakorlatilag véve csak ugy léphet a terv, természet szerint modificatis modificandis életbe, ha mellette tetemes vármegyei majoritás nyilatkozik, s ekkép a rendek táblája kötelességileg átküldi azt a főtáblához, hol az Isten segitségével szinte keresztül megy, s elvégre felsőbb helybenhagyás következtében törvénynyé válik s ennek alkalmazására törvényhozói bizottság küldetik ki s a t. s a t.

A vármegyei majoritás tehát legelső; ámde itt, ha mostani felizgatott körülményink közt, egy párt, egy osztály, egy felekezet sem képes ‚épiteni' sokat, minthogy Péter csak azért is megrontja az ügyet, mert Pál hozta azt szőnyegre, és viszont, azért az éppen most érintett okbul, egyedül néhány roszakaró szónok is elégséges, a legméltányosb, a legjózanabb, a legdicsőbb tárgynak megbuktatására; mihezképest, ha még a P. Hirlapi párt is ellenzi az általam felhozott eszmét, azon párt, melly olly nagy, hogy ne mondjam, olly tulbuzgósággal hordozza elől a haladási zászlót, s melly annyira kérkedik loyalitással, ha mondom, még ezen párt is ellenzi az eszmét, s a helyett hogy pártolná, sárban hagyja, sőt illyessel hajigálja azt, ki néhány nagyobb földbirtokossal legelső volt, ki reservata nélkül kitárá hajlamát az ügyhez: akkor ha le nem tenném azt, valóban több volnék mint állhatatos, több mint szilárd, t. i. fejes és makacs, mik a most említett tulajdonoknak csak kinövései, és soha nem vezetnek üdvös czélhoz.

Én sikerért ohajtok víni, s nem öncsalásért, vagy Pilatusféle kézmosás végett; nem kivánok ennélfogva minden hihetőségek ellenére apály és dagálylyal szemközt vitorlázni, s ekkép telekdíji eszmémet illetőleg így okoskodom:

A kormány annak életbe léptetésére, legalább mint én gondolom, bizonyosan nem fog agitálni, a mint hogy semmiben sem agitált s nem agitál, hanem valamint másban ugy ez ügyben is, egészen passiv állásban be fogja várni, hogy majd mit főzünk ki, s mit terjesztünk jóváhagyása alá mi magunk. Az életbe léptetési műtétel első stadiumában tehát semmi segitség

a kormány részérül! Ez egy adat. Jönnek most a nagyobb földbirtokosak. Ugyan mit fognak ezek tenni? Bizony azt hiszem, ezek legnagyobb része, hogy többet ne mondjak s tán kellemetlen részletekbe bocsátkozni ne legyek kénytelen, legalább semmi esetre nem fog mellette nagyon agitálni, s ekkép, némelly lelkeseket kivéve, kiknek szava azonban mint pusztában kiáltóé elhangzand, e részrül sem várható nagy segitség, sőt valódi istenáldás, ha nem fejlik e helyett ki minden módoni akadály. És ez a második adat. Következik most a kisebb nemesség; hát ezek mit mivelendnek? Szomoru kép, ámde hazafiui kötelességileg meg kell barátkozni azzal, valamint embersorsilag meg kell tudnunk barátkozni magával a halállal is. A kis nemesség szinte csak fél csuda által nyerhető meg eszmémhez, csak ugy t. i., ha nagy és kicsi, ki valódilag él honáért, s valóban nemesebb érczbül készült a mindennapi selejtesnél, megnemszünőleg és zarándoki elszántsággal buzgólkodik azt ön szebb hasznával megismertetni, s lelkében Magyarország egykori szebb létének szomját felébreszteni, midőn nem kell több, mint egyetlen egy alakos, ki t. i. haladónak, szabadelmünek színében jár, de belsejében több az irigy fondorkodás, mint hazaszeretet, az egész eszmének szappanbuborékkénti megsemmisitésére. És ez a harmadik adat. Hátra van még most a kiváltságtalan osztály. Errül azonban hallgatok, mert azt argumentumul hozni fel olly országban, mellynek lényege legalább még most azt tartja: »tout pour le peuple, mais rien par le peuple« vélekedésem szerint nem kevesb, mint lázitás. És ez a negyedik adat!

Illy körülmények közt tehát még kevesebbet szabad ugy szólván az ellenséget fitymálni, vagy igen is kicsibe venni, mint rendes állapotban. És e szerint tán igazolni fogja a tisztelt olvasó nézetemet, mellyhez képest, letenni vágyom telekdíji eszmémet, ha még a P. Hirlapi párt is ellenzi azt, minthogy ez esetben ugy állnak a hihetőségek munkám sikere ellen, mikép valósággal egyenesen apály és dagálylyal szállnék szembe, ha ‚tervemet' le nem tenném.

Legyen ennélfogva a P. Hirlap szerkesztője szíves, s

akaszsza szépen hangzó mézes phrasisait szegre, s lépjen fel eszmém ellen inkább nyiltan és lovagilag; mit egy uttal minden ügytársaitul is bizalmasan kikérek; avagy öntözze ő és pártja, de okosan és őszintén azon plántát, mellyet sem ő, sem elvbaráti, sem én, sem senki más, de egyenesen magasb hatalom ültetett minden becsületesb kebelbe, s melly nem egyéb, mint a polgári társaság legvalódibb életfája, hogy t. i. mindenki, mennyire csak lehet, igazságos arány szerint viselje a haza terhét, de szintilly arányban élvezze is viszont annak minden elsőségeit, s melly életfának egy ága a megkisértett domestica volt, egy más ága pedig telekdíji eszmém. - - - Öntözzük csak ez életfát okosan, nehogy száradjon, vagy viszont az igen is sok nedvtül rothadásnak indulva kidüljön, s okvetlen felvirulni fog az egykoron ha nem is éppen ezen, vagy azon, de valami más ága által.

S most e czikk berekesztéseül még egy kis anecdota! Több évvel ezelőtt bizonyos főnök, nem tudván bizonyos szomszédnak szavait mindig összehangzásba hozni tényeivel, komolyan kérdezé őt: ‚hogy ugyan kivel tartana, mivelünk-e vagy a muszkával?' Mire az eszélyes szomszéd ekkép válaszolt: »Belsőmben veletek, s csak külsőleg a muszkával«. Szintígy állok én a P. Hirlap szerkesztőjével telekdíji eszmémet illetőleg. Eddig felhozott észrevételeinek része, bármikép himezzék hámozzák is, bizony ellenséget gyaníttat; része viszont, meg kell ismerni, szövetségest tüntet elő. Legyen ennélfogva nekem is szabad, noha se főnök, se semmi egyéb nem vagyok, csak egyszerü hazafi, tudakolnom a P. Hirlap szerkesztőjétül, hogy valljon mi mellett van ő, az adó vagy inkább pártja mellett-e? És ha erre tán kevesebb eszélylyel, de több őszinteséggel fog válaszolni, mint a felhozott szomszéd, igen fogom köszönni. Addig is azonban hadd folytassam a tárgyat jövő czikkben.

Pest, december 3. 1843. (Jelenkor, 96. sz.)

XVIII. Gondolatcsere s érlelés végetti szőnyegrehozatal is más, és azon műtétel is más, melly valamelly ügy életbeléptetésére kivántatik meg. S ki e két, természete szerint egészen különböző eljárást nem képes kellőleg megkülönböztetni, az többször igen mint nem, vagy olly tárgy körül agitál — ha csakugyan agitálás által akarjuk kitenni valamelly ügy életbeléptetési műtételét — melly még éretlen, vagy azok categoriájába esik, kik a sült galambra várnak.

Noha egészen különböző természetű egyébiránt e két most érintett eljárás, azért, mint legközelebbi czikkemben hozám fel, még is néha felette szorosan foly egyik a másikbul; és annak elhatározása, valljon hol van vége a szőnyegrehozatalnak, hol kezdete az agitatiónak, ollykor bizony éppen olly csiklandós, mint tán lehetetlen igazsággal kimondani, általjánosan hol van vége a persvasiónak, s hol kezdete a korteskedésnek.

Telekdíji eszmémet illetőleg azonban, s körülte saját személyes eljárásomat tekintve, nemcsak két egészen különböző s egymástul feltételezett műtételre osztám azon »Mit fogok tenni«-t, mellyet minden ember, s ekkép én is, tudva vagy sejtve, rövidebbre vagy hosszabra, de némileg mindig kitűz magának, hanem háromra, azaz három műtételre.

S kérem a tisztelt olvasót, kivált honunk fiatalabb reményét, ne gondolja, hogy mind ez, mit előhozok, pedantismus, miszerint tán kedve volna az egészet félre, sőt tűzbe vetni; de kisérje tárgyalásomat, ha nem is hajlammal, legalább igazságos hangulattal, s alkalmasint elvégre át fogja látni, hogy olly felette szövevényes, olly annyira egybebonyolodott ügyet, mint honunk felemelése bármilly kis árnyéklatban is, egyáltalján nem lehet puszta jóakarat, kedvcsosszanás, lelkesedés s illyesek által feloldani, de csak ugy hozhatni azt sikeres kifejtéshez egy egy lépéssel közelébb, ha a sikernek egy száztulia sem tétetik koczkára, azaz, ha rosz distinctio, rosz elosztás miatt, a működő részek egyike sem zsibbasztatik meg, de éppen ellenkezőleg ha mindegyik maga sphaerájában forogván, lehető

legnagyobb hatással járul az egy czélhoz. A mit Polybius igen helyesen a hadviselés-módrul mond, mihezképest »non tam valor indoctus quam ars solet praestare victoriam«, az némi alkalmazással még sokkal inkább illik a statustudományhoz, a mennyiben t. i. e tudományt számtalan magyar, ebben is egybezavarván az eszméket, mindig valami bátorsági, vitézségi alapra gondolja állitandónak.

Megvan a jóakaratnak, a lelkesedésnek, a bátor elszántságnak is maga érdeme, nem tagadja azt senki, sőt illy tulajdonok nélkül, tisztelet becsület, mit sem ér a legrészletesben kidolgozott, s a legmesszebbre ható terv is. Ámde valamint a legjobb föld sem termi meg a buzát kellő műtétel nélkül, s valamint a legjobb akarat, a legszebb lelkesedés s a legbátrabb elszántság sem elégséges valamelly complicáltabb gépnek kellő mozgásba hozatalára s abban tartására: szintugy tán ohajtani felette sokat lehet, de vérünk s honunk javára, diszére életbe léptetni bizony semmit, vagy csak felette parányit fog az, ki jó akaraton, lelkesedésen s bátorságon kivül, semmi más minőséggel nem képes előállani.

Igazságos hangulatu figyelemért esedezvén, hadd soroljam a mondottakhoz képest ezennel elé, milly három egészen elkülönzött s viszonylag feltételes műtételre osztám fel magamban kitüzött tervem szerint, telekdíji eszmém körülti eljárásomat.

Első műtétel: telekdíji eszmém ujság általi tárgyalása, s annak, mennyire lehet, kedvező világba helyezése. Már innen vagy egy lépéssel sem tovább, ha még a haladó párt par préférence is hátráltatni fogná azt, vagy ellenkező esetben:

Második műtétel, azaz minden, becsülettel összeférő módnak, időm, erőm s tehetségem szerinti használata, mikép az eszmének elve többséget nyerjen, s nemcsak a vármegyéknél s e szerint a rendek táblájáu, de a főrendeknél s a kormánynál is s ehhezképest törvénynyé váljék. És csak ezután a:

Harmadik műtétel, annak tárgyalása t. i. hogy valljon mire és mi módon volna az életbe lépett tervem által összegördülendő pénztehetség előlegesen s legüdvesebben forditandó s kezelendő.

Sem idő sem hely nem alkalmas arra, hogy ez uttal e felhozott thema körül kimeritőt kivánhassak terjeszteni elő. Némi fővonásokban azonban, habár ismétleném is magamat, még is elkerülhetlenül szükségesnek hiszem megkisérteni annak illustrátióját, nehogy kicsiskedő szőrszálhasogatásnak mutatkozzék az egész.

Mint már többször érintém, s alkalmasint még annyiszor a hányszor ismétleni fogom, én nemzeti ujjáalakulásunk tekintetében nem ismerek gyökeresb s ekkép mélyebb gyógyszert, mint a nemességnek köz terhekbeni, igy vagy amugy, de valamiképi részvétét. Mind az, mi ezen alap megrakása nélkül miveltetik, itéletem szerint nem egyéb, mint önámitási épitvény, metaphysicai parlag, palliativ foltozás, vagy legföljebb félszeg intézvény. Nem is sovárgok ennélfogva semmi után olly őszintén, de egyszersmind olly nyugtalanul, megvallom, mint ezen alapot igy vagy amugy, de valamikép elvégre megrakva látni, s nemcsak azért, mert nem vagyok barátja az önámitási légváraknak, valamint a metaphysicai szőrszálhasogatásoknak sem, a palliativ foldozásokat s félszeg intézvényeket pedig lelkembül gyülölöm, hanem mert minden nagyitás nélkül szólva, teljes meggyőződésem szerint nincs előttünk már sok idő, mellyet alkotványunk kifejtésére s kivált vérünk felemelésére valósággal s igazi jó sikerrel fognánk használhatni, s hogy ekkép sietnünk kell, legalább azon gyógyszert assimilálni magunkkal, mielőtt késő volna, melly nemzeti testünkbe uj elevenséget öntve, kellőleg elejét vehetné e gyászesetnek: s melly gyógyszer bizony nem egyéb, mint mindenkinek s kivált a tehetősbnek, s ekkép a kiváltságos osztálynak is honunk felemeléséhezi egyenes járulása, mi nélkül, bármikép csürjük csavarjuk is, bizony légvár, ringy-rongy, vagy legfeljebb valami ‚akarom is nem is' féle kicsi piczi az egész, mit kiállitni birunk.

Mennyire csekély tehetségem engedé, mindig ez irány felé tartám is ehhezképest politikai bárkám magnestűjét, minthogy mindenkor tisztán állott előttem, mikép e czél elérése nélkül, bármit fognánk is hozni szőnyegre, az vagy éppen nem, vagy csak felette bágyadtan fogna virulni. És ha első fellép-

temkor nem tárám ki egyenesen és mindenek előtt e sort — legyünk szabadsághoz méltók, és járuljunk e szerint mindnyájan aránylag s jó renddel honunk felvirágzásához, vagy ha igy cselekedni nem tudunk, akkor legalább gyáván ne panaszkodjunk, ha ránk nézve az istenek legszebb ajándéka a polgári szabadság, soha nem lesz több, mint önámitási buborék, vagy farkas-féle függetlenség, a minthogy félig meddig, ha csalni nem akarjuk magunkat, bizony ez óráig az nem is igen vala egyéb — ha mondom első felléptemkor nem tártam ki illyest egyenesen s mindenek előtt, de e helyett számtalan mellékes prolegomennel állottam elé, ezt azért tevém, mert bármilly fizetést illetőleg olly mibenlétben ismertem általján véve a magyar kiváltságos felfogását, mint a milly mibenlétben létezik bár a legjobb, de kellőleg el nem készült mező is valami hasznos mag elfogadására. Tehetségemmel ennélfogva okszerintibben s jobb logikával gondoltam gazdálkodhatni, ha egy kis elő elkészitésre, azaz egy kis szántásra, s kivált egy kis gyomlálásra fognám, a mint tettem is, egybepontositni csekély erőmet. S hogy mennyire vala szükséges több mint egy decennium előtt ezen előleges műtétel, az adó körülti zavart ideák rectificatiója t. i. és az az iránti előitéletek némileges kigyomlálása, az tán abbul világlik leginkább s meg nem czáfolhatólag ki, mihezképest még kevéssel ezelőtt sem akart az igen is kemény föld s kivált az igen is sok előitéleti dudva és kóró miatt megfoganni a közös adónak magva.

Ámde az uj iskola errül máskép itélt s e szerint jobbnak tartá, s alkalmasint egyedül, mert Magyarország pillanatai igen drágák, a szép szavak és dagályos declamatiók pedig felette olcsók, rögtön tűhegyre állitni az egészet s kapustul törni a házba.

Következése ezen fölötte ‚lelkes' de nem annyira ‚eszélyes' eljárásnak mi lett, azt hiszem mindenki előtt sokkal ismeretesb, hogy sem azt most ujra s részletesebben felfrisítni s a tisztelt közönség elibe hozni szándékom lehetne. Elég az, hogy megbukott az ügy, s nemcsak megbukott, mi, mint hihető s előre látszott, megbocsátható volna, de fájdalom, és ez a baj, sokkal

hátrább bukott, s velem együtt mind azon napszámosok, mi, kik hosszu évek során egy egy lépéssel közelítni igyekszünk az igazság s ekkép a legnagyobb józanság e czéljához, mi nem igen tudtuk, mit legyünk teendők, a jobb időt s jó szerencsét negativ állásban bevárandók, vagy positive valamit mivelendők-e, mikép az adó dolgát még jobban ne rontsuk meg, vagy azt ha lehetne, legalább azon odiumbul némileg kifejtsük, mellybe a tulhév iktatá azt. S igy lőn, hogy én állásomhoz s körülményimhez képest, mennyire én fogom fel, illőnek, józannak, sőt kötelességben járónak tartám mellette felszólni s pedig olly módon, mikép mindenek fölött két feltételt, vagy inkább két ‚megnyugtatót' tüntessek ki. S ugyanis

1) hogy azon summa, melly tervem szerint aránylag rám vagy másra volna rovandó s végkép megállapitandó, soha semmi változásnak s kivált fölemelésnek ne legyen kitéve; és

2) hogy közös kézfogásunk s vállvetésünk kellő látszatát s eredvényét is várhassuk okszerintileg.

Már a házi adó felének elvállalásában, mint proponálva volt az, s legalább mint kezdetkor fejledezett volna ki a dolog, hiába kerressük az érintett megnyugtatók egyikét vagy másikát, s pedig mert okvetlen naprul napra magasbra verték vala fel e cassát, s ekkép sem előttem, se senki más előtt soha nem lett volna ismeretes a ránk rótt, vagy inkább minden közgyülésben ránk róható, sőt okvetlen ránk rovandó teher, s aztán, mert illy eldarabolt s a t. s a t.!! manipulatiók után, a mellett hogy legalább egy darabig megnemszünő magunk közti háborunak legsuperlativebb kéjeit élveztük volna, valami nagyobb, közös és nemzeti eredvény helyett, áldozatink inkább csak némi localis érdekeket mozdítottak volna elő, sőt, tisztelet becsület de igazság is, tán egyedül némi sinecurák megalapitására szolgáltak volna, meg kell vallani, felette hasznos (!) talajul.

Harmadszor mondom, nehogy következetlenségrül vádoltassam, én, mi személyemet s körülményimet illeti, mind e mellett jobban szerettem volna a házi pénztár részéhez járulni, s pedig azon oknál fogva, mellyet már felhoztam, s mellyhez képest, mennyire én birok látni az események gyökérokaiba, semmi

nem hatott volna nemzeti s alkotványos létünkre olly elhatárzólag, t. i. olly biztosan élet, vagy olly elkerülhetlenül sir felé, minek bár egyikét bár másikát én dísztelen pangásunknak elibe teszem, mint azon kénytelenség, mellybe helyzé vala az értelmesb s tehetősb részt ezen uj rendszer, ugy szólván pro aris et focis s pedig nyilt háboruban viaskodni az énesek, rendbontók, herék és spoliatorok serege ellen, és vagy őket legyőzve kivívni elvégre az igazi rendnek s kivált a köztünk még soha tökéletesen fel nem fogott, vagy legalább elég féltékenységgel általján még soha nem gyakorlott, törvény iránti feltétlen engedelmességnek diadalát, vagy általuk legyőzetve, bucsut adván minden nemzeti s alkotványos szebb reménynek, legalább menedéket keresni a philosophiai resignatio csendes öblében, nehogy tantalusi kinok közt egészen el legyenek fecsérelve ez életnek még kisebbszerű minden örömei is.

Ámde illy koczkajátékra állitni üdülést vagy bukást — csakhogy így vagy amugy, de valamikép elvégre megszünjön végvonaglásához hasonló állapotunk — nem mindenkinek dolga, s bizonyosan nem a magyar többségé, mint ezt a legközelebbi események is untig mutatják; nem nem, ez a magyar többségnek nem dolga, s pedig mert része nem is sejti, milly szégyenteli állásban pangunk, része ellenben noha ezt sejti, még sem sováry magasb fok után; s igy miután nem elég csak egy uton kisérteni meg diadalt, de száz uton visszaverve, ha csak szikrája mutatkoznék is reménynek, még a százegyediken is uj elszántsággal kiállni hazafiui kötelesség, vajmi sok tétovázóra azonban általján véve csak felette kevés elszántat számithatni, s ekkép siker végett nem egyedül ezek, de főkép azok lényegéhez szükség némi politikai eljárást alkalmazni, én telekdíji eszmém szőnyegre hozatalával gondoltam e hazafiui kötelességnek tehetségem szerint legjobban megfelelhetni, s pedig mert tervem, mint a tisztelt olvasó tapasztalhatta, előlegesen s feltételileg foglalja magában azon két megnyugtatót, melly a házi pénztár részének felvállalási esetében legalább tettleg hiányzott volna, azt, hogy t. i. először mindenki az egész fizetési időszak lepergése alatt elhatározottan tudja, évenkint mennyit

fizet, és e mennyiség semmi esetre magasbra ne emeltethessék; s másodszor, hogy ezen uj teher után, uj haszon, uj kellem s uj disz is háramoljék közvetlen az egészre, s innen közvetve minden egyesre is.

Ezen, magában felette régi, de magyar politikának nyilvános mezejét tekintve, még is egészen uj eszmének szőnyegre hozatalával pedig azért, vagy inkább azon psychologiai okbul gondoltam most s éppen most állithatni legokszerintibben, és időhez legillőbben elé, mert a kiváltságos osztálynak felette nagy száma sőt tán többsége resteli, jóllehet különböző okbul, az adó megbuktát. S ugyan is a kötelességéber s jobb számitó fájlalja azért, mert de facto és akaratja ellen ki lett ezen esemény által azon lehetőségbül szoritva: hogy honának felemeléséhez, felvirágzásához tüstént közös erővel járulhasson; a hiú ellenben azért resteli, mert az adónak megbukta gyáva here szinébe állitja őt miden méltányosb előtt. S ekkép, miután hinni akarjuk: van még hazánkban szép mennyiségü kötelességéber s meglehetősen számitó hazafi, s e mellett fájdalom nemcsak hiszszük, de tökéletesen meg vagyunk győződve, mikép Magyarországban nincs nagyobb szellemi vis motrix, mint a ‚hiuság', nekünk legalább ezen okoknál fogva ugy látszik, hogy most s éppen most van ideje az adó dolgát ismét szőnyegre hozni, csakhogy más formákban; s pedig, mert ha fel akarjuk is tenni, hogy az éber és jó számitó hazafiak mostani mennyisége nemcsak nem csökken, sőt nő — mi mai felhőkön nyargalásink közt még kérdés — azért a megbukott ügyet saját erőnkkel, azaz minden külerő befolyása nélkül, bizony soha nem fogjuk siker felé fordíthatni, ha a kötelességébrek s jó számitók mellett nem használjuk a hiuk legióját is.

A szégyen érzése azonban kihül, ezt nem szabad felejteni, ugy hogy az, ki ma szégyenbül még minden jóra volna hajlandó, már holnap, mikor szégyenével ugy szólván megbarátkozott, mert hiszen azt sokan osztják, s igy hiedelme szerint a szégyennek csak egy kis töredéke jut rá, semmi legkisebbre sem vihető többé.

Az adó dolgát illetőleg körülbelül igy állunk. Én legalább

egyetlen egy kiváltságost sem ismerek, ki eddigelé elég szemtelen lett volna egyenesen állitni, hogy ő se utra, se iskolára, se kórházra, se semmire a világ hátán járulni nem akar, s hogy ő, tálalják az adó kérdését elibe bármilly formában, mindent repudiál s here akar maradni holtiglan. Nem, illyes szemtelen legalább az én utamban eddigelé még nem akadt, s merem állitni, hogy mint még ma állnak a dolgok, ha kerekedik is itt ott illyes minden szemérem nélküli gyáva, ki here lényegével még pajkoskodni is elég nyomorult lenne, mi tán meglehet, azért a nagy többség bizonyosan pirulna illy aljas színben jelenni meg a nagy világ itélőszéke előtt; s ez okbul, mint tapasztaljuk, általján véve mindenütt, hol megbukott az adó ügye, inkább hallatszik mentegetés, mintha megszégyenlette volna tettét a többség, mint fejlenék ki valami megátalkodott és szövetséges, semmihez se járulási makacsság. A köz teherbeni részvét kérdését tekintve senki sincs, vagy legalább igen kevés van most, ki még annak elve ellen is egyenesen felszólalni bátor volna, de minden szó, minden kifogás általján véve egyedül azon ‚mikép' és azon ‚hogyan', t. i. egyedül azon forma és modor ellen van irányozva, mellyben az agitáló párt az adót a magyar kiváltságos közönséggel bekapatni kivánta.

»Hogy mertek engem felkeresni, sőt előmbe állni, ti semmirekellők, kik az adó dolgát megbuktatni elég gyávák valátok, induljatok odébb, herékkel semmi dolgom.« Illy szavakkal fogadá csak kevéssel ezelőtt az adónak bizonyos őszinte barátja, az adó dolgát megrontó osztály bizonyos töredékét. Ámde mi lőn a válasz? E következő: »Uram, ki mondja azt, hogy mi ingyen kivánjuk élvezni a hon javait, s nem akarnánk annak szebb kifejtéséhez járulni? Ez egyenesen rágalom. Mi, igaz, nem akartuk s nem is fogjuk elvállalni a házi pénztár részét, mert tudja az ég, mennyire csigáznák azt fel bizonyos jó urak, lenne csak kezükben, akkor se hossza se vége nem lenne a fizetésnek, látszatja pedig semmi. De hogy mi minden adótul vonakodnánk, melly rendesen s igazságosan s változhatlannl volna ránk kivetve s mellynek haszna is mutatkoznék, azt nem állitottuk soha«.

Igen, csak kevéssel ezelőtt fordult elő ezen eset. S miután bátran állithatni, hogy most még ha nem is mindenütt, legalább felette sok helyt, hol megbukott az adó dolga, hasonlag illyféle mentegető themát pengetnek a buktatók, ugy hiszem nem hibázom, ha ujra erősitem, hogy most és éppen most van legjobb ideje az adó dolgát ismét szőnyegre hozni, s azt keresztül vinni, s pedig mert most még ugy szólván készületlenül rohanhatjuk meg az adózni nem akaró, de illyest megvallani szégyenlő s ekkép hátulsó kapucskákat kereső osztályt; midőn engedjünk nekik csak időt, s bizonyosan ugy elárkolják magokat, miben mindenkor nagy mesterek voltak, s ugy annyira megbarátkoznak en compagnie még olly szégyennel is, mellyet egyes el nem viselhetne, mikép aztán tudja az ég, ki töri meg sorukat.

Én szavuknak nem hiszek vakon, s azon mentegetési phrásisokban, mellyeket felhozék, sem látok csupa őszinteséget, de legalább is szintannyi sinórral sujtással kivarrt hátulsó ajtót. Ámde hagyján, ez mindegy, ragadjuk meg csak az illetőket rögtön szavuknál, ez a fő dolog. Az őszinte örülni fog rajta, a kaján pedig, ha fondor mesterségire nem nyer időt, hallgatni. S ennél több nem kell. Ugy hogy ha mind azok, kik legközelebbrül az adó dolga körül agitáltak, de ügyük nem sikerült, most ujra kiállnának a gátra, s pedig eszmém szerint, de őszintén hazafiui, minden irigy fondorkodás nélküli tiszta lelkesedéssel, s üdvemre hiszem, ha van még lélek nemzeti testünkben, szinte bizonyos volna a siker.

»Nem akartok fizetni a domesticába drága földiek? Igazságtok van. Ámde más uton, mint mondjátok, nem vonakodtok a fizetéstül, ha t. i. ismernétek a ‚mennyit', ez nem változhatnék, s hazafiságtok gyümölcsét is ‚várhatnátok' — felséges! Legyen ehhezképest kivánságtok szerint akár igy akár ugy, de minden esetre ‚valamikép' s a t. s a t.«

Tegyük fel, hogy most idővesztés nélkül minden vármegyében az illetők, kik kezeikbe vették honi ujjáalakulásunk vezérfonalait, mind egyszerre illy tactica után járnának el; s tegyük fel, hogy mint én kész vagyok illy ügyért letenni minden

antipathiát, minden személyességet, s közlegény sorba állni bárkinek vezérlete alatt, ugy több illy egyed fogna találkozni, ki szintígy cselekednék — s ezt feltenni tán szabad, mert hiszen ez nem volna egyéb, mint szoros hazafini kötelesség — tegyük ezt fel, s azt hiszem, ha nem szülne is őszinte együttmunkálásunk tökéletes egészségü magzatot, legalább számithatnánk olly ivadékra, melylyet idővel és kivált szent hazafiségi gonddal minden nyavalyáibul kivetkeztetni, s egykor nagyra, erősre s vajmi szépre lehetne nevelni, melly ivadék, nemzeti regeneratiónk kérdését illetőleg, ha azt gyakorlati szempontbul fogjuk fel, minden esetre mélyebb hatással volna, mint mind azon terv, mellynek kidolgozása körül annyi gonddal buzgalkodunk, melly tervek azonban pénzbeli elégséges alap nélkül soha életbe nem léphetnek.

E műtételre tehát, ismétlem, most van idő, vagy soha; legalább soha, mint én fogom fel, a siker annyi hihetőségével.

A vidini pasa által 1828-ban rutul visszaveretett Geismar orosz tábornok. Éjjel a vesztett csata után összehíja ez tanácsa fő embereit. »Mit legyünk, így mond, teendők? Visszavert ma minket hármas erő, sikon vagyunk, holnap nem állhatunk ellent. Vonuljunk tehát, mennyire lehet, ma még vissza, vagy üssünk még ez éjjel most rögtön a törökre. Ezt ő nem várja, s alkalmasint diadali ittasságban pihen, most van ennélfogva ideje helyre állítni a szerencsétlenül dült koczkát vagy soha. Gyáván hátravonuljunk-e tehát, életünket tán még néhány napra hosszabbítandók, vagy lelkesen előre, s így legalább becsületünket megmentve?« Igy ő. S a tanács ez utolsóban egyezett meg, s csak hamar futotta a tábort a megtámadás jelszava keresztül. Meg lőn rohanva és szétverve a török, s ez óta nemcsak az érintett háboruban, de maig napig sem mutatta képét e tájon többé.

A marengoi ütközettel mi jártunk így. Már miénk volt a diadali babér, mikor váratlanul s éppen azért, mert *váratlanul*, ismét kicsikarta azt kezeinkbül a meg nem tört lelkesedés.

Igy tünnek bizonyos pillanatok a világ eseményében néha fel, mellyeket meg nem ragadni szintolly veszteség, mint bizonyos kárt következtet bármilly ügy időelőtti szőnyegre hozatala.

Egyedül kellő pillanat megválasztása vezet sikerhez, S e tekintetben nem vonakodom ezennel ugyan még meg nem tört, de mély búba sülyedt kedélylyel kijelenteni, hogy mióta a P. Hirlap tünt fel egünkön, s egy egészen uj iskola alapját vetette meg, mellyet bátran nevezhetni a szétbontás iskolájának, azóta időt, helyt, körülményt összezavarva ,vagy olly éretleneket látunk szőnyegre hozva, miket legnagyobb veszély nélkül még most teljességgel nem assimilálhat magával nemzeti testünk, vagy elmulasztjuk megragadni az alkalmas időt, némi legsürgetőbbek s már tökéletesen megéretteknek tüsténti életbe léptetésére.

Némellyekben, hol csak lépten lépve kellene haladnunk, elragadtatunk; némellyekben viszont, mikben lehetetlen elég sebesen indulni, veszteg állunk sőt hátra megyünk. Valóban éppen ugy, mint rosz puskás, ugy kezeli nálunk nem egy »feltünő« politikai eljárását. Durr! El van hibázva. S miért? Mert két öllel a vad előtt surrant el a golyó. Durr! Ismét elhibázva. S miért? Mert most ismét két öllel maradt el az ón.

Isten tudja, így kezeljük mi a politikát most! Egyben másban megbocsáthatlanul szaporán, egyben másban viszont megbocsáthatlanul lassan.

Már az adó dolgát illetőleg, ma ugy állunk, mint állott Geismar 1828-ban a töröknek, avagy mint állott Napoleon 1800-ban hadainknak átellenében.

És ezért most, de rögtön most, mielőtt a fizetni egyáltaljában nem akaró herék szövetségre léphetnének s magukat elsánczolva, tudja az ég, milly ezer hátulsó kapukkal elláthatnák, most még meg lehetne fordítni a csata sikerét — én így vagyok meggyőződve — midőn peregjen le csak egyszer ezen alkalmas idő, s én legalább nagyon kételkedem, hogy m i m a g u n k s a j á t e r ő n k k e l — s e körül forog alkotványos

létünk és nemlétünk — olly hamar, vagy csak valaha is ki birhatnók víni az általjános adózásnak életre vagy halálra vezető elvét.

Geismar és Napoleon hadai azonban bizonyosan soha nem lettek volna képesek megfordítni a diadali koczkát, ha egy lélek egy akarat nem járja át s nem lelkesíti azok minden tagját, s annál kevesebbé, ha alakos sőt áruló lappang köztük.

Az alkalmas pillanat megragadása tehát magában még nem elég, de a mellette küzdők közti őszinteség is elmulhatlanul szükséges.

Van-e azonban mind azoknál illyes, kik az adó mellett szólottak fel? Bizony nem tudom. Ámde ezt, mennyire lehet, előbb hogysem agitatiohoz fogni tanácsos volna, ki kell kutatni, s azért méltóztassanak szólni. Az alatt pedig hadd folytassam tárgyalásomat.

Pest, december 7. 1843. (Jelenkor, 97. sz.)

XIX. Három viszonylag egymás által feltételezett mütételre osztám magamban fel, mint már több ízben érintém, adókörülti eljárásomat. Puszta tárgyalásra, agitatióra s végkép annak kijelelésére, hogy valljon mikre volna az egybegördült pénztehetség előlegesen s legczélszerűbben összepontosítandó.

Az első műtételre, bár fognék aztán a másodikra átmenni bár nem, mint szinte érintém, s most egyedűl könnyebb felvilágositás végett hozom ismét elő, minden föltétel nélkül határoztam el magamat, s pedig legfőkép azért, mert azon remény kecsegtetett, megvallom, hogy ha egyéb hasznot nem teendenék is, minden esetre legalább azon odiumot fognám elemezésem által némileg tán egy kissé enyhíteni, mellybe burkolá az adó kérdését a tulhév. Már mennyire volt e remény alapos és milly gyümölcse lesz, határozottan nem tudom; de ha mindenki felszólalna, kit a dolog illet, t. i. az ki fizetni volna kénytelen, s nem az, ki inkább csak a zavarbani halászat után sovárog, és ha tervem, mellyet korántsem fejtettem

még egészen ki, olly ismeretes volna is már, mint a Pesti Hirlapi terv: én legalább ugy vagyok meggyőződve, ha minden, kit a dolog illet, felszólalni, s magát valamire elhatározni volna kénytelen, igen nagy részben alkalmasint arra határozná el magát, hogy egyik tervhez sem áll, de ha lehet, valamelly hátulsó ajtón kisurran s éppen nem fizet; azon esetben azonban, ha már a két most érintett terv közt kellene választania, azt hiszem, bizonyosan inkább enyimhez állna a többség, mint a megbukotthoz. Én így vagyok meggyőződve; s valóban nagyon érdekes volna, ha nevet oda téve — mert illyes dolgokhoz nem illik anonymitási álorcza — jó nagy szám hallatná magát, hogy valljon a domestica részét kivánja-e inkább fizetni, s pedig az agitáló párt szellemében, vagy nem volna-e hajlandó inkább telekdíji eszmémet legalább in thesi pártolni.

Kérem is ennélfogva, álljanak az illetők elő, de mint mondám, nevet, s nem ál de igazi nevet, oda téve; mert másképen lehetetlen, a fizetőket a zavarban halászni akaróktul kikülönböztetni, mi azonban elmulhatlanul szükséges; mert hogy ezen utolsók serege jobban kedvelné a domestica tömkelegit, s e fölött igen nagy szám, kivált szájra és tollra nézve, s ekkép magának könnyen majoritást szerez, az, ugy gondoljuk, eléggé ismeretes.

Legyen ez egyébiránt bármikép, elég az, hogy az adókörülti első műtételre, annak tárgyalására t. i. minden feltétel nélkül határozám el magamat, minek következtében ‚Adó' és ‚Két garas' czím alatt a Jelenkorban ezen czikken kivül már 25 darabot is terjeszték a magyar közönség elé s alkalmasint hárommal négygyel, sőt lehet tán még többel is fogom pótlani e munkát.

A második műtételt, a dolog életbeléptetési kérdését azonban, mint már részletesebben adám elő, legfőkép attul véltem felfüggesztendőnek vagy inkább feltételezendőnek, hogy valljon eszmém fölött mikép fogna nyilatkozni rendes organuma vagy más mód által a haladó párt par préférence és par excellence; úgy hogy ha akadályoztatólag, akkor ez alkalommal simpliciter leteendném azt; ha ellenben méltányolva, akkor,

feltéve: egészségem egészen meg nem bomlik, s nem jő valami előre nem látott de meggyőzhetlen akadály közbe, alkalmasint mindent, mi constitutionalis becsülettel egybefér s csekély tehetségemet föl nem mulja, elkövetendenék, miszerint életbe lépjen az ügy.

Eljárásom lépcsőzetit a szőnyegen fekvő kérdésben igy jeleltem ki magamnak. És az, ki csak féligmeddig ismeri is Magyarországban a dolgok mai fekvését, ugy hiszem, kénytelen lesz megvallani, hogy, mi a két első műtétel körülti eljárást illeti, nem választhattam vala gyakorlatibb utat, mint azt t. i., hogy legelsőben is egyedül tárgyalni fognám az adó kérdését, s azzal csak azon esetben és csak akkor lépni az agitatio mezejére, mikor tökéletes, vagy legalább némilegi bizonyosságot fogtam volna arrul nyerni, hogy a P. Hirlap párt azt nemcsak akadályozni nem, sőt inkább elősegítni fogná; midőn ellenkező esetben további érlelésnek hagyván azt át, ez alkalommal egyenesen leteendeném az egészet.

Én az utolsó czikkben előroltak szerint a mostani pillanatot tartom legkedvezőbbnek, az adó kérdése elvét, nem tudnám elhatározottan és szorosan igérni, milly formában, de minden esetre ‚valamellyesben' keresztül vinni s életbe léptetni. Nem mondom — s értsük egymást — hogy okvetlen keresztül menend, életbe lépend az. Távul ettül, mert megbukása sokkal hihetőbb. S ugyanis, minthogy vesztett csatát, s kivált Magyarországban vesztett adócsatát helyreállítni sokkal bajosb, sokkal sulyosb, mint szűz haddal valami más ügy körül vívni ki diadalt. Én csak azt mondom: ma kedvezőbb a pillanat mint holnap, holnap pedig kedvezőbb mint holnapután, s igy folyvást; ugy hogy minél továbbra halasztjuk a dolgot, annál nehezebb, annál kétesb lesz annak sikere, s pedig nemcsak azért, mint fentebb mondám, mert most némileg még resteli az adót megbuktató kiváltságos rész, hogy utolsó tette annyi előtt gyáva here szinébe állitja őt, min azonban vajmi hamar nem fog pirulni többé, hanem azon okbul is veszélyes az adó kérdésének eldöntési kisérletét utóbbra halasztani, mert politikai lázban vagyunk, melly azonban nem érte még el acmejét,

de okvetlen elérendi, s ekkép ma egyet s mást csendes uton s saját magunk által még életbe léptethetnénk, mit később, mikor egyszer tökéletes zavarba fogtak keveredni az eszmék — milly lét felé, ne csaljuk magunkat, gyors léptekkel indulunk — se békés se constitutionalis uton, azaz saját magunk által nem leszünk életbe léptetni többé képesek. S mik közt az adó kérdése legelső helyet foglal.

Hogy adót fizetni fogunk, s pedig rövid idő munlva, az előttem axiomai világosságban áll. A különbség csak az, hogy vagy mi magunk fogjuk azt kényünk kedvünk s erőnk szerint vállunkra venni, s hazánk előmeneteli csatornáiba fektetni, vagy idegen hatalom fogja e műtételt kénye kedve szerint s tán erőnket haladólag végbevinni; a rendesen lefizetett adónak nyugtatóján kivül pedig tán mit sem fektetni a honba. Egyiknek vagy másiknak reggele elkerülhetlenül s tán szaporábban mint gondolnók, ránk virad, errül legyünk bizonyosak.

Constitutionalis féltékenység, psychologiai felfogás, nemkülönben körülményinknek, az időnek, s minket környező politikai csillagzatoknak jelen állása, engem ennélfogva egyiránt, s mondhatom, majd ellenállhatlanul késztenek arra: »hadd állnék tüstént ki az agitatio mezejére, mindent elkövetendő, mit megtörött ugyan, de azért még egészen meg nem tört kedélyem csak mivelhet, hogy mielőtt késő volna, s ezt más hatalom fogná eszközleni, mi magunk vigyük végbe azt, mi a constitutionalis lét legmélyebb talpköveihez tartozik, azt t. i. hogy mi magunk, minden külhatalom beleavatkozása nélkül, víjuk ki a köz terhekbeni általjános részvét diadalát, s melly diadal kivivása nélkül, bármikép iparkodjunk is prókátori phrasisokkal s hetyke szemfényvesztésekkel födözgetni ebbeli szégyeninket, azért Isten és minden méltányosb előtt bizony csak barbar nép vagyunk, melly legföljebb szánakozást érdemel, s korántsem polgárosodott nemzet, mellynek az emberiség díszfüzérében volna helyt foglalni szabad«.

Minden tekintetet félre téve, én tehát inkább ma szeretnék az eszmém körülti agitatio mezejére állni, mint holnap, s pedig mert, mint mondám, s még ezerszer kész volnék mondani, mert

honunk investitionalis kérdése előttem legelső, s aztán, mert ha van még idő e fontos kérdést constitutionalis uton eldönteni, az most van, de csakhamar tán nem lesz többé.

S valóban annyira sürget engem valami belső érzelem, de egy napot se veszteni, s egész tehetségem sulyát vetni mérlegbe, ha az ott végkép meg is törnék, csakhogy, mielőtt késő volna, életbe segéljem léptetni az adó ügyét, mikép valósággal felette nehezen birom követni itélő-tehetségem tanácsát, melly a P. Hirlapi párt eszmém fölötti véleményének kipuhatolását javasolja előrebocsátandónak, mielőtt az agitatio fanyar, s kivált e kérdésben olly sulyos műtételéhez fognom volna józan.

Életem legjobb részét, mennyire velőm és inaim birták, hazánk szolgálatára költém. Néha ugy sejtem, mintha hátramaradt napjaim száma már felette csekély volna, s akkor kimondhatlan fájdalom tölti el lelkemet. S tudja az ég, nem azért, mintha belészerettem volna ez életbe. Oh nem! Mert hiszen mi a magyarnak élete, kiben csak egy kissé is nagyobb a lélek, mint volna nehéz az agyag? Bizony aligha több, mint »kétes remény« s tán ennyi sem. Nem élethezi vonzalom epeszti tehát keblemet, valóban nem, hanem egyedül azért sülyed kedélyem néha legmélyebb búba, ha jövő napjaim sorát már felette rövidnek sejtem, mert hátratekintve leélt napjaimra, lehetetlen a körül ámitani magamat, hogy e közben annak de csak század része sem lépett életbe, és ez is csak felszínleg, mi olly bájteli álmakba ringatá honszeretettül ittas keblemet, s hogy ekkép, ha nem volna időm többé némi maradandóbbak sark-megvetéséhez járulhatni, földi pályám, legtisztább szándékom s nem csekély fáradalmim daczára valójában szinte minden haszon nélkül, egyedül önámitásokban fogott volna peregni le.

Fenmaradt erőmet ej be örömest bocsátnám ez okbul s feltétlenül áruba, csakhogy vérünk jövendőjét elvégre egy közös nemzeti alapra állitni én is segitsem elé. Melly alapot azonban ne keressük felhőkben, vagy éppen felcsigázott ábrándinkban, mert közel fekszik az hozzánk, s nem egyéb, mint ‚közterhekbeni általjános részvét'. Ugy hogy ha éltem utolsó pillanatában azon képpel kecsegtethetném a halál karjaibul kibontakozó

lelkemet, hogy én is küzdöttem és sikerrel küzdöttem azon elvért, melly a magyart szánakozást érdemlő népbül dicsteljes nemzetté fogná emelhetni; oh akkor megbarátkozva embersorsommal, hálát fognék rebegni, hogy a nagy természetbül öntudatra lépni, habár csak rövid időre, annyi gyötrelmek közt s olly felette csekély erővel, én in engedtettem.

Ennyi sulyt, s valóban nem kevesebbet, tulajdonitok a kérdésben levő ügy diadalának!

Mind ezek daczára azonban, noha a közterhekbeni részvét kérdését legsürgetőbbnek tartom s annak keresztülvitelére a mai időt gondolom legalkalmasbnak, és semmire sem vágynám tehetségemet olly örömest gyakorlani s egybepontosítni, mint éppen erre, még is le fogom tenni az egész ügyet, s körülötte de legkisebbé sem agitálni, legalább bizonyos időig, vagy alkalmasint soha többé nem, ha még azon párt, mellynek organuma a P. Hirlap, sem segitendi azt elő, sőt tán még akadályoztatandná, s ugyanis: mert mint XVII-ik czikkemben érintém, nem szeretek apály- és dagálylyal szemközt vitorlázni, mikor az előmenet lehetetlen, a visszanyomatás ellenben bizonyos; ha pedig az adó kérdése körül, mellynek annyi ellensége s legfeljebb némi hanyag barátja van, agitálnék, mikor még azon párt is ellenzené azt, melly olly nagy erőt forditott annak kivivására, akkor valóban szél és dagály ellen hiában fáradnék, sőt még hátrább esném az ügygyel, mint az ma áll, s mellynek kiküzdése aztán, mint kétszer elesettnek, még sulyosb lenne, vagy éppen egészen lehetetlenné válnék. Ezt azonban nem akarom. Ugy hogy ha diadalra, vagy legalább némi előmenetre segítni nem birom az adó kérdését, azt semmi esetre hátrább lökni, sőt tán egészen megsemmisítni nem vágyom.

A conservativ osztálynak nem egy tulzója botránynyal fogja olvasni e sorokat tudom, hogy én a P. Hirlapi pártnak, mellyel háboruban voltam, vagyok, s tán utóbb is lenni fogok, annyi sulyt tulajdonitok, mikép eljárásomat ugy szólván jó kedvétül s gratiajától tételezem föl. Miután czélom azonban távulrul sem ujhuzás, vagy megnemszünő háború, de ennél valami sokkal magasb, én minden szenvedélyt magamban

elnyomva, bárkivel is szivesen lépek egyességre, ki honunk javát, vérünk diszét előmozdítni képes és hajlandó is. Honnét aztán e czélnak elérésére, mennyire én gondolom ezen eljárást gyakorlatinak, valamint a kormányt hiszem mindenek előtt utilisálandónak, ugy honunk legkisebb tehetség-töredékét is, melly jót akar s elő is mozdíthat, fitymálva félre vetni, valóban bűnnek tartom.

Én tökéletesen meg vagyok arrul győződve, hogy a P. Hirlapi párt s kivált annak organuma, lehető legnagyobb veszély felé inditá nemzeti s alkotványos létünket, mert éretlen tulhajtása által legnagyobb visszahatást bőszitett vérünk és alkotványunk ellen fel. — Még csak kezdetén vagyunk a szomoru drámának s már is mutatkoznak symptomái egy tökéletes zavarbai indulásnak, mellyben ha nem ütend alkotványunk s kivált nemzetiségünk végórája, alkalmasint egyedül a nagy isteneknek közvetlen müve lesz. S mind e mellett, noha vérző szivvel tapasztalom, mennyire dul a P. Hirlapi iskola tanaitul felbőszítve szerencsétlen vérünk ismét belseiben, nem vonakodom e sorok által mind a P. Hirlap szerkesztőjét személyesen, mind azokat, kik pártjához tartoznak, vagy legalább a közvélemény szerint ahhoz számittatnak, hazafiui érzéssel felhívni: ‚pártolják ügyemet', vagy inkább ‚ügyünket', sőt még jobban mondva, ‚honunk legérdekesb ügyét'; vagy lépjenek ellenem loyalis őszinteséggel ki, s megmutatván, hogy tervem nem olly sürgető, nem olly életbevágó, mint erősitem, s minden esetre ki nem vihető, álljanak az élet gyakorlati mezején valami helyesbbel elő. A nyájas olvasó pedig, s kivált az, ki idejének még zsenge korát éli s ekkép alkalmasint még sokat fog későbbi időkben tapasztalni, mikor mi régiebbek semmi esetre nem leszünk többé, a nyájas olvasó emlékezzék meg e sorokra, mellyek által egy felcsigázott lázas állapotbul, mellybe mind inkább belé fog bonyolódni szerencsétlen hazánk, a gyakorlati cselekvés mezejére kivántam idézni mind azon tehetséget, melly most jobbadán alap nélküli theoriákra, s egymás elleni szemrehányásokra fecséreltetik el; akkor, ha meg fog emlékezni e sorokra, alkalmasint átlátandja, s bár ne legyen késő, hogy kár volt sza-

vaimra nem hallgatni, s kivált kár: eszmém életbe léptetésére minden erőket egybe nem pontositni, mig erre még idő volt, minthogy ha nem lépünk rögtön a cselekvés mezejére, mellyre azonban pénz és sok pénz nélkül inkább csak rontólag léphetünk, mint épitőleg, lehetetlen, mikép mind azon erők, mellyek most honunkban naprul napra erősebben fejledeznek, és józan logika szerint irányozva s kezelve valódi csudákat mivelhetnének, elvégre olly lázas állapotra ne fajuljanak, mihezképest aztán rend és béke talán egyedül nemzetiségünk és szabadságunk csorbitásával, sőt ezeknek tán tökéletes feláldozásával fogjon lenni ismét megvásárolható.

Minden nap, s minden bármilly csekély tehetség, melly a kérdésben levő ügy közelebb vitelére nem használtatik, ehhezképest legsajnosb veszteség. Legsajnosb pedig azért, ismétlem, mert ha van még valami, mi azon lázas állapotot, mellyben nem egy hazánkfia szinte kettétörésre hajtja nemzeti és alkotványos létünket, a politika gyakorlati mezejére volna még forditni képes, az valóban nem egyéb, mint minélelőbbi megnyitása egy olly kincsforrásnak, mellyből bőven lehetne merítni mind azok életbe léptetésére, mik most tantalusi kinok közt jelennek meg a buzgóbbaknak, kivált a fiatalságnak hont bálványzó, de nem átallom mondani, nyavalyás álmaiban.

Illy kincsforrást azonban egyedül eszmémnek, vagy azzal hasonlónak életbe léptetése által nyithatni meg.

Nyilatkozzanak tehát a P. Hirlapi párt tagjai, ismételve és hazafiui érzéssel szólitom fel erre őket, eszmém mellett, vagy eszmém ellen. Mikép aztán bátran és jó kedvvel hadd gyakoroljam hátramaradt csekély tehetségemet az agitatio mezején, vagy legalább nyugodt kedélylyel s elszánással kisebb körben vihessek egy egy téglát hazai felépülésünkre.

Hallgatást azonban, noha azt tartja a példabeszéd: ‚qui tacet consentire videtur', én éppen ellenkező értelemben fogok venni, mert némi oldalrul megvallom egy kis irott biztositást hinnék a józanság tana szerint előlegesen bevárandónak, mielőtt az agitatio mezejére kiállni eltökélhetném magamat, mellyen aztán mit mivelnék, az én dolgom.

Én ennélfogva, mi telekdíji eszmémet illeti, egyenesen a P. Hirlapi párt kezében vagyok s annak tetszése szerint fogok tenni, ezennel kijelentem, ugy hogy ha e pártnak mindnyája vagy többsége azt nyilványitja, hadd állnék ki az agitatio mezejére, hol őszinte pártolására számithatnék, akkor, ha erőm egészen meg nem törik, tüstint kellő mozgásba teszem magamat; ha ellenben az érintett pártnak mindnyája vagy többsége eszmém ellen nyilatkozik, vagy hallgat, akkor keresztet vetvén ez ügyre, mennyire birom, más hazai növények öntözgetésére s ápolására fogom forditni hátralevő napjaim sorát.

Esedezem ennélfogva, ha nem is hosszas tárgyalásokért, legalább néhány őszinte sorért.

Addig is azonban elő szándékolom adni még közlendő s a Jelenkor organuma által e jelen évben bevégzendő ‚Két garas' czimű czikkekben:

1) Miért hiszem a telekdíj körülti eszmémet illető harmadik műtételt, t. i. az egybe gördült pénztehetség mirefordítását csak akkor venni tanácskozás alá és határozni el, mikor már egyszer meg van nyitva az általam tervezett bő kincsforrás.

2) Mit tartok Morion, és a magát még nem nevezte magnásnak, telekdíji eszmémet érintő észrevételeirül, és hogy

3) Tulajdonkép s egy kissé határozottabban mi körül, vagy inkább: minek elérése végett kivánnék az agitatio mezejére lépni.

Pest, december 10. 1843. (Jelenkor, 98. sz.)

XX. Telekdíji eszmémmel sokan barátkoztak meg, mint hitelesen jött értésemre, kiktül illyest legkevesebbé vártam volna. Többek közt például bizonyos foldesur, ki különösen nagy terjedelmeket bir s kinek nyakába tervem ekkép szép sulyt akasztana. Istenem — mondám, mikor ennek tudomásához jöttem, kéjelragadtatással magamban — bizony ‚él magyar, áll Buda még'; mert hiszen mikép lehetne máskép, ha tiszta honszeretetbül nem, hogy olly ur, kit felhozék, s ki eddigelé

egyenesen nem fizet semmit, s e mellett igen szereti a pénzt, annyi vonzalommal sőt udvarisággal viselhetetnék olly terv iránt, melly után annyit volna köteles fizetni.

Ámde csalódtam, mert a honszeretet köntösében fénylő rejtély alatt legalább is volt annyi számitási tehetség, mint bármi egyébb; mert a felhozott, átlátván hogy ránk kiváltságosakra nézve a nemfizetési állapot ezentul ugy is minden esetre csak pillanati lehetne, inkább ma volna valami közfizetéshez járulni kész, mint holnap. S pedig, azért inkább ma mint holnap — s itt különös vigyázatért esedezem — mert ma még olly körülmények közt vagyunk, mellyekben teendő fizetésinket tekintve még kezeinkben tarthatjuk a ‚mennyit' és a ‚czélt,' midőn nem egy szerencsétlen politikai experimentumink következtében mind az egyik mind a másik tán már holnap ki fogott esni azokbul.

És e dolgot, ha sikerét kivánjuk, valóban illy szempontbul kell fogni fel, t. i. a józan számitás alapjaira kell állitni azt; mert mindaddig míg egyedül vagy legfőkép, honszeretetre, enthusiasmusra akarjuk rakni illyféle épitvényinket s ekkép mindig, vagy jobbadán ezek gerjesztésére s feltüzelésére pontositjuk össze tehetségeinket, s érzelmekkel gondoljuk kivíhatni a csatát, mindaddig bizony nem viszünk ki s nem léptetünk életbe sokat vagy tartóst, de legfeljebb pillanatig ragyogót, minthogy minden szerelem, és ekkép a honszerelem is, bármilly tisztéletre méltó legyen is egyébiránt, nem ritkán fajul lázra és tökéletes vakságra, s ekkép néha ellenállhatlanul téved a legnagyobb aberratiókba; az enthusiasmus ellenben előbb utóbb, de bizonyosan kihül, és annál szaporábban, minél nagyobb volt. Mikép, ha van egyszer valahol előmeneti akarat, mint hála az ég! nálunk magyaroknál már egészen kifejlett e vágy, egyedül jól egybeillesztett számok vezethetnek nagyobbszerű és tartósb eredvényekhez, mert a kétszer kettő négy sem nem változik, sem el nem ragad, sem ki nem hül.

A magyarnak általján véve azt vetik szemére, hogy egyedül ‚szalma-tűzként' lobban fel, cserfaként azonban soha nem ég. S nyuljunk kebleinkbe, nem ugy van-e? Bizony nem

tagadhatjuk. Ámde mi oka ennek? Sokan, sőt tudtomra mindnyájan, kik errül itélnek, azt hiszik: egyedül keleti gyorsabb vérünk, egyedül természetünkbe szőtt nyughatlanságunk okozza ezt. Én azonban másutt keresem e tulajdonnak kutfejét, abban t. i. — és itt kérem figyelmezzünk — hogy eddigelé a magyarnak vezetői jobbára sőt kirekesztőleg, mindig a nemzet enthusiasmusára appelláltak, számitási tehetségét ellenben soha nem iparkodtak kellőleg ébreszteni, rectificálni, és azt tervük alapjául használni, honnét aztán természet szerint többnél több láng és füst, s ebből támadó hamu vevé okszerinti eredetét, de annál kevesebb ‚életmeleg' fejledezett, melly igazi és tartós egészségre emelhette volna nemzeti testünket. S ugyanis, ha valaki álmakat ébreszt, vágyakat gerjeszt, mellyek szédítnek, ittas elragadtatásra hevítnek, mellyek azonban egyedül álmak s el nem érhető vágyak, természetes, hogy illyes, ha eleintén enthusiasmust, sőt lehető legnagyobb elragadtatást szül is, csak vajmi hamar fogja mind azokat a legnagyobb hévbül jégfagyba sülyeszteni, kik reméllettek sőt hittek, de kijátszva, megcsalatva érzik magukat.

Éppen nem a magyar vér és természet nyughatlanságában rejlik ennélfogva a ‚szalma-tűzi' qualitás, de szapora fellobbanása s éppen olly szapora kihülése, eddigi vezetőinek — t. i. azon vezetőinek, kikre hallgatott — míve, kik vagy érzelgő felszinüségüknél s könnyen pityergő vénasszonyiságuknál fogva, vagy tudván, hogy önczélaikra könnyebben használhatják a nagy tömegeket, ha érzéseihez folyamodnak, mint ha itélő-tehetségét fárasztanák, jobbadán fényes képeket, tündöklő légvárakat, s efféle ámitási szereket raktak elibe. valami nem olly ízletes, de annál táplálóbb s nedve vérbe erősebben menő eledel helyett.

Tartós meleget csak siker szül, midőn a megbomlott remény okvetlen fagyaszt; ugy hogy ha szapora szalmatűz helyett valami állandós cserfa-tűzre akarjuk elvégre hevítni a magyarnak kiállitó tehetségét, mutassunk neki álmak s szemfényvesztések helyett valahára már realitást, s bizony mondom, olly állhatatos férfiuság fog a lepergett kuruczi fellobbanások,

és a mai franczhoni (?) majmolások helyibe nemzetünkben kifejlődni, mint a világ bármilly népében s pedig azon kétségbe nem vehető okbul, mert vérünknek, fajtánknak reménye, kedélye, magában bizása eddig meg nem tört, mi szebb jövendőjének legbiztosb kezese, mivel ha eddig meg nem tört magában bizása, miután szinte mai napig egész léte de szinte egy pillanatig sem volt egyéh, mint szakadatlan lánczolata nemzetiségén és szabadságán mások vagy önmaga által ejtett sebeknek s megnemszünő kijátszatásoknak, oh akkor tagadhatlanul olly kifejthetési erőt rejt magában, melly ha csak egy kis ápolást nyer, vagy legalább nem akadályoztatik, legdicsőbb eredvényeket fog szülni okvetlen.

Hol illy zománcz födi számosnak keblét, ott nem lehetetlen sőt nem nehéz, szalma-láng helyett könnyen el nem alvó tüzet ébreszteni s táplálni.

Lökje magától a magyar a handabandát s mindenek előtt a handabandázókat, kik annyit szólnak és még is olly keveset mondanak, s kiknek már annyiszor vala szánakozásra méltó áldozatja, lökje ezeket magától, és ‚számitson', valamint a felhozott telekdíji eszmémet, jó számitásbul pártoló földesur: és meglássa, rövid idő mulva jó számitással de mód nélkül előbbre haladand, mint fog érzelmi komediák eljátszása s lázitó beszédek elszónoklása által nagy előrelépéseket tenni.

Telekdíji eszmémet, vagy annak valami hasonnemüét például éppen nem féltem, ha számitási mezőre vitetik az, midőn körülte enthusiasmust gerjeszteni akarás alkalmasint sőt bizonyosan annak megbuktatására vezetne. S pedig mert a szám egyenesen azt állitja elénkbe, hogy a világ mai körülményei közt elkerülhetlenül s igen rövid idő mulva felette sokat, s alkalmasint nem saját hasznunkra fogunk fizetni, ha nines elég eszünk, ma legalább valamicskét költenünk minhasznunkra, s hogy ehhezképest, bármilly idegenen, nehezen, sőt keserűn esnék is, ha más okbul nem, csak azért is kellene járulnunk valamikép honunk investitiojához, s pedig hova hamarább, miszerint a nagyobb, s nem annyira nekünk használó, de okvetlen ránk rovandó contingenstül menekedjünk meg. Az

enthusiasmus ellenben, melly mai nap mind azon szépen hangzó phrasisok által gerjesztethetik és hozathatik mozgásba leginkább, sőt tán már egyedül, mellyek az emberi nem egyenlőségi themája és a nép souverenitása körül keringnek, ugy megijesztené s annyira idegenitené el eszmémtül mind azokat, kiket tulajdonkép illet a dolog — t. i. kik fizetnének — hogy általuk egyenesen vagy mellékesen, de bizonyára meg fogna gyilkoltatni az ügy; s pedig, mert mi tagadás benne, az illetőknél a szám illyes esetekben azt mutatja, hogy Magyarország mai fejletlen állapotja közt, a népsouverenitás pártolása, mikép az életbe lépjen, nemcsak nem argumentum valami fizetésre, de éppen ellenkezőleg, felette erős argumentum a nemfizetésre, vagy inkább: lehető legnagyobb argumentum bármilly nagy fizetésekre, csakhogy a nép, s kivált a nemzet sepredéke, melly annyiszor ruházza a nép nevét magára, most rögtön legalább, mielőtt némi előzvények nem léptek életbe, s azon szellemben, mint azt ma nálunk nem egy apostol ohajtaná vagy legalább predikálja, mindenek fölibe ne kerekedjék.

Az egek ura óvja telekdíji eszmémet ennélfogva minden enthusiasmustul s engedje, hogy az egyedül a számitás körei közt forogjon, s bizonyos vagyok, megnyilik számunkra csakhamar olly kincsfő, melly álom és ábránd helyett valahára realitással fogja megvigasztalni az egy kissé nagyobb sikerért bármiben is hiába szomjazó, s ezért némileg már annyira kétségbeeső magyart, hogy bizony vérünk nem egyike, alkotványt és nemzetiséget megmenteni kivánván, olly kevés józansággal s lélekjelenettel cselekszik, mint vízbe fuladó, ki sem a közel fekvő partot, sem az érette evező csónakot nem látja többé, de e helyett szalmaszálak s fényes buborékok után kapkod, sőt a mentésére sietőt magával vonja le a sötét mélybe.

A siker egyik legfőbb feltételéhez azonban, mihezképest olly kincsforrást valósággal meg is nyissunk mint a millyen után én sovárgok, s mellybül nagyobbszerűek életbe léptetésére aztán bőven lehetne merítni, az én felfogásom szerint, mint érintém, az is tartozik, hogy az egybegördülendő pénz mireforditása körül csak akkor lépjünk egyességre, mikor már meg

lesz nyitva a kérdésben levő kincsforrás, s ehhezképest most, midőn az még nincs megnyitva, ám ereszkedjünk előleges tanácskozásokba, nem bánom, de istenért ne törekedjünk viszonylagi terveinket egymásra eröltetni, mert máskép bizony csukva marad e kincsforrás. S ím ezen pontnál válik el azon ut, mellyhez képest felette sokan, s többek közt a felhozott, fizetésre olly hajlandó földesur is, azt hiszik czélszerűbb eljárásnak, ha mindenek előtt kitüzetnék bizonyos tárgy, és csak illyesnek kitűzése után nyittatnék meg annak életbe léptetésére valami kincs-forrás, midőn én éppen ellenkezőleg viszont azt hiszem czélhoz vezetőbbnek, vagy tulajdonkép: egyedül czélhozvezetőnek, ha a pénzek mirefordítási műtétele, mellyet én az eddig elősoroltak szerint telekdíji eljárásom harmadik műtételéül jeleltem ki, csak akkorra marad, mikor már ki lesz nyitva egy bő kincsforrás.

Én sokszor vádoltatám, hogy azok sorába tartoznám, kik különczködési viszketegbül, paradoxok előgörditésében s azok makacs védelmezésében lelik legnagyobb gyönyörüket; illyesrül pedig azért vádoltatám, mert igaz, nem mindig jártam Magyarország mind azon poros és sáros utain, mellyeket szokás s régi előitéletek péczéztek ki, ámde hogy illyest különczködési szeszbül tevék-e s teszek-e, vagy nem-e inkább jobb számitásbul, s mert sem fent sem alant nem függök, de egyedül saját magamtul, ennek eldöntése nem az én dolgom, de másoké s némileg tán egyedül az időé, s azért hallgatván némi, sokak előtt tán különczködő színben mutatkozó utaimrul, hadd szorítsam okoskodásomat ez alkalommal annak megmutatására, hogy éppen nem valami paradoxon utáni vadászat kedveért, de egyenesen psychologiai s a gyakorlati élet mezején felszedegetett okok miatt hiszem e jelen esetben azon megforditottnak látszó eljárást logikaibbnak s czélszerübbnek, mellyet én tüzék ki, azt t. i. hogy valami kincstár megnyitása legyen első, s csak aztán határoztassék meg a mirefordítás, mint volna czélra vezető és sikert szülő azon ut, mellyhez képest sokak, sőt alkalmasint legtöbbek nézete szerint, valami tárgy kitüzésében kellene előlegesen megegyezni, és csak aztán, mikor ebben már

egyszer meglett az egyezés (?!?) lenne a pénz-forrás a szükséghez mérve felkeresendő s felnyitandó. S most nézzük:

»Valami tárgyat tüzzünk ki előlegesen« — így szólnak a bevett (!) logika utániak, s nem ritkán nagy pathossal még azt is ragasztják hozzá: »csak a fiut ne az atya előtt«. S igaz, ez igen okszerintinek látszik lenni, ámde körülményink közt valóban csak látszik, mert Magyarországban annyi a szétágzó elem, olly nagy szám kottyan mindenbe, s annyi szakács főz egy egy rosz levesen, mellybül aztán még sem lesz semmi, mikép valódi önámitás volna azt hinni, vagy csak remélleni is, hogy tettleg bármit is keresztül lehessen vinni, mit valami nagyobbszerünek, életbevágóbbnak, szóval: mit valami nemzetinek czimével volna de csak legtávulabbrul is nevezni szabad. Még kicsinyekben is, mint országunk nyomorult képe untig, sőt valóban mennyekbe kiáltólag bizonyítja, csak vajmi ritkán s inkább kivételként tudtunk megegyezni, kivált ha pénz forgott fen; mikép gondolhatjuk tehát, hogy valami nagyobbszerűben tudnánk megegyezni, minek életbe léptetésére milliók kivántatnak? Oh ne csaljuk magunkat, soha semmiben nem fogunk megegyezni, és megmarad, legalább részünkrül minden, in statu quo; s pedig mert habár az egész ország egyetemes lakosábul márul holnapra mintegy bűbáj által csupa egysoronálló válnék is, azért ha fractiora jönne bármi, mindig fogna egy ellen kettő, három, sőt négy is lenni, ki azt hátráltatni s kijátszani fogná, mit azon egy életbe léptetni akar. Hozzunk csak valamit szőnyegre, mi Magyarország éjszaki részét emelné, de sok pénzbe kerülne, s ne kételkedjünk, ellene fog szegülni kelet, dél és nyugot; javasoljunk ellenben valamit Magyarország déli részének felvirágoztatására, mire azonban a többi résznek is kellene segitőleg járulni, s akkor ismét legyünk bizonyosak, kelettel, nyugottal, éjszak fogja állni a déli előmenetel utját.

A hány fő, annyi irány, annyi terv! Ez így áll, s ekkép, ha van még mód, annyi hiuság s kolomposi vágy, és olly felette kevés magát szívesen alárendelő szerénység közt, mint a menynyi honosinkat jellemzi, vagy inkább bélyegzi, valami ollyast életbe léptetni, mi nem volna csupán rideg elv, vagy ingyen

járó politikai experimentum, de egyedül valamellyes áldozattal lenne megvásárolható, ha van még mód mondom, illyesmit, minek egy kissé nagyobbszerű látszata is lenne, köz megegyezés utján életbe léptetni, az csak ugy sikerülhet, ha nem tüzetik ki az eddigi szokás szerint előlegesen bizonyos tárgy, de egészen megfordítva, t. i. az én logikám szerint mindenek előtt valami kutforrás megnyitására pontosittatnak össze minden erők.

Valamint mindenütt, ugy Magyarországban is tervvel járó s terv nélküli egyedek vannak, azon különbséggel mindazáltal, hogy tán nincs ország a világon, hol aránylag annyi tervező és inditványozó, s annyira szétágzó és tarka barka tervező és inditványozó volna, mint most hazánkban, mihez még az is járul, hogy szinte sehol nem szól olly nagy szám, és olly készületlen s tudatlan szám minden tervhez, minden inditványhoz, mint éppen megint drága honunkban; honnét aztán az, ki valami tárgy előleges kitüzésével áll elé, t. i. ki a bevett logika szerint procedál, természet szerint egyenesen Paris perpatvar-almáját veti a tervezők serege közé, s köztük ugy szólván háborut indít, mert mindenki terve mellett harczolni hajlandó midőn ha van valami, mi mind azon tervezőt, inditványozót, belé szólót, s mindenrül itélőt, mellyekkel honunk olly dús, némi egyességre s együttmunkálásra birhatná, nem egyéb, min az én logikám szerinti eljárás, az t. i. hogy ne bizonyos tárgy tüzessék előlegesen ki, de mindenek előtt valami kincsforrás kinyitása vétessék munkába, minthogy egyedül illy procedura által lehet, ha lehet, mind azon tervező, inditványozó, hozzá szóló, s itélő tehetséget, melly Magyarországban létezik, s melly ezen psychologiai eljárás nélkül okvetlen csak egymás elleni vitában emésztené fel magát, némileg egy czél felé irányoztatni, s valamellyes együttmunkálásra birni. S pedig mert azon remény fokában, hogy majd az ő eszméje fog annak idején előlegesen lépni életbe, többé kevesebbé minden tervező hajlandóbb lesz tervező bajtársival valami kincsforrás megnyitásában, mellybül mindegyik merithetni reméll, kezet fogni, vállat vetni, mint volna hihető, hogy eddigi eljárásunk szerint, mikor terv

terv ellen van állitva, s minden tervező ugy szólván legnagyobb ellenségét látja minden más tervezőben, valaha is egy egy nagyobbszerü tárgy, melly pénzbeli áldozattal jár, valósággal s őszintén pártoló többséget nyerhetne.

Az én eljárási lépcsőzetem egyeztet, midőn azon logika, melly szerint eddig jártunk de semmi nevezetesbet el nem értünk, szétágoztat, s melly ehhezképest tán illhetik önkény alatt álló országokhoz, hol egy parancsol és a szétágozni akarókat egybepontosíthatja, de azért többek közt éppen ez okbul is lehetetlen, hogy illjék szabad alkotványu szerkezetekhez, mellyekben nincs, vagy legalább nem volna szabad más egyeztetőnek léteznie, mint igazi, azaz nem bitorlott szellemi superioritasnak.

Mind ezt tudom nem egy, s tán csak azért mert én mondom, vagy mert sejti, hogy az én logikám szerint tán rá kerülhetne a fizetési sor — mitül, ha tán mást mond is, lelke belsejében idegen — egyenesen hasztalan pedantismusnak, s kimesterkélt szőrszálhasogatásoknak fogja hirdetni. Világítsuk ennélfogva a dolgot, melly felfogásom szerint »sine qua non« fontosságu, némileg még gyakorlati szempontbul is fel, a jövő számban.

Pest, december 14. 1843. (Jelenkor, 99. sz.)

XXI. A legközelebbi czikk folytában bátorkodom ez uttal tudakolni azoktul, kik fényszavak és füstphrasisokkal be nem érik, s ábrándot valóságnak, és piczit nagynak nem tartják, hogy ugyan mellyik azon tetemesb pénzáldozattal járó nagyobbszerű tárgy, melly körül hihetőleg valami respectabilis többséget lehetne remélleni hazánkban? Ugyan mellyik az? Mennyire én gondolom, tán egy sincs, melly annyira állana annyi előtt olly kedvencz szinben, mint a fiumei vasut, mint a fiumei kikötő. És azt hiszszük, mert a vármegyéknél in thesi igen nagy, vagy inkább mint nevezni szeretik, roppant többség nyilatkozott kedvezőleg ezek mellett, azért ebbeli pártoló uri nagy gratiáját akkor is fogná folytatni a többség, mikor egy-

szer arra kerülne a dolog: fizess, és pedig milliókhoz fizess! Szinte mosolyra, de valóban kimondhatlan keserű mosolyra vonul az ember ajka, ha képzeletében feltünik azon torzkép, melly illy alkalommal kifejleni szokott, és előtte ezer variatiokban mutatkozik, mint némulnak el és száguldanak vissza, ha tettre kerül a dolog, egymás után mindazon szájhősök, kiknek a világ nem látszott elég tágnak lenni, mig fecsegéssel és handa-bandával lehetett azon bajnokokként vitézkedni, kik a tábor poggyásza mögött tartózkodva, bajuszt pödörve, nagy hangu »illyen amollyannal« mindent legyőznének, ámde surranjon el csak egy két golyó, és tüstint legnagyobb szelidségre olvadnak - - - - ezen drága egyedül csatán kivüli fertelmesek! És ha van ennél valami még nevetségesb, vagy szomoritóbb — mert ugyan mi lehetne busitóbb elhibázott politikai szerepnél — az valóban nem egyéb, mint azok hiedelme sőt bizodalma, és ezekkel olly sokszor járó kolomposi dagálya, kik illy seregekkel, illy körülmények közt, és illy logika szerint, tudja milly diadalreményekkel kecsegtethetik önmagukat.

Vegyük tényül: a fiumei kérdés az, mellynek megoldása legtöbb hasznot árasztana honunkra, s hogy e műtételre nem kellene több mint 5,000.000. Azt hiszszük: vármegyei instructio utján többséget fognánk illy roppant summára nyerhetni? Milly kedély és bizalom elég gyermeki, vagy inkább elég ártatlan és jámbor, illyest csak legtávolabbrul is gondolhatni? — Nem fognánk nyerni majoritást, bizony nem, hiszen a magyar szinházra, ezen nemzeti panaceára, aljg tudtunk kicsikarni csak néhány százezer forintocskát is, s ekkép már legelső stadiumában meg lenne gyilkolva a fiumei ügy. Ámde tegyük föl — ezt pedig azért tegyük föl, mihezképest a gyakorlati mező minden stadiumaiban kitünjék a némileg bevebb, s annyiak által jobbnak vélt eljárás czélhoz nem vezető volta — hogy a vármegyéknél a szőnyegen fekvő kérdés körül valamikép még is csak kikerekedett egy kis majoritás. S mit fogtunk nyerni? Szinte csudát igaz, de még sem többet, mint a rendek táblája támaszát, mi ugyan sok, de még sem elég, mert hiszen ott vannak még a mágnások is, kiket lehet ugyan gyülölni, a mint

hogy egynél több hazafi (!) con amore és sokkal erősebben gyűlöli is őket, mint szeretné a hazát, de számolásbul kihagyni nem; s aztán háttérben van még a kormány, mellyet hasonlólag nem szabad a conbinatiobul kifelejteni, noha bár annak systematisált gyanusitása megint mai napokban nem egy pimaszra nézve a legnépszerűbb horgony. Már az 5,000.000 keresztül fog-e menni a főtáblánál, keresztül-e a kormánynál? Részemrül igen, de majoritással biz én soha nem hiszem, és nem azért nem hiszem, mintha a mágnási karban és a kormányban — jóllehet a főrend és a királyi dominiumok által a kormány viselné a kérdésben levő 5,000.000nak igen tetemes, sőt tán nagyobb részét — nem volna általján véve, ha igy merném kitenni, 5,000.000ra rugó fizetési hajlam. hanem azért, mert az ideák ezer árnyéklati, ezer divergentiái miatt alkalmasint sőt bizonyosan nem fogna a kormányban s kivált a főrendekben találkozni elég hajlam, specialiter a fiumei kérdés feloldására megkivántató 5,000.000ban venni részt.

Tudom nem egy hevesb vér, ki belészeretett hazánkba, s azért mint szerelmes vak, és nyugtalanul indulatos is, a melly állapotot ekkép — közbevetőleg legyen mondva — nem szabad az éber hazaszeretettel összekeverni, vajmi nehezen s kedvetlenül kisér engem csak az eddig felhozott bonyodalmakba is. Ámde simább utakon nem lelhetni sikert, hacsak mind azon gordiusi csomók átvágása által nem, mellyek haladásunkat zsibbasztják; milly műtétel azonban, ne felejtsük — minthogy valljuk meg, erre nem egy honszerelmesnek volna kedve — egyedül ‚Nagy Sándornak' sikerül, Nagy Sándor pedig nem minden bokor alatt ül, s az ki, mert salvus conductus paizsa alatt áll, és mert szája nagy, szerepét affectálná, könnyen megeshetnék, hogy elvégre — mert Isten mentsen meg tragoediáktul — egyedül nagy hahotára szolgálna.

Belé kell e szerint tehát ereszkedni a bonyodalmakba, ha siker után vágyunk, és ehhezképest tegyük tovább a szőnyegen fekvő tárgyat illetőleg azt is fel, hogy minden felhozott nehézség daczára, törvénybe ment, azaz: mind országgyülés mind kormány megegyezett azon 5,000,000-nak kivetésében,

mellyet a fiumei ügy életbe léptetésére állitottunk szükségesnek.

Nem akarok ez alkalommal a hozott törvény alkalmazási nehézségeibe ereszkedni, mert igen is messzire vezetne itt csak felszinleg is mind azon furcsa helyzeteket és dilemmákat felhozni, mellyekbe már mai mibenlétükben is annyira magasztalt, de itéletem szerint inkább kiseprendő autonomiáink közt nem egy független népember jönne, ki egy uttal et caules et capram salvare, t. i. incassálni is, de valami, például vice-ispán maradni vagy lenni is akarna; hasonlóul igen elvezetne kitűzött czélomtul, mind azon nehézségeknek de csak kis részét is most érinteni, mellyek azon tekintetben vergődnének fel, hogy valljon ki kezelje, és ezen ‚ki', ‚mikép' és ‚milly ministerek felelőssége' alatt kezelje az 5,000,000t. A nyájas olvasó, ha honszerelemtül nem akad meg minden tehetsége, a nélkül, vagy inkább: addig is, mig mind ezeket tán más alkalommal egy kissé részletesebben fognám elősorolhatni, maga elgondolhatja, hogy ez bizony bábeli toronyépités-féle műtétel lenne, melly közt nem egy »ki a szakács és ki a pinczér« vagy »erősen megkötünk, de azért még is szaporán haladj«-féle bohózat adná elő magát.

Kettőre mindazáltal még is bátor vagyok figyelmeztetni.

Mi történik, ha a kivetett 5,000,000val nem jut el Pestrül, vagy nem bánom bármilly más pontrul egész Fiumeig a vasut, és az sül ki, mi mindig kisül, hogy az egésznek bevégzésére még jó summát, például 3,000,000t rá kell fizetni? Ugyan mi történik ekkor?

Én nem látok más módot, mint az egészet ujra az ötvenkét vármegyén, a diaetán, és a kormányon keresztül hajtani, vagy a nagyszombati minta szerint megakadni. Már a keresztülhajtás fog-e a munka illy stadiumában menni, mikor ki fogták magukat alunni az enthusiasták, és ehhezképest átlátni, hogy meleg vér néha erősen nagyitó üveg, a nem enthusiasták ellenben, kik már rég megunták a fizetést, még nagyobb hidegségbe sülyedendnek; bizony alig ha! Emlékezzünk csak, milly szent (?) fanatismus vitte a magyar szinház dolgát, igazi öröm volt látni!

Ellenség és jó barát egyiránt gázoltattak sárba. S irjunk ki most nem milliókat, de csak néhány százezret, és én szivesen mellette volnék, mikép cserfa-tűzzel égjen, mit fellobbantani a nyers hév csak szalma-lángra birt, és árva fejemre bizony nem hiszem, hogy az ötvenkét kis királyság segitségre jönne, szerencsétlenül, igaz, de azért még is megszületett ivadékának.

Fel lehetne ugyan tenni, s tegyük fel, miután már mindent fel akarunk tenni, hogy olly szigorulag számittatott ki előre a költség, és olly kevés akadékossággal valának a tervek előleges megvizsgálásában az ezernyi illetők, és e fölött a szükségnél jóval nagyobb summa is iratott ki, mikép bizonyosan nem fogná illy ráfizetési eset előadni magát, s e szerint csorba és idővesztés nélkül, ugy mint tervezve volt, életbe lép a fiumei vasut és kikötő.

Igaz ugyan, hogy mind azon nehézségek meggyőzését, mellyeket előhoztunk, és kivált a most végkép érintett időveszt és nélküli készségét vármegyéknek és egyébb illetőknek a tervek megvizsgálásában, s a szükségesnél jóval nagyobb summának kiirásában, egyedül különös bátorság, melly semmin nem kételkedik, vagy rendkivüli ártatlanság, melly sehol nem lát kijátszást, tehet fel. Ámde azért nem akarok vonakodni, és megengedem, hogy mind ezen nehézségek legyőzettek, s készen áll a vasut és kikötő.

Gyötrelmeim, aggodalmim, ez okbul azonban korán sincsenek megszüntetve még — s ez a második, mire figyelmeztetni kivánok; nincsenek megszüntetve pedig azért, mert egy az eddigieknél még sokkal fontosb szempont forog fen, melly nincs és nem is jöhet a bevett uton tisztába, az t. i. hogy valljon meg fog-e felelne Fiume kikötője és az oda vezető vasut mind azon várakozásnak és reménynek, mellybe a fizetők ‚roppant' serege ezer árnyéklatokban ringatá magát.

Tudjuk, hogy a rest és tudatlan rendszerint mindig valami másban keresi üdvét, mint saját értelmes munkájában. Drága vasut és kikötőnek életbe léptetése, Magyarországnak, mi tagadás benne, felette sok, hogy ne mondjam, legtöbb

törvényhozóit, a dicső korteseket t. i., kiktül a restségi és tudatlansági minőséget a legméltatlanabb sem tagadhatja meg, ennélfogva alkalmasint nem arra fogja ébreszteni, hogy többet és czélszerűbben mozogjanak s dolgozzanak, hanem a jó remény fejében, hogy a vasut és kikötő által majd meggazdagulnak, éppen ellenkezőleg, még nagyobb nemtevésbe sülyesztendi őket. Előre látható tehát, hogy valamint soha sem felelt meg a leghasznosb is minden várakozásnak, noha az általján véve legjótékonyabb volt volna is, szintugy fog ezer meg ezer egyed a fiumei vasut és kikötő által reményeiben kijátszatni, habár az egészre nézve világos leend is azok hasznos léte.

Erre ugyan azt lehetne mondani: »mi gondunk a tudatlan rest tömeggel, fenáll az út s kész a kikötő, haszna pedig elismert; morogjon, zsibongjon ennélfogva, tessék, majd átlátja, hogy közvetve rá is háramlik haszon, ha pedig nem látja, lássa!« S igaz, ezt el lehetne s felette kényelmesen el lehetne mondani; nekem is nagy kedvem volna hozzá, nem tagadom. Ámde kérdem — és ez a főszempont, mellyet a rövidlátó észre nem vesz, mellynek kellő tekintetbe vétele nélkül azonban lehetetlen, legalább constitutionalis utakon, honunk szakadatlan felvirágzását eszközleni — ugyan ki van-e meritve, el van-e rendelve Magyarország szüksége, egy fiumei vasut és kikötőnek életbe léptetése által? Ha el van rendelve, ha ki van meritve, oh akkor rögtön életbe vele, s ha máskép nem, tüzzel vassal, és veszszen e műtétel alatt ki vesz, a zsibongó tudatlan vad rajt pedig vigye ármány, ne bánjuk; saját magunkra azonban egy uttal huzzunk haláli ravatalt, mert ha egyéb kifejtésre nem képes honunk, mint egy utacska készitésére, egy kikötőcsketisztitásra, akkor létünk valóban egyenesen nyavalygó aggastyáné, kinek legjobb helye kályha mögött. Amen.

Illy roszul azonban, a nélkül hogy felfuvalkodásra éppen sok okunk volna, még nem állunk, sőt ha kifejthetésünket, és mind azt, mit még tanulnunk s tennünk kell, ifjusági symptomákul szabad vennünk, csak most fogunk lépni az élet mezejére, mikép a fiumei kérdés bármilly oriásinak és szinte elérhetetlennek mutatkozzék is az, a törpékhez annyira szokott

szemeinknek ma, azért bizony még sem egyébb, mint kis töredéke, vagy inkább csak szeme ezer teendőink hosszu lánczolatának.

És ezt, ugy hiszem, senki sem veszi kérdésbe. Ámde ha így áll a dolog — az pedig valóban igy áll — akkor ha rákerül a sor, és ennek szaporán rá kellene kerülni, ugyan mikép fogjuk tenni előmenetelünk *második lépését*, mikép eszközleni t. i., hogy ismét magára vállaljon néhány milliót az ország, például: egy Pestrül Erdélybe vezetendő vasut vagy vízcsatorna életbe léptetésére? kérdem, mikép és milly probabilitások közt fogjuk tenni e *második lépést*, az aztán bármi legyen is, ha a tudatlan rest tömeg, melly patrio more a sült galambot várta a vaspálya és kikötő következtében, azt fogja, mint suo tempore bizonyosan teendi is — mert hiszen különös szorgalommal tanitják őt illyesekre — rivalgni, hogy általjában csak az aristocratia, néhány dús kereskedő és here mágnás élvezi a haza zsirján készült vasutat és kikötőt, a nép és a szegényebb sorsu ellenben legtávulabbrul sem érzi hasznát, sőt nem egy fuvaros, nem egy napszámos veszté általa véres veritékén szerzett kenyerét s a t. s a t.

Ugyan mit fogunk tenni, ha zsarnokaink, a népszenvedélyekkel ügyesen kaczérkodni tudó kortesvezetők, majd akkor, mikor honi kifejtésünk második lépését fogjuk tenni akarni, így mint most említém, szólandnak, és a felfogásuk szerint rászedett nyers tömegeket ovakodásra intendik, miszerint másodszor ne hagynák magukat rosz utakra vezetni, azaz, ne járuljanak valami ollyashoz, mi csak a nagy uraknak, meg az aristocratiának hasznos! s a t.

Mit fogunk tenni, ha akkori zsarnokaink, kik tán nem lesznek annyira haladók, mint a mostaniak, így szólandnak? Pedig így fognak szólni, betürül betüre így. Hiszen most is igy szól többsége, ha fizetésre kerül a dolog, most, midőn százezrek igen, de milliók legalább még nem okoztak a többségben fizetési nauseát.

Nem fognk mozdulhatni, és olly helyzetben leszünk, mint nem egy, ki sietségében elhagyá a meleg szobát, mielőtt kinyitva

lett vala a kapu, és ekkép a pitvarban fázik; sőt jobban mondva, ugy járunk, mint járt Ezsau a tál lencsével, azaz: mi is egy kis rögtöni, de határozott kéjü kedvcsosszanásnak kielégitése végett áruba fogtuk bocsátni jövő örömeink határ nélküli kifejthetését, minthogy némileg csapdába fogtuk magunkat csipni, mellybül nincs menekvés, hacsak anticonstitutionalis, azaz szabad értekezés és többség nélküli uton nem.

Mik után ugy gondolom világos, hogy az általam tárgyalt és roszalt eljárási ut valóban helytelen, s nemcsak azért, mert azon, mint észrevehette a tisztelt olvasó, alkalmasint már első stadiumában megakad minden nagyobbszerü, hanem főkép azon okbul, mert minden további nagyobbszerü haladást, mellyet Magyarországban, hol kivált anyagi tekintetben olly annyira hátra vagyunk, közös pénzbeli részvét nélkül nem eszközölhetni, mint szinte láttuk, constitutionalis formákban teljességgel lehetetlenné tesz, és ekkép azon szomoru dilemmába helyzi a hont, hogy vagy legelső nagyobbszerü lépése után ismét előbbi tespedésébe sülyedjen, vagy alkotmány kivüli formák segitségével lépjen elé.

A nagy terjedelmek tulajdonosa, ha ezeket nagyobb jövedelemre emelni akarja, sem cselekszik jó logika után, ha disponibilis pénzek nélkül sok részletekkel a körül zsibbasztja tehetségét, hogy mi mindent volna életbe léptetni jó, mert illy eszközlés által ha természetileg nem bizalmas, egyedül hasztalan légvárokat épit, ha ellenben merész, mint honunkban százezernyi a példa, tönkre teszi magát. Szerezzen előlegesen derék hitelt magának az illyes, mellybül bőven meríthetni, és aztán tervezzen okszerintileg, s gyümölcsöt aratand, ha pedig nem bir szerezni magának hitelt, folytassa ügyeit, minél egyszerübben, mert így ha nem virágzik is fel, legalább idő előtt el nem hervad.

Még egyes birtokosnál, kiben ekkép unitas van, vagy illyest legalább feltehetni, sem czélra vezető, valami terv előleges kijelelése, de még ennél is meg nem akadó pénzforrásnak kinyitása első; s ha ez áll, a mint valósággal áll, akkor annál kevesebbé józan illy eszközlés honi investitionk

kérdését tekintve, s pedig mert statusban és kivált nálunk nemcsak bel szerkezetünkhez és kül körülményeinkhez, de szétágzásra hajlandó egyediségünkhez képest is minden van inkább, mint unitas.

A kérdés, melly körül itéletem szerint politikai eljárásunk főtényezőinek mozognia kell, az: akarunk-e nemzetileg ujjáalakulni, vagy beérjük-e eddigi ringyrongy foltozással. Ha ez utolsóhoz hajlunk, ám akkor - - - - - azonban nem, mert ez lehetetlen, és ekkép ez esetet fel sem téve, mint tényt megállapitottnak akarom venni, hogy mind azok, kik e sorokat olvassák, s kikre okok által hatni s velük frigyre lépni kivánok, nemzetileg, és ekkép igen sokakban egészen uj gyökerileg vágynak alakulni. S ha így, akkor, mennyire pénzbeli előlegezéssel és együttmunkálással közelíthetni e czélhoz, vagy inkább: vethetni meg e czélnak alapját — s illy alap nélkül semmiben, de még szellemiben sem mehetni igen elő — akkor egyezzünk meg az én logikámban, a helyett t. i., hogy külön terveink miatt tán egymásra puskázgatnánk, egyesüljünk inkább minden tehetséginkkel valami bő kincsforrás megnyitásában; mi honunkra nézve éppen azon logika volna, mellyet a felhozott földbirtokos esetére jegyzék ki leghelyesbül, s melly logika statusgépezetinkre alkalmazva, mit csak az eddig mondottak után sem tagadhatni, bizony egy kissé messzebbre terjed, mint mind azon honszerelmeseknek szerelmesekhez illő combinatioja, kik jóllehet szünet nélkül hordják ajkaikon a haladás szent ügyét, s mind azokat gyanuval s néha legméltatlanabb gyanuval érintik, kik chorusukba nem intonálnak, azért a haladásnak de csak legelső lépcsőzetit sem fogják fel kellő mélységében, a teendő második lépésrül, valamint arrul, hogy néha az első lépés, melly nem volt logikai, már a legközelebbit is megakasztja s lehetetlenné teszi, mint tenné például a fiumei, vagy bármilly más több milliókra rugó ügy, nem is álmodnak.

Pest, december 17. 1843. (Jelenkor, 100. sz.)

XXII. Honunk szükségei roppantak, s valóban elannyira, hogy az, ki ámitás nélkül át birja tekinteni azoknak aggasztó sorát, lehetetlen, mikép el ne csüggedjen, s mint a példabeszéd tartja, mindent szegre függeszteni ne legyen hajlandó. S ha van valami, mi az igy látókban némi bátorságot és önbizalmat szülhet — melly tulajdonokat, közbevetőleg legyen mondva, nem szabad azon merész szeszszel egybekeverni, mellytül sok csak azért pezsg, mert orra hosszánál nem bir tekinteni tovább — az valóban nem egyéb, mint azon mindenünnen borongós körülményink közti reménynyilás, mellyen keresztül az mutatkozik, hogy tenger bajaink daczára mégis diadalosan üdvpartra köthet ki annyi viharokkal küzdött és elsülyedéshez sokszor már olly közel volt nemzeti bárkánk, ha fel-felcsosszanó, honszerelemtül ittas ide oda kapkodások helyett, éber előrelátás és szilárd következetesség ad annak irányt.

Ismerkedjünk meg ennélfogva minden akadálylyal, melly utunkat állja: egyre se huzzunk fátyolt, egy körül se ringassuk magunkat ámitásokba, mert le nem győzve csak ugy számithatunk diadalra, ha azokat lehető legtökéletesb világba állitjuk, de egy uttal — és e körül forog a dolog — magunktul lökvén gyermekhez illő veszély előtti szembehunyást, vagy egyedül rövidlátókat bélyegző vitézségi handabandát, éber előrelátással hosszu időkre ki is tűzzük politikai eljárásunk ösvényét, és bár piszkoljon, bár üldözzön éretlen viszketeg és iskolás dacz, azon szilárd következetességgel meg is maradunk.

Sem idő sem hely nem engedi a mondottnak terjedelmesb és részletesb kifejtését megkisértenem; annak alkalmazása a tárgyalás alatt levő kérdést illetőleg azonban egyszerűleg abbul áll, hogy honunk investitionalis ügyét tekintve, mennyire ez egyedül pénzbeli segedelem által oldathatik meg, melly körül statusszerkezetünknél fogva mindig a legnagyobb nehézség fog forogni fen, olly alapra állitsuk, mikép aztán kifejtési progressiónkba ne tétethessék egy könnyen többé akadály, de szakadatlan egy haladási lépés követhesse a másikat; és a milly

alapot, mint láttuk, egyedül sőt kirekesztőleg legközelebbi czikkemben kitűzött eljárási logikám szerint rakhatni meg, ugy tudniillik:

Ha nem valami egyes tárgy előleges életbe léptetésére pontosítatnak össze a felébredt s valaminek kiállitására sovárgó erők, de ezek mindenek előtt egy bő kincsforrásnak kinyitásában gyakorolják egyesült hatásukat. S ugyanis, mert láttuk: hogy bármilly tárgynak életbe léptetésével fognók is megkezdeni pénzzel járó haladásunkat, ha ez olly kedvencz volt volna is, mint a fiumei kérdés valósitása, azért a hihetőség minden számai szerint az még is olly nauseát fogna minden ujabb teherhordás iránt a nagyobb számban okozni, mikép valódi, azaz szakadatlan nemzeti és constitutionalis progressiotul tán messzebbre fogtunk volna a fiumei kérdésnek életbe léptetése által esni, mint ha az elmaradt vala, minthogy a nagyobb számra olly általjános javitások, mint például a fiumei kérdésnek valósitása, jóltevőleg nemcsak felette lassan, de mint nálunk teszem a gőzhajók, egy ideig némileg még károsan is hatnak, és ekkép nem csuda, sőt okszerinti következmény, ha a nagyobb szám, mellyre nézve nem a messze fekvő és a némileg problematicus, de egyedül a pillanati, ugy szólván kézzel fogható haszon argumentum ad hominem, mindent megakaszt — kivált ha illyes műtételre még alkotványos joga is van — mi nem hónapos saláta-féle, de cserfaként csak később időkben emelkedik fejedelmileg.

Az én két garasos tervem és eljárási logikám szerint, mint az eddig tárgyaltakbul kitetszik, a nélkül hogy előlegesen a körül pörölgetnénk és viaskodnánk, milly nagyobbszerű de pénzzel járó lépéssel fognók megkezdeni civilisatiói pályánkat, mindenek előtt egy harminczöt évre, vagy legalább hoszabb időre terjedő és száz milliót fölülmuló kincsforrás nyittatnék meg; mellybül meritve aztán, ha illyes meg volna nyitva, tüstint megkezdhetnénk bármit, például: a fiumei kérdésnek életbe léptetését, és nem csak — mire vigyázni kell, mert ez tünteti ki tervem és eljárási logikámnak egy kissé mélyebb és helyesb voltát — minden nagyszombati vasut-féle, hanem minden utóbbi

megakadások veszélye nélkül is, s pedig mert, kerüljön az érintett vasut és kikötő kétszer sőt háromszor annyiba, mint a mennyire számíttatott, vagy a sok belé nézők, és a terveket constitutionalis éberséggel és ex officio tudománynyal (!) és tán egy kis ‚fitogtatással' is megvizsgálók által reducáltatott az, hagyán, fel fog azért épülni egyik mint másik; és szintigy, rivalgják ezek életbe léptetése után bár százezrek, mi egyébiránt nem mindig szokott a valónak legbiztosb criteriuma lenni, sőt süljön apodicticai szabatossággal ki, hogy kár sőt káros volt ezekre annyi pénzt költeni, és ez is további előmenetelünket tekintve tökéletesen közönyös, mert sem százezrek pletykája, sem azon netaláni eset, hogy az elért czélok nem feleltek meg a várakozásnak, nem fogják a törvényhozást hátráltatni, mikép szakadatlanul ne folytassa pénzzel járó nemzeti előmenetelünk második harmadik és még több lépéseit is, minthogy olly könnyen nem fog kimerittethetni a megnyitott kútfő, és ekkép csak később vagy már tán csak akkor fog azon eljárásnak szüksége beállani, valami pénzzel járó ügyet Magyarországnak ötvenkét vármegyéjén, alsó és felső tábláján és kormányán, hajótörés nélkül keresztül eveztetni, mikor mind szellemi mind anyagi tekintetben már olly előrelépéseket fogtunk tenni, mihezképest az illyféle műtétel, melly most valóban a legszilárdabb lelkületüt is elgyengítni képes, ideig óráigi nehézségeibül némileg már ki fogott vetkeztetve lenni.

Mikhez képest nem hiszem, hogy csak az előadottak után is valaki, ki honunknak nagyobbszerü és halasztás nélküli felvirágzását szomjazza és nem rabja valami egészen elhomályositó kedvencz rögeszmének, mást választana — ha t. i. »kész fiumei vasut meg kikötő, vagy illyesféle bármi nagyobbszerü«, »s egy már megnyitott száz milliónál magában jóval többet foglaló kincsforrás« közt lehetne választania — mint választaná ez utolsót; s természetesen, mert a választás tulajdonkép tizszer vagy tán huszszor nagyobb, és tizszer sőt tán huszszor kisebb summa közt volna teendő, és e szerint azon kis elmaradást egy messzebbre számoló sem venné tekintetbe, mellyhez képest például a fiumei ügynek ugy szólván már megszületett léte alá

volna mind azon születéseknek rendelendő, mellyek habár egy kissé később is, a tizszer sőt huszszor gazdagabb kincsforrásban vennék olly hihető, sőt bizonyos eredetüket.

A választás azonban nem igy áll, mert hiszen valamint sem vasut, sem kikötő nincs életben még, szintolly kevéssé létez valami már megnyitott kincsforrás; és ekkép egyedül a körül forog a választhatás, hogy valljon mit lehet ceteris paribus könnyebben vagy csak általjában is elérni, és főkép minek lesz nagyobb haszna: egy egy előlegesen kitüzendő tárgy, mint például a fiumei ügy életbe léptetésének-e, vagy egy ollyféle kincsforrás megnyitásának, mellyet én tervezek, és hogy ehhezképest nem éppen a kedvenczebb, sem nem a könnyebben kivihető tárgy életbe léptetésére lenne a köz kiállitó tehetség előlegesen egybepontositandó, hanem arra, mi ha nehezebb is, legbiztosb és legtöbb gyümölcsöt igér.

Nem akarom s nem is tartom szükségesnek, az eddig elősoroltakat itt bővebben elemeznem, mert ki érteni kiván, az ugy is ért, és e mellett lehetetlen efféle tárgyakat, hol a »pro et contra« lehető legnagyobb szigorusággal volna latba veendő, ujságlap által ex asse és ex professo kimerítni. De azért a következőknek felhozását, ha ez által az ismétlés hibájába még a szokottnál is erősebben esném, még sem mulaszthatom el.

Tervem kivitele, egy előleges kincsforrásnak kinyitása t. i., ha határtalanul több nehézséggel s munkával járna is, mint bár a legfényesb és legtöbbet igérő, de előlegesen ugy szólván kiszemelt, és ekkép minden esetre némileg isolált tárgynak életbe léptetése, azért még sem volna a lángoló, de azért nem kevesbbé éber hazafiui lelkületnek szabad a nehezebb munkától visszarettegve, a könnyebbnek adni elsőséget. Nem volna pedig illyest tenni azon mindent legyőző okbul szabad, mellyet már előhoztam, mellyet nem méltányolhatni eléggé, s mellyhez képest nemzeti átalakulásunk ügyét tekintve, nem arrul van és lehet szó, hogy habár legszaporábban is, egy isolált lépéssel haladjunk elő, mellyet azonban, noha az csak kezdete volna egy nemzethez illőbb rendszernek, alkalmasint ismét egy századi pangás fogna követhetni, hanem az forog

fen, hogy elvégre meg legyen, habár valamellyes időnek áldozatával is, egy olly kifejtési progressionak alapja vetve, mellyet sem egyesek önkénye, sem a sokaság daczoló parancsa, egy hamar és egy könnyen sarkaibul ismét ki ne dönthessen, és melly alapot, ugy hogy aztán szakadatlanul ne csak nyomorult hátramaradásaibul bontakozhassék ki vérünk, de előmenetelileg is megvívhasson más nemzetekkel, egyedül ugy rakhatni meg, ha minden hazafi, kinek hona, s kivált annak jövendője drágább, mint volna édes: saját maga, és ezen, annyiak előtt legnagyobb bálványnak ephemer fénye, szent frigyre lép, és készebb zarándoki megtagadással, ha ismeretlenül, félreismerve, felejtve, sőt üldözve is, anyaföldünknek olly növényeit öntözgetni és ápolni, mellyek ha később is, de egykoron nemzetileg fognak felvirulni, mint elég hiu lehetne ollyasok szapora felnövesztésére gyakorolni erejét s csábitani másokét, mik inkább saját nevére deritnének némi álfényt, mint emelnék a köz hazának diszét, hirét.

És ha ez így van, akkor habár ezerszer sulyosb volna is tervem kivitele, mint bármilly fényes de egyes tárgynak, mint például a fiumei ügynek életbe léptetése, még is inkább annak mint ennek kivivására kellene őszinte frigyre lépni. S tagadhatlanul; mert tervembül, a fiumei ügy mellett, előmenetelünknek egy egész lánczolata, mellynek egy szeme a másikra hat, veheti, sőt ha józanul cselekszünk — és ez csak tőlünk függ — bizonyosan veendi is eredetét, midőn minden egyéb, például a fiumei ügy, legjobb esetben előmenetelünknek egyedül isolált lánczszemeként fogna fénydegélni, és a mondottak és eléggé szívre nem vehetők szerint, alkalmasint még további kifejtésünk utját is állani.

Egy eldönthetlen ok azonban még is van, melly mind e mellett engem is arra birhatna, hogy tervemtül elállva, valami egyes, teszem a fiumei ügynek életbe léptetési műtételéhez, csatlakozzam erőm szerint. Ezen ok pedig az volna, ha valaki nem is tökéletes világba, mert ki volna illyesre képes, de legalább a hihetőség derüjébe tudná állítani, hogy tervem kivihetlen, a fiumei vagy illyféle nagyobbszerü ügy ellenben kivihető.

A probabilitások azonban mind azoknál fogva, mellyeket e tárgyban már előhordtam, és mind azon pro és contrákhoz képest, mellyeket magamban ellatolgattam, és mellyeknek vajmi hosszu sorát birnék itt felhozni, bennem mind inkább érlelik azon meggyőződést, hogy emberséges jó akarattal és szilárd józan eljárással, mint ma állnak fölöttünk a csillagzatok, mellettünk a viszonyok, és alattunk a körülmények, mindent mindenbe véve, szintolly könnyü sőt tán könnyebb volna tervemnek kivitele, mint valami ügynek, s lenne bár a fiumeinek, tökéletes végbehajtása és sikere; mi utolsót — közbevetőleg legyen mondva — nem kell egybezavarni efféle ügynek netaláni törvénybe iktatásával, minthogy — mint a tapasztalás untig mutatja — vajmi sokat eltűr s elszenved a papiros, mi azonban azért valódi életre s egészségre még nem virul.

A nemzetnek előmeneteli küzdelmiben ugy mutatkozik dagály és apály, mint a habos tengernek mozgalmi közt. Most dagály pontján van vérünk. Tán csakhamar ismét apály felé forduland. Ki tudja! Használjuk ennélfogva a mostani pezsgőséget, mig lehet, s ha már tenni akarunk, tegyünk inkább derekast, miveljünk inkább gyökérbe vágót, mintsem hogy örökleg, jobbadán csak ámitásokkal, és legfeljebb félszegiekkel, sőt némi apostolok szerint, egyenesen még most meg nem érettekkel, s ekkép lehetetlenekkel, vagy ellenkező esetben kénytelenül mindent lobba lázba hajtókkal vesződnénk és a drága időt hasztalanul, vagy aránylag felette csekély nyereséggel kimerítenők.

Bizonyos *előkelőnek*, kinek osztálysorsosait én nem egyszer *későbbkelőknek* neveztem, ki felette sok vagyonnal, de annál kevesebb renddel birt, és kit ekkép sokan »nagy urnak«, némellyek ellenben ollyasminek tartottak, mit a köz életben tékoznak szoktak nevezni, illyesnemü előkelőnek mondom, egy igen becsületes és a szokottnál egy kissé messzebbre számoló gazdatisztje volt. Egyik költött, másik szerzett. Sőt míg az első azon törte fejét, és máson nem igen törte, hogy valljon mikép szórhatná pénzét a világba legizletesebben és legfényesebben, addig a második egyedül a jövedelmek minden

módoni nagyobbitása végett törte gyötörte magát. A viszony gyönyörű volt, tökéletes gép! Csakhogy a szegény gazdatiszt éjjel nappali fáradozásának daczára, az ekkép fenálló arány-suly és ujabb theoria szerinti munkaelosztás még is naprul napra mind inkább megbomlott; s csak azon okbul, mert míg a ‚költő' nemcsak rendes jövedelmét költötte rendesen évenként, de rendszerint még ezen tul is többet kevesebbet, vagy inkább: többet és többet, addig a ‚szántóvető' bármikép csürte csavarta volna is, bizony még a rendesen behajtandó évenkéntit sem birta kiállítni, és annál kevesebbé valamicskével többet, de e helyett kevesebbet s még kevesebbet. S illyest egyszerüleg azért, mert a ‚költő' igen is haladott, a ‚jószág' ellenben nagyon is pangott; felette nagyon pangott a jószág pedig egyedül és igen természetileg azon okbul, mivel a ‚költő', jóllehet igen szeretett volna minél többet és többet költeni, azért még sem határozhatta soha is el magát, noha megnemszünőleg fel volt erre kérve, hogy jószágának investitiójára, mikép az aztán erősebben jövedelmezzen, valamicskét félre, vagy inkább hű tisztjének kezeibe tegyen. És ez így ment jó ideig, azaz: mindig ferdébb s ferdébb állásba jött ezek következtében a felhozott költő és szántóvető közti gépezet, míg elvégre olly annyira közelitett az tökéletes megbomláshoz, hogy mint electricai ütés által egyszerre igen nagy félelem szállja meg a költő t'. Észreveszi ezt hű tisztje, és e felette kedvező pillanatot lehető legjobban használni akarván, nem ijesztgeti urát koldusbot-féle képekkel, mert tudja: ‚költő könnyen kétségbe esik', minél nincs roszabb, szinte nem törekedik egyes tárgyak, például: birka-aklok, pálinkaházak, czukorgyárok és effélék kiszemelt életbe léptetésére kicsikarni tőle valamellyes pénzt, mert itt megint saját gyarlósága jutván eszébe igy okoskodik: ha a legelső javitást elhibázom, az talán nem felel meg a várakozásnak, s e mellett néhány véletlen jó termés miatt ismét felbátorodik uram — a mint bizonyosan felbátorodik, mert illy uraknál »passato il pericolo, gabbato il santo« — akkor soha őt uj investitiora többé nem birom. S azért most van idő, messzebbre hatónak megalapitására. Mihezképest a

szemes gazdatiszt ismervén az emberi természet gyarlóságit, s e fölött tudván, hogy mit ma szalasztasz el, ha arra kedvezőleg állnak a csillagzatok, azt néha századok sem hozzák többé vissza, bátran és ügyesen megragad időt s körülményt, s szerencsésen ráveszi költő urát, hogy ezentul a jószágnak nagyobb jövedelmeztetése és mind inkább felvirágoztatása végett abba évenként rendesen és változatlanul bizonyos előre elhatározott summa fektessék, s pedig arra, mire annak idejében legnagyobb szükség lesz, vagy mi hihetőleg legtöbb gyümölcsöt teremtend.

S ugyan mi sikere lőn? Nem kevesb mint egy azelőtt parlag és sivatag vidéknek mosolygó viránnyá átvarázslása, hol lakhelyét a szerencse üté fel, minthogy éppen azon arányban, mellyben a több tehetség nevelé a munka eredvényét, ez pedig a munkálási vágyat, s megnemszünő lánczolatban e kettő viszonylag egymást, szint azon arányban nőtt megnemszünő munka közt polgári erény is, az emberi szerencsének e nélkülözhetlen alapja, mellyet azonban henyeség még soha nem rakott meg; a magát szinte már tönkre tette előkelő végre mind inkább és inkább megismerkedvén a halhatatlan embernek szebb örömeivel, *tékoz költőből, bőkezü és gyakorlati honpolgár lett*, ki egekben kereste ugyan inspiratioit, de azért az emberiség szebb virágait a jobbakkal és nemesebbekkel még is e földön ápolta.

Honunk legtöbb lakosa, s kivált nagyobb része azon osztálynak, melly törvényeinkbe hat, és melly ekkép — oh ne csaljuk magunkat — vérünk s alkotványunknak élet és halál közti itéletét tartja kezeiben, nem átallom ezennel kimondani, habár fejemet koczkáztatnám is, egyenesen a most felhozott tékoz költő szerepét játsza, játsza pedig századokig. Erejét nem kimélvén, sőt nem ritkán vajmi nevetséges torzképileg tulbecsülvén, idejét pedig rendszerint, mintha rá soha nem fogna kerülhetni végóra, bűnös hanyagsággal fecsérelvén, olly könnyelmüleg költi egyiket mint másikat, tehetségének öregbitésére ellenben mit sem tesz, vagy tesz törpét, sőt tesz ellenkezőt, és mind e mellett még sincs magasság, mellyet költő

mámorában elérni ne vágyna, sőt gyermeki viszketegében elérni ne remélene.

Itt van ideje azért, hogy ki honához hű, s ki önlábán áll, őszintén egyesülve, a felhozott hű gazdatiszt példáját kövesse, mikép aztán honunk, sok hiába költött, vagy költőileg költött tehetségnek s időnek elfecsérlése nélkül, szakadatlan haladhasson a világi köz polgárosodás mezején; minek alkalmazása a szőnyegen fekvő tárgyat illetőleg abban áll, hogy hazánkban rögtön most, mielőtt tán ismét kihülne a mai lelkesedés, vagy tudja az ég milly bonyodalmakba keveredhetnék honunk — és ugyan ki látja csak a legközelebbi huszonnégy órát is? — s ekkép mielőtt késő volna, olly financialis kutforrás nyittassék meg, melly legalább legközelebbi időkig szolgáljon kezességül, egy könnyen ismét félbe nem szakadható nemzeti előmenetelnek.

Legyen csak kinyitva illy forrás, és ne busuljunk a többin, mert valamiben aztán bizonyosan meg fogunk egyezni, mi ha sikerül, jutalmunkat fogjuk lelni benne, ha pedig nem, akkor a második lépést okszerintiebben teendjük, és ekkép minden esetre haladni, és semmi esetre ismét pangásra hidegülhetni nem fogunk többé, s hamarább mint gondolnók, édenné válik most szegény, akkor gazdag honunk.

Pest, december 21. 1843. (Jelenkor, 101. sz.)

XXIII. Miután még ez év folytában, melly már végére jár némileg s mennyire a mostani körülmények közt lehet, be kivánom rekeszteni ‚telekdij' körülti esméimet, s mint kinyilatkoztatám, egyedül bizonyos föltételekhez kötve fognék az agitatio mezejére lépni, a netalán diadalosan kivívott köz teherhordási elv alkalmazását pedig akkorra hagyandanám, mikor már ki fogott volna nyittatni valamellyes, egy könnyen ismét be nem hegedhető kincsforrás, ez uttal csak röviden tárgyalhatom bizonyos Morionnak, és egy magát még csak később nevezendő mágnásnak, eszmém ellen gördített nehézségeit.

Morion bölcselkedése, mellyet itt [1] alatt egész kiterjedésben közlök, noha rövid, és mézzel s bizonyos udvariassággal beburkolt, azért még is tökéletesen felleplezi előttünk tisztelt szerzőjében, nem átallom mondani, azon: házáját, mint követeli sőt tán hiszi is, mindenek fölött bálványzó, de ezért annak terheiben részt venni még sem akaró speciest, mellyben honunk

[1] Ösztönöztetve Széchenyi István gr. felszólitása által, mellyet adóczikkei egyikében tett, e következő ellenvetéseket vagyok bátor röviden s ha szükség lesz, bővebben is, előadni »Két garas« czímü inditványa ellen:

1) Az inditvány alapja, a telek-díj, igazságtalan, mivel a száz millió kölcsön által eszközlendő haszon az egész hazát illetvén, közösen is kellene hatni mindenkire, s mégis az inditvány azt tartja, hogy csupán a földbirtokosak járuljanak a teherviseléshez.

2) Nincs előadva, ha valljon az urbéres telkekért a földesur fizessen-e avagy a jobbágy, vagy pedig, — leszámitván azon terhet, mennyiben már az adó nyomja, — azon arányhoz képest, mellyben a földesur a jobbágyi telkeknek használ veszi, közösen?

3) Az első számu ellenvetés szerint csak a földbirtokosak viselvén a terhet, ugy látszik, hogy nem is egyebet, mint csupán az oligarchia vagy legalább az aristokratia javát czélozza; azaz: minthogy legnagyobb részben azért vétetnék föl a százmillió kölcsön, hogy az eladósodott nagybirtokosak megmenekülhessenek az uzsorától, az inditvány csak ezen osztálynak eszközlené javát; pedig kérdés: ha vajjon nem hasznosabb volna-e, ha kissé megfonnyadnának aristokratáink; absentista legalább minden esetre kevesebb lenne s ezenkivül az igen félszeg terv, melly csak egyik részen, a vagyonoson, segit, a másikat pedig egészen kihagyja a számitásból. Anglia bajainak is ott van legnagyobb jelensége, mint azt ezen évben a tory ministeriumnak egy tagja a lord Howik beszédjére megjegyzé, hogy a vagyonos osztály naponta inkább gazdagodik, a szegényeké pedig naponta inkább szegényedik.

4) Ezen tekintetből igen politikátlan a terv, mivel elkülönitő osztályt képez a polgári társaságban.

5) Az egész terv csak palliativnak és nem határzott elvkérdésnek látszik, mivel nem valami rendszeres adózási tervet akar megalapitani, hanem, ugy szólván, csupán el akarja zálogositani a jövendőt, ha jól emlékszem, 35 évre. —

6) Hogy kivánja a nemes gróf a földbirtokosoknak kikölcsönözendő 90 milliót lerovatni? Amortisatio utján, vagy pedig a tőke kifizetésével? Ha amortisatióval, ugy a közállománynak soha sem fog annyi pénz kezei közt lenni egyszerre, hogy azzal valami derekast kezdhessen s mindenek felett pedig, gyorsan be is végezhesse, mert, azt hiszem, hogy a nemes gróf meg fogja ismerni, hogy egy annyira elmaradott országnak, mint Hunnia, investitiójára vajmi igen kevés pénz évenkint egy pár millió s azonkivül, ha amortisatio utján fizettetnék vissza a tőke az egyes kikölcsönözők által a közállománynak, ugy néhány év folytán arra fogna a közállomány felébredni, hogy sem tőke sem kamat nincs többé, és mellesleg legyen megemlitve, itt látszik hogy csak palliativ ezen terv; ha pedig örökké a földbirtokosoknál fogna a kikölcsönzött 90 millió maradni, azaz, csak a rendes kamat fizettetnék, és nem valamelly amortisáló pénzecske is, ekkor még kevesebbet lehetne évenkint az ország investitiójára forditani s ennélfogva, ha ezen kölcsönzött tőke bizonyos, nem hosszu idő mulva, a közállománynak vissza nem fizettetnék, akkor soha sem

fájdalom! olly dús, s mellyet több felette hasznos tulajdonok mellett az is jellemez, hogy gyülölsége s antipathiája a magnások s általján véve a magasb aristocratia ellen olly vakító és olly mindenek fölötti, mikép alkotványunkat, de még nemzetiségünket is lábaival volna tapodni kész, sőt ezek egész jövendőjét is megrontani, ha ez által nyavalás szomját enyhítve, tönkre tehetné gyülöletének tárgyát.

Távul vagyok, általján véve, vagy kivált Magyarországot tekintve, az aristocratiának bármilly kis mértékben is tömjénezni akarni, valóban felette távul! sőt ha azzal már vesződni kivánnék, megvallom, inkább volna kedvem, nem egy magyar magnásnak és előkelőnek egyedül szájhazafiságát s vajmi potom áron szerzett népszerüségét s hírnevét legitt pelengérre állitni.

Éppen nem czélom ennélfogva, édes szavakkal s nagy lamentokkal valami szeretetet vagy csak kiméletet is gerjeszteni akarni magam és magnás bajtársaim iránt; sőt gyülölje bárki az egész magyarországi főrendet, jót roszat mind egy fazékba vetve, s pedig con amore, biz én nem bánom, vagy inkább, mert ezt nagyon bánhatni: Isten neki, hiszen e kedvtöltés nem drága, szenvedelem mint más, fejtörő sem, és annyinak nincs jobb dolga; s mi több, a kölcsönt kölcsönnel, s pedig uzsorával, vagy legalább szánakodással vissza is fizethetni.

Mit a felhozott Morion-féle czikk tárgyalásával elérni kivánok, ehhezképest egyedül az, mikép, habár csak néhány

lehetne valami derekast és nagyszerűt tenni az ország investitiójára; ha pedig viszszafizetése követeltetnék a tőkének, akkor azon állitásból, hogy a »Két garas« magyarosabban »hat krajczár« terv által segitve lesz a mostani eladósodott nagy birtokosakon, semmi nem lenne, mivel aligha hajtanának egyhamar az ezen kölcsön által eszközlött javitások annyit, hogy, mint mondám: egyhamar képesek lehetnének a földbirtokosak viszszafizetni a közállománynak a tőkét.

7) És végre, az mondatik, hogy ezen telekdíj alapul szolgál egy ollyan kölcsönnek, melly bankba helyeztetve, feladatául tűzi ki az egyes birtokosak fölsegélését és jószágaik javitását; nincs ellene kifogásom; de ha az mondatik, hogy ezen telek-díj alapul szolgál egy ollyan kölcsönnek, melly azonkivül feladatául tűzi ki az ország investitiójáit is, (utakat, csatornákat, országos kikötőt stb.,) akkor az egész ellen kifogást vélek tehetni. Ha csak azt nem gondolja a ns gróf, hogy még egy más száz milliót is fog fölvenni, mellynek kamatait a 90 millió kamataiból fogja fedezni s ezen második száz milliót pedig egészen az ország investitiójára forditja. Morion. Társalk. f. évi 77. sz.

vonással s felszinleg de ez alkalommal is kitüntessem azon szomoru tényt, hogy valóban nem egy magyar, magát a köz állomány elibe tevő szájhazafi létezik, ki e mellett minden fölötte levőt s gazdagabbat erősben gyülöl, mintsem szeretné a hazát, s hogy e szerint minden jobbak, kik előtt a haza szent neve nem üres hang, s kiknek vérükhez vonzó hűsége több mint külmáz, kellőleg ovakodjanak, nehogy, ha már gyülölniök kell, minek se szükségét, se kéjét, se hasznát én egyébiránt, bár tekintsem a hazát bár egyesek érdekeit, nem birom átlátni, legalább a köz álladalom csorbitásával ne élvezzék ezen szükkeblü örömet.

Eszmém ellen görditett első pontban igazságtalannak mondja Morion inditványom alapját, mert a száz millió kölcsön által kerekedő haszon az egész hazát illeti, s tervem szerint még is csupán a földbirtokosak járulnának az uj teherviseléshez.

És ez félig meddig igaz, minthogy tervembül ki vannak zárva, vagy inkább ‚kihagyva' a tőkepénzesek, kereskedők, gyárasok, kézmüvesek, bér és nyugpénz után élők s a t. Én ezeket azonban éppen olly készakarva hagytam ki, nehogy complicáltabbá legyen az ügy, mellyet életbe hozva látni sovárgok, mint ellenkezőt kivánva készakarva irányozta az olvasó figyelmét azokra Morion, jól tudván, hogy nem létezik hátulsó kapu, mellyen a magyar kiváltságos általján véve szivesebben surranna ki, valami fizetés elkerülése végett, mert ezt némi plausibilitással tehetni gondolja, mint mikor alkalmat nyer mások s kivált a tőkepénzesek és dús kereskedők mögé bujhatni. »Ha azok nem fizetnek, kik élire verik a pénzt[1] és kincsekben fuladoznak (!) mikép fizessünk mi, kik véres veritékkel (?) keressük mindennapi kenyerünket. Legyenek azok előbb kellőleg megróva, mi is szívesen járulunk aztán bármihez is. »Éljen.« Igy szólnak, s éljen-t rivalg utánuk az otromba sokaság, melly kereskedőben, s kivált tőkepénzesben ugy szólván csak haramiát és valami vampyr-féle vérszopót gondol

[1] Azaz: kiknek sok pénzük van; mert egy huszas, egy bankó élén meg nem áll. *Sz. I.*

láthatni; Morion, az udvariság és méltánylat köntösében felléptett taglaló pedig örül, mert a nélkül, hogy észrevették vala — mint ő gondolja, de roszul gondolja, mert illyest csak horogra való pimasz nem veszen észre — olly felette könnyen megakasztá az ügyet; s ugyanis: mert ha mindaddig nem járul a kiváltságos valami teherhordáshoz, míg ötvenkét vármegyének tömkelegei és kivált a legislatiónak egyébb bonyadalmi közt nem fog megadóztatni, és a többség felfogása szerint kellőleg megadóztatni, kereskedő, tőkepénzes sat. akkor bizony Morion et Co. uraimék soha nem fognak — legalább constitutionalis uton nem — olly szerencsétlenül járni mikép, valami köz terhekbeni részvétre legyenek szoritva, mert Magyarország sorsa így vagy amugy, fel vagy lefelé, de valamikép ezentul vajmi szaporán el lesz döntve már, s ekkép Morion et Co. legfeljebb azon szerencsétlenségben fog részesülhetni, de ebben bizonyosan fog — mert vagy mi magunk, vagy más, de valaki minden esetre hovahamarább megadóztatand — hogy majd idegen kéz rója meg őt és társait, mit bár adna Isten s minél laposabbra nyomólag, ha t. i. illyes egyedül a dicső Morion speciesre nézve történhetnék, minthogy efféle szájhazafiak nem is érdemlenek egyebet széles e világon.

Ámde az a baj, hogy ez így elkülönözve nem történhetik, és hogy néha egyetlen egy illyesféle Morion elég, egész constitutionalis s ezzel olly szorosan egybefüggő nemzeti jövendőnk fölött kimondani a moriatur itéletet.

Ha kereskedő vagy tőkepénzes volnék, lelkemre mondom, előlegesen azt inditványozom: »A kereskedőkre s a tőkepénzesekre rójátok a legelső új adónak becsületét!!!« Nem nevezem tehernek, de becsületnek. És büszke érzéssel mondom, én így voltam lelkesülve mindig, és tudom, így leszek siromig, mert kimondhatlan féltékenység lakja keblemet, hogy senki hazafiui tisztemben előmbe ne vágjon, mihezképest nem is keresem a kötelesség teljesitését annyira másban, mint magamban, s e szerint telekdíjt javaslok, mert földbirtokos vagyok; és ha nem érez, nem gondolkozik minden, vagy legalább sok magyar így, sőt ha a helyett, hogy mindenki iparkodnék legelső helyt állni

vérének felemelési küzdelmiben, a nagyobb rész gyáván nemcsak el hagyja magától ragadtatni e becsületi babért, de elég aljas, elég nyomorult, még hátat is fordítva, mást nyomni maga helyett elé: akkor csekély számunkat, geographiai helyzetünket, lapos honunkat, s olly annyira egybebonyolodott körülményinket tekintve, bizony nem segít rajtunk e földön orvos többé, de egyedül pap kell örök viaticummal.

Nem tudom, álmodtam vagy olvastam-e, de mindig legnagyobb elragadtatásba hoz ezen kép: »hogy mikor győzedelmes hadaival Caesar kikötni vágyott Britannia partjain, elborzadva az ott komolyan álló számtalanságtul, mellyet a tenger habjai is látszottak védeni, minden intés daczára még a tizedik legio sem merte megkezdeni a vitát, de néma kábultságba meredve, mintegy haláli fagy futá Roma legmerészebb bajnokit is keresztül, s már már általjános panicus ijedségnek mutatkoztak legaggasztóbb jelei, akkor Sextus Baculus, a tizedik legio sashordozója, bátran ugorván a sós hullámokba, »én legalább — így mond — ha más nem, megfelelek kötelességemnek a respublicához, s az ellenség közibe viszem azon sast, melly titeket annyiszor vezérlett diadalhoz, vele ott veszendő, ha ti nem víjátok vissza« - - - - - És Anglia megrohanva, s csakhamar meggyőzve lőn.

Illy példát kövessünk mi, sőt legyen köztünk mindegyik, mennyire birja, illy ‚példaadó', s esküszöm, csakhamar más képet mutat honunk, mint a milly nyomorult hátramaradások közt sínylik az ma, s fog sínyleni örökleg, ha mint ma patrio more, vagy inkább à la Morion, egyik a másikra akarja hárítni a hazafiság tisztét, vagy ha illyesen kétségbe esik, csudálatra méltó talentumot fejt ki valami hátulsó kapu feltalálására, s mi több, azon még hazafisági praetensioval nagy uri mód ki is méltóztatik (!) surranni.

Nemzetünkben annyi a lélek, s még olly számos köztünk olly hazafi, tán soha nem volt több, ki életével volna jobblétünket megvásárlani kész, hogy valóban csak szikra kell a legnemesb tűz fellobbantására. Mikép bizonyos is, lennénk csak a felhozott romai had helyzetében, ugy mint ma vagyunk lelke-

sülve, és a győri ütközet dicsőségére leplet vonva, bár sikerrel bár nem, de a leggyőzedelmesb ellenséggel is vajmi férfiasan szállnánk szembe.

Ámde bajunk nem ez, mert hiszen hol az ellenség? S tán kár, minthogy ez esetben legalább eljárási tacticánk volna egyszerűbb, s ekkép sokkal könnyebben felfogható. Bajaink azonban mélyebben fekszenek, sőt olly mélyen, mikép azokon még a legkomolyabb harczra elégséges felhevülés sem segíthet, s ekkép nem segíthet olly bátorság, melly a helyett hogy megtörhetlen munkásságra, türelemre s saját érdekeinket háttérbe lökő zarándoki hazafiságra dicsőülne — és ez, csak ez segíthetne rajtunk — egyedül harcz-enthusiasmusra képes fejleni.

Már illy esetben, hol a diadal reménye csak hosszu évek állhatatos munkássága után mutatkozhatik a hű lelkületnek Sextus Baculus példája nem elégséges; de nekünk, ha azon kötelességnek, melly minket köt anyaföldünkhez s vérünkhez, valódilag meg akarunk felelni, sokkal nehezebb erényeket kell gyakorlanunk, mellyeknek sokszor csak tanuja sincs, köszönete pedig rendszerint csak sírban van, s melly abbul áll: munkálni nagyban, s ha nem lehet, munkálni kicsiben, de munkálni mindig; másban csak akkor keresni elmaradást, mikor már rajtunk nem mult, s mindenek fölött kötelességet teljesítni, ha más nem teljesíti is.

Mit ha Morion felfogott volna, valamint véletlenül azt is, hogy minden jobb embernek a közterhekbeni részvétlenség inkább büntetés, mintsem lenne büszkélkedési tárgy, a felhozott első pontot alkalmasint így írja: »Emberül van, hogy elvégre földesur, az eddig szinte bevett, mindent mindig másra tolni akaró döbrögiség helyett, telekdíjt javasol. Sok más forrást is meg lehetne nyitni ugyan, kereskedőt, tőkepénzest s a t. hasonlóul adóztatni. Ezt azonban, nehogy sulyosb legyen az ügy kivitele, hagyjuk akkorra, mikor kivíttuk az elsőt, mellyet, mert én is földesur vagyok, tétova nélkül nem csak pártolok, de mennyire birom, elő is mozdítok«.

Mikor csatarendben valának Napoleon hadai, mint tudva van, egy ezred sem akart a másiknál később a csatában részt

venni, de mindegyik elsőséget követelt. Morion, a méltányos, az udvarias, a mézes mázos, ha köztük van, illy bolondságra alkalmasint nem fakad; s azért már előre örülök látni képét, mellyet ha nem csalatkozom már láttam valahol, ha az anonymitas sáncza mögül kibujván megnevezi magát. Ámde lássuk tovább:

A második pontban felhozott nehézség egyedül részlet, mellyet már eddigelé is felvilágositék némileg, s mellyet, legyen csak őszinte jóakarat, nem lesz nehéz elintézni, ugy hogy annak bonczolásával most biz én nem bajlódom.

Annál nevezetesb a harmadik pont, melly bármilly ártatlannak sőt méltányosnak mutatkozzék első olvasásra, azért egy kissé mélyebbre látó előtt még is uj bizonyságul szolgál, milly felette nehéz, legjobb akarattal sőt aránylag szép talentummal is rosz ügyet diadalosan védni. Ugyanis, alig halad Morion csak három lépést, s már ellent mond magának! Az első pontban t. i. azt állitja, »hogy tervem szerint a száz millió kölcsön által eszközlendő haszon az egész hazát illetné«, a harmadik pontban pedig azt, »hogy inditványom csak az eladósodott nagybirtokosak osztályának eszközlené javát!!« — E kis contradictioba pedig egyedül azért jött, mert az első pont által, mint láttuk, Morion ugy hitte tervemet leginkább megtörhetni, ha azon *másra tolási* hajlamot ébreszti fel kiváltságosainkban, melly csak ürügyre vár, hogy vad szenvedélyre fakadva, megakaszthasson mindent; a harmadik pontnak segitségével, melly pontot az elsőtül ügyesen, vagy legalább nemes inspiratiobul, hogy észre ne vegyék álnokságát, egy közönyös pont által elválasztott, a harmadik pont segitségével mondom ellenben ugy gondolta depopularisálni ügyemet Morion legdicsőségesebben, ha olajat, vagy inkább, mert ez igen is tiszta volna, szurkot önt azon antipathiába, mellyel a kisebbek a nagyobbak iránt ugy is annyira viseltetnek honunkban, hogy valóban csuda lesz, ha az ekkép gyáván egymás ellen agyarkodókat nem nyeli el hovahamarább bármilly harmadik hatalom.

Tervem lényege, vezéreszméje az, mit Morion éppen ugy tud, mint bárki más, ki nem sinylik néhány érzék hijában,

s nem akarja a legocsmányabb hypocrisis bélyegét viselni homlokán, hogy

1) Lehető legnagyobb általjánosságban s csak bizonyos időkig, két garast szedvén egy egy holdtul, olly évenkénti jövedelem kerekedjék, mellyhez képest felvehessen a magyar nemzet száz milliót; — és

2) E tőke lehető legnagyobb haszonnal Magyarország felvirágoztatására fordittassék.

Ez tervem lényege, vezéreszméje, egyedül ez; ugy hogy minden, mi azon tul fekszik, nem egyéb, mint annak, bár igy vagy amugy módositható corollariuma.

Azt lehetne erre mondani, hogy valljon miért nem hoztam tehát elé a dolgot illy egyszerű köntösben s miért adtam alkalmat efféle gyülöletes megjegyzésekre.

Boldog Isten! Megmondom. Ezt ezen okokbul tettem:

1) Mert ki valami eszmét kedvessé akar tenni; az, ugy hiszem, hibáz, ha nem fejti ki annak minden elsőségit s minden jó oldalait.

2) Mert a nagyobb birtokosak sulya olly elhatárzó tervemnek életbe léptetésére vagy megbuktatására, hogy nem mulaszthatám el kimutatni, mennyire volna tervem alkalmazása rájuk nézve s pedig az egésznek csorbitása nélkül hasznos.

3) Mert akárhány magyar van, ki belé köt — ha érdeke kivánja vagy erre kedve csoszszan — biz a legszentebbe is, s ekkép tudtam: nem kerülhetem el, bármit tegyek is, hogy Morion vagy rokonkeblüe, köz teherhordási eszmémet valamikép be ne piszkolja.

4) Mert feltennem kellett, valamint most is felteszem, minthogy eszmém netaláni sikerének nincs más alapja: hogy vannak és lesznek a hazában még olly egyedek, kik méltányolván becsületes tiszta szándékomat és jövendőbe nézetemet, előadásom netaláni csorbáit és sötétségeit inkább jóra mint roszra magyarázva, meg fogják különböztetni tervem vezéreszméjét annak mellékes, s ekkép igy vagy amugy változható feltételeitül.

Lehetetlen volt ezeknél fogva elő nem tüntetnem azon nyereséget, melly az országra háramlanék, ha a felvett száz milliónak bizonyos része addig is, mig az egész a hon virágzására befektetve nem fogna lenni, kamatra kiadatnék; a melly financialis műtétel által in thesi a száz millió, mint láttuk, száz hetvenre rugna, mi nem volna megvetendő.

E hypothesist felállitván — mellynek azonban lesz-e s mennyire lesz sikere, más kérdés, de most nem ide való — természetes, hogy éppen olly lehetetlen volt legott a nagy birtokosokra nem eszmélnem s pedig 1) is, mert ugyan hol kereshettem volna — és most megint egyedül in thesi és legnagyobb általjánosságban szólok — kilenczven millióra biztosb hypothecát, mint éppen a nagy birtokosoknál; s 2) mert gyakorlatilag szólva ugyan mi eshetett volna nekem kedvesebben, mint egy olly módot feltalálni, melly midőn hetven millióval gazdagítná a hont, egyuttal és mellékesen a nagy birtokosokat is eszmémhez édesgethetném; a nagy birtokosokat, kik, mint előbbi czikkeimből kiviláglott, legérzékenyebben, sőt közülök számosan és jobbadán apáik bűnei miatt olly érzékenyen lennének tervem által érintve, mikép ha az legott, és a nélkül hogy ez által a köz álladalom csorbulna, mi mindig főszempont, nekiek nem kedvezne, valóban nem volna csuda, ha közülök nem egy, s egyenesen koldusbot elkerülése végett, eget s földet mozditna tervem megsemmisitésére.

Ámde ezt szegény Morion, oh szegény hon, nem birta felfogni, s természetesen, mert tüstint, mikor észrevette, hogy tervem csakugyan használhatna a nagybirtokosoknak is, ugy annyira elvakitá őt a magnás-gyülölet, mikép mind azon számtalan jót sem látta, mellyet tervem egyenesen a honra árasztana, sem azt, hogy a kiadandó pénzeknek lehető legbiztosb hypothecára állitása hetven millió kamatjával együtt legalább is hajtana annyi hasznot a honnak, mint használna a nagy földbirtokosnak.

Nincs időm részletekre; de az analysis lombikába vetve Morionnak tervem ellen gördített harmadik pontját, mennyire én gondolok irójának mélyebb veseredőibe hathatni — s fáj-

dalom nem egy efféle egyed van honunkban — az alkalmasint illy resultatumot adna: Inkább ne éljen a magyar nemzet, inkább ne virágozzék Magyarország, ha ez aristocratiájának szilárditását s felvirágoztatását is eszközlené.

Illy hiedelemben pedig egyszerűleg, de azért mint hiszem, helybül egy könnyen még sem mozdithatólag azon okbul vagyok, mert máskép teljességgel lehetetlen, hogy Morion lehető legnagyobb malitia nélkül tervem vezéreszméjét, melly világosan a hazát illeti, a nagybirtokosak felsegélésire vihette volna át.

Egyébiránt nem akarom ez uttal vizsgálni, hogy valljon mennyire, vagy csak egyáltaljában is, van-e nekünk magyaroknak, alkotványunk s nemzetiségünk fentartása végett aristocratiára szükségünk; annyit azonban mondhatok, mikép az én eszem szerint valóban nem birom felfogni azon nyereséget, mellyet Morion e következő állitásával gondol Magyarországra háritni: *ha valljon nem hasznosabb volna-e, ha kissé megfonnyadnának aristocratáink*; nem birom e hasznot pedig felfogni azon eldönthetlen okbul, mellyhez képest szoros tudományilag éppen azon arányban fogna zsidó és külföldi pénzes gyarapodni, melly arányban megfonnyadandnak aristocratáink, minthogy ezeknek mindinkábbi megfonnyadása egyedül azokat gyarapitná, s nem ám a nagy magyar közönséget, mit Morion tán és felette dicséretesen ohajt, de ennek elérésére mágnás-gyülöleti vakságában éppen ellenkező utat tart helyesebbnek, s ugyanis: mert legyen egyszer csak minden magyar tehetség, zsidók és külföldi pénzesek kezeiben, a mint hogy kivált a két évvel ezelőtt életbe léptetett nemzeti panacea következtében nagy rész már azokban is van, nagy része pedig felette gyors léptekkel azok felé indul, és oh milly végvonaglati vakság kell ahhoz nem látni, hogy e tragoediának utolsó felvonata bizony nem fog lenni magyar, sem nem szabad szellemü.

Valóban szomoru az eset, s vérünket tekintve annál szomorubb, mert gyülölségi hajlama nem egy Morion-féle magyarnak még korán sincs kimeritve azon antipathia által, mellyel az aristocratia iránt viseltetik, de midőn con amore gyülöli

ezt, nem kevesbbé gyülöli a kormányt, gyülöli az egyházi rendet, gyülöli a katonát, gyülöli a németet, gyülöli a horvátot, gyülöli a tótot, gyülöli a görögöt, gyülöli a városi polgárt, gyülöli a kereskedőt, gyülöli egyik a másikát s a t. szóval: gyülöl mindent, mert hiszen hasonnemüjével sem él békében, paraszthoz vonzó szerelme pedig bizony nem óriási, s még is nemcsak biztos öbölben véli magát, de reformatori tisztében, mind nemzeti mind alkotványos tekintetben ugyancsak mély felfogásu tactica szerint s ekkép vajmi pompás sikerrel gondol procedálni, mert hiszen még is szeret valamit, s pedig legőszintébben s mindenek fölött, t. i. a hazát, vagy tulajdonkép — mert ugyan mi a puszta haza a benne lakó egyedek nélkül — a hazával mindig egybekevert saját drágalátos magát!

Nem tudom, Morion a magyar statusbölcsek ezen osztályához tartozik-e, mellynek száma minden torzitás nélkül bizony nagyobb mint gondolnók; de megvallom, sejtem, mert ki vérünk és alkotványunk vajmi kis szigetre szoritott diagnosisának daczára annyira gyülölheti az aristocratiát, mikép nem látja, hogy annak mostani körülményink közt még erősebb lefonnyasztása nem a hazára, de a zsidóságra s kivált a külföldiekre nézve volna nyereség, az alkalmasint ugyanazon egy kutfőbül szinte mind azok ellen is fog hasonló gyülöletet s ebbül fakadó daczot, lenézést, kevélységet és dagályt merítni gyakorolni, kiket felhozék.

S ha ezen osztályhoz tartozik, mi ha nem is bizonyos, minden esetre igen hihető, ezen osztályhoz, melly naprul napra jobban elisolálja magát nemcsak a világtul, Európátul, de még a hazában is: akkor az ellenem görditett negyedik pont valóban jó tréfa, mellyhez képest az isoláló tervemre akarja fogni az elkülönözés bűnét.

Egyébiránt még egy pillanatra visszatérvén a harmadik pontra, ha Morionnak telekdíji eszmém ellen nincs más kifogása, mint az, hogy tervem által a nagy földbirtokosak bizonyos része mostani financialis bonyodalmibul tán kivergődnék, s mind azon milliók, mellyek most kamatként minden évben a honbul kivándorolnak, ezentul a hazában maradnának, ám

jól van, mert noha ezt felette nagyon bánnám, mert honunk javát nemcsak directe de indirecte is szeretném előmozdítni, azért e ponthoz még sem ragaszkodom sine qua non-ként, s heverjen a kilenczven millió kamatlan, és szaporodjék ha birja a ládában, bizony nem bánom, vagy fektessék az egész száz millió mind egyszerre a honba, vagy legyen kiadva az költői és metaphysicai hypothecára, a mint tetszik, mindenben megegyezem, csakhogy ne az én nevemet, de Morion nevét illesse az ebbeli financialis eljárás dicsősége és köszönete.

Az ötödik pontban, miután az előbbeniekben nyilván elárulja Morion nemfizetési hajlamát, azt veti szememre, hogy tervem csak palliativ elvkérdésnek látszatik lenni, mert nem valami rendszeres adózási tervet alapit meg, hanem csupán csak a jövendőt akarja elzálogosítani, s pedig ha jól emlékezik, harminczöt évre.

A hatodik pontban pedig egyenesen kevesli Morion azon pénzbeli tehetséget, melly tervem után kerekednék, és ezen valóban igen naiv sort irányozza hozzám: »mert — így mond — azt hiszem, hogy a nemes gróf meg fogja ismerni, hogy egy annyira elmaradott országnak, mint Hunnia, investitiora vajmi igen kevés pénz évenként egypár millió«.

Már most kérdem a részrehajlatlan olvasót, lehet-e egy könnyen több szemtelenséget és hypocrisist néhány sorba összpontositni, mint a mennyit egybe birt szorítni Morion ötödik és hatodik pontjába?

A négy elsőben jóformán mindent előhoz, mi a zsiros nagy többségben nauseát okozhatna tervem ellen, s miután azt hiszi, »megakasztá az ügyet«, sarkon fordul s nagy uriasan piczinyeli az egészet! Mintha bizony két kézzel járult volna ahhoz, ha határozott és rendszeres adózási tervvel, melly örökre köt, állottam volna elé, és mintha csak azért tetszenék neki vissza tervem, mert mint ő számitá ki — s bizony nem tudom milly kulcs szerint — csak egypár millió fordíttatnék az olly annyira elmaradt Hunnia felvirágoztatására.

Bizony mondom, a jobb lelkületü, ki mélyebben tekint a tények forrásiba, émelygő érzéssel fordul el a magyar elmebeli

surlódások illyféle fekélyeitül; mert hol őszinteség nincs, de mézes szavak és virágok alatt csak álnokság lappang, s mi több, ennek beburkolására nemcsak különös gond nem fordíttatik, de a legotrombábbul készült csapdákba vélik az illetők megcsiphetni bárkit, ott a rothadásnak olly jelei mutatkoznak, mellyektül ha köz neheztelés által nem menekszik meg a hon, bizony egek sem birják azt élet felé forditni többé.

Kinek nem tetszik tervem, vagy hibát talál benne, ám mondja ki, s lelkemre eszküszöm, azért egy hajszállal sem fogom őt roszabb embernek tartani nálamnál, sőt okosabbnak és jobbnak, ha tévedéseimet utba idézve, jobbal bir állni elé. Az isten őrízze azonban a hazát azon álorczások csábjaitul, kik — mint Morion ellenem gördített ötödik és hatodik pontjában tevé, mellyekben határzott elvü rendszeres adóval s tervem nem elégséges voltával üz pompát — csak azért ülnek a haladás hyperbola-paripájára, hogy az ostobák nagy seregét elszéditve homályba lökjék, s ezen fogás által is gátolják a haladás kivihető és gyakorlati lépéseit.

S Morionnak addig is, mig bővebben lesz bátor — mint mondja — egyet s mást szükség esetében előadni »két garas« czimü inditványom ellen, csak ennyit.

És azért álljon elé. Ha pedig csupa negatiók helyett netaláni »hat krajczáros« sőt »tizenkét krajczáros«, az enyéimnél sokkal magyarosb czikkeiben, minthogy garas igaz igen németes, mert Groschen-bul ered, a krajczár ellenben ugyancsak magyaros, mert de csak távulrul sem hasonlit kivált kimondásban a német Kreutzer-hez; oh szegény Morion! ha mondom csupa negatiok helyett magyarosb czikkeiben jobbra tanit, akkor legyen bizonyos, én leszek első, térdet fejet hajtva leghangosabban elmondani, igen nagyon töredelmes mea culpámat, hogy ellenem gördített szivömledezéseit s velőáradásait olly kevés udvariassággal fogadám! — S erre, t. i. ezen utolsónak megbánására — mert hiszen Morion még semmi jobbra nem tanitott — félig meddig már most is hajlandó volnék, s pedig mert véletlenül éppen most, midőn e sorokat irom, valakitül, ki a titokban van, vagy az anonymitási álorczán keresztül nézett,

felette nagyon hallom dicsértetni (?) Morionl s róla azt állittatni: hogy bizony szegénynek nincs rosz intentiója, nem is akart ellenem, kit különösen tisztel (!?) kikelni, hanem hogy már szokásában van, a magáét is tartalék, de minden rosz szándék nélkül elmondani.

Mea culpámat ez úttal azonban még sem rebegem el, mert eddigelé bizony nem tudtam az iránt egészen még tisztába jőni enmagammal, valljon e következő három species közül, mellyel rendkivülileg megveré honunkat ármány, mellyik vétkezik erősebben honunk iránt, s ekkép mellyik érdemel több visszatetszést, vagy viszont több kiméletet.

Egyiknek képét e czikk által festém. Még sokkal jobban tudnám kidolgozni, de ez uttal tán nem szükség, mert habár általjános vonásokban van is oda vetve az, azért hiedelmem szerint, még is magára fog ismerni abban nem egy ravasz, s nem egy illyest fog benne látni a mélyebbre tekintő.

Másiknak lényege körölbelül ez: bármibe, jóllehet legkisebb tárgyismeret nélkül belékottyanni, atyárul fiura átmenő előitéleteket, vagy könyvekbül kiszedegetett általjánosságokat, minden alkalmazás nélkül fényes axiomákkint elszónoklani, és a hazának legéletbevágóbb kérdéseit olly kevés ihletődéssel és scrupulussal kezelni, mintha csak kártyaházak felépitésérül, vagy efféle gyermekes kedvtöltésrül volna szó.

A harmadik species elvégre az, melly rabulisticai szülektül eredvén, rabulisticai levegőben élvén, annyira el van minden csepp vér- s nedvében rabulismustul nyomorítva, mikép mint a német mondja, ‚hyperfein' jelleméhez képest egyenes és büszke férfiuságot bocsát tekervényes glacé-keztyű féle hiu piperőczségért áruba, szilárd hazafiság helyibe ocsmány önérdek utáni vadászatot állit, majd a ¡kormánynyal, meg máskor a sokasággal, nem a köz álladalom előmozditása végett kaczérkodik, de azért hogy magából legyen valami, habár csak egy kissé magasb felfogás szerint is, valami felette piczi! és melly vak minden, sőt saját maga iránt is, mert in ultima analysi — ha igaz, és pedig igaz, s ennél nincs szilárdabb axioma,

hogy emberséges öntudat s némi jobbak megbecsülése nélkül nem érhetni e földön el valódi szerencsét — még maga magát is megcsalja.

Már az első, második, avagy harmadik osztályhoz vallja-e magát Morion, nem tudom; hanem hogy egyikéhez tartozik, azt, ha szól, felhozott czikke után itélve, fogadom, minden mélyebbre ható előtt tökéletesen be fogja bizonyitni. És azért, mert a választás minden esetre dicső, minélelőbb ki a napvilágra!

Pest, december 24. 1843. (Jelenkor, 102. sz.)

XXIV. Valamint kézzel fogható, hogy Morionnak tervem ellen gördített észrevételei alatt nincs egyébb, mint ügyetlenül lepleztett megakasztási s megrontási vágy, ugy világlik viszont a magát még nem nevezte magnásnak a P. Hirlap 286 és 287dik számaiban felhozott minden soraibul egyedül legőszintébb szándék ki: mennyire lehet, előmozdítni az ügyet. És azért, mivel álnok gáncs is más, és feloldásra oda vetett csomó is más, éppen ugy, mint jónak sőt el nem hárithatá tisztnek tartám Morion lényegét utolsó czikkemben kellőleg illustrálni, ugy hiszem illőnek sőt kötelességben járónak, a magát nem nevezte magnásnak loyalis érzettel tett érszrevételeiért itt nyilvános köszönetemet jelenteni; s pedig, mert a közálladalomra nézve nem lehet hasznosb, mint kiismértetni a »szájasokat« a »lelkesektül« — ennyit Morionnak; — a jó hiszemü és siker után sovárgó tervezőnek ellenben nem eshetik semmi kivánatosb, mint tervével járó minden nehézség s körülmények kellő kimutatása — ennyit viszont a taglaló magnásnak — minthogy egyedül igy kerülhetni el minden megbukott tervnek két legközönségesb gyilkosát, az egyoldaluságot t. i. és a felszinséget.

Időbül és helybül egészen kifogytam, ugy hogy ez alkalommal legjobb akarattal sem bocsátkozhatom mind azon részletek felvilágositásába, mellyekre figyelmeztetni szives vala a most érintett loyalis taglaló; annyit azonban mondhatok előre

— és ez okvetlen kiviláglandik, ha netalán ismét discussioba jő az ügy — hogy sem egyik sem másik czikkében de egyetlen egy nehézség sincs, melly, mi tervem lényegét illeti, feloldható nem volna. Ámde értsük egymást: mi tervem lényegét illeti, mondom, mert annak jobb vagy közönyösb sikere, nagyobb vagy kisebb eredvénye, éppen nem tagadom, felette erősen függ mind azon nehézségek diadalos legyőzésétül, mellyeket a magát nem nevezte mágnás néha igen talpra esve hoz tervem ellen fel.

Mind ennek megmutatására — a mennyire t. i. néhány sorral ilyest megmutathatni — mind némi hibás felfogások rectificatiojára legyen ennélfogva szabad, egyet s mást csak fővonásokban érintenem.

Első czikkét azon ismert tábornoki anecdotával kezdi meg a taglaló magnás, mellyhez képest pénz, több pénz, s még több pénz kivántatnék legszükségesebben meg győzedelmes háboru vitelére.

Erre azt lehetne felelni: bizony nem volt az angolnak aránylag sok pénze, mikor második Fülöp alatt szétverte az aranydús spanyol armadát; az amerikainak pedig még sokkal kevesebb volt, mikor az angoltul szabaditá meg magát s at. ugy hogy pénz mellé háboruban tán még valami egyébb is kell.

Azonban legyen a tábornoknak tökéletes igaza, ki tudomásom szerint Montecuculi volt, biz én legalább ez alkalommel nem bánom, csakhogy nem értem, mikép alkalmaztathatja e mondványt a taglaló magnás ezen szavakkal rám: hogy t. i. én »két garas« czim alatt közrebocsátott telekdíjas tervemet, melly által hazánk javát gyorsan és hatalmasan előmozdítani reméllem, éppen ugy egyedül pénzre alapitom, mint az elébb emlitett vezér a háborut.« Nem értem pedig azért, mert telekdíjas tervem financialis műtétel, sőt a telekdíj maga egyenesen pénz, s igy természetes, hogy az eszmém szerinti pénzbefizetésnek nem lehet más alapja, mint egyedül pénz. Éppen azon osztályzatban mindazáltal a tisztelt taglalónak e

következő szavait olvasom: »A tervező gróf egyszersmind nyilván kimondja, hogy egyedül ezen terve elfogadásában lát módot, vérünk illő s tartósan gyarapodandó haladása és boldogsága talpkövének olly módoni letételére, miszerint honunk egén valahára azon hajnal felderüljön, melly után okvetlen világos napfénynek kell — legalább a tervező gróf várakozásai szerint — következni«.

És csak akkor, mikor ez utolsót olvastam, kezdém érteni, hogy a tisztelt taglaló a tábornoki mondványt tulajdonkép nem az én telekdíji tervemre akarta alkalmazni, mint az véletlenül megtörtént, hanem egyenesen vágyamra, honunkat hajnali biborban és déli napfényben látni; ugy hogy mig Montecuculi pénzre állitá háborui reményeit, én egyedül pénz után várnám Hunnia felvirágzását, s mi még ennél is több, mint éppen most hozám fel, egyedül ezen tervem elfogadásában látnék módot, vérünk illő s tartósan gyarapodandó s a t. talpkövének letételére s a t.

Boldog Isten! hol mondottam én mind ezt? Hiszen ez igazi Dulcamara-féle rendszer volna, mellynél én, s kivált politikai charlataneriát tekintve, gyülöletesbet nem ismerek. Nem nem, én egyedül pénzre, mellyet egyébiránt egy alkalommal sem tűztem ki czélúl, de mindig csak eszközül, vérem nemesbülését, honom felvirágzását soha sem állitottam. És éppen olly kevessé adám telekdíji eszmémet financialis állapotunk egyedüli s ugy szólván kirekesztő gyógyszeréül; valamint nem emlékezem, mikor kérkedtem volna két garasos eszmémmel annyira, mikép egyedül annak életbe léptetése után is fel fogna a déli nap ragyogó sugáriban fényleni Hunnia.

Én mind ez ellen ünnepélyes óvást teszek. S ugyanis, mert pénzt, ujjászületésünk jóllehet felette hatalmas de azért még is mindig csak egy tényezőjének ismerém, melly ha regenerationk olly sulyos, sőt valljuk meg, olly annyira problematicus műtételében isolálva áll, s nem működnek mellette fölötte számos szellemi és anyagi tényezők, bizony nemcsak déli nap-

fény, de még csak egy kis becsületes hajnali bibor sem fogja az emberi események évrajziban kitüntetni fajtánkat. Hanem tán éppen azon okbul, mellyhez képest Montecuculi hajdanta mindig csak pénzt, és több pénzt, és még több pénzt hordott szájában — mert hiszen bátorságban soha nem szükölködött a magyar — s ha Montecuculi véletlenül Chinában vezérkedik — mert ott elég a pénz — alkalmasint courage, több courage, és még több courage fakadott volna megnemszünőleg ajkairul; ugy ha én hasonlólag, sokak szerint tán kelletén tul is pengetem a pénzt, ugyan nincs-e igazam? miután sem jó akarat, sem enthusiasmus híjátul nem sinylünk, de még sem megyünk, sőt nem is mehetünk azért semmire, s pedig egyedül, mert pénzünk nincs. Igy tehát megbocsátható, ha valamint az érintett vezérre is ráfogák, hogy ő diadalra csak pénzt követel, ugy szinte engem is sok csak azon szinben lát, mintha nemzeti küzdelminkben egyedül pénz után várnék sikert. Ámde azért még is devalváljuk állitásinkat, mert csak igy érthetjük s méltányolhatjuk egymást. És e szerint, ha valaki tán kelletén is tul buzog tárgyaért, azért ne tegyük róla könynyelmüen fel, hogy ő azt azon okbul már panacea hatásunak tartja.

A taglaló magnás kételkedik, valljon kapnánk-e csak egyáltaljában is száz millióra felrugó kölcsönt, valamint nem kételkedik kevesbbé azon, hogy illy roppant summát három és félért vagy csak négyért is fognánk-e szerezhetni. Ezekhez azonban ollyasmit csatol, mintha feltehetné, hogy olly gyakorlati ember mint én, e tekintetben bizonyosan már előlegesen fogott volna gondoskodni, s a dolgot az illetőkkel már előre el fogta volna rendelni.

Részletekbe, mint már érintettem, ez uttal nem bocsátkozhatván, ezekre röviden csak azt mondhatom:

Ha tervem mint egyes isolált karika illesztetik mostani országos gépezetünkbe, a nélkül hogy ebben is némi javitások történnének, de e helyett utóbb is megmarad példaul az aviticitas kérdése mai lényegében s utóbb is a kortesek gratiajától annyira függő független tens Vice-ispán és Szolga biró urak haj-

tandják be a pénzt, mellyet még a legszájasb és körmösebbek sem tudtak de csak a magyar szinházra is bekeríteni s a t. akkor, bár adjuk »széles e haza« mellett »nemesi levelünket« sőt üdvünket is hypothekául, bizony az egész világ hátán sem találunk összesen véve annyi bolondot, kikbül három és fél- vagy négyért csak egy milliót is ki fognánk préselhetni.

Mihezképest, ha ki illy körülményeket teszen fel, annak tervem ebbeli sikerén természetesen nemcsak kételkedni szabad, sőt azt egyenesen hasztalannak kell tartania.

Ha ellenben mind életbe lép az, mi tervem sikerét feltételezi, s mit polgári szabadság utáni vágygyal kérkedő nemzetnek hova hamarább életbe nem léptetni igazi bűn és szégyen, akkor — én legalább egy cseppet sem kételkedem — bizony megszerezzük a száz milliót, s ha ezt jutányos kamattal nem cselekedhetnők, ám magunk bocsáthatunk ki annyit.

Ugy hogy, mi specialiter a kölcsönt illeti, telekdíji tervemnek az első esetben semmi sikere nem lesz, a második esetben ellenben legjobb sikere várható; olly esetben végre, melly e kettőnek közepére esnék, azaz történnék némi javitás ugyan, de csak félig meddigi és félszegü, akkor tervem is aránylag természet szerint csak félig meddigi és félszerű sikerrel járna.

Mikbül szoros tudományilag az foly, quia de futuris contingentibus non datur determinata veritas, hogy én mint practicus ember — melly nevezettel engem megtisztelni szíves a tisztelt taglaló s ezt valóban nagyra veszem, mert a mostani köz szédelgés közt bizony nehéz némi fényes theoriák által el nem ragadtatni — az foly mondom a fentebb előadottakbul, hogy én mint practicus ember, nem érezhettem magamban vágyat, időmet valami nemzeti kölcsönnek az illetőkkel való előleges kidolgozására fecsérelni; s pedig, mert az irgalmas Istenért ugyan milly basisra állithattam volna egy illyféle előlegesen kicsinálandó tractatusnak csak propylaeumit is, miután senki nincs e hazában, ki csak tavulrul is jóslani képes volna, milly biztosságot lenne a magyar nemzet adni kész.

Ki hitelt adni tud, azaz: ki nemcsak elégséges de olly hypothekát bir, mellyre a hitelező tüstént és minden incommoditas nélkül rá teheti kezét — és e körül forog a dolog — az bizonyosan kap pénzt, s annál bizonyosbban s annál olcsóbban, minél jobb a hypotheka, azaz minél »elégségesebb«, és minél — ha igy lehetne kitenni — »hozzáférhetőbb«. Ez axioma, s mellyet váltótörvénynyünkbül származó nem egy éppen ellenkező eset még nem gyengit, s ugyanis, mert mindaddig, míg az országnak általjános hitele nincs, mindaddig, bármilly specialis jó törvények fogtak volna is életbe lépni, bizony csak véletlenül fog a szükségbe zavarodott adós, egyes pénzes monopolisták martalékibul menekedhetni.

Fizessen az ország bármilly summát évenként, de azt fizesse olly rendesen s olly szabatosan, mint tegnap: volt, és holnap: lesz, s ezt ne csak saját maga higye, de az ‚illetők' is ‚hihessék', s bizony mondom, több vagy kevesebb áldozattal, de minden esetre váltig kapunk pénzt. S im e szerint nem az a teendők sora, hogy mielőtt csak távulrul is kifejlődött volna legislatioi tömkelegeink közt e kérdés lényege, már is valami tractatusra lépni akarjunk, s éppen ugy korántsem az a dolog philosophiája, hogy valljon tehetünk-e szert száz vagy tán csak ötven millióra, s ezeket $3^1/_2$ vagy 4, 5 sőt 6 percenttel fogjuk-e fizetni, hanem az, hogy bajnokilag kiállva a gátra, kevesebb vagy több áldozattal, de minden esetre kivívjuk honunk felvirágzását. Magától értődvén, ceteris paribus, minél olcsóbban, mi azonban szinte egyedül csak józanságunktul függ.

Továbbá azt véli tisztelt taglalóm, hogy igen is rózsaszinben tüntettem elő tervemet. Én ezt azonban nem hiszem, mert illyest csak akkor fogtam volna tehetni, ha tervem végeredvényeit festem, ezt pedig nem tevém, sőt egy szóval sem érintém, mi mindennek életbe léptetésére hinném én a tervem által egybe gördülendő pénztehetséget forditandónak, mert e műtételt eljárásom egyenesen harmadik stadiumául tüzém ki. S így meglehet, taglalóm azt tartja tervemben igen is rózsaszinünek, hogy száz milliót három és fél legföljebb négygyel emellek kaphatni, kilenczven milliót pedig öttel kiadhatni, s

így tovább. De ez esetben elvéti a valót, mivel a mellékest veszi főszempontul; s ugyanis mert, nem az a főszempont: valljon száz vagy ötven milliót kapunk-e alacsonyabb vagy magasb kamatra, s milly summát adunk ki s a t. hanem az a dolog lényege és philosophiája, hogy fog-e s milly arányban fog honunk tervem alkalmazása által felvirágozni; s e tekintetben, mint érintém, nem mondtam semmit, ámde igérhetem, ha a világi események törvényei minden sarkaikbul nem bontakoznak ki, mert a kisded makkbul, csak el ne gázoljad, mindenütt tölgyfa lesz, hogy vajmi szép gyümölcsöket fog teremni tervem, ha az — mit nem akarok feltenni — különös idétlenséggel nem kezeltetik, minthogy ritka kifejlésre képes honunk, s mert lásson vérünk csak egyszer ‚nagyobbszerü sikert', mellyet eddigelé soha sehol és semmiben nem látott, s érzem minden csepp véremben, habár számban kicsi, még is megtörhetlen lelkesedésre gyul, melly legdicsőbbeket vihet végbe, mellyet azonban minden nagyobbszerü sikernek, legalább ‚bibora' előtt, egyedül phrasisokkal s költői igéretekkel egy egész nemzetbe, melly csak most nem régiben fordult el a koporsótul egy kis élet felé, égi tűzként lövelleni akarni, s mert ezen egész nemzet illy műtétel után tüstént nem járja el kinjában a villitánczot, arra ugy szólván: anathemát kiáltani valóban ha több nem, legalább igen felszínes theoria és vajmi nyavalyás állapot.

Tárgyalásának folytában azt is felhozza taglalóm, hogy tervem kivitelében igen nagy nehézségeket lát. Erre azonban jó hiszemben azt felelhetem: fogadom nem lát többet de csak annyit sem mint én, s pedig mert, noha nem hihető, azért még is elsülhetne azon non putarem, melly szerint szavaimnál megcsipve, kénytelenül ki fognék az agitatio mezejére állni, s ehhezképest, nehogy azon csak ugy haladjak mint idomitlan ló, már mennyire lehetett, megbarátkoztam az akadályoknak legalább egy részével, s megvallom, már ezek is olly áthághatlanoknak mutatkoznak — s mennyi lesz még az előre nem látott! — mikép ha azon hit nem lelkesitné keblemet, hogy a szilárd hazafiságnak még a legsulyosb sem lehetetlen, valóban már régóta felhagytam volna az egészszel; ugy hogy teljeséggel

nem találta el taglalóm a valót, ha azt hiszi, mintha én tervem könnyü kivitele körül magamat ámitásokba ringatnám.

Többnyire vegye szíves észrevételeiért bucsummal együtt ez uttal még egyszer köszönetemet addig is, míg tán alkalmam lesz részletesebben feloldani nehézségeit, s higye el, hogy olly kritikát mint övé, mellybül egyedül loyalis őszinteség lehel, bármiben fáradnék is, mindig nyereségül veendem.

VÉGE.[1]

Pest, december 31. 1843. (Jelenkor, 103—4ik sz.)

XXIV. Nézzük most, mennyire néhány vonásban illyest tenni lehet: tulajdonkép s egy kissé határzottabban: mi körül, vagy inkább: minek elérése végett kivánnék az agitatio mezejére kilépni.

A végett, hogy addig is, míg az idő jobbat s czélszerübbet fejt ki, törvény által legyen eldöntve, mikép a bellica és domestica mellé, mellyek már léteznek, egy harmadik kincstár alkottassék; és ez utolsó

1szer. Egyedül Magyarország szellemi és anyagi kifejtésére szolgáljon;

2szor. Minden egyéb kincstároktul elkülönözve, egyedül saját körében forogjon;

3szor. Budapesten felállitva, az országnak legszigorubb ellenőrsége alatt kezeltessék;

[1] A Jelenkor legutóbbi (102dik) számában bizonyos okok miatt félben szakasztott s most közölhető »Két garas« czimü XXIVdik czikket mi a tisztelt gróftól már f. hó 18kán vettük egész mostani terjedelmében s azóta ehhez általa semmi nem adatott, sem abból el nem vétetett. Mit azért is szükségesnek láttunk ezennel megjegyezni, hogy kitessék, mikép a tiszt. gróf ur a P. Hirlap szerkesztője kivánatával a népet illetőleg, egybetalálkozott, miután látható, hogy a ns gróf a jelen számban közlött öt pontjaiban (kivált a 2ban), mellyek szerint a küldöttség eljárását ohajtja, ha nem épen azon szavakkal is, de világosan fejezi ki a P. Hirlap szerkesztője eszméjét. Adjon Isten kivánatos sikert a dolognak. S habár több más kérdés iránt foly is még a harcz, legyen legalább ez egyben, illy nagy fontosságúban, béke, sőt frigyesülés hazánk feldicsőitésére!

A szerk.

4szer. E kincstár felállitására ne legyen ugyan egyetlen egy bármilly kis kutforrás is kizárva, nehogy azonban sok czél utáni iramlás végett, mint az sokszor történni szokott, egy se éressék el, mindenek előtt irassék ki általján véve Magyarországnak minden egy hold terére in thesi két garas, vagy legalább egy garas telekdíj.

Ha ez — s értsük egymást — egyedül in thesi, s csak bizonyos évekre, például harminczöt évre el van döntve törvény által, akkor küldessék ki országos választmány, mellynek tisztje következendő volna:

1szer. Minden körülményt fontolóra véve, olly kulcsot dolgozni ki javaslatként, mellyhez képest legigazságosb volna a két két vagy egy egy garast az ország külön részeire kivetni.

2szor. Mindenek előtt szemügyre venni a szegényebb sorsuakat s már valami adó alatt állókat, ugy hogy ezek vállait az uj teher csak könnyen s inkább az általjánosság elve miatt érintse.

3szor. Kikutatni, milly financialis műtétel által lehetne a telekdíj után bekerekedő pénztehetséget legmagasbra emelni. És e tekintetben, mennyire szükségesnek fogja látni, magát a kormánynyal, vagy legalább ennek főembereivel, érintkezésbe hozni.

4szer. Lehető legkimeritőbb javaslatot kidolgozni, hogy tekintvén az ország általjános javát, különösen reflexioval levén a honnak mostohább vidékeire, valamint egyetemes szegényebb sorsuira, milly series és milly lépcsők szerint volna a telekdíj alapján egy és más legczélszerűbben életbe hozandó.

5szer. Tervet készitni az egész ügynek gyakorlati alkalmazása fölött; s végre

6szor. Az egészet, a jövő vagy a drága idő kimélése végett egy rendkivül tartandó országgyülésnek benyujtani.

És ez uttal agitatioi eszmém fölött határzottabbat nem mondhatok; magamnak mindazáltal fentartván, hogy majd mikor netalán az agitatioi mezőre lépés végett, fel fognék szólittatni, az addig is tervem ellen görditendő nehezségek

feloldási próbája mellett egyszersmind a most előhozottakat is tehetségem szerint még jobban felvilágosítni s tán pótlani is fognám.

A pók, mint mondják, még mézbül is mérget szí, a méh viszont még keserűbül is édest.

Felszólitom ennélfogva mind azokat, kiknek vérünk jövendője őszintén fekszik lelkükön: nézzék előadásom hiányait engedékenyen el, s ha lehet, vonjanak egy kis jót tiszta lelkü szándokombul.

Erő, magában bizás s ebbül eredő bátorság jellemzi a férfiut. A helyett tehát, hogy a casuisticának ezer bonyodalmiba bocsátkoznánk szük prókátorilag: mi minden fog érni, ha egy egy garast vetünk ki egy egy holdra — mi körül, igaz, foliantokat lehetne irni, bizzunk inkább magunkban s eddig meg nem tört nemzeti zománczunkban, és irjunk ehhezképest elvként, minden holdra nem bánom ha nem is két vagy egy garast, legalább de tétova nélkül, egy krajczárt ki. Hiszen kezünkben marad az egész, s egyedül minhasznunkra fog fordittatni az. Mitül rettegjünk tehát? Illy csekély teher ha nincs is szoros tudományi szabatossággal elosztva, bizony senkit nem nyom el. S ha valaki véletlenül általa még is erősebben volna megterhelve, azt a lelkes addig is, mig minden jobb és jobb rendre fejledez, szívesen elviselendi.

Oh szent haza, mellynek nevével nem egy hiu csak kalmárságot űz, ébreszd a jobbakat szebb hasznunkra. S legyen bármi kicsinynyel is megkezdve egy józanabb és igazságosb rendszernek aerája ---, s legalább, mint én itélek nemzeti létünkrül, én, ki ábránddal be nem érem, többé vérünk jövendője fölött nem csüggedek, mert lássa csak a magyar, hogy hazafisága az égi lakosoknál viszhangra talál, s gyümölcsöt terem, s mint fentebb érintém: ‚Vetélkedni fog', de nem azon, mi ma teszi nyomorult ujhuzásinak tárgyát — oh piruljunk! — hanem hogy ki tehet többet a honért.

S ha legnagyobb veszély kisérné is ügyemet — pedig legkisebb sem kiséri — még akkor sem kellene azt kisértetlenül hagyni. Mert ugyan biztos állásban vagyunk-e most? Oh

ne csaljuk magunkat! Agg bárkánk, mind nemzeti mind alkotványos tekintetben bizony felette közel van a hajótöréshez, mert az indulatok vajmi magas habjai és a szenvedélyek kibontakozott szélvészei hányják vetik azt, s ekkép tán nem segithetne rajtunk egy könnyen valami inkább, mint egy kis ‚gyakorlati part', mellyre kikötve csakhamar átlátandjuk, hogy uj elemekbül csak Isten teremthet nemzetet s ekkép mi mint gyarló emberek, egyedül, a létezők kifejtése s nemesbitése által menthetjük meg és emelhetjük magasbra vérünket.

És most elvárom, mit mondanak az oppositio zászlója alatt álló haladás barátjai. Mert ha tervemet ellenzik vagy hallgatással veszik még ezek is, kik közt szinte egyedül elvbarátokat tisztelek, csakhogy megváltozott körülményink között eljárási modorom más: akkor - - - - - várni fogok; s addig is, mig birom, honunk felvirágzására kisebb szerüeket öntözgetni.

Mi azonban engem illet, valamint soha nem fogom az ellenséget egyedül vagy néhány bajtárssal megtámadni, de ha csak e fél ezred hajlandó is erre, már megyek: szintugy nem vagyok barátja a liberum oblatumnak; ámde ha kiváltságos rokonim csak fele akarna is tervemben venni részt, s én már édes örömest fizetek. Hadd élvezze a többi, ha elég nyomorult erre, a mindenbeni ‚ingyent', én nem irigylem, sőt viszem hátamon, mert élvezni sovárgom ‚honunk diszét'.

A czikksorozat, melyre Széchenyi, látjuk, oly nagy súlyt fektetett, mint könyv, ezt a czimet viseli:

A JELENKORBAN MEGJELENT

ADÓ

ÉS

KÉT GARAS.

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN.

BUDÁN,

A MAGYAR KIR. EGYETEM BETŰIVEL.

1844.

ELŐSZÓ.

A telekdíji eszme iránt gerjedt figyelem s részvét naprul napra növekedvén az országban, annak akár pártolói- akár ellenzőire nézve kivánatosnak hittük, a »Jelenkor« hirlap 1843dik évi számaiban elszórva megjelent »Adó« és »Két Garas« czikkeket, mellyekkel azon eszme megpenditve lön, könyvbe esszefoglalva olvashatni- vagy ujraolvashatniok. Ennélfogva kértünk a méltóságos szerző urtól engedelmet az említett czikkek illy alakban közölhetése végett, mellyet tőle megnyervén szerencsénk van, azok utánnyomatát — a nagyszerű ügy mentőlelőbbi sikerét ohajtó legforróbb kivánatink mellett — a tisztelt közönségnek e kötetben átnyujthatnunk.[1]

Pesten, martiusban, 1844.

TÖBBEN.

[1] A könyv szövegében itt ott némi eltérések észlelhetők, melyeket mint kétségkivül a Szerző beleegyezésével történt (stiláris) javitásokat, a közlött czikksorozatba átveendőknek tartottunk. *Z. A.*

I.

Magyarország kiváltságos lakosihoz.

Hazafiak!

Számosb évvel ezelőtt, midőn hiányaink aggasztó voltát, mindenbeni hátramaradásunk rémitő képét, mennyire birtam, hű de kiméletlen ecsettel törekedtem festeni [1] — 's e' műtételre véremhezi tántorithatlan hűség és szilárd akarat jogosíta fel, mert nem valék képes megbarátkozni szégyenteli állásunkkal — akkor nem egy, de számtalan honfi fordult hidegen tőlem el, mintha bennem a' magyarnak gyalázóját, szabad alkotványunk felforgatóját 's ekkép vérünk legnagyobb ellenségét szemlélné. Lefolyt azóta több idő! 'S habár eleinte sokat türtem is, csakhamar annyira megáldott a' sors, mint ritka halandót, mert viszhangra talált szavam, 's felette nagy szám, vérünk lelkesb része osztá nézetimet, őszinteségemen kételkedni pedig senki nem mert. Ha előszámlálom azon kéjpillanatokat, mellyeket ez időközben élveztem, mikor annyi hű kedélynek szemeibül olvashatám iránta rokonszenvét, bátran mondhatom; földi pályám, akármilly sors érjen is ezentul, mi személyemet illeti, felette édes volt, 's ezt többé semmi hatalom nem rabolhatja tőlem el; mert honfiak tisztelő szeretete füzé még éltemben legszebb virágival azon töviskoszorút keresztül, melly mulhatlan sebzi annak halántékit, ki az emberi csaleszmék hydráival szembeszállva, bármiben tűzi is ki az ujjáalakulás zászlóját! Csak hogy nem egy, nálamnál százszorta jobb és derekabb ember, nem volt olly szerencsés mint én, de minden legkisebb megismerés nélkül sülyedt hideg sírjába.

Felette távul vagyok is ennélfogva panaszra fakadni, hiszen váltig kinyertem már béremet csekély szolgálatimért,

[1] Lásd: Hitel, Világ, Stádium. *Z. A.*

hahogy most egy idő óta megint — mert óni kivánom láztul a' magyart, 's erre hasonlag véremhezi hűség és szilárd akarat jogosít — szinte elfordul tőlem 's hidegül iráutam meg a' nagyobb szám, mintha tudja az ég, milly hűtlen lettem vala a' honhoz, holott soha nem voltam ahhoz hűbb, és nem én változtam meg — oh ne higyétek ezt — de változtak mind kül mind belkörülményink, mellyekhez tennivalóinkat nem szabnunk több mint hiba, valódi bűn volna.

Nem panasz az tehát, mit rebegni kivánok, valóban nem; de kérelem, alázatos esdeklés: bár csak ez egyszer nyerne még szavam nyájas és engedékeny figyelmet.

Meglehet, éveim sora még hosszú. 'S adná Isten! mert igy még sokáig szolgálhatnám a' hont, és ennek ha valaha, mai napokban van szüksége hű szolgálatra 's minél számosb hiv szolgára. Ámde meglehet, vajmi rövidre vannak szabva már napjaim. És ekkor hadd végezzem be politikai pályámat legalább e' sorokkal, mellyek ha, mielőtt késő volna, viszhangra találnak, mulhatlan megteremnek némi jó gyümölcsöt; mirül kezeskedni merek.

Már 1792-ben 's ekkép 52 év előtt világos volt, 's nem egy két fő, de az ország rendei előtt, hogy magyar honunk szinte minden institutioiban megkivánja a' leghathatósb javitást. Ezt nyiltan tanusitják az akkori választmányi munkák. 52 év forgott azóta le, és olly időszak, melly közt több fejlődött ki, mint azelőtt tán egy ezred alatt. Ugy hogy ha már 1792-ben mutatkozott egy és más javitás szüksége, az mai napokban nemcsak sürgetővé, égetővé, de egyenesen életbenjáróvá magasult. 92-tül maig, igaz, sok történt, de csak relative, 's ugyanis igen sok, alsó, elmecsevészett állapotunkhoz képest, de vajmi kevés, más nemzetek óriási progressiójához szabva; ugy hogy mi magyarok ma nemcsak elsők nem vagyunk semmiben is, hanem még középsők sem, de mindenben egyenesen azon népek leghátulsó sorában állunk, mellyek a' civilisáltak közt igényelnek foglalni helyt.

Nem lehet czélom ez alkalommal ujra és ujra előhoznom mind azt, mit e' thema körül már irtam és mondottam. Mert

a' ki még most is elbizhatja magát nemzeti nagyságunk fölött, 's beéri annyival, hogy tán a' bolgár vagy a' bosnyák előtt állunk, azzal nincs dolgom. Én e' sorokat hazánk azon fiaihoz irányzom, kiknek vérzik szivük honunk hátramaradtán, 's kik ekkép csak ugy gyógyulhatnak lelkileg fel, ha köz virágzásnak indul a' hon.

Oh Ti hű kedélyek, kik megmenthetitek vérünket, vagy ennek legalább becsületét, figyeljetek ennélfogva szavaimra. Egyedül Titeket illet e' szózat.

Tennivalóink mennyisége aggasztó! Nézzünk körül. És mindenütt, bármire forduljon is szemünk, legyen szellemi legyen anyagi, azt fogjuk tapasztalni, hogy javítnunk, sőt némiekben gyökeresen változtatnunk kell, hahogy hasznunkat sőt becsületünket feláldozni, vagy éppen nemzeti állásunkat koczkáztatni nem vagyunk elég rövidlátásuak, vagy elég gyávák.

Sejti, sőt nyilván érzi is ezt a' lelkesb. 'S ez oka azon nyugtalan, azon ingerült állapotnak, melly közt sinylik hazánk, mióta csalálmaibul kibontakozva észrevevé a' jobb rész, hogy elvégre valósággal tennünk, és sokat és életemelőt kell tennünk, ha a' nemzetek sorábul kiesve, tökéletes szegénységbe 's ocsmány függésbe sülyedni nem kivánunk.

Bátran is állithatni ehhezképest, hogy már 1792 óta, de kivált legközelebb időkben, alig van ország, hol annyi munka fordittatott volna regeneratioi kérdések kifejtésére, mint magyar hazánkban.

Sikere ezen tömérdek, hosszadékos és tikkasztó munkának azonban, mellyben jobbaink annyit fáradoztanak, eddigelé, ha ámitást valósággal, kicsit nagygyal, 's külszint élettel összezavarni nem akarunk, bizony alig egyéb, mint irott malaszt, vagy legfeljebb porban fekvő terv. Azon szomoru tanulmánynak ujabb bebizonyodása: mennyire esnek ki népek még a' lehetőségbül is magukat regenerálhatni, ha minden javitástul borzadva, igen is sokáig élvezték a' nemtevési status quo-nak pangó örömeit, 's hogy ekkép milly felelet terhe éri azokat, kik ellenkezőleg az élettel mozdulatlan apathiába törekesznek bilincselni vérüket! Ugyanis, engedődzék nemzet csak egy kicsit

is tulzólag a' dolce far niente lélekgyilkoló kéjeibe, mint mi, mióta leráztuk a' török igát: 's vagy disztelen enyészik el minden küzdés nélkül, vagy ha még felébred, mint hála neked Egek Ura, fölébredénk mi, a' teendők halmaza miatt alig tudja, hova kapjon, mit kezdjen előbb, 's ha buborék után kap, vagy homokra épít, küzd ugyan egy darabig, de elvégre még is elvész.

Ez utolsó a' mi esetünk. Istenért ne szalaszszuk ezt el legébrebb figyelmünkbül. Sokban és helyreállithatlanul eddigelé ugyan még nem hibáztunk, mert hiszen ujabb időkben, ugy szólván csak tegnap óta szíjuk alkotványos és nemzeti reménynyel a' levegőt, 's ekkép nem követhettünk jobb, jóllehet gyümölcstelenebb logikát, mint minden áron védni a' most érintett két tényezőt, mellynek csorbátlan alapja nélkül, bármint mosolyogjon is rá egyébiránt a' szerencse, csak busulni tud az igazi magyar. — A' borongós fellegek azonban derűre kezdenek oszlani, 's jóllehet koránt sincs kiképezve még alkotvány vagy nemzetiség, azért mind egyikért mind másikért nem kell többé, mint csak kevéssel ezelőtt, megnemszünőleg rettegnünk, de elvégre hűn őrizve azokat kiállhatunk, 's itt van ideje, hogy ki is álljunk, a' positivitas, a' cselekvés terére, mikép ezen két palladium, mellyet legnagyobb veszélyek közt olly hűn meg tudánk őrizni hosszas századokon keresztül, necsak ne hervadozzon örökleg, mint mai napig, hanem az élet mezején lehető legszebb kifejlésre virulva, olly magasságra emelje a' magyart, millyenre nemes lelkületénél fogva emelhető, minő magasságot e' korig azonban néha csak édesbús ábrándinkban tudtunk álmodni.

Ámde a' választás ideje itt van: vagy utóbb is jobbadán theoria és álom, vagy gyakorlat és élet; minthogy érettünk meg nem fog szakadni a' világi események fonala, vagy éppen a' csillagzatok járása, 's igy vajmi könnyen megeshetnék, hogy elvégre még álmainktul is megfosztatva, a' valóság azon rideg mezejére fognók magunkat kilöketve érezni, mellyen sem alkotvány sem nemzetiség nem virul.

Forduljunk ehhezképest a' gyakorlat mezéjén, mielőtt késő volna, az élet felé 's feloldva azon bilincset, melly alatt

több mint félszázadi veritékünk gyünölcse jobbadán csak irott malasztként sovárog, adjuk meg hazánknak azt, mi bűvösnek vesszőjeként egészen uj 's eddig nem ismért elevenséget 's egészséget lövellene honunk legtávulabb ereibe, azaz: járuljunk, drága földiek, mi nemesek is, egy aránylag csekély pénzbeli adalékkal hazánk felvirágzásához. Hiszen ha nem miénk, ugyan kié Magyarország? 'S ekkép ha miénk, ugyan kinek lehet nagyobb érdekében, annak gondját viselni, azt leghűbb kedéllyel ápolni, annak virágzását minden kitelhető módon előmozdítni? kérdem, mi ennél világosb, 's ki azon vak, azon eszevert, ki ennyi igazságot tagadni merhetne? Ne állitsunk fel egyedűl elveket, 's ne készitsünk egyedűl terveket, de azok hathatós alkalmazása 's ezek életbeléptetésére is vessük meg a' szükséges sarkalatot, 's ekkép vigyünk, mennyire tőlünk telik, pénzbeli segitséget is a' haza oltárára; mert hiába, pénz nélkül semmire nem megyünk, midőn pénz jól kezelve 's jóra fordítva, okvetlen csudagyümölcsöt fog teremni, melly, mert hiszen miénk a' haza, csak ismét minket fog illetni 's jutalmazni leginkább.

A' hely szük, az idő rövid, sokat ekkép nem mondhatok. Néhány sorral főszabásokként azonban még is fel akarom hozni: »jelen országgyüléstűl mit várhatunk«, mert hiszen Magyarország sorsa fölött leginkább ott dül el a' koczka, 's onnan van jogunk várni legtöbbet.

Nemzetiség dolgában, leélt komor napok sorvasztó unalmai után, mellyek közt csak a hősb lelkületü nem csüggedett, uj reggelnek indul elvégre a' magyar; mert visszahelyezve a' természet szent jogaiba, csakhamar még fejedelmével is honi hangján fog értekezni, és ha igaz, hogy Regis ad exemplum totus componitur orbis s ekkép hazánk is, ezentul csak idő és részünkről hű ápolás kivántatik meg, mikép Magyarország elérje azon egyszinüséget 's egységet, mellynek eddigelé mindig hijával levén. soha nem tudott igazi erőre emelkedni. Valódi áldás ehhezképest, ha elvégre ezen üdvös fordulat befejezve lőn. És ezt minden esetre haza viszi az országgyülés, ugy hogy ha nem mivel semmi egyebet, már is arany betűkkel fog tündök-

leni az 1843 és 4diki legislatio: mert »biztositott nemzetiséggel«, ha nem kell ennek védelmére örökké virasztani 's minden jobb erőnkkel megnemszünőleg járulni, mindent, a' legmagasbat is elérheti a' magyar, nemzetiségünk pedig biztosítva, ezentul szilárd alapokon áll, mert kezeskedik érette fejdelmünk, ki egyszersmind a' közálladalom ura; mellynek lehető legrendületlenebb létével ehhezképest szorosan egybefügg saját létünk, és viszont.

Vallás körül hasonlag ha nem is mindent, legalább annyit tán még is csak viszen haza az országgyülés, hogy a' gyengédebb kedélyeket némileg megnyugtatva, biztosan lehessen elibe nézni egy szebb kornak, mikor vallás nem fog többé lehetni viszálkodás vagy éppen üldözés tárgya.

A' három elszakitott vármegyének tüstenti visszakapcsoltatása is el lön döntve csak kevéssel ezelőtt, ugy hogy honunknak e' drága három kincsét is, mint felszámithatlan nyereséget, biztosítni tudá nekünk az országgyülés; miért köz hálát is érdemel, mert kiegeszittetése a' hazának olly szempont, mellyet mindenek előtt tekintetbe venni legszentebb kötelesség.

A' városok elrendezése még szó közt van, ámde tán az is szerencsésen bevégeztetik. 'S adja Isten! mert ez azon kérdés, mellynek czélirányos feloldásához leginkább van kötve honunk üdülése.

Hogy a' kereskedés, büntető rendszer, Pesten épitendő országház, gazdasági-egyesület 's a' t. dolga nyer-e, 's mennyire nyer szerencsés befejezést, előre nem látható; elég az, hogy ha nem nyer is, 's csak a' három elsőt viszi haza az országgyülés, a' mint okvetlen haza is viszi, mert a' fejedelem lényegileg már megegyezett a' nemzettel, 's tán haza viszi még a' városok elrendezését: 's bizony mondom ennél különb, dúsabb eredvényü országgyülésünk még soha nem volt, 's elannyira, mikép bátran mondhatni: husz évvel ezelőtt senki köztünk, még a' legvérmesb sem mert ennyi sikert, illy rövid idő mulva előlegezni. 'S igaz, mert ahhoz szabva, milly borzasztólag közel állánk enyészethez, bizony éppen meg nem vetendő, de egyenesen olly nyeremények az elősoroltak, miknek híját többé vagy

éppen nem türhetné vérünk, vagy azt minden esetre felette sinylené.

Méltán örvendhetünk is ehhezképest a' most érintett részint már kivivott, részint még kivivandó eredvényeken. Midőn az ország rendei általján véve tökéletesen fel vannak jogosítva a' legnyilványosb közhálára, mert többet dolgoztak 's dolgoznak, mint bármilly legislatio sphaeráiban.

Ámde midőn tétova nélkül elismerem, hogy van okunk kéjérzetre, 's magam is osztozom illyesben őszintén, más részrül pedig senki nem tagadja az ország rendeinek terebélyes érdemeit kevesebbé mint én, egy uttal azt is vagyok bátor erősítni, hogy éppen ezen okszerinti kéjérezhetés, mellyet érinték, valamint az országos rendeknek jól megérdemlett méltánylata, állitják nyomorult állapotunkat teljes mezitlenségbe, minthogy a' magyarnak szinte még most is mindig csak azon kell örvendenie, ha nem bukik, valamint képviselőinek hasonlag szinte még mindig azon kell munkálkodnia, hogy ne bukjék, midőn más szerencsésb nemzetek illy aggasztó életkérdések vitatásitul mentesitve, minden erejüket közvetlenül vérük kiképzésére 's előmenetelére pontosithatják össze.

'S ugyanis menjünk csak haza az érintett eredvényekkel, s alugyuk ki magunkat, 's ismét három esztendő utáni terminusra levén relegálva, mikor ujra országgyülést tartandunk mi előtt azonban nagyobbszerűt életbe nem hozhatunk, 's tegyük aztán ábránd nélkül gyakorlati fontolóra, hogy valljon tulajdonkép mit nyertünk 's mivel gazdagodtunk: 's azt leszünk kénytelenek megvallani, hogy mind az, mit nyertünk, csak közvetve fog, ha fog, hozni ránk hasznot és áldást, midőn ollyast, mi közvetlen volna ránk jótékony, bizony nem hoztunk haza, 's ekkép megint csak reményben 's a' kétes jövendőben lelünk sebeinkre írt, vagy kedélyinknek vígasztalást, holott nyavalyáink olly aggasztók, szükségink olly sürgetők, mikép némieken orvoslani, némieket életbe léptetni tüstént kellene, ugy hogy még csak 24 órai időveszt és is bűn, vagy helyreállithatlan megrövidítés.

Mert ha mozogni akarsz, kinos veritékkel kiállitott ter-

mesztvényedet vagy árudat külföldre, vagy csak a' legközelebb vasárra szállitandó, 's bomladozzék csak kicsit az idő, 's már nem teheted, hanem vagy bukol, vagy dülsz, vagy legfeljebb mászol, 's illy körülmény közt nem nagy megnyugtatásul veended, ha aztán pótszerül legeredvénydúsabb országgyülésünk — melly tán valaha volt — gyümölcseit rakják elődbe, hogy t. i. még a' királyi leiratok is magyar nyelven lesznek ezentul szerkesztendők; a' vegyes házasságbul született ivadékok pedig mindig azt fogják hinni, miben szüleik megegyeztek, és ezt később tán meg nem bánták; vagy hogy az 52 magyar megye hárommal megszaporodott; vagy végre 100 választott polgár helyett 200 főzi ki a' valót, és a' városok általján véve egy voks helyett 16-tal vagy nem tudom hánynyal jelennek meg ezentul az országgyülésen. Éppen így, nem nagy kincsül fogod az éppen most érintett, magukban egyébiránt kimondhatlan becsü nyereményeket venni, ha vagy magzatodat elégséges, könnyen hozzá férhető 's gyakorlati tanoda-intézvények híja miatt parlagi állapotban hagyni kényteleníttetel: vagy ha csődperhez közel bármilly fölösleges értékkel bírnál is, uzsora martalékaul válsz, 's hosszu családdal nyomoruságba sülyedsz; vagy ha disponibilis tőke és törvény által rendezett kézfogás híja miatt szemlélni vagy kénytelen, milly szégyenteli hátramaradásban pang egész táj, mint köszöni éppen ezen oknak viszont nem egy vidék, hogy a' legállhatatosb munka már csirázó eredvényét egy nap alatt tönkre teszi a' zabolátlan víz, 's igy tovább; ugy hogy ha mindig és mindig egyedül nemzetiséget, vallást, kiegészitéseket, coordinatiókat 's efféléket pengetünk, miknek azonban, jóllehet előmenetelink alapja, 's ekkép szent ihletéssel ápolandók, azért nemzetünkre még is csak közvetve 's idővel lehet teljes üdvösségü hatásuk, 's e' mellett nincs kellő figyelmünk a' jelenre, a' mai napra, 's mind arra, mi ugy szólván bőrünkre sőt csontunkra ég, 's nem teszünk hasonlag kellőt és czélszerűt mind annak életbeléptetésére, mik nélkül olly aggasztón sínylünk, mint például, közlekedéseket, tanodákat, hitelintézvényeket 's effeléket, 's mik nélkül legkisebb joga nincs népnek civilisatioi követeléssel kérkedni, de

jobb ha képét se mutatja sehol is: akkor, oh akkor sokban — 's Isten oldja fel büneinket, ha ezt megbocsáthatónak mondjuk — a' legdicsőbb nemzetiségi 's alkotványi elvdiadal is bizony egyedül közönyös kebelre talál, sőt még émelygést is okoz, vagy éppen boszontást is gerjeszt; kivált ha más, 's egyébként igénytelen népek ebbeli ugy szólván mindennapi szükséginkhez gyakorlatilag szabott elsőségei ötlenek fel, 's pedig mert, míg emberek vagyunk, általján véve még a' legmagasb, legszellemibb dolognak is csak ugy van jó illata, köz kelete 's tartós divata, ha nincs az elizetlenítve mind azon anyagi életjavak, sőt életszükségek fejletlensége vagy aljas léte által, mellyekkel, bár akarjuk bár ne, megnemszünő érintkezésben vagyunk, 's miknek ehezképest mindinkábbi kifejtésére ellenállhatlan sürget gyarló természetünk; ugy hogy bármilly különösnek látszassék is ezen állitás sok előtt, bizony nem hiszek én ott nagy, általjános, magasztos 's kivált tartós szellemi kifejtést lehetőnek, melly a' nagy közönségnek nedv és vérébe menne át, legyen az aztán bár vallás, nemzetiség alkotvány, bármilly nemü erkölcsi haladás dolgában, 's mellyet nem kell fel-fellobbanó szalmatüzzel vagy fanatismussal összekeverni, hol minden jobb közlekedések 's kiviteli csatornák, könnyü kereset, gyakorlati kiképzésre czélzó intézetek 's effélék hija miatt, olly testhez hasonlit a' haza, mint a' millyent gutaütés környez, és illyestül csak véletlen vagy isteni gondviselés ója meg azt; 's hol ekkép, midőn minden pang, minden dermedez, természet szerint alig van egyed, kit felette égetőleg ne sujtana a' legközelebbi életszükségek fejletlen léte, 's ki ehhezképest — mert hiszen megnemszünőleg kénytelen küzdeni azok némilegi pótlására — magasb és tartósb szellemi felhevülésre lenne hajlandó vagy csak képes is.

És ezt igen bölcsen átlátták nemcsak mostani vagy legközelebbi országos embereink, de még eleink is; mert alig vagy tán éppen nem létezik a' köz socialis viszonyoknak egy kérdése, melly nemzetiség 's alkotvány hű védelme és ápolása mellett, vagy elkerülte vala figyelmüket, vagy egyenesen nem lett volna elmesurlódások tárgya, sőt egészen kidolgozva és tervbe fog-

lalva, nem fekünnék tüstenti életbeléptetésre készen. Hogy sorvasztó kül és belküzdelmink 's még sorvasztóbb elalvásunk és elfásulásunk következtében előleges gondot, fordításnak létünk és ujjáalakulásunk ezen épen most érintett két fő tényezőire, mellyek épsége nélkül ránk nézve nincs és nem lehet üdv, az csak köz méltánylatot és hálát érdemel, midőn más részrül nincs jogunk őket vádolni, mintha némi alábbrendelt, de azért még is éppen olly sürgető, mert hozzánk közelebb fekvő kérdések ápolására nem fordítottak volna elég gondot, mert hiszen mint mondám — és ez tény — kidolgozott munka és terv halmozva fekszik egymáson, 's ugy szólván csak ‚szikrára' vár, mikép tüstint életbe lépjen, és eddig nem ismert elevenséget, egészséget és bájt terjesszen maga körül mind az, vagy annak legalább sürgetőbb része, mik után most csak so várgunk, d miket fájdalom, nem birunk.

És ezen szikra, drága földiek, röviden, kereken, magyarán kimondva, nem egyébb mint »Pénz!«

Ámdé ha ezt ki nem birta teremteni hazánkra nézve országos ember vagy törvényhozás, ugyan ki hibája ez? Tán miénk? Miénk, kérdem, mert hiszen noha parányi, azért még is tagja vagyok én is a' magyar törvényhozásnak? Bizony nem mi hibánk. Mert igen jól tudtuk 's régóta tudjuk, hogy pénz nélkül csak ugy vagyunk, mint puskás puskapor nélkül, ki, bármilly jó fegyvere legyen is, akármikép pezsgjen is mező és erdő vadtul, de azért csak egy verebet sem bir tarisznyába dugni. Midőn azonban ezt tudtuk, az sem volt előttünk idegen, hogy bizony a' magyarnak senki nem ad pénzt, ha nem ad a' magyar maga magának, mert ha saját maga nem gondol magával, saját maga nem ápolja magát, 's nem eszközli előmenetelét, ugyan a' világ hátán ki mivelje mind ezt érette, 's ki szeresse őt erősebben mint ő maga magát? Igazi idétlenség; valóságos eszmezavar! Nem nem; rajtunk senki nem fog segíteni, de nem is segithet, mint mi magunk.

»Miért nem tártuk ki tehát ezt egyenesen és régóta?« Ezt lobbanthatnátok most szemünkre. De ez nem lett volna tanácsos; 's megmondom miért. Egyszerüen csak azon okbul,

mert a' nagyobb rész anyatéjjel beszítt elfogultságánál fogva, 's tévutakra csábító álbarátoknak könnyen hiedelmet adván, annyira felriadt volna ellenünk, mintha tudja az ég milly rablást követnénk el rajta, hogy bizony közelités helyett alkalmasint hátrább löktük volna azon kérdés megérlelési pillanatát, melly kérdés feloldatása nélkül — mint ezt józanul valóban senki nem tagadhatja — csak ezentul is ugy fog pangani, rideg elveken rágódni 's álmakkal jól lakni a' magyar, mint többet kevesebbet eddigelé.

'S hogy való, mit mondok, miszerint t. i. csak kevéssel ezelőtt nem valának a' honi kedélyek saját legnagyobb hasznuk elfogadására még egészen érettek, eléggé bebizonyul mind azon szomorú események által, mellyek az adó kérdése körül napvilágra bőszültek. Hány okos ember szólott mellette, 's hány derék ember tette ki magát érette! 'S mi volt eredvénye? Több hellyütt igen mint nem: ledorongolás, 's a' legjobbak megzsibbasztása.

Nem másutt fekszik tehát a' hiba, hogy eddigelé a' legmesszebbre látó 's leghűbb honfiak szinte minden fáradalma 's legkimeritőbb tervei sem egyebek, mint irott malasztok 's porban heverő halmozványok, de még a' nemzetiség és alkotványnak már megalapitott elvei sem nyerhettek eddigelé még igazi és tágabb alkalmazást; nem másutt fekszik mondom mind ennek oka, mint törvényhozó tömegeink nyers és saját hasznukat fel nem fogó elfogultságukban, vagy inkább: azon népcsábitók ármánykodásiban — mert a' magyar közönség minden jóra hajlandó — kik a' nagy tömegek tudatlanságát 's könnyen felgyulasztható szenvedelmét vagy saját czélaikra ügyesen használván, vagy egyszerüleg csak azért, miszerint magyar honunk soha fel ne virágozzék, mindennek utját állják s mindenre békót és bilincset raknak, mi aljas létébül — melly elemük — kiemelhetné a' magyart.

Már hogy megnemszünőleg 's örökké fog-e dulni vérünkön ezen ármányfaj, vagy győztes lesz-e elvégre, 's mielőtt késő volna, azon nemesb szellem, melly egy idő óta annyira áthatá a' jelen nemzedék olly nagy részét, vagy más szavak-

kal: ezentul is csak hervadozni, vagy elvégre virágzásnak fog-e indulni Magyarország, az itt a' kérdés, és pedig a' lehető legkomolyabb, mert egész jövendőnkrül határoz, 's mi több, már vajmi hamar határoz, mert mindenünnen ránk ég a' szükség, 's minden oldalrul fölünkbe bőszül a' veszély.

Én azt hiszem 's ugy vagyok lelkesítve, győzni fog a' jobb, a' nemesb szellem, minthogy leginkább tőlünk függ a' diadal; mert lépjünk csak mindnyájan őszinte frigyre, mi, kik előtt legelső szempont a' haza 's annak virágzása, és mi, kik nem czélban de csak az oda vezető utak megválasztásában nem lehetünk egy vélekedésben, de némi legfontosbakban már e' tekintetben is megegyeztünk 's kibékültünk, lépjünk csak őszinte frigyre, és lehetetlen, hogy az ész és honi hűség súlya ne csikarja ki, habár nehezen, de még is, a' rövidlátó ó szemüek vagy a' kaján keblü álhonfiak markaibul a' diadali babért. — Legnagyobb nehézség 's egyedüli veszély csak az, hogy mielőtt leperegne a' kellő idő, megértsük egymást. Mert egy lélekkel ápolt terv ellenállhatlan erő.

Mint láttuk, 's mint látni kénytelen minden, a' ki sült galambra nem vár, hogy most egyedül »pénz« azon kellék melly szikraként uj életet 's eddigelé soha nem ismert egészségi elevenséget lövellne mindenbe. Pénzre kell tehát tennünk szert, ha ezentul is pangani 's hervadozni nem, de elvégre virágzásnak indulni akarunk. Pénzt azonban senki nem ad nekünk, ha mi magunk nem, 's ekkép az a' kérdés: miképgördithetünk mi magunk elégséges pénzerőt össze, a' nélkül hogy magunkat megrontanók, sőt éppen ellenkezőleg biztos és bő gyümölcsöt várhatnánk járulékink után.

És e' tekintetben, esedezem drága vérrokonim, figyelmezzetek szavaimra elfogultság nélkül, felhivásomnak itt elősorolandó második részében.

A' házi adó kérdése elesett. E' szomorú idétlenség arra birt — 's ez tán tudva van előttetek, tán nincs, és ez okbul adom elő a' dolgot egy kissé részletesebben — hogy a' Jelen-

korban több czikk által ne csak kitárjam adó-körülti nézetimet őszintén, de holdonkénti két garas telekdíj fizetését is javasoljam.

Nincs itt arra hely, hogy mind azt, mit e' kérdés körül elmondogattam — 's mi most »többek« által egy elég vastag könyvben összeszedve ki lőn nyomatva — ujra elősoroljam; de erre nincs is szükség, mert kit a' tárgy érdekel, az könnyen átfuthatja a' Jelenkor ebbeli czikkeit, vagy egyenesen a' most érintett »Adó és két garas« czimü könyvet veheti kezébe.

Eszmém fő tényezőit azonban még is elé kell itt adnom ujra legalább fővonásilag; 's ugyanis, mert némi körülményeket mélyebb szemügyre vevén, némi ellenem gördített ellenvetéseket méltányolván, némi jó tanácsnak pedig hódolván, több módositást leszek bátor, nem ugyan a' dolog lényegére, de csupán annak könnyebb elviselhetésére 's ekkép elfogadhatóbbá tételére nézve, a' most elősorolandó felhivásban hozni javaslatba.

Eredeti eszmém fővonásai ezek:

Fizettessék minden holdtul *általján véve* — tehát jobbtul több, rosszabbtul kevesebb — két garas telekdíj évenként 35 egymás után következő esztendőig. Czél és feltételek e' következendők:

1szer Ne örökre kösse magát le a' nemzet efféle telekdíj fizetésre, 's ekkép azon summa, mellyel hazája felemelésére járul, már magában viselje az eltörlesztés — amortisatio — elvét.

2szor Az így egybegyülendő summa semmi másra ne szolgáljon, mint Magyarország szellemi és anyagi kifejtésére.

3szor Azon kérdés eldöntését, hogy valljon mi mindenre legyen forditandó a' hazai investitionalis kincstár, egyedül 's mindig az egyetemes törvényhozás intézze el akár közvetlen maga, akár közvetve megbizottai által.

4szer Egy országos, Budapesten letező kincstári hivatal kezelje az ekkép bejött pénzeket.

5szer A' pénzek mire lett forditása minden következő országgyülésnek terjesztessék elibe.

Az így egybegyülendő évenkénti nemzeti jövedelem Fényes szerint 6,239,850 ezüst forintra rugna.

Én azonban könnyebb számithatás végett 5,000,000ra tettem ezen jövedelmet, 's azt tervezém, hogy venne fel ennek fejében az ország száz mílliót, mikép azután kilenczven milliót kiadva, kamat által 30 év leforgása alatt 160 millióra emelkednék az országba fektetendő pénz, és körül belül éppen ennyi idő alatt le is volna törlesztve az egész kölcsön, midőn mind egyeseken mind a' közönségen tetemesen segítve, 's ekkép példabeszéd szerint egy kővel kettőt dobva, ismét adósságnélküli szüzességébe iktattatnék vissza a' teljes virágzásnak indult hon, minthogy az öt millióba lenne foglalva a' törlesztési díj.

Kivetési kulcsul, mintakép a' somogy-megyeit hoztam fel. Kezelési, mirefordítási, valamint felelősségi részletekbe nem igen bocsátkoztam, egész okoskodásom sulyát — mellyel tán birt — egyenesen azon vezérténvezőre pontositván össze, hogy fizessünk, 's pedig fizessünk egyedül és kirekesztőleg telekdíjt, minthogy más direct adót nem volna tanácsos kivetni, indirect adót pedig vagy nem birna meg a' hon, vagy abbul egyedül csak cseppeket várhatna, mikkel most előleg kár volna bajlódni.

Ebbül áll főszabásilag egész eredeti eszmém.

Elmesurlódás, helyesb nézet és jó tanács következtében módositott, körülményinkhez illőbb, 's ekkép javitott tervezetem ellenben következő:

Mi a' summát illeti, nem bánom, ha máskép nem lehet, két garasrul leszállok egy garasra. 'S így ugyan nem $2^1/_2$ millióra szállitom le azon évenkénti díjt, mellyre tervem vezértenyezőjét állitom, hanem 3 millióra, minthogy Fényes szerint holdonkénti általjános egy garas után 3,119,925 for. kerekednék ki.

Ezen módositásra — ha csakugyan kell valamit a' summára nézve módosítni — az bír, hogy pangó, eladósodott 's általjános szívreható szegénységünk és kivált pénztelenségünknél fogva, némiek szerint tán sok is volna a' két garas. Ezen okoknak — ha kell — engedve, ám kezdjük tehát kevesebbel.

Ha látjuk hasznát 's érezzük gyümölcsöző hatását, mindig kezünkben van, vagy kezükben lesz a' minket tulélőknek, az egy garasos díjt rögtön magasbra emelni.

Már mi az évek szamát illeti, mellyeken keresztül évenként rendesen volna a' kiszabott 3 millió fizetendő, 's mellyeket 35 évre tettem, ezeket nem sokkal szállithatom lejebb, 's e' tekintetben nem igen tágíthatok. 'S pedig igen természetesen, mert ha csak néhány évi fizetésre határozná el magát a' nemzet, ez által tökéletesen elesnék, 's ugy szólván maga magát tiltaná el a' lehetőségtül: »okkal móddal kölcsönt contrahálni« 's ennek következtében rögtön nagyobbszerűekbe foghatni, mi eszmémnek ha nem is éppen legfőbb — mert hiszen a' legfőbb: az évenkénti rendes fizetés — még is olly tényezője, melly nélkül nem lehetne várni annak üdvös hatását, minthogy aggasztó hátramaradásinkbul, mikor a' tennivalók egész tengere áll előttünk, valóban nem emelkedhetünk ki provincialis foltozásokkal, vagy lassu »egymásutániakkal«, de itt már ideje, az egész nemzeti testre nézve tenni összefüggőt, 's mennyire csak lehet kimeritőt, mi azonban tetemesb pénzmennyiség nélkül éppen olly kevessé eszközölhető, valamint tetemesb pénzmennyiséget megint alig fognánk máskép szerezhetni, mint kölcsön által.

Szorosan 35 évhez azonban nem kötöm eszmémet. Legyen néhánynyal kevesebb, néhánynyal több, ez nem változtat a' dolgon, csak ne legyen kevés, mert máskép törlesztés nem létesithető, mi azonban fő dolog. Mert ha már kölcsönt contrahál a nemzet — 's e' nélkül szaporán nagyokat nem mivelhetni — legalább örök adósságba ne verje magát, 's ezt csak ugy kerülheti el, ha a' kölcsönbe szövi a' törlesztési műtételt, midőn ez egyedül számosb évi rendes fizetés következtében eszközölhető. Én 35 évet azért említettem, mert, ha nem csalatkozom, a' legtöbb törlesztési kölcsön, mikor csak bizonyos esztendei járulék fizettetik be, a' nélkül, hogy a' tőke is visszafizettetnék, 35 évre terjed. 36 év tán még alkalmasb volna, ha t. i. ezentul is csak minden három évben tartatnék országgyülés, mert ezen időszak éppen tizenkét országgyülés lefolytával egyenlő. Egyébiránt mint mondám, néhány évvel több vagy kevesebb, nem eldöntő

szempont, csakhogy tulságos áldozatok nélkül történhessék meg a' törlesztés, miszerint örök vagy zavart okozó adósságokba ne verje magát a' nemzet, és még is rögtön nagyobb erőre tehessen szert.

Czél és feltételek, miket a' fentebb előhozott pontban lehető legnagyobb általányban érinték, természet szerint módositott eszmém szerint is csak ugyanazok: t. i. hogy ‚magunkért magunk tegyünk' és nihil de nobis sine nobis; midőn a' kölcsönt illetőleg azt hiszem nem szükség itt hosszasan tárgyalnom, hogy az, mert 3 millió jövedelemhez lenne szabva, nem fogna a' supponált kamati láb szerint 100, de csak 60 millió lehetni. Mirül azonban még néhány szót lentebb.

A' kivetést szinte a' somogyi minta[1] szerint kivánnám eszközöltetni, 's pedig ugy, hogy a' megyéket öt vagy több osztályba sorozva, tüstént most vetné ki az országgyülés a' három millióbul egyegy megyére esendő pénzsummát; mellyet aztán minden megye megint saját körében hasonlag a' somogyi mintához képest osztana fel.

Ezen pontnál azonban tetemesen elválik az eredetitől módositott eszmém, mire különösen felkérem a' köz figyelmet, minthogy tervem mostani alakja által ugy hiszem tökéletesen meg lesz szüntetve azon sokak által érzett aggodalom, mintha erőnkön felül 's ekkép türhetlenül meg fognánk mi földbirtokosak a' telekdíj által lenni terhelve, mellyűl, mert sok haszontalan tér van Magyarországban — és ez volt mitül sokan olly annyira fáztak — 10, 15 garas, sőt tán még több is vettethetnék egyegy hasznosb holdra.

Eredeti eszmém szerint tervemet egyenesen és egyedül Magyarország telkeire, vagy jobban mondva ‚terére' állitom, tervembül minden egyéb direct vagy indirect adózási rendszert kirekesztvén; midőn azon fizetési tervnek, mellyet módositva most ajánlok, szintén a' telekdíj fő dereka, ámde abbul sem egyéb direct sem általján véve minden indirect adózási forrást ki nem

[1] Lásd ezt az »Adó és Két Garas« czimü könyvben. *Sz. I.*

zárok, de alkalmasbjait mennyire lehet segitségül elfogadom, 's pedig azon okbul, mikép aztán a' telekdíj sulya, melly a' két garasrul — ha kell — egy garasra leszállitás által már is feliben könnyült, még kényelmesebben legyen elviselendő, 's ekkép ne leljen a' magyar földbirtokosak bizonyos része — melly nemfizetésben találja gyönyörét sőt üdvét — plausibilis kisurranási hátulsó ajtót e' csekély teher alul is kibujni, de vagy szolgálja mint illik a' hazát, vagy semmihez járulni nem akaró haszontalannak bélyegét viselje az egész haza láttára homlokán, szinte mint illik.

Ehhezképest, jóllehet egyenesen a' vármegyékre volna hagyandó, mint én vélem, a' rájok esett osztalékok kivetését eszközleni, azért még is el lehetne országgyülésileg határozni azt, hogy azon maximum, mellynél sulyosb telekdíjjal egyegy hold földet, bármilly gyümölcsöző lenne is az, terhelni nem volna szabad sehol és semmi esetre, ne lehessen magasb mint két garas, midőn minden haszon nélküli térek, vagy egészen ki lennének hagyandók, vagy legföljebb elv-tekintetbül egyedül némi kevéssel terhelendők.

Illy eszközlés által rögtön megszünnék minden igazságos aggodalom, mert biztositva lenne a' leggyümölcsözőbb telkek tulajdonosa is, hogy egyegy hóldjára két garasnál magasb díjt a' lehető legsulyosb esetben sem róhatnak, midőn tavak, székesek, homok-lapályok, kis becsü rengetegek 's efféle javak ura inkább elvért mint valódi teherhordás végett esnék az u rendszer alá. — Ámde ezen könnyités, midőn hiedelmem szerint mindenkit megnyugtat, ki egyenesen nem akarja magát kivonni minden fizetésbül, más részrül nem nehéz észrevenni, nem csekély csorbát ütne az évenkénti három millió jövedelmen. E' csorba azonban vajmi könnyen helyre üttethetnék egyéb direct és némi indirect adózási rendszerek által, ugy hogy, midőn sokkal könnyebben viselhetnők a' magunkra vett uj terhet, alkalmasint mégis kikerekednék az évenkénti három millió, melly 60 milliói kölcsönvételnek tényezője, melly summával, eszesen és hűn kezelve, bizony ki lehetne állitni némieket, mik ha nem volnának is éppen világcsudák, legalább megszerettet-

nék velünk a' köz terhekbeni részvétet; 's én, mi engem illet, már ezzel is megelégszem, mert lásson a' magyar csak egyszer igazi sikert, 's lássa egyuttal egyszer már azt is át, hogy sikert 's kivált nagyobbszerü sikert egyedül jól irányzott közerő szülhet, 's ne kételkedjünk: ujjáalakulásának diadala bizonyos.

Eredeti eszmémtül mostani javaslatom tehát a' mellett, hogy — ha már máskép nem lehet — két garasrul egyre szállok, még abban is különbözik, mihezképest nem zár ki egyéb bárminő direct vagy indirect jövedelmi kutforrást is, midőn eredeti eszmém szerint, mint fentebb érintém, egyedül telekdíjra kivántam állitani honunk investitionális műtételét.

Már mi a' kezelési, mire forditási 's felelősségi kérdéseket 's ezek gyakorlati alkalmazását illeti, valamint nem bocsátkozhattam eddigelé részletekbe, 's egyedül a' hely szüke és idő rövidsége miatt, jóllehet vastag könyvre nőtt az, mit már ezen olly annyira fontos tárgy fölött kitálaltam, ugy annál kevesebbé tárgyalhatom kimeritőleg e' szempontokat most 's természetesen, mert most még szükebbre szorult idő és hely. Annyit azonban mondhatok, mi a' k e z e l é s t és f e l e l ő s s é g e t illeti, hogy én inkább visszavonom vagy megsemmisitem telekdíji eszmémet, hadd eszközölje Magyarország felvirágzását inkább a' vak véletlen és a' puszta jó szerencse, mielőtt a' kezelésbül ki engedném rekesztetni a' nemzetet, vagy valami ámitás és szemfényvesztés féle felelősséggel kihagynám magamat elégittetni. Nem nem. Ha már fizetünk, ne kezeltessék járulékunk nélkülünk, a' felelősség sulya pedig ne fajuljon formalitási szappanbuborékká. Többnyire: legyen eszmém szerint csak egyszer elfogadva 's megállapítva a' fizetési elv, 's mi a' kezelést és felelősséget illeti, ám rendelkezzék akkor a' nemzet ovakodva kénye kedve szerint.

»A' mireforditás eldöntése országgyülésrül országgyülésre mindig a' legislatio dolga legyen, ugy hogy mindig csak az léphessen életbe, mit a' többség óhajt, minthogy elvégre nem provincialis érdekek ápolása 's egyes megyék előleges kedvezése van és lehet napi renden ezentul, de egyedül a' köz

haza egyetemes állása 's ennek általjános haszna adhat tennivalóinkban irányt«.

Ez volt eddigelé a' tennivalók körül eszmém és ma is az, mert ha a' többség nem birja felfogni, de még csak azt se, mi honának investitionalis kérdését tekintve, legközelebb érdekeit illeti, akkor kérdem: ugyan hol rejlik, ha egyesek önkényében nem — mellytűl mentsen Isten — progressionk józan logikája? Bizony sehol egyebütt, és azért nem fogadhatunk el tennivalóink sorozatát illetőleg egyéb utmutatót, mint a' többséget.

Midőn azonban így vagyok meggyőződve, nem átallom más részrül tétova nélkül kimondani, hogy a' többség felette sokszor csalatkozik, 's nem ritkán, kivált felingerült állapotban csak akkor veszi észre tévedését, mikor már késő. Mihezképest szoros kötelességnek is tartom, hogy minden, ki e' tekintetben csak egy kissé is avatottnak hiszi magát, szólaljon fel a' teendők sora iránt, mikép aztán elégséges és minden oldalu elmesurlódás következtében ne igen tétovázzon a' nemzet a' lehető legjózanabb logika kiválasztásában, mert hogy 's kivált eleinte egy kissé tétovázni fog, az el nem kerülhető, 's ekkép csak az a' feladás, hogy minél szaporábban 's kevésb veszteséggel érje el kifejtése 's előmenetele valódi utját.

Nem fogom ennek következtében elmulasztani én sem, mikép mindent e' tekintetben — tessék az aztán vagy ne tessék — annak idejében el ne mondjak, mert mint fentebb érintém, nem lehet ezentul arrul többé szó, hogy egy vagy más megyének érdeke által vezéreltetni hagyjuk magunkat, vagy valami kedvencz fallaciának hallgatva hódoljunk, hanem hogy az egész haza, mint organicus test, egyetemben vétessék tekintetbe, és ne édes csalálmak, de a' valónak súlya szolgáljon tennivalóinkban iránytűül.

És ha eddigelé nem bocsátkoztam ezen felette fontos kérdés elemezésébe 's bonczolgatásába, attúl csak az tartóztatott, miszerint — mint számosb czikkeimben érintém — ne adjak alkalmat divergentiákra, mielőtt valami bő kutforrás megnyitva nincs; midőn ha ez egyszer tárva áll, könnyű lesz

akkor, vagy ha nem is lesz könnyű, elvégre kénytelenek leszünk valamiben megegyezni.

Fővonásilag addig is azonban, míg egy derék kutforrás megnyitása következtében arra kerül a' sor, egyet és mást életbe léptetni, mikor majd kimeritőbb leszek, nem vonakodom ezennel őszintén kitárni, hogy én, ha rajtam állana, mit mivelnék azon pénztehetséggel, mellynek egybegörditése után sovárgok 's azt ekkép tervezem is.

Legelsőben is, mielőtt kölcsönvételbe bocsátkoznám, mindenek előtt bevárnám: hogy valljon milly nagy summára üt azon jövedelem, melly az uj rendszer következtében évenként egybegördülend, minthogy egyedűl ezen tényezőnek kifejlett 's ismert sarkalatára állithatni biztos és jutányos kölcsönt. E' jövedelem magasságát azonban csak azon okbul sem lehetne megtudni előre biztossággal — ha t. i. módositott javaslatom szerint volna az egybegördülendő — mert nem egyedűl telekdíj és egyéb direct, de némi indirect kutforrások is használtatnának az érintett és sperative három millióra tett évenkénti jövedelem kiállitására; indirect források bőségérűl pedig előre semmi bizonyost nem tudhatni.

Hazánk investitióját illetőleg elmulasztásink századosak. Ennélfogva lehetetlen azokat néhány hónap alatt pótlani. Ehezképest egyedül az lehet a' feladat: mennyire csak lehetséges, *jól* és *kimerítve*, helyreállítni a' hiányokat, habár nem is olly rögtön, mint azt a' jobb kedély ohajtaná. És ha ez igaz, akkor valamint megbocsáthatlan bűn volna de csak holnapra is halasztani, ha ma lehetne elérni, azon elv eldöntését, hogy mi nemesek is járuljunk, és pedig pénzbeli segedelemmel is járuljunk honunk jobb investitiojához, ugy viszont éppen nem csekélyebb bűn volna, a' kölcsönvételt és a' végbeviendők kiválasztását szerfelett rögtönözni. 'S igen természetesen, mert ha most tüstént akarnánk kölcsönt contrahálni, most rögtön, mikor — bármit végezzünk is elvileg és törvényileg — még sem tudhatjuk előre teljes biztossággal, a' gyakorlati élet mezején milly summára fogna rugni jövedelmünk, ha nem is éppen bajjal, de alkalmasint egyedül igen nagy áldozatokkal lennénk képesek szerezni

pénzt; midőn, ha egyszer apodictice tudjuk, milly jövedelemre számithatunk biztosan, önként eloszlik minden nehézség, 's okvetlen olcsó áron tehetünk pénzsegitségre szert. Éppen így, ha t. i. nem akarunk ezentul is csak foltokkal segítni honunkon, annak itt ott kitünőbb sebeire kenvén irt, de elvégre az egyetemes hazai test egészsége 's felvirágzása az, mit elérni sovárgunk: akkor szinte nem tehetünk rögtönözve helyest, de a' localis és pártérdekeknek mindenek előtt össze kell olvadniok némi közös hazai érdekekbe; mi azonban egyedül kimeritőbb s' ekkép hosszadalmasb surlódásoknak lehet gyümölcse.

Én tehát, feltéve, ha egyszer törvényileg el volna határozva »hazánk investitiojához járuló eszmém« — 's bár esnénk ezen életkérdésen ha lehetne e' pillanatban keresztül, mert valóban Magyarország pillanatai nemcsak drágák, de lehető regenerationkat illetőleg tán már kevesek is, oh! ne felejtsük ezt — én tehát legelsőben is, mielőtt kölcsönvételi tractatusba bocsátkoznám, mindenek előtt bevárnám, mikép és milly summáig gördül be a' várt jövedelem, mihezképest aztán, midőn ez egyszer tettleg constatirozva lenne, minden idővesztés nélkül egész kifejtésre vigyem eszmémet, azaz: lehető legnagyobb és legjutányosb kölcsönre tegyek szert, minthogy egyedül ezen műtétel által nyerhet adakozásunk, ha így lehetne mondani »emelty*ű*i erőt és hatást«, mellyre köz fejletlenségünk 's ezzel járó általános gyengeségünknél fogva olly indispensabilis szükségünk van.

Ezen — ha így akarnók nevezni — »bevárási« időt azonban korántsem hagynám leperegni dologtalan 's ekkép hasztalan, sőt éppen ellenkezőleg, éjjel nappal dolgoznám és dolgoztatnék mások által, miszerint lehetőleg kimeritve 's tökéletesen egybefüggő lánczolatban kitünjék mind az, mire szükségünk van, és mi eddigelé inkább csak szakadozva 's egyes panaszok után ismeretes előttünk, sőt néha egyenesen ellentétben levén a' köz hazai virágzással, egyedül bizonyos tájak haszonbélyegét viseli, vagy sokszor valóban nem mélyebb kutfőbül veszi eredetét, mint kávéház vagy csapszék politicai köre szokott lenni.

Vegyük a' dolgot gyakorlatilag. Körülbelül ugyan mire fognók forditni az Isten segitségével egybegyülendő országinvestitionalis tőkét? Én azt hiszem — legalább én így tenném — mindenek előtt: jobb közlekedésekre, vizszabályozásokra, gyakorlati tanodákra, némelly házi adórovatokra, javító-intézetekre, némelly hasznos privát vállalatok elősegítésére 's tán egy két specialitásra, mint például: budapesti országház-épitésre 'sat. És ez kezdetnek tán elég volna. Mi felülmarad — ha marad — tartassék az fenn gyümölcsöző kincstárként; mert valamint egyes gazdánál, ugy nemzetgazdaságilag sem árt, sőt szükséges a' tartalék-pénzalap, minthogy ‚a' nem várt eset', melly pénzsegitséget követel, rendszerint sokkal sürűbb, mint a' pénzteremtő véletlen.

Nem lehet czélom ez alkalommal bármilly részletekbe bocsátkoznom, de ha ezt nem is cselekszem, azt hiszem, a' legfelszinesb is átlátandja már az eddig mondottakbul is, mikép némi előleges combinatiok nélkül, de csak a' jobb közlekedések és vízszabályozások tekintetében sem fognánk gyökerest mivelhetni, habár számos milliót akarnánk is egyedül e' czélokra fordítni.

Honunk most tunya test, mellynek csak szabadabb mozgás adhat életet és erőt. Egy két útvonal ennélfogva habár frisítne is némi vidéket, azért az egész hazai testre még is csak olly hatással fogna lenni, mint nyavalygó testre nézve, mellynek egész organismusát kellene nevelni sem szokott különös és kivált tartós jótékonysággal lenni egyes tagok ápolása.

Valami egybefüggő, valami egész az, minek elérésére kell törekednünk, hahogy honbálványzó álmainkat nem akarjuk felhőkre állítni, vagy farkas-függetlenségi rengetegekbe sülyeszteni, de elvégre szabad polgárokhoz illő csinos hazával sovárgunk megajándékozni, ha nem is éppen saját magunkkal együtt az élőket, legalább a' jövő nálunk tán szerencsésb kort. Ugy hogy ha nem is tehetünk mindent egyszerre, mi nélkül közvirágzás lehetetlen, vessük meg legalább valami egybefüggő rendszer sarkalatát.

A' közlekedéseket tekintve ennélfogva, miszerint nem csak egyes tagok, de az egyetemes hazai testnek vér és nedvkeringése fejlődjék ki teljes elevenségre 's egészségre, korántsem elég itt ott nyitni utat, ásni néhány csatornát, vagy építni egy két vasutat, mint tán éppen kedvünk csoszszan, vagy személyes érdekünk sugalja, vagy a' zsarnok divat követeli; ámde az egész hazát tekintve illik egybefüggő közlekedési tervet készítni előbb, mintsem bármibe is fognánk, ha t. i. áldozatunknak nem egyedül vármegyei vagy legfeljebb vidéki, de országos gyümölcsét kívánjuk élvezni.[1] 'S e' fölött miért fizessen például Pest, Fehérvár vagy Soprony jobb közlekedésért, mikép a' felföld meg az alföld eláraszsza termékeivel vásárját, hahogy a' felföld meg az alföld nem fizet viszont olly közlekedésért, melly Pestnek, Fehérnek és Sopronynak nevelné hasznait, 's így tovább. Nem világos-e ez?

Mindent egyszerre ugyan nem kezdhetni, ez igaz. De azért még is nagy különbsèg van a' közt, valamibe minden rend nélkül ide oda kapkodva fogni, vagy egyet 's mást okszerűleg felállitott 's egyetemes rendszer szerint egymás után indítni meg; 's ugyanis, minthogy első esetben teljességgel lehetetlen, mikép a' legnagyobb áldozatok daczára is kifejlődjék valami egybefüggő organicus egész, midőn előre kidolgozott logikai rendszer után kisebb áldozatokkal is szinte csudákat mivelhetni. És mi az igazságot illeti, 's ennek több vagy kevesebb létével természetesen egybefüggő nagyobb vagy kisebb fizetési hajlamot — mi főszempont, mellyet nem vehetni elég tekintetbe — bizony máskép áll előttem a' dolog, ha előre tudom: rám is kerül a' haszon sora, habár később is de bizonyosan, mint ha attul kell tartanom, vagy ez szinte világos előttem, hogy én elvégre is mások hizlalására fogom vinni áldozatomat, tán keserü verítékem gyümölcsét, míg saját sorsom bizony örök koplalás leend.

Közlekedések dolgában tehát Istenért ne kapkodjunk ide

[1] Világosan derengett lelkében már a *Javaslat* a magyar közlekedési ügy átalános országos rendezéséről, melyet a »Felséges hazának« ajánlva 1848. elején tett közzé. *Z. A.*

oda, ha t. i. nem vármegye vagy egyes táj, de Magyarország virágzása fekszik lelkünkön, hanem eszközöljünk mindenek előtt az egész országra nézve kimeritő közlekedési hálózatot; mikép aztán, habár egy város, bizonyos megye, valamelly vidék tán később veend is részt az elevenebb élet egészségi kéjeiben, azért előbb utóbb de elvégre még is minden táj, minden hely, sőt mennyire lehet, minden egyed részesüljön a' hazai jobb egészség áldásiban.

És ha ez közlekedési tekintetben áll, annál talpra esettebb igazságnak mutatkozik, korlátlan vizeink szabályozását illetőleg; melly ha minden oldalruli megfontolás 's tökéletes összefüggés nélkül vitetik végbe, 's bizony mondom, alkalmasint többet fog egy vidéknek ártani, mint a' mennyit használna másiknak, sőt talán még azon tájt is fogja sujtani, mellynek kedveért vitetett véghez, minthogy csak egy kissé hoszabb időt tekintve még nagy kérdés a' mezei gazdákra nézve, valljon mi sorvasztóbb baj: »a' néhai nagyobb víz-e, vagy a' közönséges és kivált alföldön olly tikkasztó szárazság«; midőn minden esetre alig követhetni el a' mezei gazdaság körében otrombább bűnt, mint vizek — mert néha alkalmatlanok — meg nem fontolt 's ekkép hebehurgya leszállitása által ellökni 's megsemmisitni az irrigatio áldását, mellyel semmi nem ér fel.

Egyebekre, mint gyakorlati tanodákra, javitó-intézetekre, elősegítendő privát vállalatokra, valamint némi specialitásokra nézve körülbelül szintígy áll a' dolog. Ugy hogy ha nem is épen olly igen szükséges az ezek közti szoros egybefüggés, mint közlekedések és vízszabályozások dolgában, azért még sem közönyös, például: azon négy vagy öt r e a l - t a n o d á t, mellynek tüsténti felállitatását javaslanám, hová fognók állitni, de e' fontos kérdést is, a' köz hazára levén tekintettel, egyedül kimerítőbb 's érettebb conbinatio oldhatja fel részrehajlatlanul, valamint többet kevesebbet szinte minden egyéb hazai investitionalis tárgynak mikori 's mi módoni végbevitelét is.

Attul, hogy efféle előleges combinatiók 's fontolgatások megint tudja milly időre fognák visszalökni egynek és másnak életbeléptetési pillanatát, ugyan lehet tartani, ezt nem tagadom,

mert ha van időpazarló sőt időölő nemzet a' világ hátán, az bizony mi vagyunk, és e' fölött — mi szinte igaz — nem is mindig munkálhatunk, mikor erre kedvünk volna, és a' miként munkálni szeretnénk, és ez nagy baj; ámde azért még sem kerülhetjük el ezen veszélyszirteket, de az a' feladat. azok közt kellő időben szerencsésen keresztül vitorláznunk, hahogy vajmi szaporán ugyan, de éretlen 's emésztetlen eszmékkel legott felsülni és zátonyra kerülni nem kivánunk, mikép aztán nagy dicsőséggel ott ülljük álmadt előmenetelünk nemzeti torzünnepét.

Egyébiránt nem kell erre csak egy kis jóakarattal is, sok idő. Ugy hogy ha a' »hozzájárulási« elv megalapitása 's törvénybe iktatása után talán egy sőt két évet forditnánk »előkészületekre«, mi alatt tömérdeket végezhetni, azért ne féljünk, bizony nem fogna az igazságos biró minket — kik szinte mindenben századokig hasztalanul késtünk — ezen hasznos kis késedelemért legkisebbé is kárhoztatni.

Meglehet, sok magyar van, ki éppen olly sebesen szeretne haladni mint én, hanem hogy egy is legyen, ki erősebbe vágynék inkább ma mint holnap kibontakozni öszszemecsevén szett aljas létünkből nemzeti 's köz alkotványi állásra, azt nem hiszem. Ámde éppen azért, mert igy vagyok lelkesítve, gyülölöm a' foltozást, valamint gyülölöm a' tulhajtást is, minthogy folt foltra koldusöltöny, 's a' mi tulhajtatik, okvetlen kidül czél előtt; én pedig, ha már kell, inkább saját magam szeretném viselni a' koldus szerepét, hogy sem illyest általjánosan a' magyar viseljen; 's mi a' czélt illeti, melly után minden jobb magyar sovárg, azt nemcsak kitüzve, 's mint nyargal, repül és tantalusi kinok közt erőlködik feléje nem egy magyar, de elérve is szeretném látni.

Legyen mindenkinek a' hon felvirágzásához járulása 's bizonyos summának évenkénti fizetése egy kissé hoszszabb időre elvileg és törvényileg eldöntve: és a' bizonyos siker végett esedezem, ne hajtsuk tul a' többit, azaz, ne szeleskedjük, ne otrombázzuk el tehetségünket ugy, mint szokta fecsérleni vagyonát éretlen ész és híg velő, kivált melly valami véletlen által márul holnapra nevezetesb értéknek lőn ura.

Módositott 's most ajánlott tervem szerint, ha az elfogadtatik, 's kivált ha annak kifejtésére elegendő idő is engedtetik, 's a' jó szerencse is szolgál kissé, körülbelül 60 millióra, 's ennek kamatját vevén számba, még sokkal magasbra rughatna azon pénztehetség, mellyrül nemzetélethez arányozva igen rövid idő leforgása alatt rendelkezhetnénk. Roppant erő, eddigi nyomoruságinkhoz szabva, 's eszesen és hűn kezelve olly emeltyü, mellyel okvetlen uj életnek indulna a' magyar, mert megkedvelvén honát sikeresen szolgálni, csakhamar olly helyzetre emelné magát, miszerint minden nagyobb megerőltetés nélkül, ha erre kedve volna, később még nagyobb áldozatokkal is járulhatna anyafölde ápolására. — Fogadtassék jelszóul azonban a' »hamar« a' »sebes« a' »csak rajta« el, 's bizony mondom, olly piczi lesz az egésznek eredvénye, 's olly bizonyosan nemzeti csődper a' vége, hogy »önbizodalmunkat hosszu időre vagy örökre elvesztvén, tán legjobb leend minden kerülgetés 's további önámigatás helyett a' kecsegtető »leszünk« függczimerrel felhagynunk, 's helyette őszintén megvallanunk, hogy »voltunk« vagy legfeljebb hogy »nyomorultak vagyunk«.

Én tehát, ha rajtam állana tenni mit kivánok, vagy legalább tanácsot mernék adni, bizonyosan azt fognám tenni vagy tanácslani, hogy éppen olly sebességgel vigyük a' haza investitiojához járulás elvét keresztül, a' mint aztán ovakodva 's lehető legkörülnézőbb vigyázattal bánjunk egybegördülendő tehetségünkkel. 'S pedig, mert elvégre »tennünk« kell, hahogy előbb utóbb, de hamarább mint gondolnók, bukni nem akarunk, midőn más részrül bizonyos sikert kell akarnunk — mi csak ovatosságnak lehet eredvénye — ha megint az elcsüggedéssel okvetlen járó pusztulás veszélyeibe nem kivánunk sülyedni.

Ezek után legyen azonban szabad felhivásom e' következő 3-ik szakaszában közelebbrül kitárnom, hogy tulajdonkép miért hittem szükségesnek e' sorokat, rendkivüli figyelmetekbe ajánlani, tisztelt Hazafiak.

Jelen országgyülés, mint közönségesen tudva van, választmányt nevezett, melly már kevés nap mulva megkezdendi működését 's mellynek tisztül az tüzetett ki: hogy a' hazának mind szellemi mind anyagi kifejlődésére szükséges költségek mi uton és mi kutforrásokbul lehető legkönnyebb beszerzése, ugy szinte igazságos felosztása 's legczélszerübb kezelése iránt, mind közjogi mind közgazdasági tekintetben olly végbül adjon még ez országgyülés elibe minélelőbb véleményt, hogy a' köz szükség jelenleg mi módoni födöztetésének 's jövőben mi módon lehető legczélszerübb födöztethetésének tárgya teljes és tökéletes világosságba helyeztetve leendvén, a' nemzet áldozatra hajló készségének központosulhatására annál biztosabb irány tüzethessék ki 's e' részben a' szerint tétethessék törvény által rendelkezés, a' mint az ország köz java, 's a' haza polgári 's anyagi jóllétenek jövendője leginkább megkivánják.[1]

Már milly különös benyomást tön, 's milly szétágzó sőt egészen ellentételes véleményre adott alkalmat soknál e' kiküldetés, az valóban igen feltünő, ámde rövid erintése tán nem egészen közönyös. 'S ugyanis, egyik fölötte restelte, másik ellenben fölötte örvendett rajta, és mi legkülönösb: éppen azon egy oknál fogva, mihezképest az egyiknek azért tetszett vissza, mert a' közös adó elvét gondolá általa veszélyeztetve, midőn a' másiknak viszont éppen azért tetszett annyira, mivel ennek minden időkre való megbuktatását várja tőle. Sok tovább azt hitte, semmi czélirányosbat nem lehetett volna kigondolni, mint az érintett választmány kiküldetését, mikép most, miután a' házi adó ügye többséget nem fogna nyerhetni, még is történjék addig is, míg ez kivíva lesz, a' hon felvirágzása végett valami, mikor nem egy megint, tudja az ég, milly irigy com-

[1] Az országos választmány tagjai voltak, Majláth György országbiró elnöklete alatt, Lonovics, Károlyi Gy., Andrássy Gy., Vay M., Apponyi, Szécsen, Zichy J., Batthányi L., Wenckheim, Bezerédj, Szentkirályi, Ghyczy, Zsedényi, Klauzál, Beöthy, stb. negyvenen felül.

Legnevezetesb ülése volt az april 26-ki, melyben a közös teherviselés elvét a külön adóztatás ellenében 24 szavazattal 17 ellen elfogadta, Széchenyi nagy örömére.

Terjedelmes jelentése, sok külön vélemény kiséretében megolvasható az 184²/₄-ki Orsz. Napló 20. sz. a. szept. 9. 1844. V. ö. Széchenyi II-dik felhivását M. O. kiváltságos lakosihoz. 312. l. *Z. A.*

binatiot látott az egészben, csakhogy az általam közelebbrül felhozott telekdíji eszme meg legyen törve, 's így tovább.

Én nem tartozom azokhoz, kik mindent az ártatlanság színében látnak, és sehol nem tudnak észrevenni ármányt, malitiát, vagy legalább Mephistonak körmeit. Sokon estem éltemben keresztül. Sokban egészen kiábrándultam. És mondhatom, ha nem akarom is tagadni, hogy vannak egyedek, kik magasan lebegnek mások fölött, azért nekem e' földön még is bizony csak emberekkel, 's rendszerint igen gyarló emberekkel volt dolgom, midőn soknál, a' mint én birtam vese-mélyeibe hatni, csak erő hiányzott, mikép az összekeverő 's a' legszebbet is megrontani vágyónak szerepét következetességgel keresztül ne vigye mindenben. Felette távul vagyok ennélfogva azt állítni akarni, mintha azon megelégedés, melly a' most szóban levő választmányi kiküldetés miatt többekben támadt, igen nagy részben nem vette volna eredetét vajmi tisztátlan kutfőbül.

Hogy azonban ezen választmányi kiküldetés 's mi módoni kiküldetés alatt más rejlett volna, mint legforróbb 's legőszintébb vágy, egy vagy más módon de valamikép azon pénzbeli kutforrásokat is megnyitni, vagy azok megnyitásához legalább közelítni, mellyek nélkül valódi egészségre soha nem emelkedhetik honunk, azt soha velem nem hitetheti el senki; mert ha efféle undorodást okozó gyalázat-fekély lappangna vérünkben, most midőn annyi hűkedély tán éltével is volna jobb létünket megvásárlani kész: akkor valóban minden jobb magyarnak keserűn kellene megsiratni azon órát, mellyben őt a' boszús egek haragja egy rothadó nemzet tagjául a' semmiségbül kiemelni kegyetlenkedék.

És ez lehetetlen, én legalább mig lehelek hinni nem fogom; mert megtörhetlenül él bennem azon szent hit, hogy

»Még jőni kell, még jőni fog
Egy jobb kor 'stb.«

Én tehát ismételve mondom, a' legtisztább hazafiság emanatiojának tartom, a' most már rövid idő alatt egybegyülendő választmány kineveztetését, valamint kinevezési módját is; midőn más részrül tökéletesen meg vagyok individualis

felfogásom szerint győződve, hogy, minden körülményt kellő fontolóra 's általján mindent mindenben véve, lehetetlen volt általjános pangásunkat tekintve, a' kérdésben levő ügy kifejtése 's életbeléptetése végett valami czélirányosbat tenni, mint országos választmány kiküldetését.

Ámde, mert így vagyok meggyőződve, 's e' fölött rendületlenül bizom a' már megalakult országos választmány tisztelt tagjaiban, hogy ők minden személyes és mellék-tekintet nélkül, hűn és kellő ovatossággal fognak eljárni tisztükben, azért még is mély gond epeszti keblemet.

Legyen ehezképest szabad, aggodalmam okát lepleg nélkül kitárnom. Én nem kérek, nem követelek mást, mint rokonhangulatu figyelmet, midőn más részrül igen távul vagyok, az itt többször felhozott tisztelt országos választmánynak, mellynek én is csekély tagja vagyok, bármiben is praejudicálni akarni.

A' tennivalók tömege az országgyülésen roppant. Ülés, választmány, előleges tanácskozás megnemszünő lánczolatban váltják fel egymást. Ugy hogy alig van vége egynek, már kezdődik más, 's aggodalmas részvéttel kiséri a' munkálókat a' jobb kedély, hogy valljon miként foghatnak csak a' már megkezdettekbül is sikeresen kibontakozni. Most mind ezek hegyibe kevés nap alatt még ezen most érintett választmány is megkezdi működéseit, 's pedig olly tárgyban, mellynél kényesb, életbevágóbb, több oldalú és terebélyesb tán alig volt valaha, legalább magyarországi választmány gondjára bizva. Az országgyülés ellenben már hosszasra terjed, 's ki tudja, tán csakhamar, 's előbb mint gondolnók, ránk virad azon nap, mikor még kettőztetett munka is csak bajjal fogja végbevihetni, mi olly sokáig vala fáradalminak tárgya.

Ugyan nincs-e aggodalomra ehezképest ok, hogy ezen olly igen érdekes tárgyra nézve tán el fog illanni fölöttünk az alkotási pillanat? Mellynél kitudhatja, a' kétes jövendőben vár-e ránk kedvezőbb? — Én valóban teli vagyok gonddal.

A' választmány bizonyosan nem fog felszinest vagy félszeget az ország elibe terjeszteni akarni. 'S ha így, akkor a'

rábizott tárgynak sok-oldaluságánál fogva alig leszen képes, kivált miután szinte minden tagja váltig el van foglalva, sőt megterhelve más munkával is, rövid idő alatt kellőleg eljárni tisztében; és ekkor, ha beáll az országgyülés vége, egyedül feliben, vagy mi valóbbszinű, éppen el nem fog végeztetni az, mi nélkül, bármikép erőlködnénk is egyébként, semmi nagyobbszerű 's köz hazánk javát valósággal előmozditó, életbe nem léphet.

Azonban, ha az országgyülés hosszabbra terjedne is mint gondolnók, 's megfeszített munka következtében kellő időben is ki tudna állítni kimerítőt a' választmány, ugyan ki kezeskedik arrul, hogy az, mit javaslani fog, kivált az egybegördülendő pénzek mire fordittatását, 's tán egyebeket is tekintve, többséget nyerend a' megyéknél? 'S ha nem nyer, akkor kérdem fog-e maradni idő, ismét és ismét a' megyékhez járulni? — Bajosan, mert elvégre ezen országgyülés végének is be kell következni.

Tegyük fel ehezképest bár a' legkedvezőbb esetet, 's még sem fogunk a' dolog sikere végett nyugodtak lehetni, hahogy — 's természet szerint e' körül forog a' kérdés — nem akarunk örökleg foltot foltra rakni, 's tengéssel nem érjük be, de elvégre nemzethez illő élet 's egészség után vágyunk sietni.

E' bajon ennélfogva, miután a' dolgok halmaza miatt már már kiesünk erő- 's időbül, segítni kell, ha segítni lehet. És én azt mondom: lehet!

Mi, vagy legalább én, azon felette fontos tárgy fölött, melly most kérdés alatt van, 's mellyet én élet és enyészet közti koczkának tartok, semmikép nem akarom a' szembeködősdit játszani, 's bárkit is valamibe ugy szólván »belé ostobázni«. — Látnunk kell, 's azért lássunk mindnyájan! Itél jen a' nemzet maga saját sorsa fölött. Valljon tud-e 's akar-e élni, vagy sem.

Azon, habár csekély 's minden nagyobb eredvény nélküli de hű és őszinte szolgálatnál fogva, mellyel számosb év óta vagyok hazánkhoz kötve, felszólítni vagyok mind ezek után

bátor, valamint honunk tisztelt megyéit 's törvényhatóságit, ugy minden egyest is: segítsék a' kérdésben levő választmány működéseit elé; ne várják be dologtalan azon időt, míg az referálni fog, de jöjjenek annak addig is, míg munkál, hazafiui lelkesedéssel elibe, mikép az aztán minden tapogatódzás és habzás nélkül ki birja ismerni honunk egyetemes szükségeit 's kivánatit, minthogy nem arrul van többé szó, hogy egynek legyen másiknak ne, egy táj kapjon fel másik ne, hanem hogy mennyire emberileg lehet, előbb utóbb de bizonyosan mindenkire háruljon köz áldozatunk áldása, 's elvégre közös virágzásnak induljon, eddigelé annyi külön érdekek által szétbonczolt hazánk.

Nemzeteknek ugy vannak bizonyos pillanatai mint egyedeknek, melly pillanatokat ha haszon nélkül engedik leperegni, 's azok kedvezéseit meg nem ragadják, magok lökik magoktul el 's rendszerint örökre, a' jobb szerencse és a' szebb élet kinálkozó malasztait, 's előmenet és virágzás helyett, apály által sodortatva, egész létük többé nem egyéb, mint sinylő tengés és szomoru hervadás.

Oh ne hagyjuk ennélfogva, drága honfiak, elsurranni a' mai időt, de bájoljuk szent hazafiságunk varázsa által a' szerencsét hozzánk! hadd mosolygjon elvégre ránk szerencsétlen magyarokra is, kiknek eddigelé, 's alkalmasint egyedül megnemszünő irigy versenygésink és egymás elleni agyarkodásink miatt, örökké hátat forditott.

Hazai hűség az, mire szükségünk van. Ámde ezzel, ha nemcsak ajkainkon peng de valósággal lelkünkben is él, ne kételkedjünk, mindent el fogunk érni, mivel vérünknek az emberiségnek és saját magunknak tartozunk.

Ezek után hadd soroljak befejezésül — és bocsánat — ha tán ismételve is, de azért mennyire csak lehet röviden, néhány általjános megjegyzést még elő, mikép aztán egyes tisztelt megyék és törvényhatóságok, valamint ujságirók 's más érdemes publicisták, nézetimet helyeselve vagy javitva vagy czáfolva, idővesztés nélkül részint utasitásba adhassák, részint javaslatba hozhassák mind azt, mi nézetükhöz képest tekintetet

's elsőségét érdemel, minthogy egyedül így leszen — legalább mint én gondolom — a' többszer felhozott nagyméltóságu Országos Választmány képes, kellő időben ollyas valamit kiállitni, mi a' többség sympathiája által elősegítve, akadály és időkoczkáztatás nélkül életbe fogna léphetni.

Mindenek előtt szükséges némi kitételeket határozottabban definiálni.

Nem régiben körül belül e' szavakkal végzé be hozzám irányzott mondását bizonyos valaki: Házi adó minden kitelhető módon, Telekdíj ellenben semmiképp. Mibül azt következtetem, hogy valamint ő, ugy alkalmasint mások sincsenek eszmém körül tisztában; 's hogy e' szerint nem lesz fölösleges e' tekintetben némi felvilágositást adnom.

Házi adó és Telekdíj legtávulabbrul sincsenek antithesisben. 'S ugyanis, a' házi adó eszméje alatt, mint az közönségesen acceptálva lön, és a' mi körül annyi agitáltatott, csak az volt, hogy mi kiváltságosak átveszszük bizonyos részét azon adónak, mellyet megyei szükségeinkre nézve most egyedül a' jobbágyság fizet, midőn Telekdíj nem egyéb, mint bizonyos kulcsa a' kivetésnek, ugy hogy a' házi adónak elfogadtatása éppen nem rekeszti ki a' telekdíjt, sőt ha az elsőt elfogadjuk, tán ez utólsó fogott volna szolgálni kivetési kulcsul.

Az tehát, mit én az elesett háziadó helyibe állitni kivántam — értsük elvégre már egymást — éppen nem telekdíj, de egy köz hazai investitionalis kincstár, ugy hogy ha valaki minden áron ki akarja vinni a' házi adót, mire adjon Isten szerencsét és erőt, 's eszmesurlódásra oda vetett czikkeim velejét kivonni birja, nem azt kell a' házi adónak átellenében felkiáltania, mikép neki T e l e k d í j nem kell, hanem hogy neki nem kell köz hazai investitionalis kincstár.

A' dolog, velejére nézve így áll. És azért a' kérdés e' pillanatban csak az: valljon mi józanabb, mi ildomosb: ujra megkisértenünk a' házi adó kérdését, vagy egy közös hazai investitionalis kincstár megalakitására nézve gerjesztenünk hajlamot és szereznünk többséget.

Már e' tekintetben, ha szabad választásunk volna is,

még kétséges, valljon nem lenne-e jobb a' felállitott kettő helyett, valami harmadikat a' kettőbül combinálni, minthogy részrehajlatlan felfogás szerint felette fontos okok vínak mind egyik mind másik mellett. Miután azonban nem igen választhatunk, mert a' házi adó dolga nem talált közönséges viszhangra, bizonyos investitionalis kincstár alakitása ellenben soknak látszik tetszeni, tennünk pedig elvégre kell már valamit Isten irgalmáért: én, mi személyemet illeti, tanácsosbnak tartom, ez uttal a' házi adó életbeléptetési eszméjével felhagyván, minden kitelhető tehetségünket derék hazai investitionalis kincstár alakitására pontositnunk egybe. Én tehát e' vezérszempont szeriut teendem bevégző néhány megjegyzésimet.

Mi a' kutforrásokat illeti, ám használtassék a' földbér vagy telekdíj mellett okkal móddal minden egyéb is, mi a' szegényebb sorsura nem hatna fájdalmasan. Igen szívesen ráállok. És e' tekintetben halljuk a' véleményeket. Mert több szem többet lát, 's habár cseppekkel nem is igen fogjuk virágzásra emelhetni parlag sőt hervadozó hazánkat, azért ne kevélykedjünk azon netaláni cseppek ellen, mellyek a' telekdíj csermelyét nevelhetnék.

Kéjálmaimban, mellyek közt nem egyszer élveztem vérünk jövendő felemelkedésének sejtelmét, óriási talaju pyramis képében tünt az előttem mindenkoron fel, ugy hogy ha illy alakot fogna nyerni honi épitvényünk — így érzettem — ezredek viharai sem leendnének képesek azt csak megrendítni is, mikor illy tág talaj nélkül, természetesen, mint mindent, mi keskeny alapon áll, ugy nemzeti és alkotványos létünket is, ki fogná döntni sarkaibul a' puszta véletlen.

E' nézetet a' jelen esetre alkalmazva én tehát azt kivánnám, hogy a' kérdésben levő köz hazai investitionalis kincstárfelállitáshoz e' hazában mindenki, a' legtehetősbtül a' legalacsonyabbikig, különbség nélkül járuljon; különbség nélkül mondom, de aránylag, ugy hogy kiváltságos és kiváltságtalan is vegyen benne részt, ámde a' kiváltságtalan csak ugy, ha részint élénkebb mozgalom következtében legalább is gyarapodik annyira, részint némi terhei könnyitése által legalább is

megszabadul olly mértékben válla, mikép teljes igazsággal részt lehessen általa vetetni ezen uj teherben.

Némellyek ezen elv alkalmazását lehetetlennek mondják, midőn mások azt hiszik: éppen nem nehéz kidolgozni olly kivetési kulcsot, mellyhez képest tökéletes sőt még felütő conpensatioval is vehessen részt ez uj teherben a' kiváltságtalan; én szövevényinél fogva felette sulyosnak tartom ugyan, de koránt sem kivihetlennek. 'S azért — oh figyelmezzetek szavaimra szerett hazámfiai — kisértsük meg! Hadd fogjunk, ha lehet legalább addig is, míg jobb belátásra világosít minket vérünk nemtője, e' kérdésben mindnyájan kezet. Hiszen csata koczkái közt sem latoljuk: ki mílly lépcsőn született, de egy soron áll lelkessel lelkes; ám legyen szintugy, mikor anyaföldünk előmenetelérül van szó, annyi elválasztó fal közt legalább egy pont mellyben minden mngyarországi lakos egyesül.

Mi magyarok nem vagyunk kincstárosok v. pénzügyészek (financier) de általján véve még csak jó gazdák sem. És mi legkülönösb: még is, a' hellyett hogy okulnánk, görcsösen ragaszkodunk régi methodusainkhoz, holott látjuk, másokhoz képest milly kétséges vagy legfeljebb milly nyomorék eredvényeket tudunk, legnagyobb fáradalmink daczára magunknak biztosítni. Igy például, míg mások, kivalt angolok, általján vevén kezeikben tartják vállalataikat, 's azoknak ugy szólván ‚parancsolnak', addig mi magyarok felette kevés kivétellel, vállalatinkat kezeinkbül szalasztván, legott azok sulya által elnyomatunk. 'S pedig egyedül azon okbul, mert míg a' jó gazda cassát tart kezeiben, vagy legalább magának előleges hitelt szerez, 's ez vagy amaz nélkül inkább semmihez nem kezd, addig mi magyarok kitüzünk vagy inkább kiszemelünk egy egy bizonyos tárgyat, melly azután rendszerint körmünkre ég, mert valami non putarem miatt csak félig vagy éppen nem tudjuk bevégezni azt, vagy az világlik ki, hogy éppen nem gyümölcsöz, ha valami egybefüggővel nem pótoljuk vagy legalább elég kész pénzzel forgásban nem tarthatjuk, mire azonban nem marad tehetségünk, minthogy, mint mondám, mi nem szoktunk vállalatink fölibe állani, hanem azok fekszenek rajtunk.

»Jaj azon gazdának, kinek ügye (Geschäft) erősb mint ő, midőn ha ő az erősb, akkor sikere ceteris paribus bizonyos«. Igy szól nemcsak a' mezei gazdaságnak és vállalati philosophiának, de még a' status-oeconomia lelkének tana is.

Tettem e' felette fontos kérdés körül, igen tisztelt hazafiak, már több helyütt említést: legközelebbrül »az Adó és két Garas« könyvben. Egészen felvilágosítni eszmémet azonban nem voltam képes, mert ezer előítéletinknél fogva, illyes csak rendszeres 's ekkép hosszadalmasb elemzés által történhetnék. Hadd hozzak ennélfogva — mert hiszen hosszasb okoskodásokba ez alkalommal még kevesbbé bocsátkozhatom, rectificált nézet nélkül pedig semmire sem megyünk — legalább némi főeszméket elé.

Subsidium nyomorult foltozás, mellyel soha nem vittünk végbe ‚kielégitőt'. Ennek tehát örök viaticumot adjunk: ámde alkossunk e' helyett mindenek előtt inkább ‚cassát.' Mert e' nélkül soha nem leszünk vállalatink urai, midőn kész cassával elvégre valami egybefüggő organicus egészet vihetünk végbe, vagy illyesnek legalább talaját vethetjük meg.

Ha én ma veszek kezeimbe valami nagyobb, mondjuk 60 ezer holdnyi uradalmat Magyarország sivatagosb tájékán, hol, mint előre tudhatom, még minden a' teendő, bizony nem fogok én azzal egy cseppet is bajlódni, hogy azzal valamit patrio more, mielőtt 60, 80, 100 ezer forintra rugó hitelem nincs, itt kezdjek ott kezdjek, ezt próbáljam azt próbáljam, 's elvégre pénzemet, 's mi több: időmet hasztalanul fecsérelvén, magamat sok dicső példa után tönkre tegyem. Nem nem. De e' helyett, h a l e h e t, előleg bő hitelt szerzek magamnak, mikép mindig legyen cassám, ha kell, 's ezzel négyszeresen is felül álljak az okkal móddal teendő javitásokon; ha pedig n e m l e h e t nyitnom hitelt, akkor semmi nagyobbszerübe nem kezdvén, megmaradok inkább nád és zsombék közt nyugtan, nehogy elvégre még ebbül is kifüstöljön keresztyén zsidó vagy zsidós keresztyén.

Ez esetben a' dolog a' körül forog: kapok-e hitelt vagy sem. Ha kapok, gazdag lehetek, ha nem kapok, bizony sze-

gény maradok. 'S ekkép az első eset kedvező, midőn a' másik nem az, honnét természetesen ki illy esetben hitelt kaphat, 's illyest magának nem szerez — mert a' kedvezőbbnek hátat fordit — ha egyébiránt igen becsületes ember volna is, semmi esetre nem jó gazda, 's annál kevesbbé jó financier.

Én illy esetben acceptálnám a' hitelt, azzal természetesen igen ovakodva bánván, nehogy fejem vagy inkább ‚cassám' fölé nőjenek ügyeim, de bő hitellel mindig én álljak ezek fölött. Más azonban tán nem fogna illyest tenni, mert hiszen sok e' földön a' cynicus, socialista, ábrándhős 'sat. Már kinek van igaza köztünk? Én azt hiszem, nekem. De nem akarom vitatni, mert egyes személyeket tekintve nagyon közönyös, valljon ki ügyekszik józanabb czél felé, az-e, ki gazdagodni ohajt 's e' szerint e' tekintetben is a' progressio zászlója után indul, vagy az-e, ki nád és zsombék közti status quo-val beéri 's e' tekintetben legalább pangás hőse.

Midőn ezt azonban nem vitatom, 's illy nagy véleményi engedélyre vagyok egyes személyeket illetőleg kész, más részrül nem átallom azt ezennel mint sarkigazságot kitárni, hogy nemzetnek nem gazdagodni, ha illyes tőle függ, nem kevésb mint mennybe kiáltó bűn; mert szegénység előbb utóbb de elvégre bizonyosan függésbe sodor, önbűnei által függésbe sülyedt népre nézve pedig nem mosolyg a' magát emberi elfogultság által soha megvesztegettetni nem engedő nagy természet.

És most kérdem: hatalmában van-e a' magyar nemzetnek, szerezni magának hitelt, 's ennek következtében ha kell, mindig bő és kész cassára tenni szert? Ha nincs, akkor víjunk érte éjjel nappal, mert e' körül forog létünk, vagy nem létünk. 'S ha nem sikerül exculpálva vagyunk 's nem mi hibánk, ha vérünk élete lepereg. De hát ha még is hatalmában volna a' magyarnak, hitellel 's mindig kész cassával segítni magán 's köz virágzásra emelni a' hazát, és ezt nem tenné, ugyan miképen tudnék például én, ki előtt tisztán áll, hogy ezt teheti, egykori birám előtt földi pályámrul, hol, annyi kedvezés közt születtem, számot adni, ha nem követek mindent el, mi embertül telik, mihezképest ezt a' nemzet is átlássa. 'S kérdem, milly felelet

terhe fogna feküdni azokon, kik gőgtül eltelve — mert hosszu titulusok van, nekem pedig nincs, vagy irántami antipathiabul, mert szegény fejem már annyi kárt okozott a' hazának — csak halgatni sem akarnának szavaimra?

Többnyire forduljon akármikép, én legalább elmondom; ha nincs haszna, nem hibám.

Igen a' magyar szerezhet magának tetemes hitelt, 's ezzel egybefüggő bő és mindig kész cassát.[1]

Subsidium utján azonban illyest nem érhet el. Mert bármilly tetemes legyen is ez, folt marad azért örökleg, és nem egyéb.

Hitelszerzésre elkerülhetlenül szükséges, számosb éven keresztül — mint fentebb érintém — például 35 évig, bizonyos summát, öt, négy, vagy legalább három milliót rendesen bizonyos helyen lefizetni; a' többi önként jő; maga magától fejlik.

A tetemesb summa magában tehát nem elég, ha az számosb évig rendesen nem fizettetik, mert egyedül számosb éven rendesen fizetendő járulék szolgálhat kölcsönnek alapjául, mellyet én korántsem kivánok, hogy a' nemzet ugy szólván conditio sine qua non-ként tegyen; ámde ohajtom, hogy illyest, ha bizonyos esetekben ugy szólván axiomaként mutatkozik ennek haszna, tehessen. Hiszen valamint privát ember is szerencsésb, ha kölcsönt kaphat, mintha semmi esetre illyest nem kaphatna, szintugy áll ez nemzeteknél, minthogy »szabad cselekvési körüket neveli«.

Sokan azt mondják: könnyebben viselné a' nemzet diaetárul diaetára a' subsidiumot, mintsem hogy számosb évig rendesen fizessen bizonyos járulékot, mikor aztán mindig hatalmában lesz, ujra kiállni a' gátra.

És ez igaz. Ámde játékban veszteni 1,000 forintot, ez is könnyebb, mint 10,000-et verni tőkére. Nemde ugy? Hanem azért — jóllehet ez is igaz — még sem fogja senki mondani, hogy az 1000 forintos kiadás noha könnyebb, eszes, a' 10,000 forintos kiadás viszont habár sulyosb, otromba tény lett vala. — A' subsidiumot minden eltorzitás nélkül egyenesen játékban

[1] V. ö. 316. l. I. *Z. A.*

elvesztett pénzhez hasonlíthatni, minthogy azon kis ingerültségen kivül, mellyel befizetése jár, 's melly csikland sokak szerint a' játéknak is legnagyobb kéje, bizony legkisebbé sem hat, de nem is hathat — mert nem egyéb elkülönözött foltozásnál — az egész nemzeti testnek egybefüggő felelevenitésére.

Nekünk pedig erre van szükségünk, kérek figyelmet, minthogy ha igazán nemzet 's virágzó nemzet akarunk lenni, 's önbálványzó illusiokba el nem olvadoz felfogásunk, valljuk meg, mi bizony éppen nem azon ponton állunk még, miszerint nekünk a' józon logikai procedura bitorlása nélkül, egyes superaedificatumok felállitása vagy elősegitése által lehetne segíteni bajainkon. Valóban nem; mert illyes eszközlések, valamint azon sovárgások, egyes drágaságokkal nevelni a' hon csinját, egyedül olly nemzetekhez illenek, kik már átestek az átalakulás küzdelmin, midőn mi magyarok olly helyzetben vagyunk, mint gazda, ki a' nyers természet és bitang gazdaság nyomoruságibul kibontakozni, 's egy virágzó gazdaság aerájának alapját megvetni törekszik, 's kinek ekkép tilos ide oda kapkodni, vagy egyes czifraságra fecsérleni tehetségét, de szoros kötelessége — ha maga magával ellentétbe jőni nem akar — minden forintját előlegesen az uj gazdasági rendszer egybefüggő átalakulására fordítni. Ne szalasszuk el ezt szemünkbül!

Mi pedig azon hatalmat illeti, mellyel a nemzet mindig felruházva leszen: diaetárul diaetára ismét mozgásba tenni segédkezét, e hatalmat sem akarom kétségbe vonni, feltéve, ha — mi egyébiránt éppen nem áll az axiomák során — ha mondom, nem lehelé ki a' nemzet addig is végleheletét. De tegyük fel, nem; 's kérdem, mit fog érni ezen hatalom, ha nem támogatja azt köz hajlam?

Hajlam az tehát, mit nevelnünk kell. Ámde mi neveli ezt? okos emberek előtt mi *nevelheti* ezt? Bizony nem egyéb, mint siker.

Siker, bizonyos siker ennélfogva a' fő kellék.

'S most legyünk őszinték: ugyan van-e valami tágas hazánk terén, mi subsidionalis járulékink után született, és mi a' szegényebb asztalára néha egy izletes tál ételt rakott volna,

vagy csak ollyas is, mire a' tehetősb, ki a' mindennapi szükségek békóitul nincs az alacsony földre lelánczolva, valódi büszke érzéssel, vagy legalább egykori virágzásunk kéjsejtelmével tekinthetne, vagy ollyas, minek szemlélésére tenger unalmink közt csak egy pillanatig is nemzeti örömtül dagadozhatna keblünk? Sehol! Mindenünnen csak rom, vagy legfeljebb hajótörésközti gályárul hallatni szokott segedelmért esdeklő rimánykodás, mikép a' megkezdett ne induljon ismét bukásnak tüstént. Szégyeneljük meg magunkat, hogy elég kevélyek vagyunk ugyan, magunkat tudja az ég milly különös lelkületü és generosus nemzetnek tartani, de viszont nem létezik bennünk elég férfiui büszkeség, telik mibe telik nagyokká is lenni.

»Telik mibe telik« mondom, 's keserü mosolyra vonul ajkam; mert ha egyedül illy árért lehetne sikert kivivni, de kérdem kivel? a' régi előítéletek hőseivel, meg a' mai nemzedék annyiaival, kik csak használni szeretik a' hont de azt szolgálni nem, vagy kik Gallophobiában sinylődvén 's mindent tulhajtván, a' legérettebb kérdésekre is a' reactio fagyvizét öntögetik; vagy tán az angolt majmoló sereggel, melly e' nagy nemzet árnyékoldalait ugyan mesterileg tudja nedvébe színi, de mint undok szarka, melly csak ocsmányt űz, nem birja irigyleni fényét, 's annál kevesebbé vágyik utána? akkor, ha ez igy volna, ha t. i. »telik mibe telik« lenne azon egyedüli jelszó, melly diadalhoz vezet, oh akkor valóban minden reményem megtörnék, mert fájdalom, habár naprul napra szaporodik is hű 's egyszersmind felvilágosodott hazánkfiainak száma, azért az eddigelé még is bizony olly felette gyér, mikép egyedül magára hagyva — 's erre vigyázzunk — alig fogna mind természetes elleninken mind természetelleni honosinkon egyszerre győzhetni.

Szerencsénkre azonban — mert hiszen nem viradt a' köz hazai hűségnek és általjánosb felvilágulásnak hajnala még egészen ránk — de legtávulabbról sincs itt bármilly nemü »telik mibe telik«-ről szó, hanem egyedül egy kis méltánylat és egy kis számitási tehetség kivántatik meg — 's ám találjuk ezt magunkban fel — mikép érezzük, átlássuk 's e' szerint cselekedjünk is, hogy subsidionalis erőlködésink bizony nem

vezetnek semmire, 's hogy ekkép, mennyire csak lehet, egyesült erővel, nagyobb summákkal 's hosszabb időkkel szükség hazánk felvirágzásához járulnunk, ha siker után sovárgunk; mert máskép bizony csak ollyast fogunk aratni mint eddigelé, 's illyes igen megbocsáthatólag nemcsak hajlamot nem szülhet, de okvetlen még vissza is ijeszt.

Alkottassék, mennyire erőnk birja, egy derék nemzeti investitionalis kincsalap, melly nagyban éppen olly következményt fog szülni, mint kicsinyben valódi áldást hozott hazánk némi helyeire azon néhány tartalék-pénztár, melly ujabb időkben honfiak buzgalma által lön felállitva, mert valamint ezek nevelik gyümölcsözőleg a' nagy közönségnek iparral egybefüggő takarékosságát, szintugy eszközöl illyest, csakhogy nagyobb mértékben 's nagyobb általjánosságban, egy közös nemzeti tartalékpénztár is.

A' teendők sora, bármilly hosszura terjedne is az egyébiránt, mint én fogom fel, előre ki volna, mennyire csak lehet, jelelendő, és csak ezen műtétel után kellene az ‚egymásután' logikáját — minthogy mindent egyszerre nem kezdhetni — fontolóra venni és elhatározni. Ezt pedig azért hiszem szükségesnek, mert máskép — 's ne csaljuk magunkat — városoktul, vármegyéktül, tájaktul tán nem fognók kellőleg láthatni az egyetemes magyar hont, mi legfőbb, 's ekkép nemzetünknek azon egybefüggő organicus és teljes kifejtése, mellynek eszközlése elvégre tán már napi renden volna, igen könnyen eshetnék provincialis érdeknek, párthajlamnak, kedvencz-ideának, divatnak és efféle veszedelmes csábszernek áldozatul, melly csábszer, legyünk őszinték, többet kevesebbet a' legbecsületesb ember vérében is lappang, ki csak kissé melegebb kedélylyel öntözgeti növényit. Már mik a' teendők 's ezek közt elsőséget érdemlők, az csak ugy világulhat tökéletesen ki, ha minden táj, minden megye, minden hely rendre elősorolja, hogy mi az, mi miatt leginkább sínylik és mi legtöbbnek fáj, mert egyedül illy összvegből készíthetni egybefüggőt, és szemelhetni ki talpra esett logikai egymásutánt.

Minél több helyrül 's több oldalrul jő ehhezképest őszinte

és kimeritő adat, annál jobb; mert ha valahová, csakugyan ide illik ezen monda: ‚kiki legjobban tudja, hol nyomja őt a' csizma'.

Szóljatok, irjatok ennélfogva, drága hazafiak, hadd olvadjanak elvégre személyes és helyhez kötött kisded érdekeink, mennyire csak lehet, egy nemzeti és magyarországi nagy érdekben össze. A' köz hazai test egészsége — oh ne kételkedjetek — előbb utóbb de elvégre bizonyosan kilövelli elevenitő melegét honunk legtávulabbi ereibe.

Csak Istenért ne tüzzetek valami »conditio sine qua non«-t, valami »kikerülhetlen feltételt« elhatározott kivánságitokhoz. Mert ha teszi egy, teszi másik is; 's ha teszi ez, miért ne tenné harmadik, 's így tovább; mi miatt aztán legjobb akarattal, legnagyobb buzgósággal sem eszközöltethetik egyesülés, e nélkül pedig nincs siker. Furfang ármány sokszor kever legahitatosb képpel, hogy alig lehetne észrevenni, illy kis conditiokat tárgyalásinkba, 's a' nelkül, miszerint tán századik tudná »miért és hogyan«, csak egyszerre megakadunk, 's elcsüggedve legszebb reményinkbül is kijátszatunk. Legyünk e' tekintetben tehát ébrek és ovatosak.

Sokan mondják: »tönkre tesz minket az általam tervezett súly! 's nem egy család induland pusztulásnak!« — Én nem félek ettül, 's e' tekintetben egészen nyugodt vagyok; mert hiszen a' szegényebb csak néhány garast fizetne egy egész éven át, melly mennyiséget egy hosszu esztendő leforgása alatt bizony szinte koldus is ki tudna állítni, csak egy vagy két pohár pálinka-nélkülözéssel is; midőn a tehetősb, mert tehetősb többet győzhet, és ha szokatlan vállain eleinte tán egy kissé nehezen viselné is az uj terhet, csakhamar szintúgy tapasztalná áldozatának, vagy inkább előlegezésének hasznát, mint az okos gazdára is okvetlen háramlik czélszerü befektetésének, ha ez egy kis megerőltetéssel járt volna is, jótékony következése.

Egyébiránt ha visszaemlékezünk e' század első évtizedeire, mikor aggasztólag összebonyolult pénzszövevényink egy hatalmas vágással hozattak rendbe, 's e' műtétel által százezerek egyetemes vagyona 100-rul 8-ra szállt — százrul nyolczra! — s azért él magyar 's áll Buda még is, ha mondom ezt emlé-

kezetünkbe hozzuk: akkor valóban igen nevetséges, sőt kétes szinben mutatkozik azok aggodalma, kik tönkrejutásunk és számos család elpusztulásának okvetlen bekövetkezését prophetisálják, ha általján véve holdonként két vagy csak egy garast fognánk, honunk felvirágzása végett, egy nagy nemzeti takarékpénztárba összehordani; holott régi tapasztalás szerint a' legnagyobb summák sem rontának meg soha senkit is, mellyek czélszerüen nagyobb gyümölcsöztetésre fordittatának, midőn esztelenül elfecsérlett garasok is, igaz, elvégre a' legdúsabbat is tönkre tevék.

Akarjunk csak 's diadalmaskodjunk elvégre anyatéjjel beszitt semmihez se járulási előitéletinken, és állitsuk azon fukarság helyibe, millyel általján véve honunkhoz viseltetünk, ama bőkezüséget, mellyhez képest saját személyes szükkörü szenvedelmink kielégitésére rendszerint annyi pénzt dobunk ki ablakon, sőt taposunk egyenesen sárba, lépjünk csak ki ezen nyomorult sybarita körbül, lelkesb emberhez vajmi jobban illő sphaerákba, hol egyetemes hazánk virágzását élveznők, és okvetlen ki fogjuk tönkretételünk nélkül állithatni azon garast vagy garasokat, mellyekért nem saját hasznom — mert hiszen magamnak is sokat kellene fizetni — de honunk haszna végett esedezem.

Eleinte, mint minden szokatlan, a' mint már megjegyzém, tán kissé nehezen fog esni, ezt megengedem. Tapasztaljuk csak azonban egy kis pénzzel potencirozott kézfogásunk hasznát egyszer; és ezt mulhatlanul fogjuk tapasztalni, ha bár eszünk félig elhagy is, mert több kincs lappang honunkban, mint tán ezer közt is hinné egy: és olly könnyen sőt olly örömmel fogjuk viselni a' szabad emberileg önként ránk vett kis sulyt — emlékezzetek meg szavaimra drága földiek — a' minthogy az is folyton és örömestebb viszi takarékpénztárba, veri tőkére, vagy fekteti jószágba megtakaritott pénzét, ki valami szerencsésb pillanatban egyszer neki iramlott e' pályának, 's azon megizlelé a' felkincselt 's czélszerüen forgatott tehetség gyümölcsét.

»Rend, értelmes munka, 's egy kis nélkülözés«. Im e' három kellék az, mellynél nem kell több! Ugy hogy ha fellel-

jük azokat magunkban; esküszöm, szaporábban ki fog legsulyosb nyavalyáibul bontakozni vérünk, mint magunk is gondolnók. — Azt mondják ugyan sokan: a' nélkülözés theoriája nem egyéb, mint szép szó, 's ideje régóta lepergett már. 'S ez meglehet. Ámde akkor, ha ez valósággal igy áll, és a' »romlásnak indult hajdan erős magyar« nem képes többé még csak azon piperés álfényt is, mellyel egy idő óta a' zsarnok divattul korbácsolva, hiu kapkodásiban felruházta magát, a' hazának áldozatul hozni, vagy jobban mondva: azzal saját magát megajándékozni; ha mondom de csak erre sincs elég lelke 's elég esze többé már: oh akkor mondjunk minden nemzet-átalakulási reményrül inkább rögtön le, és a' helyett, hogy ezentul még tovább is rászednők minmagunkat és kivált másokat, valljuk meg inkább őszintén, hogy mind azon szép beszéd, magasztos irka és fényes demonstratio, mellyel ujabb időkben hazai hűségünk, hírszomjunk, nemes lelkületünk, 's efféle drága kincseink tuláradozó voltát olly hangosan kitrombitáltuk és olly lángoló színekben ki tudtuk festeni, bizony nem volt egyéb, valamint azon ráfogás sem, mintha csak a' kormány állaná minden előmenetelünk utját, mint szemtelen szódagály, émelygést okozó szemfényvesztés, 's gyalázatinkat fedező palást. Mert ha azt gondoljuk, hogy ugy ingyen, sült galambként, 's minden eddig történt emberi események ellenére, ugy szólván kiváltságilag ki fogunk gázolni aggasztó és valóban sem hasznunkra sem becsületünkre nem váló bonyodalminkbul, 's majd valami »belénk szeretett«, vagy tán jobban mondva: »minket megcsudált« láthatatlan genius fogja eszközleni érettünk mind ezt, 's majd az fog tán minket bevezetni az igéret földére, míg mi dologtalan 's áldozatlan csak egy kis pénzbeli járulékkal sem akarnánk mind azon teherben részt venni, mellyet szinte vérünk, csakhogy nem kiváltságos, néha olly nehezen hord, 's míg mi ugy szólván csak azon feleslegest sem birnók saját jobb hasznunk 's nemesb örömünk végett hazánk virágzására áldozni, melly felesleg, még nagy kérdés, valljon nem több gond és unalomnak forrása-e, mintsem volna férfiuhoz illő igazi gyönyörnek kutfeje! — — —

Nem, drága földiek, ugy ingyen, minden munka, köz takarékosság, és a' honi lakosoknak áldozó 's becsületes kézfogása nélkül még soha nem emelkedett nép olly egészségteli virágzásra, mint 'a millyen az igazi hazafinak keble szomját csak legtávulabbrul is enyhitni tudná, és a' milly virágzás, midőn annyi fáradhatlan hű kedélynek valóban jól megérdemlett bére volna, elvégre olly jól is esnék eddigelé a' viszontagságok egy tengerével küzdött vérünknek.

Mit követelek, aránylag igen csekély; mit érette igérni merek, felette nagy. És ha hogy magas Albion tövében egy erkölcsileg küzdő népnek legalsóbb fokon álló millioi képesek hosszu évek türelmei közt, a' legégetőbb szokás daczára, még a' mindennapi levegővel használt szeszes italoktul is eltiltani magukat, csakhogy ne üssenek honuk ügyén csorbát, én a' nélkülözés theoriáját, kivált miután inkább csak fölöslegesrül mint valami nélkülözhetlenrül van szó, a' magyar nemzet virágát tekintve, még nem hiszem lepergettnek.

»Alkottassék nemzeti bank, legyenek előbb elrendelve a' vámi viszonyok, jöjjön előlegesen a' kereskedés ügye tisztába, szüntettessék meg az aviticitas sulya, állíttassék köz hitel 'sat.« így 's illy formákban szólnak sokan. És igaz és felette helyes, mivel mind ez és még számtalan más legnagyobb figyelemre méltó, mire a' hon képviselő testülete bizonyosan venni is fogja; mert nem tagadhatni, egy és más is kimondhatlanul fogna könnyitni rajtunk.

Ha azonban valaki azt mondja, hogy ezek 's ezekhez hasonlók, vagy éppen valami ‚ingyent javasló projectumok', experimentumok és panaceák által meg fognánk tökéletesen mentetni minden legkisebb incommoditástul, 's ugy szólván minden zsebbenyulás és veritéktül, az vagy szántszándékos »hátulsó-kapus« vagy ábrándos; midőn az, ki járulásunkat honunk felvirágzásához azon időre tanácsolja halasztandónak, mikor majd egyszer már jól felpénzeltük magunkat 's jól meggazdagodtunk, az vagy felette közel rokona azon igen okos embernek, vagy tán ő maga az, ki majd csak akkor mengyen vizbe, de addig szárazon marad, míg jól megtanul uszni.

Ne titkoljuk ehhezképest a' feltünendő nehézségeket előttünk el. Szembekötősdi játék se saját magunkra se másokra nézve nem illik hozzánk. De midőn így cselekszünk, azért ne rettenjünk vissza azon akadályoktul, mellyekkel megvínunk kell, hiszen nemcsak nem győzhetlenek azok, de csak annyiban sulyosak, a' mennyiben ujak és szokatlanok előttünk; mert érezzük és lássuk csak egyszer egyesített tehetségünk sikerét, 's rögtön eltünend előlünk minden nehézség és akadály.

Elleneink azt hiszik: saját erőnkkel soha nem fogunk semmire menni, 's hogy kivált a' gyakorlati élet »ténymezején«, hol beszéddel és phrasisokkal nem lehetne érni czélt, fogna kitünedezni tökéletes elégtelenségünk. — »Mit gondol az ur — csak kevéssel ezelőtt irányozta hozzám bizonyos nagy tekintély e' szavakat — tán azt hiszi, hogy éppen a' magyar fogná azt maga jószántából 's önerejével kivinni, mi eddigelé a' világ legbölcsebb nemzeteinek sem sikerült, 's mit csak erőszak vitt ki a' jövő nemzedékek javára? Éppen bizony majd ő leszen példaminta, és a' magyar kiváltságos lesz legelső, ki önként járuland hona jobb létéhez. Puszta theoria, gyermekes ábránd!«

Oh be szerettem volna lábairul leverni! De ha ezt tehetem is, ugyan mit használt volna? Hát ha igazat mondott, és mi szerencsétlen magyarok, kik előtt annyi a' példa, és mi, kik olly bő mértékben 's olly jutányos áron okulhatnánk régibb nemzetek tévedésin, ha valóban mi is kénytelenek volnánk átingadozni vagy éppen átvonaglani mind azon mozgalmakon, mellyeken más népek estek át? Természetes volna, de még is megbocsáthatlan. Mert ha a' medve ezredek után is csak ugy rendezi barlangját 's ugy nyalja talpát ma, mint mikor e' föld lakosává lön — és ez a' természet törvénye — azért ember, nemzet, melly igy pang 's illy kevéssé okul, mélyen bünhödik, mert progressiv 's ekkép sokkal magasb hivatásának nem felel meg.

Szégyenitsük meg elleninket. Ez volna az, mit szívvére-

mért megvásárlani volnék kész. 'S higyétek el tisztelt vérrokonim, minden hihetőség mellettünk szól, hogy ez — ha akarjuk — csak tőlünk függ.

Soha nem volt nép, melly olly halálos mély álomba merült volna, a' nélkül hogy örökre el is szenderül, mint vérünk. Már alig pislogott benne élet. 'S im a' koporsónak hátat fordítva, naprul napra erősödik és gyógyul. Illy nemben nagyobb csudát hiába kerestek az emberi fejlemények évrajziban. — Az, ha más nemzeteken okulva, saját hasznunkat átlátva, egy egy garaskával járulnánk honunk felvirágzásához nemeslelküleg és bölcsszámításilag, most midőn már nem alszunk többé, ez valóban amannál nemcsak sokkal kisebb csuda volna, de tulajdonkép illyesnek sem lehetne nevezni azt, mert hiszen nem volna egyéb, mint az emberi progressionak, mellynek elolthatlan szikrája lakik lelkünkben, egy ujabb diadala.

És ha e' diadalt a' magyar vívná ki, 's ő rakná le a' minden ingadozás nélküli átalakulás diadalának sarkkövét: oh akkor — kéjöröm — bármi történnék is velem, áldanám földi sorsomat, mert büszke lehetnék magyar nevemre, minthogy én is tagja volnék az ‚ok népének'. Ez pedig, mint mondám, csak tőlünk függ drága hazafiak; mert ha ki birtunk bontakozni még a' halál karjaibul is, nekem senki ne mondja, hogy honi hűség, szilárd akarat, 's férfiui állhatatosság nem volna képes kivívni e' sokkal könnyebb diadalt is.

Hiszen nem kérek kincseket, vért, vagy éppen curtiusi tetteket. Távul ettül! hanem — szinte szégyenlem — mint koldus egyedül garasokért, 's ha még ez is sok volna, krajczárokért esedezem. Pártoljátok tehát tisztelt hazafiak a' telekdíjt! Kevesebbet, mint tervezek, alig tehetünk. Mert valamint semmibül semmi nem lesz, ugy a' felette piczibül sem lehet nagy. A' szegényre alig háramlanék több, mint egy pár órának munkabére, midőn a' tehetős bő gyümölcscsel takaritná azt kincstárába, mit előlegezett. Ha azonban még is sokalnátok, vagy tervem nem tetszenék, ám legyen; tegyünk még kevesebbet 's mást, biz én nem bánom, de tegyünk elvégre csak valamit, mit ha elmulasztunk, keserün bánnám.

A' házi adót ne erőltessétek. Állitsunk e' helyett inkább egy derék, 's ha lehet közös haza-virágoztatási kincstárt; subsidiumokkal 's efféle ide oda 's mindenfelé menő fizetésekkel pedig hagyjunk fel, minthogy kétszeresen boszantók, mert legelsőben is megnemszünő 's türhetetlen szunyog-zengés és darázsdongás zaklatással járnak, 's aztán még sincs hasznunk. — Vigyük ehhezképest garasainkat rendesen inkább egy köz kincstárba, 's ebbül pótoltassanak minden terheink. Igy, midőn előre tudhatjuk, hogy ugy véletlen, és a' nélkül hogy tán jóformán csak észre is vennők, semmi uj terhet nem rónak nyakunkba, látszata is lenne adakozásinknak, 's minden esetre tisztán és egyszerüen állnának előttünk a' számok; mi kimondhatlan nyereség.

Szóljatok, irjatok, adjatok irányt 's utasitást ennélfogva mentülelőbb, mikép minden elkülönzött érdeket egy közös nagy érdekbe egybeolvasztva, kellő időben állithasson ki a' megbizott országos választmány ollyast, mi ha nem is mindnyájának — mi lehetetlen — legalább a' nagy többségnek nyerje meg jóváhagyó pártolását.

Emelkedjünk tisztelt földiek a' mindennapiság 's önzés szük köreibül elvégre a' hazafiság terére, 's mutassuk meg a' nagy világnak, hogy pártérdeket különszinüséget 's ellenszenvet háttérbe szoritva, egyesült magyar nemzet is tudunk lenni, valamint veszély óráiban, ugy honunk felvirágzási műtételében is

Tegyünk e' szerint mindnyájan, mit tehetünk, mindenki maga körében, csakhogy, mert győznünk kell, senki köztünk ne használjon más fegyvert, mint okot és türelmet; mert hiszen más fegyverrel lehet ugyan »kényszeritni«, de »győzni« reménlem legalább a' magyaron soha. És e' szerint szégyen azok fejére, 's ám jegyezzük őket az engesztelhetetlen jövő kor boszujára fel, kik csak borral, pénzzel, erőszakkal, 's efféle durva csábszerekkel tudnak okoskodni.

'S most bocsánat, valamint személyem felhozásával kezdém meg e' sorokat, ugy szinte annak emlitésével vagyok azokat berekeszteni bátor.

Egy gazdag, magas lépcsőn álló ur, miután nem éppen

a' legszemérmesb kivánattal sziveskedék rólam megemlékezni, csak kevéssel ezelőtt azt állitá rólam — 's tudja az ég mikép esik, de nekem mindent megsugnak — hogy én csak azért fáradok annyit 's azért ohajtanám megfizettetni a' magyar nemességet, mikép magamnak meritumokat szerezzek.

És ez való, éppen nem tagadom; csakhogy azon meritum bére, melly után én esengek, 's igaz nem keveset, 's homlokomnak néha bizony elég kinos veritékével fáradok, személyemre nézve — sejtem minden csepp véremben — alig lesz valaha is több, mint töviskoszorú; mi azonban nem tántorit, mert ha van Isten, kit őszinte hazafiui kedély engesztel, 's ha ez Isten a' magyart el nem hagyja, bizony mondom lesz azért munkámnak egykor még is valamellyes bére: a' magyar vérnek t. i. ha több nem, legalább egy kissé nemzetiesb képe. Midőn ha a' felhozott censor ‚meritum'-szerzés alatt tán azon tekervényes lépcsőket akarná értetni, mellyeken itt is tágitván ott is tágitván egy kicsit, tán ő jutott mások hegyibe: akkor gyáva fejére minden tartalék nélkül visszalököm ezen aljas imputatiot; mert ha Fejedelmem tántorithatlan hivének vallom is magamat, 's főhivatalnokai iránt is illő tisztelettel vagyok, azért mégis büszke öntudattal mondom: egy mennyország sem lenne elég 's könnyebb volna személyemet körülbelül ugy egy fej hosszával megrövidítni, hogy sem én bármilly csábnak vagy enhiuságomnak martalékul esve, csorbát birnék ütni vérem üdvén, vagy illyes tét végbevitelét erőm szakadta előtt türném.

Tépjék hirnevemet a' mint tetszik, öntsenek le bár moslékkal, türni fogom; de Istenemre esküszöm, hű lelkületem 's hazafiságom szeplőtlenségét e' hazában, fejedelemtül lefelé az utolsó ügyefogyottig, kétségbe hozni senkinek nincs joga.

És e' nyilatkozattal, bármilly sértő fenhangunak találtassék is az, tartozom magamnak; mert ha egész lételem a' hazáé is, azért becsületem, míg lehellek, sajátom.

Felfogásom tán nem tiszta, az meglehet. De igazságos biró előtt szemközt velem errül is csak az itélhet, ki a' gyakorlati élet mezején már aratott sikert. 'S ám álljanak azok elő!

Ti pedig tisztelt hazafiak, kik élni fogtok, mikor én már

nem leszek többé, 's kiket soha tévutakra nem vezettem, sőt elég lelkülettel birtam néha még utatokba is állani, fogadjátok e' sorokat rokon kebellel 's hajoljatok tanácsomra; ha pedig nem, emlékezzetek meg legalább őszinte szavaimra, — adja Isten, hogy ne legyen késő!

Irtam Czenken April 13-kán 1844.

G. Széchenyi István.

II.

Magyarország kiváltságos lakosihoz.

Hazafiak!

Mindennek van pillanatja, melly ha elsurran, sokszor örökség sem hozza azt vissza többé. Honunk felvirágoztatási kérdését illetőleg, ugy hogy annak feloldását mint szabad emberek teljesítsük, mielőtt elvonnlt volna fölöttünk az óra, alkalmasint így vagyunk; mert a' hoszszasb béke időszakát, mellyel olly nagy mértékben áldott meg a' sors, hamarább válthatná fel általános mozgalom vagy legalább helyhez kötött küzdelem, mint azt a legélesb szem is előre látni volna képes.

Tennünk kell tehát, nehogy kifogyjunk az időből.

Tenni azonban, miszerint a' tett helyes legyen és meg is teremje a' várt gyümölcsöt, csak ugy lehet, ha minden vakitó körülménybül kifejtve, teljes világban áll előttünk azon dolgok lényege, mellyek életbe léptetése után sovárgunk.

Hadd hordjak ehezképest még némieket azon eszme felvilágositása végett itt elé, mellyet mintegy évvel ezelőtt vala szőnyegre hozni szerencsém, melly honunk gyakorlati kifejtését czélozza 's mellynek pártolására Titeket, tisztelt Hazafiak, legközelebbrül f. e. april 13-dikán egyenesen felszólítni valék bátor.

Ám lássunk tisztán és mindnyájan, és senki ne mondhassa, hogy el lőn csábitva vagy ollyasba hálózva, mi azután később, mikor tán kitisztul felfogása előtte hasztalannak sőt károsnak fogna mutatkozni.

Legjobb akaratunk 's legczélirányosb működésünk daczára is, fájdalom, tán bukni fog az ügy, mert ellensége tábor; törekedjünk tehát arra, 's értsük egymást jól, mihezképest legalább félreértés és bal felfogás ne legyen a' bukás oka, minthogy illyesek által üttetni el czéltul. mert mindig egy kis önváddal jár, leggyötrőbb kin.

A' honi szükségek kikutatása, nemkülönben annak kifejtése végett, hogy azokat valljon mikép és milly módok által pótolhatná legczélirányosabban a' nemzet, mint közönségesen tudva van, országos választmány küldetett ki. Folyó évi april 17-dikén tartá ez legelső ülését. Hoszszasb tárgyalásinak eddigelé az lőn eredvénye, hogy bizonyos elvek megállapitása után, saját körébül három alválasztmányt rendelt. Egyik a' kivetési kulcs és behajtási mód szövevényes részleteivel foglalatoskodik; másik a' kezelés bokros kérdése körül fárad; harmadik végre a' szükségeket kutatja és sorozza.

Személyemnek ez utólsóban lön helye.

Már hogy e' három kör közt mellyik az, mellybül a' kigázolhatás legsulyosb, azt ez uttal itt fontolgatni nem kivánom; de midőn elismerem mindegyiknek életbe vágó létét, az egészrül igy okoskodom:

Ha valaki bármi kis járulékra szólittatik fel, 's annál inkább ha ez tetemesb, legelsőben is azt fogja kérdezni magában, és ez akaratlanul is mindenek előtt fog villogni lelkén keresztül, hogy: ‚valljon mire fizessen' 's ennek ugyan mi fogna lenni haszna. És csak azután, ha t. i. kecsegtető szinben mutatkozik előtte a' felszólitás, és járuléka után többet vár mint a' mennyi nehézséggel járna ennek befizetése, csak ekkor fogja érdemesnek tartani: azon arányrul, mellyhen fizetnie kellene, 's az egésznek kezelésérül is, szerezni magának biztositékot. Mert hiszen ha nem inditja őt pénzének kézbül eresztésére az igért jobb, akkor hátat fordit, 's bizony esze ágába sem jut a' kivetési vagy kezelési szempont.

A' szőnyegen levő ügyben, valamint mind azokban, mellyek valami pénzmennyiségre alapittatvák, annak kimutatása tehát legmélyebb sarkalat, hogy a' tervezett czél vagy czélok

elérésébül több haszon és disz fogna az illetőkre háramlani a' követelt pénz-mennyiség által, mint a' mennyit gyümölcsözne az egyébként. Sőt ha ezen haszon életkérdésként jelenik meg, akkor annak kimutatott lényege az ügynek nemcsak legmélyebb sarkalatát képezi, de a' pénzmennyiség 's kezelés kérdését is egészen háttérbe szorítja. Midőn ha más részrül, a' kitüzött czél egyedül helyes felosztás 's becsületes kezelés hozzájárultával mutatkozik jótékonynak, akkor viszont igen természetesen, az igazságosan elhatárzott pénzmennyiség 's czélszerü kezelés az ügynek szintolly kellékévé válik, mint magának a' tervnek hasznos léte.

Igy például, nem igen fog elhatározott pénzmennyiséget kitüzni vagy különös kezelést kikötni az életveszély közt forgó, ha biztos mentségre tehet szert; miglen a' társaság közönséges viszonyaiban bizony alig van, az erők aránylagos felosztása 's becsületes eljárás nélkül bármiben is haszon, 's annál kevesebbé áldás.

Már milly nemüek honi szükségink, ollyasok-e, mellyeket ‚teljék mibe telik' bármilly áron is kötelesség volna pótlanunk, vagy egyedül ollyasok-e, mellyeknek csak bizonyos feltételek alatt és bizonyos árért kellene elejökbe jönnünk: ez olly kérdés, melly tán a' mondandókbul fog mindennek, ki e' sorokat olvassa, egyedi nézetéhez képest legjobban kiviláglani, miszerint a' nemzet lelkületére hagyván ennek eldöntését, nincs is ez uttal egyéb mondanivalóm, mint az, hogy

»Igy vagy ugy« de még is egy kis koczkajáték ‚s ekkép egy kis jó szerencse nélkül bizony semmi esetre nem fog hátramaradásibul kiemelkedhetni anyaföldünk; midőn más részrül semmi nem engeszteli meg a' mennyei hatalmakat annyira, mint őszinte 's honért áldozni kész hazafiság.

Ezeket röviden megjegyezvén, nem vélek hibázni, ha az ügy körülti azon nézetimet, mellyeket a' kiküldött nagymélt. országos választmányhoz annak idejében benyujtandok, ezennel a' nagy közönség elibe terjesztem.

Nem vélek pedig hibázni, ha igy cselekszem és ez uttal a' bevett szokást mellőzöm; mert legelsőben is előbb vagy

utóbb de egyszer minden esetre a' közönség elibe fogtak volna terjesztetni ebbeli nézetim, 's aztán, de legfőkép azon okbul, mert jóllehet nem akarom általjánosan állítni, hogy a' fenforgó kérdésnek kivetési és kezelési része csekélyebb fontosságu volna, mint a' végbeviendő tárgyak illustratiója, azért alkalmasint még sem fog, az egész ügy részleteit tekintve, semmi annyi surlódásra 's eszmecserére okot adni 's ekkép annyi időt felemészteni, mint a' teendők megválasztása és sorozata, időnk pedig tán már nem sok van.

Többnyire, ha még is hibáznék — tán csak azért, hogy tulgonddal ápolom azon ivadékot, mellynek tulajdonkép én adtam uj életet — azért tán csak nem fogja fejemet sujtani az, kinek hona valóban drága. Soraim pedig egyedül illyekhez irányoztatvák.

'S ím ez itt következők azok, tisztelt Hazafiak, miket annak idejében a' nagymélt. országos választmány eleibe terjesztendek: —

Nagyméltóságu országos Választmány!

Minél sürübbek 's nagyobbak valahol a' szükségek, és minél csekélyebb viszont a' tehetség és pénzbeli erő, annál inkább van rendén, igénytelen nézetem szerint, valamint ezekkel lehető legczélszerűbben sáfárkodni, ugy mennyire csak lehet, okszerintileg kitüzni a teendők sorát. Midőn, ha köztehetséggel kiállitandókrul van szó, 's az forog fen, hogy a' közáldozattal járó meg is feleljen a' várakozásnak méltólag, akkor az itt felhozott eljárás egyenesen lélekbenjáró kötelességgé válik. Mert ha már azt sem menthetni egészen, ki, czél és időkuntiek után kapkodva, egyedül saját erejét fecsérli, ugy bizonyosan kimondhatlan véteksuly fekszik azon, ki nemzeti tehetséggel könnyelmüen bánik 's a' nagy közönségben olly reményeket gerjeszt, mellyek a' közvárakozásnak éppen nem felelnek meg, vagy attul legalább igen is távul esnek.

És ha ez igaz, akkor rendkivüli felelősség terhe nyomja azokat, kiknek tisztük kijelelni: a' magyarnak szükségeit mikép kelljen magyar tehetséggel 's pénzerővel pótolni sikeresen, mint-

hogy ezek aránylag igen csekélyek, azoknak halmaza viszont aggasztólag magasult.

Ha valaki, bizonyosan én vagyok ennélfogva az, ki rövidlátását 's csekély elmebeli tehetségét jól ismerve, alig magyarázható aggodalommal járulok ezen nehéz munkához, mellynek minden nagyobb hiba nélküli feloldása bizony bölcsebbnek is csak bajjal sikerülne, ámde nélküle virágzásnak teljességgel nem indulhat a' magyar hon.

Mennyire azonban képes vagyok, mint egyike ezen nagymélt. Válaszmány tagjainak, személyes érdeket 's kedvenczeszméket zablázva, és a' zsarnok de annyiszor csalékony divattul el nem tántorittatva, hazánk szükségit felfogni, 's egy uttal köztehetségünket, nemkülönben a' jobb rész előmeneteli vágyát 's adakozási készségét is kellő szemügyre venni, im ezek azok, miket előleg figyelembe ajánlani méltóknak hiszek; és pedig egyenesen 3 millió pengő forint évenkénti járulék alapjára állitva.

I. »Legalább is két vagy három millióra rugó mindigi kész cassa, vagy is inkább disponibilis pénz.«

Disponibilis pénz, mondom, minthogy illy nagy sommát egészen gyümölcstelen hevertetni kár volna, 's ekkép elég azt mindig könnyen és röviden hozzáférhetőleg kéznél tartani; ámde ez fő szempont, mert aránylag kevés tehetséggel főkép ugy eszközölhetni aránylag sokat, ha hitelt adván 's kezeskedvén, nem saját tehetség által vitetik végbe valami, de a' saját tehetség egyedül okul 's ugy szólván csak támaszul szolgál valaminek más tehetségek általi kivitelére. Már illyest kirekesztőleg csak tetemesb 's folyvást kéznél levő somma varázsolhat, de illyest okvetlen varázsol is, minthogy effélének fejében, mint régi tapasztalás bizonyítja, mindig fognak találkozni vállalkozók, kivált annyi kincset rejtő honban mint Magyarország, kik készek leendnek bizonyos czélok elérése végett minden tehetségüket kifejteni 's koczkára tenni; mi a' statusnak rendszerint legnagyobb hasznára szolgál, mert tetemesb veszély és saját nagyobb megerőltetése nélkül ér czélt; midőn az üres láda 's a' kézből szalasztott pénz nem ritkán

még a' virágzásnak leginkább induló 's legjutalmazóbb ügyet is sarkaibul dönti, mert hiszen a' legnagyobb szerencse sincs borongós napok hijával, 's ekkép még ezen itt következő okot is hozzáadván — hogy t. i. némieket, mikre nem találkoznak vállalkozók, 's mik sokszor mint valódi szükségek csak később tünnek fel, közvetlen az ország maga kénytelen eszközleni — mindenek előtt szükséges a minél tetemesb kész cassa.

II. »*Budapestnek árviztüli megovatása 's minden módoni kifejtése.*«

Nincs még hat esztendeje — vagy szabad ezt felejteni? — 's majd sarkaibul forditá ki fővárosunkat a' rakonczátlan 's mintegy hanyagságunkat megboszuló vízár. — Illy eset még sokszor fog fordulni elő, 's olly bizonyosan mint kétszer kettő négy, még nagyobb mértékben, mert mindegyre emelkedik a' Duna ágya, 's valamint körülbelül egy század előtt például a' belváros temploma aránylag magas helyen feküt, 's most a' folyamnak mindig magasbuló medréhez képest igen alant fekszik, ugy fog előbb mint gondolnók a' városnak most aránylag elég magasan fekvő része a' Dunához képest szinte lapályba sülyedni, ha e' tekintetben nem tétetik szilárd és czélszerü. Vagy főváros hijával legyünk, vagy csak ollyassal büszkélkedhessék a' magyar, ki provincialis állásbul nemzeti fényre sóvárog emelkedni, melly remeg és már bukik, ha csak egy kevessé esik is több hó, 's csak egy kissé erősebben dugul 's torlik is a' jég? Nem, ez nem lehet, ennek lenni nem szabad. Ehezképest, mint én hiszem, feloldhatlan kötelességünk, nagymélt. országos Választmány — ha nem akarjuk feltenni, hogy a' magyar minden nagyobb nemzeti eszmérül lemondani kész, 's még csak elég lelke, még csak elég belátása sincs, hona szivét ápolni — Budapestnek megovatását tűzni ki a' teendők sorában legelső helyütt. Mert hogy a' magyar, magyar szellemben és alkotványos formákban, tenger bonyodalmai 's ezer szétágzásai közt, valaha is kifejthesse magát olly nemzeti magasságra, mellyet nagyitó-üveg nélkül valósággal magasnak is lehessen nevezni, ha szíve, ha fővárosa nincs, azt én legalább soha nem birom felfogni. Mihezképest nem is átallom ezennel kimondani,

habár egyedűl maradnék is véleményemben, hogy minden garas, melly honunk szíve megovására fordittatandik czélszerün, előbb utóbb, de elvégre bizonyosan többet fog gyümölcsözni nemzetünk és alkotványunk valódi hasznára, mint a' honnak bármilly tájaira forditott forint, sőt tán még arany is.

A' megovás azonban még nem elég. Ennél a' civilisatio kellékei nagyobbak. És e' szerint, ha valósággal azt akarjuk, hogy honát lakja a' tehetősb magyar, és betelepedjék külföldrül a' dús, és ezt szívesen és hajlamánál fogva is tehesse — mert, hiába, meg kell vallani, nagyon vonzó a' kifejtett külföld, és szünetlen önmegtagadásra nincs felzománczozva minden kebel — akkor kéjeit is kell emelni a' hazának, 's kivált a' haza szivének; midőn ha az után sovárgunk, hogy azon sokszor nyilványitott forró vágyunk, miszerint Fejedelmünk is lakjék köztünk, több legyen legalább egykor mint phrasis és jámbor ohajtás: ez esetben Budapestnek és tájékának minden módoni kifejtése valóban egyenesen életkérdéssé válik; mert hogy bármilly kicsi és szerény királyi residentiához képest is e' két város, környékével együtt mostani állapotjában illőleg elfogadhasson hosszabb időre fejedelmet, és magát őszintén 's nemcsak ajkon pengetve, meg is kedveltethesse, azt csak az fogja hinni, ki vagy mindig a' honban élt 's nem ismer jobbat, vagy ki nem vala még képes az ámitások köreibül kibontakozva, a' gyakorlati élet mezejére lépni.

Ámde Budapestet, noha az anya-természettül ritka elsőségekkel van is megajándékozva, könnyü szerrel sem nem óhatni meg, sem nem ékesíthetni fel; mert a' civilisált társaságok kellékei számosak, és ha ez alkalommal egyébrül és sokkal fontosabbakrul, mik egészen elhibáztattak, nem kivánok is több oknál fogva szólani, már csak azon szerencsétlen fejsze is kimondhatlanul sokat rontott, melly hazánk középpontját olly árnyéktalan mezitlenségre kárhoztatá. A' tennivaló ehezképest nem csekély, 's habár egyesek és egyesületek jó felfogással 's okszerinti iránynyal — mint én látni gondolom — e' tekintetben igazi kis csudákat mivelhetnének is, azért némieket, mint például a' Duna korlátoztatását 's némi egyéb nagyobb-

szerüt, még sem fogja bizony semmi más eszközleni, mint nemzeti közerő.

Már hogy mi lenne mind az, mi Budapest tökéletes biztositása 's lehető legtöbb oldalu felvirágzása végett volna teendő, azt itt rendre nem hozhatom fel, mert sokkal hosszahbra terjedő részletekbe volnék bocsátkozni kénytelen, mint a' menynyit ez alkalommal elősorolni maga helyéu 's idején levőnek gondolok; annyi azonban, azt hiszem, minden elfogulatlan előtt tökéletesen világos, hogy parányi tehetséggel, 's ugy szólván egyesek és privát egyesületek erölködésivel, Budapestet és vidékét sem nem biztosithatni kellőleg, sem valóságos és általjános felvirágzásra nem emelhetni; midőn jót mernék érette állani, 's nem vagyok handabanda barátja, aránylag csekély, de még is nemzeti segély által ugy és olly mértékben fel lehetne ruházni tökéletesen biztositott anyaföldünk középpontját környékestül a' civilisált világ minden kellékeivel, mikép csak rövid idő alatt alig lehetne ráismerni, 's bizonyosan két annyi sőt több nép lakná azt hajlambul, mint a' mennyi most lakja azt részint kénytelenségbül, mert nincs más fészke vagy egyéb műhelye, részint elvbül, de minden esetre — számtalan kelléket ide nem értve, melly nélkül a' tehetősb, ha nincs lelánczolva, tüstént odébb áll — annyi por, sár és aljas, 's viszont olly kevés árnyék, lomb és kecs közt, miszerint gazdagokat, vagy éppen fejedelmeket illy ‚fejletlen körülmények közt' Budapestre vagy szomszédságába csábitgatni, varázsolni akarni, valóban ha nem több legalább is a' legéretlenebb emeberisméreti aberratio.

Tegyen ehezképett minden magyar, kinek lelkülete egyes helyhatósági polczoknál kissé magasabb fokon áll, Magyarország szivének kifejtése végett, mit csak tehet; ültessen bár egyetlen egy fát, sőt védje a' néhány még 's néhány már létezőket, 's bizony mondom, nagyobb szolgálatot teend vére 's hona kifejtésére, mint maga is gondolná; mert — 's ezt ismételve állitom — biztositott és kifejtett magyar központ nélkül, én legalább nem tudok, és sehogy sem vagyok képes látni, de csak képzelni is, valódilag talpra esett magyar és alkotványos progressiót. És

ha ez igaz, akkor kétszeresen kötelességben járó, hogy a' haza egyesült tehetséggel ápolja saját szivét; mert ha a' nemzet elhanyagol illyest, 's maga nem gondol azon forrással, mellybül csörgedezne rá annyi üdv, ugyan kérdem a' nagy istenek irgalmáért, ki más, és milly hatalom vigye azt véghez érette? Senki a' világ tág terén. Miszerint ujra és ujra ismétlem, hogy nincs a' teendők során bár micsoda is, mi sürgetőbben 's több joggal megkivánná sőt követelné a' nemzet ápolását, 's ehezképest a' nagymélt. országos Választmány pártoló ajánlatát, mint Budapestnek árviztüli megovatása 's minden módoni emelése.

Egyébiránt éppen nem uj eszme az, mellyett itt felhozék, mert régibb időkrül hallgatva, már az 1840dik évi 4-dik törvényczikk következtében működött országos küldöttség Jelentése is eléggé bizonyítja, milly nagy mértékben voná magára Budapest biztositása a' nemzet választottainak figyelmét; csakhogy az, mi rögtön az 1838iki gyászeset után okvetlen köz pártoltatást nyerendett vala, mert elevenen élt a' többség keblében az irtózatos benyomás, az most csak ugy számithat a nemzet kegyelmére — minthogy az élet efféle szomorú esetei vajmi szaporán szoktak a' könnyelmü sokaság emlékezetébül kiesni — ha a' nagymélt. országos Választmány, kinek illyeseket felejteni és szembül szalasztani nem szabad, kellő és minden párt vagy provincialis érdeken felül lebegő világba állitja a' dolog kimondhatlan sürgető és életbevágó létét.

III. »Budapestbül kiindulva 4, 5 vagy 6 olly közlekedési sugár kifelé az ország határaig, mellyen éjjel nappal, télen nyáron — bármilly sokáig és milly rutul bomladozott vala is egyébiránt az idő — szabadon és legnagyobb kényelemmel mozoghasson Magyarországban és azon keresztül mindenki.«

Budapestbül ‚kiindulva' mondom, mert rögtön 6, 5 vagy csak 4 közlekedési sugárt is egész hosszában 's minden irányban a' széles hazán keresztül egyszerre meg nem kezdhetni. És e' szerint a' legelső segitség mindenek előtt oda viendő, hol legsürgetőbb a' szükség; 's ez közlekedési tekintetben minden kétségen kivül sehol az egész honban sem nagyobb, sőt néha valósággal csüggesztőbb mint minél közelebb Budapest

köréhez, ugy hogy ha égi hatalmak engedelmével néha nyáron, és ollykor véletlenül télen is, elég kényelmesen mozoghatni a' honban, ennek központjához, kivált az alsó tájakrul, rendszerint felette félve közelit az utazó, 's még inkább a' fuvaros, mert nem ritkán elkerülhetlen és szinte kigázolhatlan sártengerbe szorítva, a' helyett hogy könyen jutna végczéljához, ott fáradalminak jutalmát nyerendő, igen sokszor még barmát is ölni kénytelen, csakhogy Magyarország fővárosát valamikép elérje Igazi torzkép! Mi aztán igen természetesen, mert valójában nincs is benne semmi lélekemelő, nem igen neveli a' nagy közönségnek Budapest iránti hajlamát. És ez felette sajnos állapot, mivel nekünk magyaroknak, mint ezt a' most előhozott 2dik pontban is ugy hiszem eléggé bebizonyitám, legnagyobb érdekünkben fekszik — ha t. i. az egyébiránt olly jótékony municipalis administratiónak árnyék-oldalát némileg helyreütni, 's eldiribolt népbül kezet fogó 's vállat vető nemzetté válni akarunk — honunk középpontját kifejteni ugy, miszerint az minden magyarnak büszkélkedhetési, sőt legőszintébb vonzalmi tárgya lehessen. Milly érzelem azonban olly hely iránt, melly sem nem biztos, sem nem kecses, 's mellyhez e' fölött igen sokszor még csak alig juthatni, soha nem fog, tán némi holdkórosokat 's különczöket kivéve, a' nagy közönségben kifejlődhetni.

Mondják ugyan: »miért nem ügyel a' Pest megyei törvényhatóság közlekedéseire jobban, tartaná ezeket olly állapotban, mint több elég dicsérettel nem emlithető megye, és szintolly kényelmesen mozoghatnánk az ország közepéhez és közepében, mint a' hazának azon vidékein, hol több gond fordittatik az utakra«. — Ámde ezen okoskodás teli van hézaggal, mert hiszen Pest megyén mint honunk központján sokkal több ut vág keresztül, mint a' haza bármilly megyéjén, mihezképest ha győzné is a' mai rendszerrel más megye saját utait, ebbül éppen nem következik még hogy Pest is győzze, miután sokkal több fentartandó utai vannak. Azonban ha ez nem állna is, sőt ha Pestnek kevesebb közlekedésekrül kellene is gondoskodnia mint más vármegyéknek, ugyan kérdem, milly igazság-

gal hasonlithatni olly megyét, melly de csak egy darabka utra való jó anyaggal sem bir,[1] 's mellyen Magyarország legélénkebb 's legsulyosb szekerü mozgalma vonul keresztül, olly megyékkel össze, mellyek nemcsak a' lehető legjobb utcsinálási anyagban bővelkednek, de mellyeket aránylag csak felette gyér és könnyü kocsi jár? 'S mi azon kényelmet illeti, mellyel, mint állittatik, némelly megyékben mozoghatni, az bizony — ne csaljuk magunkat — sem nem nagy, sem nem biztos; mert ugyan kérdem, hol lehet egész esztendőn át, feltéve hogy előbb hónapokig bomladozott az idő, jó nehéz berlinnel, mint külföldön, gyorsan haladni, vagy nehezebb társzekérrel csak mozdulhatni is? Tán itt ott néhány mérföldig, meg akarom engedni, hol különös constellatio foly össze és gyakorolja hatását. De csak egy kissé hosszabb vonalat tekintve, egyenesen tagadom, hahogy nem akarunk olly közlekedést is kényelmesnek nevezni, mellyen echós kocsin hat lóval valamikép csak eldöczöghetni, vagy mellyen valami fiatal uracs lóvesztiben elég sebesen elhajthatja kocsikáján pár lóvát.

Pest környéke tehát minden tekintetben, nézzük bár mint honunk szivét, bár mint utcsinálásra minden czélszerü anyag nélküli vidéket, különös figyelmet érdemel, miszerint ha nemzetté akar egyesülni a' magyar, 's vármegye, város, falu, előtte nem magasb szempont mint haza, valóban nem is tagadhatja meg Budapest vidékétül segédkezét, minthogy itt nem arrul van szó: ezen vagy azon megye, város vagy falu nyerjen-e a' többiek előtt elsőbbséget, henem egyenesen hazai érdek áll helybeli érdekkel szemközt, mikor, mint legalább én gondolom, ez utolsónak tüstént háttérbe kell vonulnia.

Én tehát, midőn Budapestbül kiinduló 6, 5 vagy legalább 4 közlekedési sugárnak mindenek előtti eszközlését ajánlom a' nagymélt. országos Választmány pártfogásába, az előhozott okoknál fogva egy uttal azt is kivánnám, mint már fentebb érintém, miszerint ezen közlekedési vonalak tettlegi

[1] Pest vidéke körül alig találtatik más kő mint trachyt (Thon porphyr), melly mint tudva van, bármilly kemény legyen is, mikor napvilágra kerül, kevés idő alatt a' levegőtül decomponálva porrá válik. *Sz. I.*

valósitása 's épitése egyenesen Budapestnél vegye kezdetét, 's aztán ugy menjen lassanként minden irányban az ország széleig, minthogy én a' hon közepének minden módoni 's minélelőbbi kiképzésétül többet várok, mint egyéb bármilly fényes és népszerü eszme megkisértésétül; mert legyen csak egyszer a' hon szíve virágzó, 's okvetlen közvirágzásnak indul az egész haza; midőn bármilly nagyszerűt vásárolni is meg a' nemzet bőkezü áldozata által, mi azonban nem ápolná közvetlen a' hon szivét, 's mint én hiszem: vagy egyedül némelly tájak sebeire hozand az valamellyes ephemer irt — ephemert mondom, mert csak az egyesült haza egészségéből szivároghat tartós egészség annak egyes részeire is — vagy szerfölött messze fog maradni annak sikere a' közvárakozás mögött.

Merre 's milly megyéken 's helyeken menjenek egyébiránt elhatározottan ezen Budapestbül induló közlekedési vonalak keresztül; kö- fa- vagy vasutak, vagy pedig vizcsatornák által eszközöltessenek-e azok; 's végre közvetlen maga a' nemzet hozza-e azokat életbe, vagy közvetve vállalkozók által 'sat. ezek mindannyi kérdések, mellyek, mint én hiszem, a' nagymélt. országos Választmány mostani cselekvési körén tul feküsznek, minthogy olly természetüek, mellyek minden oldalruli legérettebb előmunkálatok 's egybehasonlitások, 's a' legcompetensebb és részrehajlatlanabb műértő birák kellő megfontolása nélkül teljességgel el nem határozhatók, hahogy nem akar véletlen koczkára állittatni az, mi igazi sikerrel egyedül jól 's minden hajlam és tétova nélkül alkalmazott szoros tudományi birálat által dönthető el.

És ezt nem tehetem fel: mert habár mindennel, bizonyosan a' nemzet tehetségével szerencsejátékot üzni nem szabad, mihezképest mind azon részletek elhatározását, mellyek ezen felette fontos kérdésekkel összekapcsoltatvák, akkora kivánom hagyandónak, mikor már tökéletes tisztában lesznek a' külön 's alkalmasint ellentételes tervek és nézetek, 's akkor is ollyasokra kivánom mind ennek végképi elhatároztatását bízni, kik a' dolgok technikai részeibe mélyebben avatottak, mint — minden megbántás nélkül legyen mondva — mi vagyunk nagy-

mélt. országos Választmány; minthogy annyi áldozat után, melly a' nemzettül követeltetik, 's annyi várakozás következtében, melly amannak természetes szüleménye, még korántsem elég »valami jót kiállítni«, ha t. i. az megakasztja, megöli a' jobbat, mert a' lucrum cessans-féle bajban ugy is rég sinylődött 's eleget sinylődik a' hon, de a' feladat ennélfogva, 's pedig a' kötelességben legerősebben járó feladat nem kevésb, mint: hűn és eszesen sáfárkodva a' nemzet vagyonával, kiválasztani a' lehető legczélszerűbbet; mi azonban tökéletesen tisztán látás nélkül teljes lehetetlen, midőn elégséges megfontolás nélküli határozat — mi nem egyéb mint elhamarkodás — olly koczkajáték, mellyet én legalább semmiért a' világon játszani 's lelkemre venni nem mernék.

IV. »Az aldunai munkák folytatása 's tökéletes bevégzése.«

Tán nem mutatkozik első tekintetre egészen illőnek, ha az aldunai munkák folytatását 's bevégzését éppen én hozom fel, 's pedig a' teendők sorában olly igen elől, minthogy az én bizottságom ideje alatt történt ott, a' mi történt. Ha azonban a' nagymélt. országos Választmány figyelmébe kegyeskedik venni, hogy ezen munkáknak tulajdonkép nem én voltam szerzője, de csak eszköz magasb kézben, 's más részrül nem akarja kétségbe vonni, hogy bizonyos alkalmaknál tisztviselőnek, mikor erre felhivatik, szólnia kell, 's illyest bármi okbul, ha tán csak tulszerénységbül is, elmulasztania valódi bűn; akkor teljes reménynyel tartok kegyes engedelemre számot, ha alsódunáruli igénytelen nézetimet lepleg nélkül sorolandom elő.

Én soha nem tartottam a' Dunát Magyarországra nézve 's kivált jelen állapotjában felette kedvező külkereskedési csatornának. Legelsőben is ugy szólván visszásan foly, mert a' helyett, hogy például Orsovánál válnék derekasan hajózhatóvá, 's aztán Bécsnek folyva, elvégre Hamburgnál, Triesztnél, vagy pedig éppen Fiumenél omlanék a' sós vizekbe, 's e' szerint olly vidékek felé hömpölygetné habjait, hol jól vagy aránylag legalább jobban kelne az anyatermészetnek nyers vagy aránylag kevés agyvelővel kiállitható ajándoka, e' helyett olly vidékek felé siet, mellyek tán még nagyobb mértékben vannak meg-

áldva mind azzal, mivel a' nagy istenek néha, felmentvén sok és kivált fejtörő munkától a' gyarló embert, kegyesen megtöltik a' bőség szaruját, 's ekkép inkább olly árukat fogyasztanának, mellyek némi nagyobb industriának gyümölcsei, mellyeket azonban Magyarország, fájdalom! még nem terem meg. 'S aztán, nem miénk torkolatja, de csak felső 's alsó része sem, 's ekkép, midőn ránk magyarokra nézve sehogy sem képez tengerhez vezető csatornát, még csak hosszát is egyedül annyiban használhatjuk, a' mennyiben fent el nem zárják 's alant be nem dugják; mi vajmi szomoru állapot, mert hajlamtul sőt kegyelemtül függ, minél bajjal van a' világon ingóbb szer. Végre pedig azért nem vagyok de legkisebbé is szerelmes a' Dunába, sőt még akkor sem szeretnék éppen belé, ha torkolatja miénk volna is, mert hiszen hol végzi hosszu utját? kérdem hol végzi? A' Fekete tengerben! És ez — ne csaljuk magunkat — valóban nem sokkal több, mint egy kissé nagyobb tó, mellybül szinte nincs odébb jutás, sőt csak menekvés is, kegyelem 's engedelem nélkül, vize pedig nemcsak nem keresztelő vize a' civilisationak, mint a' magasztos Oczeán, de valójában olly szennyes 's olly kevéssé jószágu, mihezképest nem igen látszik alkalmasnak a' hátramaradás 's előitélet penészeinek lemosására, sőt éppen ellenkezőleg, tán még nagyobb rozsdát sőt még bilincset is fejthetni ki ezek körül, legalább mai állapotjában.

Minélfogva ha valaki, bizony én nem vagyok 's nem voltam reményimben soha is különösen vérmes, hogy majd a' Duna és az aldunai munkák fognák ugy szólván panaceaként kiemelni hátramaradt állásábul a' magyar hont. Illy vak soha nem voltam, 's a' dolgot mint ma, csak annyiban méltánylottam évek előtt. Mit, ha kell, be is tudok bizonyitni; mert sokat jegyezgettem azon időkben, mikor az aldunai munkák megkezdődtek, mik e' tekintetben kezességül szolgálhatnának, miket azonban bizonyos politikai okok miatt, dobra verni vagy csak említeni is, nem lett volna tanácsos.

És e' szerint ha sok izben beutaztam, dicsértem 's felmagasztalva a' nemzet figyelmébe ajánlám is a' Dunát, 's életem szép részét habjain és szirtes partjain töltém, és ma is

azt mondom, Istenért! ne hanyagoljuk el ezen csatornát: azt nem tulragadt vérmességbül tevém, 's ma sem azért mondom csökönyös fejességbül, mikép megcsalt reményünek 's következetlennek szinét ne viseljem, valóban nem: hanem egyszerüleg azért áldoztam annyi időt, erőt 's egészséget a' Dunának, 's ma is azért ajánlom a' nemzet hathatós pártolásába, mert azok sorába tartozom, kik hazánkat illetőleg, midőn azt minden áron szolgálni sovárognak, azért más részrül nem élnek ámitásokban, 's ehezképest habár fényes ábrándok 's kecsegtető álmak nélkül valódi létében látják is Magyarországnak annyiakban olly igen mostoha állását — mik közt az talán legszomorubb, hogy nincs igazi világtengere, mert hiszen ne csaljuk magunkat, az Ádriai, de még a Középtenger sem igen egyéb, mint mindenütt elzárt nagyobb tó — azért 's mind ezek miatt még sem csüggednek, de a' helyett, hogy szerencsésb nemzetiekhez képest, kik előtt nyilt a' világ, egyedül nagyobbszerü források használatát gondolnák magukhoz illőknek, vagy ha illyesek előttük tüstént fel nem tárulnak, sok magyarhoz képest kicsinységekkel bibelődni nem akarván, hátat forditnának a' honnak, e' helyett kötelességüknek hiszik: bármilly kis cseppet is, 's éppen, mert csak egyesitett cseppekbül válhatik sajátságos körülményink közt nemzetgazdasági csermely, minden lehető módon ápolni 's dajkálni.

'S valóban, ki honbálványozó mámorában 'a világ előbbkelő nemzeteivel akar futni versenyt 's már most, vagy ki sejtvén, hogy ezt nem birja, semmiben sem akarja szolgálni a' hazát, 's pedig egyedül azért, mert alább rendelt, tán észre nem vett, pályán haladni nincs inye szerint, valóban ezek közül, habár leveszem is az első előtt süvegemet, a' másikkal találkozván szemközt ellenben még inkább fejembe nyomni vagyok azt hajlandó, azért bizony sem egyik sem másik nem hasznos polgára e' honnak; minthogy, mennyire saját tán hibás de őszinte szemem látja, csak az emeli hazánk ügyét egy egy lépcsővel magasbra, ki körülményink leplegtelen mélyeibe hatva, nem reméll ugyan sokat, de éppen azért mert nem reméll sokat, éppen azért seperget fáradhatlan szorgalommal és soha meg

nem törhető kedélylyel, mindenünnen, hol illyest csak észrevesz, bár milly kis kenyérmorzsát is össze.

'S im ez kulcsa, nagymélt. országos Választmány, minden Duna körülti működésemnek.

Arrul, hogy némi jámbor enthusiasta, ki elől bizony alig szokott menekedni még a' legjobb ügy is, a' nélkül hogy azt legalább egy kissé ne compromittálná, az alsó dunai munkákat is csekély személyemmel együtt a' felhőkbe emelni sziveskedék, 's hogy dús phantasiájában minden lövésnél, melly a' vaskapui szirtek közt történt, tudja az ég, milly roppant eredvényeket 's tán még a' keletindiai kereskedés megrázkodtatását is álmodni kegyeskedék - - - arrul én nem tehetek, 's nem én érdemlem a' vádat, ha efféle képzeletdús jóslók után iramodva felette sokan vártak sőt követeltek aldunai csudákat, és ezek aztán soha be nem álltak; mert hiszen, mi a' Dunát és személyemet illeti, én nemcsak nem valék soha is felhőkben, de e' helyett inkább mindent elköveték, mi csak tehetségemben állott, hogy a' felhőkben kalandozókat jó móddal leszállitsam, mikép később, mikor egyszer ketté fogna törni az általok alkotott báj, onnan igen fájdalmasan a' kijátszott remény rendszerint olly igen kemény mezejére ne essenek. Ha ki tehát megcsalatottnak érzi magát, az vádolja azt, kinek hitt, vagy egyenesen saját személyét, melly ábrándozott, csak engem ne, minthogy én a' Dunárul mindig csak igazi becse szerint, azaz mint olly csatornárul tevék említést, mellyet más nemzet, melly előtt tárva volna a' világ, tán nem igen méltánylana, mellyet azonban a' magyarnak éppen ez okbul, mert hiszen előtte nemcsak nincs tárva semmi is, de éppen ellenkezőleg, forduljon bármerre, szinte mindenünnen állja utját zár, éppen olly mértékben kötelessége ápolnia, a' minthogy azon ügynök lelkén is erősebben fekszik a' legápolóbb sáfárkodás tiszte, ki árvák csekély 's mindenünnen korlátozott tehetségét kezeli, mint éppen szoros kötelessége volna a' dúsnak, minden saját krajczárját különös scrupulussal verni élre.

Már hogy valljon áll-e az, mit mondok, miszerint t. i. a' magyarnak fekvése olly annyira volna mostoha, mikép neki ott,

hol szerencsésb körülményü nemzetek könnyü szerrel élveznék a' kedvezőbb sors ajándékit, cseppeket kelljen egybeszürögetni 's morzsákat egybesepergetni, 's hogy valljon nyers és majd idővel industrialis termesztvényinek kivitelére a' Duna, magyar tengerpart, vagy éppen az örökös tartományok vagy másfelé vezető szárazutak, 's vezetendő csatornák és vasutak fognának-e in ultima analysi leghasznosb közlekedésekül mutatkozni, mind ezt itt nem kívánom tárgyalás alá venni, 's pedig: mert a' dolgok mai stadiumában, midőn a legkisebb elágzás is igen könnyen kellemetlen és hosszas polemiára vezethetne, én legalább egyáltaljában nem látom át az illyesek szükségét, minthogy egyben, némi felhevült pártügynököket kivéve, tán mindnyájan megegyezünk, abban t. i. — és ez most elég — hogy bizony semmi esetre nem vagyunk sem annyi sem olly derekas kiviteli csatornákkal, 's kiszállitási kapukkal ellátva, mikép, egyiket a' másikkal antithesisbe állitva, de csak egyetlenegyet 's ekkép a' dunai csatornát is elhanyagolni vagy éppen fitymálni józan s ekkép szabad volna.

Illy világba állitva a' dunai ügyet — mert hiszen minden legkisebb haszon nélkülinek azt senki nem mondhatja — reméllni akarom, ezentul sem fogja a' nemzet attul pártolását megtagadni, kivált ha a' nagymélt. országos Választmány által figyelmeztetve, kegyesen fontolóra veendi:

hogy az aldunai munkák nemcsak meg vannak kezdve már, de eddigelé elég messzire is haladtak, 's ekkép azokat be is kellene végezni valami mód; mert kezdeni és be nem végezni még egyes embert sem állít fénybe, annál nagyobb homályba sülyeszt nemzetet; —

hogy 1833 óta, mikor az aldunai bizottsággal tisztelteték meg, mostanig nem költetett a' bizottságom alatt bevégzett munkákra több, mint 510,000 for.; —

hogy tökéletes bevégzésére mind annak, mi az al-Dunán még teendő volna, számos év lefolyása alatt nem kellene több, mint körülbelül egy millió forint; — 's végre

hogy kevesb költséggel hasonló körülmények közt tán sehol sem vitetett végbe több, az egészen bevégzett munka

eredvénye pedig okvetlen megfelelne a' reá forditott erőnek, 's ha nem is tüstént, de idővel, mint én hiszem, alkalmasint többet fogna gyümölcsözni a' hon valódi hasznára, mint azt most, mikor a' dolog ideig óráig kiesett a' divatbul, legtöbb is hinné - - - - - - Ezekrül azonban nem nekem illik szólni és jósolgatni.

Ámde midőn ezt elismerem, és személyemet annyira érdeklő ezen ügyben biráskodni legtávulabbrul sem volna szándékom, más részrül tán nem hibázok az illendőség ellen, sőt erre némileg tán még fel is vagyok jogositva, ha magam és Vásárhelyi Páltul [1] kezdve mind azok nevében, kik az aldunai szirtek körül fáradoztanak, 's kik ha köszönetet nem is, legalább igazságot érdemlenek, a' nagymélt. országos Választmányt ezennel minden alázatossággal megkérni bátorkodom: méltóztatnék azon tiszténél fogva, mellyhez képest az egyetemes hon szükségeinek kikutatása teendőji körében fekszik, kegyesen eszközleni, hogy mindazon rágalmak ellenére, mellyekkel ujabb időkben, mikor a tulcsigázott enthusiasmus kihült, az aldunai munkák annyi oldalrul érintetének, 's még a' legméltányosb is azt hiszi, hogy alig érezhető eredvényért tudja az ég milly szörnyü pazarlások történtenek ott, szigoru de részrehajlatlan vizsgálat rendeltessék, mellynek eljárásábul aztán tisztán lássa a' nemzet, hogy eddigelé mivel gazdagodott és ezentul aránylag csekély árért mennyivel gazdagodhatnék; mikor, midőn ez egyszer végbement, minden kereskedési combinatiókon tulemelkedve tán nem egy hű magyarnak lelkén fogna villanni keresztül: a' hazának egykori terjedelmesb határa, 's hogy nagy az Isten, roskad a' kelet, meg hogy a' világi eseményekben némi alig méltatott kis csira, mellyet hazai hűség és polgári erény ápolt, ollykor nagyobbra nőtt 's magasbra virult, mint azt az emberek gyenge szeme legtávulabbrul is sejthette volna, 's hogy ekkép az Avulsák - - - - -

Ámde azt hiszem, elég, mit e' tekintetben mondék, mert ki illyest lelkében nem érez vagy legalább nem sejt, annak

[1] Vásárhelyi Pál ur kir. hajózási felügyelő 's az al-Duna-szabályozási munkák igazgató mérnöke. *Sz. I.*

bizony a' leghosszasb tárgyalás sem nyitja fel szemét, midőn illyesekben legalább a' sok dobszó rendszerint többet ront, mint használ.

És ez alkalommal ennél igazolásomra többet vagy egyebet előhozni nem hiszek szükségesnek, nagymélt. országos Választmány, hahogy ezen hosszadalmas 's némileg kitérő előadás alkalmával még sem mondottam annyit, mint a' mennyi a' Dunát illetve lelkemen fekszik.

V. »A magyar tengerpartnak minden kitelhető módoni ápolása, és a' lehető legkönnyebb 's olcsóbb odajuthatás eszközlése.«

Mind azon vérmes várakozásokban, mellyekbe a magyar tengerpartot tekintve legközelebb időkben annyi magyar vagy fel engedé csigáztatni, vagy saját maga csigázta fel magát, én éppen nem osztozom.

Legelsőben is, bármikép akarjuk is eltitkolni magunk előtt, bizony igen sulyos és sok tekintetbül akadékos az odajuthatás, ugy hogy financialis practicabilitása minden oda vezető mesterséges közlekedésnek, legyen az aztán részint csatorna, részint vasut, vagy egészen vasut, vagy bármi, 's ugy, mihezképest a' nyert haszon ne csak illusorie és papiroson de tettel is felül lebegjen a' költségen, 's az uj közlekedés ne csak a' hon egy részét de az egész hazát is ápolja, még mindig a' fel nem oldott problemák közé tartozik. 'S azután, mert három kikötőnknek egyike sincs igen tetemes hiányok nélkül, 's mi több, egyikhez sem érhet hajó máskép, mint a' quarneroi tengerszoroson át. És ez nagy baj, mit a' félig meddig avatott sem fog tagadni, mert szorosakon sokszor éppen át nem vitorlázhatni, sokszor ellenben egyedül legnagyobb veszéllyel tehetni ezt, és pedig nem más mint azon igen egyszerü, 's azt hiszem a' legprofanusabb által is elérthető oknál fogva, hogy szük helyen nem lehet lavirozni, 's ekép csak hátszéllel vitorlázhatni azon keresztül. Mihezképest, miután hátszél nem fuj mindig, sokszor igen természetesen vagy veszteglésre, 's e' szerint a lehető legnagyobb veszteségre, t. i. időfecsérlésre van szorosak közt kárhoztatva a' szánakozásra méltó hajós, vagy ha epesztő veszteglését

megunván, magát veszélynek kitéve oldalvásti széllel merészkedik szorosak közé, könnyen bajakba keveredik, midőn lavirozva a' nyilt tenger sikján bármilly visszás széllel is elvégre csak eljut czéljához az ügyes vitorlás. Mi aztán, maga magától értődik — mert gőzösökkel tengeri kereskedést nyereséggel nem üzhetni — igen nagyonháttérbe szoritja a' magyar 3 kikötőt. Továbbá azért nem állitom a' magyar tengerpart becsét igen magasra, mert midőn egyedül olly vidéken juthatni oda keresztül, mellynek sympathiáját tán soha nem birtuk, vagy nagy részben elvesztők, körülbelül szintolly mértékben függ szabad használata az angolnak vagy bármilly tengeri hatalomnak, mellyre Ausztria azonban soha nem fog felvergődhetni, gratiájától, mint a' Duna használata a' muszkáétul; mert hiszen ott áll Ancona, Corfu, Malta és Gibraltar ezernyi ágyuival, mellyekkel ki barátságos viszonyban nincs — mi természetesen egyedül meg nem szünő subjectioval jár — az bizony hiába erölködik az Oczeán szabad hullámira jutni. Végre azon okbul nem osztozom azok vérmes reményiben, kik fiumei csudákat várnak, ha majd oda egyszer könnyebben és biztosabban eljuthatni, mert a' köz béke malasztitul elősegítve, és azért mivel mai időkben minden nép, minden nemzet, szinte maga körülnéz és szinte magával számot vet, azon partvidékek és országok is, mellyekkel versenyezni szándoklunk, évrül évre nagyobb mennyiségben és szaporább progressioban állitanak ki éppen mind azt, a' mikkel nem egy közülünk azokat és a' világot ellátni sőt elárasztathatni kecsegteti magát.

Sok magyar, jóllehet még a' belkereskedés legelső fogalmán is igen nagyon innen van, azt hiszi, vajmi könnyü a' világ piaczán hasznot aratni, holott az első aránylag ehez nem nagy mesterség, midőn sikeres külkereskedésre kedvező fekvés mellett, széles tárgyismeret, roppant pénzbeli erő és hitel, 's mi még ezeknél is több, minden oldalrul tökéletesen megalakitott bizodalom, 's minden árut nemesitő 's javitó belintelligentia is megkivántatik.

Ki azt hiszi, hogy a' magyar tengerpart körül a' világ népei ácsorogva ugy ott ülnek mint éhes madarak, a' magyar

termesztvényeket éhes létükben minden áron megvásárlandók, az mód nélkül csalatkozik. És pedig nem egy jóhiszemü magyarnak képzeletdús álmában mutatkozik illyféle megnyugtató kép, mert nem egy véli a' dolgot sokkal könnyebbnek, mint az a' gyakorlati élet bonyodalmi közt valósággal mutatkozik, 's nem egy keres, és sokszor tán a' nélkül is, hogy jóformán tudná, mintha vérében volna, pihenési, hogy ne mondjam ‚restségi' ürügyeket, a' millyesek kereskedés körében aztán természetesen sehol nem lelhetők minden fáradság nélkül olly igen nagy kényelemmel, mint egy ideál-kikötőben, hol minden, csak szállitsák egyszer oda, rögtön aranynyá válik.

Lennének a' Középtenger partországai, mellyeken tul tán csak nem mennek rendes kereskedési vágyaink, pangó állapotban, vagy olly éghajlatuak, mellyek gabna, bor 's effélék termesztésire 's állattenyésztésre nem volnának alkalmasak, tüstént máskép 's kedvezőbben állna ránk nézve a' kérdés. Ámde legtöbbnek fekvése ha nem is éppen jobb a' miénknél, bizony nem is mostohább, midőn industrialis progressiója nem egynek, melly ugy szólván csak tegnap merült ki a' földmivelési semmiségbül, valóban évrül évre annyira növekedik, mihezképest ki csak félig meddig van is annak egy kis tudomásában, mi Magyarországon kivül történik, és egyébiránt nem költész vagy enthusiasta kereskedő, bizony tökéletesen meg lesz arrul győződve, hogy a magyar tengerpart sem magában nem Eldorado, sem közvetlen Eldoradóba nem vezet, de csak annyiban lehet és fog lenni a' magyarra nézve üdvpart, a' mennyiben becsületes veriték, felszabaditott közértelem, megtörhetlen munka, józan institutiók 's lehető legszigorubb rend iránti köz pietas által belsőleg is valósággal külkereskedési állapotra emeli magát a' magyar.

Miszerint Fiumehoz és szomszéd kikötőihez nagy vagy csak szerény reményeket is kötni, ha Magyarország nem fejlődik egy uttal számtalan egyéb hátramaradásibul is ki, valóban nem is egyéb, mint a' legnagyobb sajnálatra méltó felszinség; mert hogy belső közlekedések, elégséges tőkepénzek, szilárd közhitel, kereskedelmi szellem, minden nagyobb industria, neme-

sitett áruk, törvények legszigorúbb végrehajtása 's efféle indispensabilis kellékek nélkül, jó vagy csak türhető sikerrel is szerepelhessen a' világ nagy piaczán mint kereskedő a' magyar, és ha minden gyakorlatiban ezentul is csak ugy pang és tétováz, mint dermedez és kapkod annyiakban maga körül mostanság, ezt édes ábrándiban egyedül az álmodhatja, ki előtt tengerparthoz vezető jobb közlekedés, egy kis jóakarat és hős lelkület már váltig való, vagy legalább elégséges pótszernek mutatkozik mind ezen félig meddig itt felhordott hiányok helyreütésére; holott illy nézet nemcsak nem fogja hátramaradásibul kiemelni a' magyart soha, de még mélyebben sülyesztendi nemzetünket aggasztó bonyodalmiba minden bizonnyal. Mert felszines vagy enthusiasmusra épitett számitás előbb utóbb de bizonyosan megboszulja magát, mit azután mindig a' nemzeteknek kell szenvedniök, mert ugyan mivel lakolhatna egy két tervező egész nemzet kijátszásaért? Mihezképest nincs is a' magyar tengerpartot tekintve semmi életbevágóbb, nagymélt. országos Választmány, mint őszintén 's minden kecs és sujtásos szóhalmaz nélkül e' tekintetben is megismertetni saját állásával 's körülményivel a' nagy közönséget; mibül azután maga magától ki fog világlani, hogy bizony a' magyar tengerpart sem igen egyéb, mint csepp és kenyérmorzsa, mellyel, ha nem adatik hozzá még számtalan más, valóban sem elélni, sem jóllakni, vagy attul éppen meghízni nem fog a' nemzet; hanem hogy épen azért,

Mert magában csak csepp és kenyérmorzsa a' magyar tengerpart, vérünknek pedig, ha boldogulni akar, legalább még most, mikor tán a' magyarnak is felbiborul egyszer szebb hajnala, minden cseppért, minden legkisebb kenyérmorzsáért küzdenie kell, minthogy alig bir mással, nemcsak el nem szabad hanyagolnia azt, de éppen ellenkezőleg olly hazai hűséggel 's olly anyai gonddal kötelesség annak kifejtését minden módon ápolnia, mikép elvégre ha nem is éppen dús csermellyé, legalább aranycseppekké váljék viránya; mi azonban pusztán oda vezető jobb közlekedés, forró kivánat és enthusiasmus által soha de soha nem fog azzá lenni, ha nem virul mindennemü

belprogressio által egy uttal az egész honi test is rendesb egészségre.

Sokan antithesisbe hozzák a' Duna folyamát a' magyar tengerparttal, és viszont: mintha bizony egyik a' másik elhanyagoltatásán épülhetne, vagy egyik a' másik fölött annyi elsőbbséggel birna, miszerint bármellyiknek kellő kifejlése által már feltárult volna ellőtünk a' világ 's nem kellene többé semmiért is aggódnunk. Holott egyik éppen nem állja utját a' másiknak, 's ha csalni nem akarjuk magunkat, bizony sem a' Duna, sem tengeri kikötőink könnyü kedvezéseket nem nyujtanak 's legtávulabbrul sem soroztathatnak azon szerencsés folyamok és tengeröblök közé, mellyekkel más nemzeteket megáldott a' sors.

Nem is ellentételes pártolása, 's ekkép kirekesztőleg vagy a' Dunának vagy a' magyar tengerpartnak ápolása tehát az, mi illy körülmények közt országunk javát eszközölhetné, valóban nem; de egyedül annak őszinte elismerése és szünet nélkül szemünk előtt tartása fogja honunkat anyagilag emelhetni hogy mi magyarok bizony földészeti tekintetben is sokkal mostohábbb körülmények közé vagynnk helyezve, mint a' föld sok más népei, 's hogy ekkép nincs is gyakorlati józanság szempontjából véve egyéb tennivalónk, mint egyenesen vagy lemondanunk minden kereskedelmi nagyobb reményekrül, vagy minden oldalu 's minddig növekedő értelemmel és semmi által meg nem törhető hazai hűséggel pótolni azt, miben tán nem olly nyájasan mosolygott ránk a' játszi sors, mint a' világ némi más boldogabb népcsaládira.

És valóban e' kettő közt nincs közép; mert czélon örökleg innen maradó erölködés, a' mellett hogy rendszerint legnevetségesb torzkép, alkalmasint a' kinoknak is tán legnagyobbika, 's ehezképest bizonyára sokkal józanabb inkább semmit nem tennünk, mint félszegüt vagy felszinest, midőn hű lelkületü értelem, mit számos példa bizonyit, az annyatermészet által legmostohábbul osztályrészesitett tájakat is kéjvirányokká bájolja; 's e' szerint mi sem vagyunk eltiltva — feltéve ha bennünk hazafiság 's értelem nem szunnyadoz, vagy nem felette könnyü, mi azonban igaz fő dolog, melly nélkül nem — anya-

földünket is a' disz és szerencsének olly számtalan kellékeivel ékesítni fel, hogy csüggedésre valóban legtávulabbrul sincs ok.

A' magyar tengerpartnak minden módoni kifejtését tehát lehetetlen jó hazafinak nem szomjaznia, csakhogy, mint én hiszem, ezen szomjnak sem vakitónak sem kirekesztőnek lenni nem szabad, mert ha vakitó, okvetlen elbizottságot szül, ez pedig mulhatlan elhanyagolását következteti mind azon fentebb érintett kellékeknek, mellyek ápolása nélkül a' magyar tengerpart bizony semmi; ha ellenben kirekesztő, akkor természetesen minden egyéb kiviteli arteriák fitymálását 's becsmérlését okozza, a' helyett, hogy mint én hiszem, a' tengerpart és a' Duna mellett minél több 's ha lehetne még száz más kiszállitási csatornát alkotni volna igazi érdekében a' magyarnak, 's ekkép minden hű hazafinak legszigorubb tisztében is.

Miknek alkalmazási egybevonása, nagymélt. országos Választmány, az, hogy állásunknál fogva teljességgel nem köthetjük a' magyar tengerpartnak minden kitelhető módoni 's minélelőbbi hasznositását eléggé a' nemzet szivére; ámde midőn ezt teszszük, nem csekélyebb kötelességünk az is, minden ámitgatás nélkül szólva, egy uttal mind azon kellékek lehető legvalódibb 's leggyorsabb kifejtésére is irányoznunk 's felhínunk a' nagy közönség figyelmét, mellyek nélkül bizony soha nem termi meg az igért 's annyiak által várt gyümölcsöt a' magyar tengerpart. Ezt pedig igénytelen nézetem szerint tenni azért vagyunk kötelesek, nagymélt. országos Választmány, mert ha ébresztő, izgató vagy tervező — legyen az azután szóval vagy irással — néha az auxesis legmagasb figurájához fordul is, csakhogy figyelmet, hajlamot és tettre buzduláshoz szükséges vérszemet gerjeszszen, 's illy fogás ekkép egyenesen kenyerével jár, 's annak használata e' szerint egyedül saját tapintatától függ, országos választmánynak tiszte egészen más, és illyesnek soha nem szabad a' nagy közönségben olly reményeket gerjeszteni, mellyek lehető legbiztosb alapokon nem nyugszanak; mivel ha országos választmány felszinsége is fagyos vizet önt a' nemzet forró várakozásira, 's illy testülethez is veszti bizalmát a' többség, ugyan hol vagy inkább milly felhők-

ben létezik akkor kérdem, nemzeties és alkotványos ujjáalakulásunk hihetősége?

Meg kell tehát ismértetni a' nagy közönséggel, sőt általa méltányolva elfogadtatni mind azon kellékeket, mellyek nélkül, ha nem hiu mese az emberi történetirás minden lapja, bizony még soha nem bontakozott ki nép pangó létbül virágzó állapotra. Ámde mikép ismértethetni meg és fogadtathatni el méltányolva egész nemzet által mind ezen kellékeket, melylyeknek csak puszta függczimerét is elősorolni nehéz, az azokbani avatottság ehezképest természetesen még százszorta sulyosb? Bizony nem máskép, mint czélirányos törvények vagy oktatás által.

Igy például szigoru hitel 's mind annak felállitására, mi a' szigoru hitelnek szükséges következvénye, mint például az aviticitas bilincseinek kettétörése vagy legalább enyhitése, telekkönyvek behozatala; 's effélékre törvény vezet, sőt egyedül csak törvény vezethet, mert bár mennyire ismernők 's méltányolnók is e' kellékeket, nem használna ez legkisebbet is, ha törvény nem rendelkezik azokrul; midőn mesterségi, mezőgazdasági, müvészeti, kereskedelmi 's efféle forgalmak viszont oktatás tárgyai, 's kirekesztőleg csak illyesnek lehetnek tárgyai, mert hiszen itt megint bármit parancsoljon oktatáson kivül a' törvény, bizony azon okbul, mivel a' törvény tán ugy parancsolná, azért senki jó mester, derék gazda, ügyes müvész vagy mély kereskedő valóban nem fogna még lenni.

Mindennemü jó törvényeket javasolni azonban e' jelen küldetési körünkön tul fekszik, a' népnevelésnek szerfelett fontos kérdését ellenben tán nem lehet czélunk ez alkalommal rendszeres elemezés alá vennünk, minthogy az a' népnevelési küldöttség tiszte, terjeszszünk tehát ehezképest addig is, mig jótékony törvények mindinkább fejledeznek, 's a' népnevelés ügye is be lesz végezve, a' nemzet pártolása alá valami pótlószert, miszerint a' hazának legalább közép osztálya fejthesse ki magát a' gyakorlati élet mezején. 'S ez nem egyéb mint néhány, vagy határzottabban mondva, például:

VI. »Öt reál-tanoda, mellynek egyike Budapesten volna felállitandó, a' többi négy pedig, ugy hogy közelebb fekvésnél fogva a' szegényebb sorsu is részesülhetne azok jótékonyságiban, az országnak ehez legalkalmasb négy főhelyein.«

Már hogy valljon mikép és milly határok közt lehetnének ezen tanodák a' nemzetre nézve leggyümölcsözőbben életbe léptetendők, az más kérdés, mellyet én azonban részletileg ez uttal, mint valami mulhatlanul előlegesen kikutatandót, fejtegetni azért nem tartok legkevesebbé is szükségesnek, mivel tökéletes tisztán áll előttem kettő, mi részint felment a' kérdés érdemét illetőleg minden előleges megfontolási scrupulustul, részint a' dolog minélelőbbi életbeléptetése végett lehető leggyorsabb eljárásra készt. Egyik az, hogy nem telik sokba vagy legalább nem annyiba, mit aránylag igen könnyen elbirni nem volna képes a' nemzet; a másik ellenben nemcsak az aránylagos felette csekély költséghez szabott, de valóban minden kiszámithatást felülmuló haszna sőt szüksége a' dolognak, mert hogy néhány czélszerüleg organisált reál-tanoda, mellyben minden sorsu könnyen és olcsón hozzáférhetőleg a' gyakorlati élet nem egy kincsét tehetné magáévá, valóban csudaszerüleg fogna e' hon igazi előmenetelére hatni, azon azt hiszem nem kételkedhetik senki, ki csak legtávulabbrul ismeri gyakorlati kiképeztetésünk olly aggasztólag parányi létét; midőn ha nem mozdul, nem emelkedik a' magyar szellemileg is, de egyedül utakat rak, csatornákat ás, mocsárokat szárit, 's minden lelki müveletet elhanyagolván, vagy üdvét kirekesztőleg a' mai iskolarendszerben keresvén, csak efféle anyagiakban gyakorolja tehetségét, bizony mondom nem annyira magának mint másnak fog in ultima analysi alkotni hazát, mivel a' »Sic vos non vobis« élet képe szerint okvetlen intelligensebb népek fogják azon eddigelé ki nem forgatott sarkigazsághoz képest élvezni veritékének hasznát, mig ő kül superioritas által naprul napra kisebbre olvadand, melly sarkigazsághoz képest: értelem erő, 's erő uraság; értelemhiány ellenben gyengeség, gyengeség pedig szolgaság.

Mi pedig a' kormányt illeti, feltéve hogy nem czélunk

statust statusban felállitni, vagy a' végrehajtó hatalom körein tultörni, a' kormány, azt hiszem, semmi esetre nem fogja ebbeli gyakorlati tendentiainkat hátráltatni, vagy csak rosz szemmel tekinteni is, sőt bizonyosan pártolandja azokat, ha velünk magyarokkal igazán jót akar.

És ennél többet ez alkalommal nem kivánok mondani ezen a' magyar vérre nézve minden tekintetben olly annyira fontos életkérdésrül; mert ki érteni akar, az a' mondottakbul is megérthet.

VII. »A honi lónevelésnek általjános és gyökeres előmozditása.«

Mig a' civilisált világ legtöbb népei különös és mindegyre növekedő gondot fordítnak a' lófajnak minden árnyéklatbani javitására, sőt kormányi és országi bőkezüséggel is járulnak e' czél sikeres előmozditásához, mint hogy haszonnal lótenyésztés általján véve csak ritkán jár, addig az egykor lóháton olly hatalmas magyar — jóllehet e' tekintetben is szerfelett elbizott álmakat álmodik, 's ebbeli hátramaradását ekkép tán nem is igen sejti, vagy mivel nem hiszi a' dolog ápolását méltóságával egybeilleszthetőnek — ló dolgában annyira sülyedt vagy inkább annyira marad hátra, mikép majd mindenben, mire ló használtatik, kitesz rajta nemcsak az óriási angol, mit még el lehetne türni, de sok más nép közt már a' porosz sőt még a' cseh is, mi aztán az igazán lóra termett magyarnak nem igen eshetik jól; mert ha már az sem vigasztaló, békességben szorittatni háttérbe mások által ollyassal, mit minden tekintetben sokkal könyebben kiállithatnánk mi, háboruban természetesen annál szomorúbb, az erősebbtül — feltéve hogy ez csak egy kissé is váratik jobban be, mint például Győrnél az ellenfél — soha nem menekhetni, a gyengébbet pedig soha el nem érhetni. És ez a' magyarnak részint már bekövetkezett, részint okvetlen hovahamarább bekövetkező esete, hahogy nem eszközöl ez ügyben általjános és gyökeres jobbrafordulást. Mert béke idején, jóllehet minden tenyésztési kellékkel buján el van látva országa, azért még sincs általján véve egy czélra is más nemzetek ebbeli progressiójához képest tökéletes lóval kellő számban

ellátva, de e tekintetben is a' külföldnek tributariusa, háboruban pedig, haladjon csak a' külföld lónevelésben olly arányban utóbb is, mint a' milly figyelemre méltatá annak előmozditását ujabb időkben, a' magyar viszont vesztegeljen mint eddigelé ebben is, vagy essék még hátrább, a' minthogy általján véve valóban naprul napra hátrább is esik: ne kételkedjünk, az egykor annyi és olly méltó hírben állott magyar lovas, kit egész Europa utánozni ügyekezett, feltéve ha abderitákként őt általján véve gyaloglovassá átváltoztatni nem kivánjuk, vagy éppen minden katonaság nélkül lenni nem akarunk, bizony csak, 's tán előbb mint gondolnók, ollyféle igen szomorú, vagy tán jobban mondva, ollyféle igen nevetséges szerepet fog játszani csatatéren az ütközet hullámzásai közt, mint most érintém; mellyhez képest t. i. vagy el nem éri ellenfelét ha nála van az erő, vagy bizonyosan utóléretik attul, ha gyengébb.

És ebbül nincs kibujás, 's igen természetesen, mert ha egyik résznek lova általján véve jobb, a' másiké ellenben általján véve roszabb, 's ezen aránytalanság nőtten nő, okvetlen csak így jár 's járand ceteris paribus háboruban a' dolog, és nincs vitézség, nincs erölködés, nincs elég hosszu sarkantyu, nagymélt. országos Választmány, melly e' bajon segithetne. Mihezképest, nehogy elvégre illy kérdéses állapotba jöjjön derék lovasságunk, 's e' rövidséget kétszerezett vitézséggel legyen majd egykor pótlani kénytelen, mi egyébiránt háborui mesterséggel, jó lóval 's jó fegyverrel szemközt sok vérontással igen, de sikerrel csak ritkán jár, valóban nincs is egyéb hátra, mint magának az országlásnak — mert privátok nem győzik — rendelkeznie a' dolog fölött jó eleve, miszerint nemcsak csorbát ne szenvedjen e' tekintetben a' magyar lovas katonaság, de váltig el is legyen látva mindennemü és minden czélnak megfelelő jó lóval a' nemzet minélelőbb.

Fogunk-e, 's mikor és mikép fogunk háborukba bonyolodni, azt nem tudom. Tán még sokáig nem. És adja Isten, mert béke áldása nélkül még kérdésesb helyzetbe bonyolodnék nemzeti 's alkotványos regeneratiónk ugy is eléggé szövevényes ügye, mint a' millyenben most létezik az. Ámde éppen azért,

mert hihetőleg van még idő előttünk, 's egy országnak általjános lótenyésztési javitását készen éppen olly kevessé vásárolhatni meg, mint azt néhány rövid év leforgása alatt sem eszközölhetni, hanem ehez vajmi sok nap kell, éppen ezért tartom szükségesnek, ha lehetne de csak egy napot sem vesztve, tüstént mindent elkövetni, miszerint a' honi általjános lónevelés tárgya minélelőbb közjavulásnak induljon.

Nem tartozom azokhoz, kik valakit már azért jobb embernek tartanak, mert lóháton jár, mint ha csak saját lábain járna; sem azoknak nem vagyok egyike, kik nemzetgazdasági tekintetben valami aránytuli sulyt kötnének a' lónemesitéshez, sőt ha valaki, bizony én boszankodom szomorkodva mind azon úracson, ki előtt valóban ugy látszik, mintha több volna a' ló mint a' haza, vagy éppen több mint az ember, és ha valaki, bizony én gyülölöm az istállószagot ott, hova nem illik az, miszerint felette távul vagyok lónemesitési hajlammal összekeverni vagy éppen illyesre állitni akarni nemzetfelvirágzási működésünk nemesb ügyeit. Ámde ha a' lófajrul ez fogalmam, azért más részrül megbocsáthatlan hanyagságnak, sőt helyzetünkben nem kevésbnek mint égbekiáltó véteknek tartom, olly keveset gondolni az általjános lónemesitéssel, mint mi magyarok gondolunk azzal, 's ugyanis:

Mert könnyü, szapora, kényelmes és mindenkori biztos ide oda mozoghatás nélkül nincs egészen ellátva ország a' civilisatio azon kellékeivel, mellyek szinte legelső helyet foglalnak, minthogy szabadság, melly nem mozdulhat, vagy csak némellykor vagy csak mászva mozoghat, igazi torzkép, gőzzel pedig, bármilly kifejtésre vigyék is ezen erő használatát, azért azzal mindenüvé még sem fogunk soha is juthatni, 's ekkép, ha sokszor 's tán éppen szabadságot keresve sárban mászni, árokba dülni, vagy kirekesztőleg velőrázó és csonttörő targonczákon ide 's tova testünket hurczoltatni nem kivánjuk, biyony jó vagy legalább practicabilis utak mellett, elégséges szamu sebes, tartós és erős ló is kell. Továbbá:

Mert lélek és test az ember, 's ekkép egyiket sem szabad elhanyagolnia, de kötelessége, hogy kifejtve szellemi tehetségit, testét is zománczozza fel azon keménységre, mellyre csak

képes. Már pedig ez utólsó tekintetben ujabb időkben annyira elfelejté magát a' magyar, midőn más részrül igaz sokkal többet tanul és olvas mint azelőtt, honnét azután rabulisticai szőrszálhasogatások között szinte már tentába is fuladoz nagy része, 's már már több köztünk a' tudákos mint a' férfiu, hogy bizony teljességgel nem fogná fel magas hivatását a' magyar törvényhozás, ha ebbeli tökéletes elpuhulásunk elejét venni nem igyekeznénk minden módon. 'S ezt többek közt semmiképen nem eszközölheti annyira, mint a' lóháton járási hajlam nevelése által, mi megint egyedül számos és olcsó délczeg paripának lehet következménye, mert drága ló vagy puha gebe általjános lovaglási kedvet a' közönségben bizony nem szülhet; ugy hogy ha nemzetileg szólva nem is volna egyéb oka az általjános lónemesitésnek, mint az, hogy daliás eldődink elkényesedett de még egészen le nem sujtott fiaiban uj férfiuság ébredjen, már ez is elég indok volna arra, mihezképest őszinte pártolására méltassa ez ügyet a' nemzet. Ámde még fontosabb szempont is ajánlja ezt az előrelátóbbak figyelmébe:

Mert tartós béke az, melly nemzeties ujjáalakulásunk legfőbb kelléke. Tartós békét pedig semmi nem biztosít annyira, mint harczias állás, millyet megint, kivált nyilt országban mint miénk, jó lovasság 's főkép derék ágyuelőfogat hijával nem is képzelhetni, midőn bárki mit mond, jó ló, jó kard és jó marok tartalékul in ultima analysi sokszor nagyobb suly, mint szónoklat vagy pergament.

Legyen ennélfogva jövendőnk bár béke bár harcz, ha igaz, hogy ép testben a' lélek is épebb, 's békét könnyebben tarthat, ki harczra is kész, ugyan ne mulaszszuk el, nagymélt. országos Választmány, az általjános lónevelés ügyét is a' nemzet pártfogásába ajánlani.

Privátok minden buzditás és segitség nélkül egyedül saját szük tehetségeikre szoritva nem képesek hathatós jobbrafordulást eszközleni a' tárgyban, 's ekkép bizony a' nemzetnek ezükség, ha valódi sikert akar, járulnia közben.

Sok segitség azonban nem kell. Nemzeti tehetséghez szabva, felette kicsivel is csudákat lehetne mivelni. Jót állok

érette. Többnyire, hogy valljon mi volna mind az, mit e' tekintetben alázatos nézetem szerint tenni kellene, azt ez alkalommal nem fogom elősorolni. Akarjon csak a' nemzet, 's minden bizonnyal e' kérdésben is hovahamarább magához illő fordulást tehetend.

VIII. »Mind azon vizek szabályozása, mellyek honunkat disztelenítik 's mellyek privát társaságok által teljességgel el nem rendezhetők«.

Alkalmasint sok előtt nem fog, legalább első benyomásilag igen logicainak mutatkozni, hogy a' honi vizek elrendezését a' teendők sorában olly későn hozom fel, mert ha van baja honunknak, 's pedig tudja az ég, untig van, tán egy sem sulyosb, mint azon szomoru idétlenség, mellyhez képest a' korlátlan víz a' honnak éppen azon részeit tartja, 's mi legkülönösb, néha a' legtikkasztóbb szárazság töviben, meg nem szünő mocsári, vagy minduntalani és legalkalmatlanabb vizáradási lét közt, melly részek leggyönyörübb gazdasági virágzásra volnának aránylag olly könnyen kifejthetők, 's mellyek sikjain leginkább 's legnagyobb számban üté fel sátorát a' magyar vér.

Ámde én korántsem akarom háttérbe szoritni a' honi vizek elrendezését, sőt éppen ellenkezőleg ha valaki, bizony én alig várhatom, miszerint ha lehetne minden kapavágás előleg azon valóban émelygést okozó állapot megszüntetésére fordittassék, melly közt hazánk olly nagy része nyomorog; mert hogy hazafi, ki nemcsak szájjal de szívben az, epedve ne piruljon, ha látja, milly undok fejletlenség közt vesztegel 19dik században, hinár, zsombék 's ezzel járó mérges bűz közt vérének épen azon része, melly keleti eredetének sajátságát legtisztábban őrzé meg, azt én teljességgel nem hihetem; mihezképest én mint mondám, nem is kivánom háttérbe szorítni a' honi vizek elrendezését legkevesebbé is, sőt annak szükségét legelső helyre sorozom, csakhogy — és itt különbözik saját véleményem sok más nézettül — e' műtételt én egyedül azon esetben és egyedül annyiban kivánom hazai közköltségen végbevitetni, mikoron és a' mennyiben privátok által teljességgel végbe nem

vihető az; mert hogy privátok hanyagságát pótolva, közteher és közveriték által süttessék meg egyesek számára a' galamb, azaz: egyes birtokosak jobb haszna végett szárittassék ki köz költségen mind azon mocsár, és ótalmaztassék meg mind azon tér, mellynek lecsapoltatása és megovatása roppant nyerességgel jutalmazná meg az illetőket, ha csak egy kissé is akarnának mozogni 's egyetértve fáradni, abban részemrül legalább soha nem tudnék megnyugodni, minthogy, mennyire én vagyok képes Isten segitségével valami mód' tán még is csak eszközlendő hazai kézfogásunk és vállvetésünk philosophiájába hatni, én közkincstári segélyt csak akkor és egyedül annyiban hiszek valaminek kiállitására vagy elősegitésére jogszerüleg alkalmazhatónak, mikor és a' mennyiben olly köztárgy életbe léptetési szüksége forog fen, melly tárgy a' kiállitásra szükséges költséget tekintve nem eléggé jutalmazó: vagy egyes legközelebb illetett privátok haszna által pótoltatni, vagy vállalkozókat a' kivitelre csábitani. Már pedig, mennyire én ismerem honi vizeink bajait, ugy látszik, mintha olly roppant nyereséggel járna ezek orvoslása, mihezképest illyest közkincstárbul eszközleni valóban nem volna egyéb, mint fecsérlése a' köztehetségnek, 's igy egyenesen nemzeti megrövidités, hahogy azon haszonnak, melly köztehetséggel állittatott ki, legalább olly nagy része, melly e' költséget tökéletesen pótlaná, nem fogna ismét a' közkincstárba visszafolyni.

Mik után, ha igaz, hogy valódilag nagyobb haszonnal jár vizbajaink orvoslása, mint a' mennyi költséget okozna e' műtétel, nincs is egyéb hátra, mint ennek eszközlését vagy egyenesen az illető privátoknak vagy vállalkozóknak engedni át; mert mint mondám, egyesek gyarapitására használni fel a' tán egybegördülendő köztehetséget, teljességgel nem szabad, midőn nemzet és privátok közti aránylagos felosztása az aratott haszonnak valóban feloldhatlan bonyodalom volna.

Azért azonban, mert honi vizeink elrendezését általjánosan véve, mert hiszen kivételek itt is lehetnek, egyenesen az illető részeknek vagy vállalkozóknak kivánom hagyni át, 's nem tartom adakozásunk magasb czélját tekintve megengedhetőnek,

hogy illyesek eszközlésére közvetlen a' közkincstárbul merittessék a' tehetség, azért nemcsak idegen nem vagyok attul, hogy a' felállitandó közkincstár illyeseket előmozdítson, de éppen ellenkezőleg, illyféle privát 's vállalati ügyek gyámolitásábul várom annak legüdvösb hatását; mert, mint ma állnak a' dolgok, bizony sem privátok sem vállalkozók nem fogják — mint eddigelé nem tevék ugy ezentul sem teendik — a' honi vízbajak orvoslását eszközleni nemzeti segély és kezesség nélkül, habár legnagyobb haszon igérkeznék is azokbul, minthogy saját körülményink közt illyféle lappangó kincsek kikutatására okvetlen emeltyű kell. 'S ekkép szükséges, némi egyéb rendeletek mellett, bőséges hitellel, sőt még kész pénzbeli előlegezésekkel is ápolni és támogatni mind azon privátok és vállalkozók kézfogását 's együttmunkálását, kik a' honi vizek elrendezését bár kisebb bár nagyobb részekben tervezik.

És illy hitelt, illy pénzbeli előlegezést biztosan és azon arányba fogna találhatni legkönnyebben minden jóhiszemü 's gyümölcsöt valósággal kiállitni képes tervező, ha és a' mennyiben mindig kéznél volna nagyobb vagy kisebb közkincstári

„kész cassa"

mellynek kellékét nagymélt. országos Választmány, mint igénytelen nézetem szerint legnagyobb hasznokat elővarázslót, ezen előadás kezdetén legelső helyre tűzni bátorkodám.

Ugy hogy én a honi vizek elrendezését nem közvetlen országos erő által ugyan, de közvetve azaz hiteladás 's előlegezés emeltyűjével annál inkább ohajtanám nemzeti köztehetséggel végbeviendőnek.

Egyébiránt az ügy olly fontos, de egyszersmind olly igen szövevényes, hogy mielőtt minden habozás nélkül teljes határzottsággal arrul itélni lehetne, mikép és mi módon volnának a' magyar vizi bajak orvoslandók, előbb minden körülményt lehető legtisztábban kellene látni és ismerni; mert hogy mostani örök iszap 's meg nem szünő kiöntés közti létben nemzetünk többé nem maradhat, az előttem olly axioma, mellyet ha életbe nem léptetünk hovahamarább, bizony nem igen fogunk dicsekhetni sem gyakorlati felfogásunk, sem hazafiui lelkületünk

tuláradozásával, 's pedig: mivel rakonczátlan vizeink alatt roppant kincs rejlik, mellyet gyakorlati nemzet minden bizonynyal vajmi szaporán fogna megszabadítni bilincseitül, midőn saját magához igazán hű és hazafisággal nemcsak szinpadilag kérkedő vér egy pillanatig sem tudná türni, hogy fajtájának legnagyobb 's legeredetibb száma ezentul is olly tenger söppedék közt tengjen, mint a' milly közt vesztegel pirulást okozólag mostanság.

Ennek tehát — mert hazafiságunkat szinpadinál mélyebbnek szeretem hinni — minden esetre minélelőbb meg kell szünni, csakhogy, mint mondám, mindig egyes privátok 's kezet fogó vállalkozók vagy éppen nem támogatott vagy támogatott tehetsége által, a' mennyiben az t. i. szükségtelennek vagy szükségesnek fog mutatkozni, 's kivételkép egyedül azon esetben közvetlen nemzeti erőt használva, mikor teljes világban tünendik fel, hogy a' végbeviendő vizorvoslás:

1-ször nem hoz elég rövid idő alatt és szám szerint felosztható, ugy szólván kézzelfoghatókép olly hasznot, mihezképest egyes vállalkozók tehetségeik koczkáztatására fognának indíttathatni; 's hogy a' végbeviendő

2-szor a' köz hazai felvirágzásnak olly elmellőzhetlen kelléke, melly nélkül nem fejlődhetik tökéletes egészségre a' magyar hon, 's mellyet ekkép annál kevesebbé hagyhat ápolás nélkül a' jövőkrül is gondoskodó nemzet, minél bizonyosb, legalább mint én érzek, hogy egész mai létünk illusiók nélkül, ha nincs jövendőnk, Isten tudja, bizony nem nagy üdv.

Miszerint azonban minden egyedi párt és helyhez kötött érdek nélkül teljes világban kitünjék: valljon áll-e és mennyiben áll az, mit mondék, hogy t. i. a' honi vizek általjános orvoslása több haszonnal mint teherrel fogna járni, elkerülhetlenül szükséges, mihezképest, mint mondám, mindenek előtt tisztán, egészen tisztán lássunk, mert máskép teljes méltánylattal soha nem fognók elhatározhatni, hogy: honi vizeink elrendezését tekintve valljon mi volna minden pénzbeli gyámolitás nélkül egyedül privát industriának hagyandó; mi továbbá, habár közvetve de azért még is országos kincstár által elősze-

gitendő; mi végre egyenesen nemzeti kézfogás és vállvetés egyesült erejével életbe léptetendő.

Látnunk kell tehát mindenek előtt, egészen tisztán látnunk. Erre azonban csak akkor leszünk képesek, ha tökéletesen részrehajlatlan, kimeritő 's összefüggő terv készittetendik előbb. Ez ennélfogva az, mi előre bocsátandó, ha mint eddigelé: ide 's tova kapkodva, tömérdek költség után aránylag igen potom vagy éppen semmi eredvénnyel be nem akarjuk érni, sőt drága pénzünkért tán több kárt mint hasznot aratni. Ámde részrehajlatlan, kimeritő és összefüggő tervet ugyan ki készithet? Természetesen senki egyéb, mint részrehajlatlan, tökéletesen competens, és elég tehetséggel ellátott.

'S im ez teszi szükségét, mert a' most érintett három tulajdon egy személyben bizony alig található valaha is fel, hogy saját törvényes és technicai hozzájárulásunk mellé, még kormányi pártolás 's kivált külföldi technicai capacitások beléavatkozása is nyeressék meg 's biztosittassék az ügynek.

Egészen magunkra hagyatva, minden egyeztető, 's ha ez nem sikerülne, itélő biró nélkül, nem igazság de magány- vagy pártérdek fogna győzni; mi, kivált technicai kérdések körül, valódi absurdum. Ekkép a' kormánynak tiszte, mellékes érdekeken felülemelkedve, 's egyedül a' közhazai felvirágzást tartván szem előtt, legjobb tehetsége szerint pártolni illy ügyet, midőn tisztelet becsület de igazság is, minekünk magyaroknak, feltéve ha minden egyéb szabad volna is, egy azért tán még is tilos, az t. i. hogy köztehetségünket tapogatásra, próbatételekre 's experimentumokra fecséreljük; mihezképest, minden megbántás nélkül legyen mondva, én tökéletes, vagy legalább megnyugtató technicai capacitást, legyen az aztán vizi regulatiók, vízcsatornák, vasutak, hidak, vagy bármi illyesek tárgyában, egyedül olly egyedekben tudok, vagy inkább ‚akarok' feltenni — mert közköltséggel szerencsejátékot játszani én legalább nem kivánok — melly egyedek nemcsak szép szavakkal, mathematicai indokokkal, fényes rajzokkal, csábitó igéretekkel 's effélékkel tudnak állani elé, ámde illynemü már élő 's teljes egészségben virágzó ivadékaikat is bemutatni képesek. Illy technicusok

azonban, fájdalom, nem nagy számban vagy éppen nem léteznek a' honban, 's pedig korántsem azért, — 's itt bármilly félreértésnek elejét kivánom venni — mintha mi magyarok legszebb tulajdonokkal 's elegendő theoriai kiképzéssel ellátott technikusok tökéletes hijával volnánk, hanem mert soha nem tudtunk nagyszerüek életbeléptetésére egyesülni, 's ekkép bizony bár a' legjelesb theoriai ismeretek daczára, még sincs általján véve annyi gyakorlati kiképeztetésünk, mint a' mennyi felette veszélyes koczkajáték nélkül, elkerülhetlenül szükséges volna ollyféle nagyszerüek életbeléptetésére, mint a' millyenekkel rendszerint drágán megvásárlott tapasztalásért — mellyet közbevetőleg mondva nekünk ingyen vagy lehető legolcsóbban volna tisztünk sajátunkká tenni — annyira fénylik előttünk a' külföld.

Mikbül egybevonva ezeket következtetem:

hogy vizi bajainkat tekintve minden esetre tennünk kell, ámde gyökerest; ennek elérésére pedig elkerülhetlenül megkivántatik számtalan előmunka; és aztán, hogy köztehetséget egyedül azon esetben szabad közvetlen használni, ha teljességgel nincs más mód étetbe léptetni az egész hazára nézve bizonyos köz üdvü czélt.

IX. »*Megfizetése annak, mivel tartozunk*«.

Adósságot a' hiu, a kevély, vonakodva vagy éppen nem fizet, a' büszke viszont előbb, mintsem csak jól laknék is. Ez azt hiszem axioma.

Tartozásinkat tehát, ha vannak illyesek, 's nem akarunk hiu kevély nemzet szinében állani, de valóban nemes büszkeségtül dagadoz keblünk, lehetetlen tüstént és legvallásosb féltékenységgel föl nem oldanunk.

Illy tartozásink pedig vannak, ugyanis azon mintegy 500,000 pengő forint, mellyeket a' kincstár országos választmányi működésink fejében előlegezett, 's mellyekrül a' fejedelmi kegyes előadások 1843: 9dik pontja teszen említést.

És valóban, ha egy részrül olly nagyon szegények nem volnánk, mikép előlegesen minden legkisebb pénzt valami közhasznu gyümölcs termesztésére fordítni volna azt hiszem igen megbocsátható vágyunk, más részrül ellenben nem lenne dol-

gunk olly kormánnyal, mellynek nem lehet érdekében, ha csak az örökös tartományokat tekintve is, kifejlésünket legalább bizonyos pontig elő nem segitni, én bizony legelső helyre tüzöm ki most érintett tartozásunk lerovását, habár tizszeres arányban raknák is vállaimra ezen tehernek rám eső sulyát; mert ha egyedileg szólva: becsületemet életem elibe teszem, nemzetileg érezve sem vagyok ennél gyávább, de inkább bukom 's annál szivesebben fizetek mit elbirok, csakhogy saját véremen pirulni ne legyek kénytelen.

Miután azonban, mint mondám, felette szegények vagyunk, tennivalónk ellenben tömérdek, kormányunk pedig engedékeny és tractabilis, azt hinném nagymélt. országos Választmány, hogy érintett adósságunkat legpontosabban le kellene rónunk ugyan, de mélyen tisztelt fejdelmünk előtt tán alázatosan esedeznünk, mihezképest ezen kötelességünket, csekély erőnk kimélése végett több időszakra osztva, részenként legyen szabad feloldanunk.

X. »Ápolása minden megkezdettnek, és annál inkább valami már fenállónak, minek sikere országos haszon vagy nemzeti dísz volna, mi azonban, bármi okbul is, nem emelkedhetik ki virágzó létre.«

Semmi nem önt a' hon kifejtését őszintén szomjazó kebelre olly fagyos vizet, mint valami bölcsőben levő közintézet végvonaglása vagy éppen romja; midőn: ujat alkotni, míg azalatt a' régi pusztul, olly felszinséget árul el, melly bizony csak egy kissé érettebb ujonczokhoz sem illik.

Elmellőzhetlen kötelességünk ennélfogva nagymélt. országos Választmány, hogy rendre elősoroljuk 's a' nemzet elibe terjeszszük mind azon kezdeményeket és fenállókat, miknek czéljok közhaszon vagy legalább nemzeti dísz, mik azonban nem igen akarnak virágzásnak indulni.

Már hogy mik volnának ezek, azt biz én nem vagyok képes ez alkalommal kimeritőleg előadni. Addig is azonban, mig a' nagymélt. országos Választmány tán hajolva nézetemre, bölcsesége szerint bizonyosan módot találand mind ezek rendszeres kiszemelésire, e' némieket vagyok bátor szönyegre hozni:

A' Béga és Ferencz csatornákat, a' Museumot, a' magyar szinházat, a' Ludovicea katona-nevelő intézetet, és az őrültek számára Váczon már már épülő házat.

Ezek mind olly intézetek, mellyek vagy hasznát, vagy diszét eszközlik az országnak, sőt már valódi szükséggé is váltak, 's még sem virágoznak kellőleg, de részint jóformán még csak életbe lépni sem képesek.

Igy például a' Béga, nemkülönben a' Ferencz-csatorna, midőn egyiknek mint másiknak országos haszna legtávulabbrul sem vehető kérdésbe, naprul napra kérdésesb állapotba sülyed, holott mint hiszem aránylag csekély költséggel tökéletesen helyre volna hozható egyik mint másik, sőt czélirányos javitás által tán még olly közlekedési vonalokká is átalakitható, mellyeknél még kérdés, lehetne-é egy könnyen sokkal hasznosbakat életbe léptetni.

A' Museum, ha épen az országnak nem hajt is közvetlen hasznot, azért a' nemzet diszét még is tagadhatlanul emeli; Pest városa csinját pedig minden bizonnyal fogná nevelni, ha mind azon ringyrongy ház, melly közt fel lőn épitve, némi harmoniába hozatnék az egészszel, 's a' legaljasb vásári áruknak is valami más irány adatnék; mert hogy Museum — a' musák isteni laka — a' legmocskosb vásári 's kereskedési mindennapiságok közepett, meg nem szünő ökörhajtások portengerében uszva, valami szép és szivemelő legyen, azt én legalalább sehogy sem érezhetem, sőt inkább egyenesen boszantónak tartom. Mihezképest — mert hiába némileg tán el lön hibázva a' hely etc. — ezt most csinositni kell; mi azonban természet szerint nem csekély költséggel jár.

A' magyar szinház él ugyan, de mint én érzek, szivvágyomat korántsem kielégitőleg. Miszerint tehát, ha érzelmem nem csal, ezen intézet sem volna már minden nemzeti ápolás nélnül egészen magára hagyandó.

A' Ludovicea épületnek falai, minden élet nélkül ridegen állnak. Ez sem maradhat igy.

Az őrültek váczi háza végre, mellynek telke 's pénzalapja is van, hasonlag életbe volna már valahára léptetendő.

Már hogy mi okbul hijányzik mind ezekben az igazi életszikra, 's továbbá mi lenne tehát tulajdonkép azon szer, melly felébredést 's gyarapulást következtetne, ez olly két kérdés, mellynek feloldására idő és kivált adat kell, mikkel mostanság elég bőven nem levén ellátva, ez uttal e' mondottakat is egyedül a nagymélt. országos Választmány további figyelmébe vagyok ajánlani bátor.

És im ezek volnának körülbelül azok, miket ez alkalommal a' nemzet méltánylatára előlegesen ajánlandóknak véltem.

Mik után, ezen itt következő néhány főeszmének részrehajlatlan megfontolására, melly eszméket alázatos nézetem szerint eljárásunkban soha nem kellene szembül szalasztanunk, vagyok bátor, jóllehet tán némileg ismételve, felkérni a' nagymélt. országos Választmány figyelmét:

1) Közvetlen nemzeti erő, kirekesztőleg hazai haszonra vagy legalább hazai diszre forditva, egyedül oda volna viendő és csak ott használandó, hol máskép teljességgel nem érhetni czélt.

2) Mielőtt az ország valamit közvetlen saját költségén állitna fel, előbb kezesség mellett ceteris paribus inkább privátoknak vagy vállalkozóknak kellene átengedni efféléket, ha t. i. találkoznak illyesek, 's velük méltányos alkuba bocsátkozhatni is; miszerint csak azon esetben lépne fel önerejével a' nemzet mint vegrehajtó is, mikor vagy kezesség mellett sem találkoznék privát végrehajtó', vagy csak olly kezesség mellett akadna, melly csorbát ütne a' nemzet igazi érdekén.

3) Előlegesen a' lehető legszükségesbekre volna a' közkincstári segély forditandó 's pedig mindig »közvetve«, 's csak akkor, ha ekkép nem lehetne érni czélt, »közvetlen«.

4) Közlekedések tekintetében azok volnának nemzetkincstárilag ápolandók előlegesen, mellyek olly tájakon vitetnének keresztül, hol legnagyobb a' közlekedések hija, hol t. i. legbajosb, legbizodalmatlanabb, leglassubb 's legdrágább az ide 's oda juthatás.

5) A' nemzet mint kezes — 's ez aztán bármilly arányban és mire nézve legyen is — csak akkor és azon esetben

lépjen fel, ha olly törvényt alkotott, mellyhez képest tökéletesen és legtávulabb időkre mindig biztos lehessen a' felől, hogy nemzedékének akár hányadika szentül fogja szavát oldani habár kezessége haszon helyett kárt hozott volna is rá. 'S ugyanis, mert igérni és szót nem tarthatni már egyedre nézve is vajmi szennyes állapot, midőn hitszegő 's ehezképest saját becsületéhez hűtlen nép »olly csuf, mellynél émelygetőbb e' földön semmi sincs.« Már pedig minden törvény nélkül ugy oda vetett kezesség, igen könnyen sülyeszthetné vérünket a' gyalázat efféle hináriba, mert hogy minden előleges és törvény erejü kötés nélkül 55 megyét a' többi törvényhatósággal együtt, meg a' főtáblát, etc. etc., miután mind itt mind ott olly számos a' lehető leghasznosbra is csak vonakodva adakozó, egyenes uton olly tárgy fizetési evictiojára birhasson valaki majd akkor, mikor ennek órája tán ütni fogna — 's ez nincs a' lehetőség körén kivül, vagy ha azon kivül van, akkor minek a' kezeskedés — melly tárgy nemcsak közhasznu nem volt, sőt tán még károsnak is mutatkozott, ez olly problema, vagy inkább ‚gordiusi csomó', mellyet annak idejében alkalmasint senki, de egyedül a' hatalom karja oldhatna fel; 's ettül mentsen meg az irgalmas Isten. Ugy hogy ha kezeskedni akarunk — és e' nélkül bizony nem érhetünk könnyen czélt — 's ha nemcsak a' szük jelen, de fejledező nemzetünk jövő becsülete is őszintén fekszik lelkünkön, okvetlen törvényt kell előbb alkotnunk, mielőtt kezeskedni bátorkodhatnánk.

6) Kezelést követelő vállalkozók közül, ha concurrentia támad, magától értetik, annak adassék elsőség, kinek vállalata az egészre nézve leghasznosb, és ki ceteris paribus több és biztosb kedvezést nyujt. Mert hiszen az egész álladalom használát tekintve, mint már érintém, még nem elég, ha ‚valami jó, lép életbe, de mennyire ezt csak elérhetni, a' lehető legjobbnak kiállitása az elérendő czél. Nehogy azonban egyenvonalok vagy bármi egyéb által, illy vállalatok felállithatása lehetetlenné tétessék, vagy a' már fenállók léte kocskáztassék, mi által egyenesen a' vagyoni jog szentségén üttetnék csorba, elkerülhetlenül szükséges, hogy az 1836 : 25ik törvényczikket, mint annak rub-

ruma is igényli, minden részleteiben kimeritő revisio alá vegye a' magyar törvényhozás.

7) Mennyire lehet minden időben, de kivált mikor tuláradoznak a' pénzek — 's ez sokszor megtörténik, mert pénz dolgában is van, mint szinte minden egyébben dagály és apály — főszempont: lehető legtöbb pénzforrást kikutatni, 's e' szerint a' pénzhatalmasságok közt kellő concurrentiát támasztván, a' hazára nézve ceteris paribus legjutányosabban rendelkezni.

8) Közlekedés dolgában legfőbb tekintet legyen a' belországiakra. Mert akármilly hasznosaknak mutatkozzanak is a' kiviteli csatornák, azért alig fog valaha, vagy minden esetre csak későbben fog felérni jótékonyságuk azon közlekedések életemelő hatásával, mellyek honunk külön részeit hoznák meg nem szünő aránysulyba. Mert míg szükölködés, sőt szinte éhenhalás fenyegeti honunk némi részét vajmi sokszor, miglen némi más része ár nélküli bőségben fuladoz, mindaddig kiviteli tekintetben ámitás nélkül bizony csak ugy van honunk, mint test, melly egészségi pezsgőséget, csontveleje csorbitásával ügyekeznék pótolgatni. A' fentebb érintett, 's a' teendők sorában 3ik helyen kitüzött: a' hon szivébül kisugárzó 6, 5 vagy 4 közlekedési vonal, melly a' honi testnek ugy szólván arteriáit képezné, e' szerint oldalvástilag is egybe volna czélszerü közlekedések által kapcsolandó. Mi azonban, nehogy már fenálló érdekek meghiusittassanak, vagy drága kőut sőt vaspálya épittessék oda, hova vizcsatorna illenék jobban, vagy közönséges ut is megfelelne a' czélnak, és viszont, egyedül ugy eszközöltethetik legsajnosb tévedések 's megbocsáthatlan pénzfecsérlés mellőzésével, ha hasonlóul e' tekintetben is minden nagyobbszerü 's költségesb végrehajtást megelőzve legnagyobb komolysággal dolgoztatik előlegesen ki, egy tökéletes országközlekedési hálózat.

Mind ezeket előre bocsátva alázatos nézetem szerint mos az itt következő pontok volnának tárgyalás rendén:

1) Hogy valljon kivánhatja-e a' nemzet — természet szerint nem épen egyszerre, de még is egymásután — mind annak életbe léptetését, mit fentebb elősorolni bátor voltam; vagy nem lenne-e czélszerübb ezekbül némieket rögtön kitörleni? És ezek mik volnának?

2) Hogy valljon — feltéve, miszerint az általam előhozott szükségek, vagy ezeknek legalább része, csakugyan szükségeknek ismértetnének el, vagy még egyéb és sürgetőbb szükségek is, mellyek azonban figyelmemet elkerülék, hozatnának mások által fel — hogy valljon ez esetben mi volna józanabb: kiszemelni-e egy két kedvencz tárgyat, 's azt öntözgetve, a' szerencsés véletlennek hagyni a' többit át; vagy időkünti lelkesedéstül 's a' zsarnok divattul ovakodva, mint nemkülönben önérdeket, és sym — 's antipathiát bilincselve, lehetőleg olly logikai rendszerrel 's annyi összefüggéssel lépni a' teendőkhen elő, mihezképest habár későn, azért mennyire illyesrül emberileg valamit jósolhatni, egykor még is teljes biztossággal érjen el nemzetünk egyetemes kifejlést?

3) Hogy valljon a' többség által szükségeknek elismert 's ekkép kitüzendő tárgyak életbe léptetésire találkoztak-e, vagy hihetőleg fognak-e találkozni vállalkozók?

Mi az első pontot illeti, azt hiszem: az általam elősorolt szükségeknek de csak egy árnyéklatát sem törölhetni ki, sőt azokhoz még némi mást is kell tüzni, feltéve, ha ezentul is minden civilisált nemzetek mögött veszteglени nem akarunk Mihezképest valóban itt is van ideje elvégre már: vagy gyökerest és nemzethez illőt tennünk, vagy árnyékba viszszavonulva nemzeti lelkesedésrül, sőt még csak egyszerü polgári kötelesség-teljesitésrül is mélyen hallgatnunk; minthogy nincs magát büntetőbb hiuság, mint az illy tulajdonokkal kérkedő szófény, mellynek azonban nincs kebelben elégséges alapja. Az egészet, mit előhozék, kell tehát egyetemes szemügyre venni, sőt e' fölött még mind azt is, mi komolyabb revisio után szükségesnek mutatkoznék, és mi véletlenül nem került fel, csak hogy — 's ez megjegyzésem a' második pontot illetőleg — egy lépés se tétessék elégséges megfontolás 's lehető legtökéletesb

egybefüggés nélkül, és aztán ugy 's annyi időre osztassék fel a' teendők sora, mikép nemcsak csorbát ne szenvedjen ez által az egyetemes nemzeti tehetség, sőt az épen ellenkezőleg: mindegyre növekedve uj életet 's erőt löveljen a' haza minden ereibe.

A' harmadik pontra vonatkozólag végre egyedül e' kettőt jegyezhetem meg, hogy 1szer eddigelé, mennyire nekem esett tudtomra — privát terveket ide természetesen nem értve — csak két vállalkozó társaság keletkezett, melly a' nemzet közbevető ápolásaért esedezve, olly czélok elérésire ajánlkoznék, mellyek az én logikámmal is megegyezve a' nemzet valódi érdekét előmozditni látszanak; egyik: t. cz. Ullmann Móricz urnak Debreczentül Pesten és Pozsonyon át Bécs felé vezető vaspálya-társulata; másik: t. cz. Bruk Károly urnak Fiuméba vezető vasut tervező egylete; 's 2szor hogy jóllehet némiekre azok közül, miket a' teendők sorában elősorolni jónak tartottam, hasonlóul fognak ugyan minden kétség nélkül találkozni vállalkozók, de azért nagy részét mind annak bizony még sem fogja végbe vinni a' nemzetért senki is, ha nem viszi azokat végbe a nemzet önszámára saját maga.

Mélly három pont lényegét öszszeillesztve, ezen következmények látszanak az eddig mondottakhoz képest minden kétséget elháritólag önként fejledezni:

1ször hogy subsidiummal, vagy: akarom is nem is-féle adakozásokkal teljességgel nem érhetni a' nemzethez illő 's az egész hazát érdeklő czélt, 's hogy ehezképest inkább jobb semmit nem tenni, mint ollyast, mi csak csorbitná a' köztehetséget, a' nélkül hogy azt egy uttal nevelné is, mivel illyes fagyos vizet öntve a' legszilárdabb hazai kedélyekre is, inkább háttérbe lökné a' köz hazai üdülést, mintsem azt érlelné.

2szor hogy Isten segitségével 's hazai lelkülettel még is tán csak — remélleni akarom 's csüggedni nem tudok — kiállitandó kincstárt, habár száz milliónál magasbra rugna is az, lehető legnagyobb körülnézéssel, hogy ne mondjam zsugorisággal, illik a' nemzetnek kezelnie, mikép ugy ne járjon, mint pénzhez nem szokott 's ahoz könnyen jutott egynél több magyar-

országi uracs, ki tulajdonkép ‚semmiért' szinte előbb költi el ‚minden pénzét', mintsem azt némileg csak meg is olvasni elegendő időt és fáradságot vett volna magának.

Melly két nézpontbul megint annak szüksége látszik elkerülhetlenül folyni:

1ször, hogy habár egyedül két millió pengő forint évenkénti járulékra határozná is el magát a' nemzet, e' summának pontos fizetését minden esetre hoszszabb időre kellene törvényileg kikötnie, mint országgyülésrül országgyülésre; 's

2szor hogy az országgyülésen fenforgó tárgyak halmazához 's az időnek már szinte kimeritett létéhez képest egy részrül, más részrül pedig, nehogy éretlen megfontolás 's elhamarkodás miatt, vagy a' teendők logikájában követtessék el helyrehozhatlan hiba, vagy magok a' specialis tárgyak kezeltessenek felszinleg, teljességgel nem eszközölhetni célirányosbat, mint:

A' fizetési elvet bizonyos summára 's bizonyos időre megállapitva, és tán egy két tárgyat kivéve, mellynek életbe léptetését mindenek fölött 's rögtön ohajtja a' nagyobb szám, a' többit mind előleges és minden oldalu kifejtés végett néhány, mennyire csak lehet, alkalmas egyedre bizni, mikép ezek aztán a' teendők sorozatát kitüzve, nemkülönben az egyes specialitások lényegét 's kiviteli módját minden oldalrul kimutatva, valami egybefüggő és kimeritett egészet állitsanak a' nemzet szeme, birálata és jóváhagyása alá.

Igy cselekedve 's illy utat választva, mennyire czélszerü rendelkezés által irányt adhatni a' játszi és olly sokszor minden combinatiot csuffá tevő véletlennek, teljes megnyugvással be lehetne várni az elvetett mag kifejlését.

Legelsőben is nem viradna, kivált nemzeti élethez szabva, igen rövid idő alatt, t. i. már három év leforgása után azon kellemetlen, 's mi több azon kérdéses nap az országra, mikor ujra és ujra meg kellene vivni a' fizetési elvért 's csatát vesztve azon kimondhatlanul kinos állapot állana be: kénytelenül mindent ismét pusztulásnak hagyni át.

'S aztán, ha nem vehetni kérdésbe, a' minthogy nem is

vehetni, hogy kivált technicai dologban ceteris paribus annál bizonyosb a' siker, minél több oldalu 's kimeritőbb vala az előleges egybevetés, okszerintileg volna szabad remélleni, a' kőzadakozásnak mulhatlan gyümölcsözését, 's minden oldalu hasznát.

'S végre, ha csakugyan egy vagy más kedvencz-eszmének tüstènti végrehajtása határoztatnék el, azon cselekvési 's kiállitni-vágyó tűz is fogna nyerni valamellyes táplálékot, melly tűz egy idő óta valahára Magyarországban is felpislog már, 's mellyet szükségtelen pedantismus által elfojtani valóban megbocsáthatlan vétek volna.

Meg nem szünő fizetésre azonban tán nem kellene elhatározni a' nemzetnek magát, valamint arra sem, hogy azon summát, mellynek évenkénti fizetésére hajlanék, például 2,000,000, mindig ugyanazon egy kutfőbül, teszem: telekdíj után fogná fizetni; de az elsőre nézve, mint én gondolom, világosan és egyenesen ki volna mondandó az évek száma, például 34, vagy legalább 24 év, 's pedig, nehogy a' mystificatiok tébolydáiba keveredve elvégre a' nemzet essék martalékul; a' második kérdést illetőleg viszont elég volna a' summát határozni el, annak kiállitási forrását és módját országgyülésrül országgyülésre a' nemzet kény- és kedvére hagyván.

Ekkép biztositva volna a' nemzet, miszerint örök adó alá nem kerül, 's e' mellett országgyülésrül országgyülésre a' dologhoz szólhatván, alkotványos jogait is fentartaná; mihez még az járul, hogy az egész fizetést tüstènt és tettleg megszüntethetné, ha adalékának bár garasa is más czélokra fogna fordittatni, mint az előlegesen megrostált-'s a' nemzet által kitüzöttekre, minél gyakorlatilag szólva nem lehet erősb constitutionalis garantia, midőn más részrül nem bilincsezné le magát tulcsigázott alkotványos akadékosságok által annyira, mikép csupa constitutiobul továbbad is mocsárjaiban vagy legfeljebb önzsirjában fuladozni legyen sorsa.

És itt rejlik alázatos nézetem szerint azon egyedüli ösvény, nagymélt. országos Választmány, mellyen szellemit nem koczkázva 's anyagit fel nem áldozva, lehessen a' kérdéses

dologban körülményink közt érni üdvös czélt, miglen az — nem átallom ezennel lepleg nélkül kimondani — ki ennél erősebben meg akarja feszitni az alkotványos elvek alkalmazását, mennyire én hiszek látni: vagy nem sóvárog az ügy sikere után őszintén, vagy constitutionalis görcstül bilincselve életet áldoz ámitásért; midőn az viszont, ki constitutionalis garantia tekintetében a' mondottakon innen marad: vagy nem valódi hive a' honnak, vagy anyagi kéjektül elszédülve soha nem birta felfogni a' szellemi függetlenség kellékeit.

Már hogy mik volnának azon kedvencz-eszmék, mellyeket előlegesen és rögtön kellene életbe léptetni, miszerint ne maradjon minden ápolás nélkül azon fenérintett 's most naprul napra valóban inkább fejledező ‚vágy': »Az anyagi kifejtés mezején is elvégre kiállitni valamit«; errül én nem tudok máskép meggyőződni, sőt minél nagyobb scrupulositással fontolgatom a' dolgot, annál erősebben hiszem, hogy e' tekintetben is legbiztosb 's legnagyobb sikert aratnánk, ha az általam kitüzött logica után intéznők a' teendők sorát, ha t. i. kéznél levő mindigi kész Cassa mellett legelsőben is testvér két fővárosunk tökéletes biztositására 's minden módoni felvirágoztatására vetnők össze vállainkat.

Miután azonban két eszme különös kedvezést nyert a' magyar közönség előtt: »a' fiumei és Debreczen-Bécs feléi vasut t. i.« — ám forditsuk figyelmünket előlegesen ezek felé, 's léptessük bizonyos pontig ezeket életbe hovahamarább, én nemcsak nem ellenzem, sőt legnagyobb részben őszintén pártolom 's pedig legelsőben is, mert ezen közlekedések valósitását, mint az eddig mondottakbul világlik ki, én is a' teendők sorába állitám, 's aztán, mert elveimhez képest közohajtás ellen szegülni csak akkor helyes, de ekkor kötelesség, mikor e' hajlam kártékony; már pedig hogy az érintett két közlekedés az országra nézve egyenesen kártékony befolyással fogna lenni, ezt, ugy hiszem még az sem állitja, ki nem is köt különös reményeket létesülésükhez.

A' feladat csak az, nagymélt. országos Választmány, hogy bizonyosan és czélszerün fel is állitassanak. És itt megvallom,

ha figyelemre veszem, hány efféle vállalat bukott meg külföldön — külföldön mondom, mert hiszen illy nagyobbszerüekben nekünk 's tán hála az égnek, még nincs különös tapasztalásunk — 's fontolóra méltatom, milly borzasztó trafica üzetik kibocsátott papirosokkal néha, 's kivált mikor ‚belé szeret' a' nagy közönség valamelly eszmébe, akkor nem csekély aggodalom tölti el keblemet.

Bár e' tisztelt küldöttségnek csak egyes és felette csekély tagja, ezért még is bátor vagyok, az éppen most mondottaknál fogva a' nagymélt. országos Választmányt ezennel lehető legnagyobb ovatosságra felkérni. Mert ha mind azon vérmes remények daczára, mellyek a' most kérdésben levő közlekedések létesüléséhez vannak kötve, elvégre még is tán csak az sülne ki, hogy azok elkezdetni tán igen, de bevégeztetni nem, vagy csak hiányosan és bizonyos pontok közt fognának, és az egész nyereség in ultima analysi csak egy két tőzsért fogna illetni, midőn az eleinte nagy becsben volt, de később egészen becstelenné vált részvény tömege, a' nagy közönség legjobb hiszemü 's tán legszegényebb osztályára száradna; ha mondom elvégre tán még is csak így fejlődnék ki az egész — 's valljon a' lehetőség körén kün van-e ez? — akkor ugyan kérdem, milly szinben fognánk mi, e' választmány tagjai, állani a' haza előtt, ha még azt sem tudnók mentségünkre felhozni, hogy legalább mindent elköveténk a' dolog biztositása végett, és semmit sem mulasztánk el, mikép tisztán lásson a' nagy közönség, mellynek mi felelősséggel tartozó bizottjai vagyunk?

Tökéletesen meggyőződvén egyébiránt, hogy a' nagymélt. országos Választmány bölcsesége szerint illy netaláni idétlen kimenetelnek bizonyosan elejét fogja venni, addig is míg a' most tárgyalásban levő két specialitáshoz élő szóval fogok szólhatni, e' néhány megjegyzést vagyok, azokat illetőleg, itt elősorolni bátor:

A' fiumei vonalt lehető legczélirányosban minden szükségtelen idővesztés nélkül: vagy vállalkozók által illő garantia, ámde viszonti elégséges biztositék mellett, vagy hazai közerővel, de minden esetre hovahamarébb bevégeztetve kivánnám látni.

Szintígy a' debreczeni vonal Pestig; ugy hogy ennek is: bizonyos, lehető legczélirányosb 's minélelőbbi bevégeztethetése végett, viszonti biztositék mellett hasonlóul kész volnék lehető legjutalmazóbb garantiára, vagy egyenesen azt ohajtom, hogy e' vonalt maga a' nemzet állitsa fel.

A' tervezett 's kérdésben levő pesti vonalt Ausztria széleig azonban, sem az ország részérül garantia által gyámolitandónak, sem köz hazai erő által végbeviendőnek nem vélném, de annak létesitését egyenesen privát industriának hagynám át, 's pedig ezen itt következő okoknál fogva:

1) Mert Pestrül Ausztria széleig és viszont rendszerint minden akadály nélkül, sőt legnagyobb kellemmel, valamikép pedig egész esztendőn át csak eljuthatni, midőn honunk legtöbb részeiben kellemmel soha, de akadállyal mindig, néha pedig éppen nem járhatni; 's ehezképest, ha nem czél, szántszándékkal felforgatni minden logicát, tán előbb oda volna hazai tehetség viendő — kivált miután ez korántsem kimeríthetlen, sőt ellenkezőleg igen korlátolt — hol éppen nem, vagy csak bajjal mozoghat a' magyar vér, mint a' hol némileg már türhetőn lüktethet; és

2) Mert a' fenálló, 's annyi küzdés után csak most fejledező gőzhajó-társaság, valamint a' budapesti lánczhíd-épitő társulat, nem érdemel a' nemzet részérül büntetést.

És itt különös figyelemért esedezem.

Nekem a' most említett mind egyik mind másik vállalat létesitésében nagy részem van. És ezért nem pirulok. Ámde pirulnék nagymélt. országos Választmány, ha elmulasztám vala azokat tehetségem szerint öntözgetni, vagy nem követnék el mindent, mit becsület és loyalitas enged, azok védelmére. Nem fogok ehezképest indiscretiorul vádoltatni, reméllem, sőt méltánylatra tartok számot, ha a' felhozottak körül tartaléktalan kitárom keblemet.

Vasut, mint tervezve van, a' Duna bal partján Pestül Bécs felé, midőn Buda felvirágzását tetemesen hátralökné, felette nagy csorbát ütne a' már fenálló 's a' tervezett vasuttal *párhuzamos* vonalu — mi sokak előtt olly méltányos

szempont — gőzhajózás érdekein, valamint az épülendő lánczhid jutalmazó részét is nem kis mértékben vonná magához.

Ez tény. 'S igen sajnos, nem tagadhatni, mert sok jóhiszemü részvényes tehetséginek megröviditését fogná tapasztalni, 's tán éppen azon tehetségének, mellyet nem egyedül financialis okbul, de némileg a' haza jobb haszna vagy disze végett tett koczkára.

Ámde errül ki tehet? Senki. Mert e' világon számos jóhiszemü bukik midőn nem egy vergődik fel, a' nélkül hogy fáradna, mit türni kell; 's aztán, mert hiába, a' monopoliumok 's tán némileg még a' privilegiumok ideje is már annyira lejárt, hogy legalább ujakat alapítni, némi felette sulyos eseteket kivéve, tán nem volna napi renden.

Mihezképest, a' pest-bécsi vasutat illetőleg, nincs is és nem is lehet arrul szó, 's nem azt követelem — méltóztassanak ezt kegyesen megkülönböztetni — hogy az ne épüljön, vagy annak eltiltása, akadályoztatása, sőt csak nehezitése által is, különös pártolásba vegyen gőzhajózást 's hidat a' nemzet, nem, ezt nem kérem, ezt nem követelem; ámde midőn legtávulabbrul sincsenek illy igényeim, más részrül kötelességemnek tartom, a' méltányosság 's a' fenforgó társaságok érdekében, mellyek mikor egybealakultak, tán bennem is biztak egy kicsit, ezennel, a' nagymélt. orzzágos Választmány közbenjárásával a' nemzet színe előtt esedezni, hogy a' pest-bécsi vasut-épités legalább közköltségbül kerekedő készpénzbeli garantia által ne ápoltassék; melly rendkívüli 's kiváltságos gyámolitás egyedül a' most emlitett 's már fenálló vállalatok rovására, 's azt hiszem, meg nem érdemlett büntetésével fogna történhetni.

'S azért, ám épüljön ezen vonal is, Isten neki! 'S jó szerencsét! — Budát hazafiui kedély tán más uton lesz képes ápolni. A' gőzhajótársaság pedig élet és halálra megví vele, melly küzdés közt alkalmasint mind a' két vállalat vérzeni fog, sőt egyik közülök tán bukni is, vagy — hiszen ez is meglehet, noha nem hihető — egyik a' másik mellett gyarapodni; midőn a' híd végre szinte gyümölcsözend, vagy tán károsuland, mikor nem egy jóhiszemü részvényes velején fogna tán surran-

hatni keresztül, hogy: olly hazában tán józanabb henyélni, mint a' közjóért tehetséget koczkáztatva fáradni, hol divat emel és divat sujt, 's hol a' közjónak előmozditása mellett gyarapodni, ha nem is éppen bűn, legalább gyanús tett.

Ez mind megtörténhetik, 's ám történjék, legyen mindenkinek szabad az ut, csakhogy e' koczkajáték közt ne fizettessék az ország pénzével egyik fél a' többi felek kijátszására, mi nemzethez sem illő sem józan nem volna; mert hol nemzeti részrehajlatlanságra nem épithetni tántorithatlan bizodalommal, ott a' szabad és jóhiszemü vállalkozók hazája még nem merült ki a' chaosbul.

Ápolja ennélfogva az ország a' pest-bécsi vonalt bármilly kedvezésekkel, nem lehet ellene kifogás; pénzét azonban — hiszen ugy sincs sok — inkább vigye oda, hol arra sürgetőbb a' szükség, hol bőkezüsége nem sujt a' nemzet méltánylatát megérdemlö régibb vállalatokat, 's hol czélérés végett nem fognak kezet olly pénzhatalmasságok, mint az Arnstein-Eskeles, Rothschild, Sina házak etc. etc. — kik adhatnának inkább valamit pénztelen hazánknak, mintsem hogy a' hazának kellene gazdagságukat még kész pénzzel is nevelni.

Ujnemü börtönre, melly eszme körül annyit vajudtak a' hegyek; hypothek-bankra, mi olly bő és olly szép gyümölcscsel kecsegtet; a' magyar Academiára, melly a' nemzetnek egykor olly édes kedvencze volt; a' gazdasági egyesületre, melly olly sokat igér; a' kisdedovó-intézetekre, mellyektül annyi hazánkfia annyit vár; országházra, mellynek már készül terve, de ugyan ki fizet érette? etc. etc.; valljon mind ezekre fogja-e a' nagymélt. országos Választmány a' nemzet figyelmét felkérni, 's fogja-e mind ezeket pénzbeli ápolására is ajánlani: azt nem tudom; annyit azonban minden esetre megjegyzendőnek vélek — jóllehet egészen kifogytam időbül és hellybül, mikép körültük nem is fejthetem ki ez alkalommal gondolatimat — hogy valójában ezek közt is vannak olly tárgyak, mellyeket nem hagyhat a' nemzet minden pártolás nélkül, ha azon hírbe még mélyebben sülyedni nem kiván, hogy bizony csak kezdeni tud, de folytatni 's kivált bevégezni, semmit.

És aztán a' kölcsön ideája ugyan nem volna-e kifejtendő? Hiszen kölcsön nélkül — ne csaljuk magunkat — vagy nem állíthatunk ki legkisebb nagyszerüt, vagy csak olly lassan állíthatunk illyest ki, mikép csuda, ha nem jut előbb tönkre kezdete mint volna elérve vége, vagy egyedül lehető legnagyobb, szinte természet elleni megerőltetésünkkel hozhatunk létre.

'S hát a' szántóvetők örökmegváltása elősegélésére, nem fogunk nagymélt. országos Választmány javaslatba hozni valamit? Hiszen ez olly szempont, mellynél sokak szerint fontosb alig van, 's mi szinte figyelembe veendő, olly czél, mellynek elérésére tulajdonkép nem kivántatik a' nemzet részérül ajándék, de csupán egy kis kezesség.

Végre nem kisértendjük-e meg alkalmazását azon eszmének, mellyet a' jelen kérdést illetőleg eddigi elemezésimben már többször vala megpenditni alkalmam, mihezképest t. i. az eladósult nagyobb és kisebb földbirtokosak gyámolitására nemkülönben az általjános nemesség megmentésére, nehogy ez végpusztulásnak induljon, mihez naprul napra inkább közelít, tán csak kellene tenni az egyesült nemzetnek még is valamit?

Életbevágó komoly kérdés, nemzeti létünk csontvelejébe ható szempont! mellyet ha figyelembe nem veszünk, 's mennyire csak lehetséges, el nem rendezünk, 's mielőtt késő volna, tán nélküle is virágzásnak fog indulni Magyarország tére ugyan, ez meglehet; hanem hogy nem olvad-e a' magyar nemzet előbb utóbb de bizonyosan heterogen elemekben el, ha nagyobb és kisebb nemessége egymás ellen agyarkodván, saját magán nem segit — ámde nem a' nagy közönség rovására, de egyszersmind hazát emelve — az valóban olly problema, mellynek feloldásátul, hogy többet ne mondjak: Isten mentse meg vérünket.

Más oldalrul vevén pedig fel a' szőnyegen levő kérdés lényegét, hol nem adakozási, de törvényjavitási és diplomaticai, vagy tán jobban mondva, pacta conventaféle szempontok forognak fen, ezeket kérdem minden legkisebb figyelem 's tekintetbe vétel nélkül, hagyjuk-e? Például az aviticitas és határvám kérdését? Hiszen ha az aviticitas kérdése minden legkisebb javitás, pótlás, vagy nem bánom nevezzük így: »kitisztitás«

nélkül mai állapotában marad, akkor bizony köz és szilárd nemzeti hitel nem állhat fel; ha pedig nincs efféle hitel, akkor meginl sem mezei gazdaság, sem gyár, sem kereskedés nem virágozhatik kellőleg; midőn ha ezek nem virágoznak, közlekedés, kivitel 's tengerpart sem szülhetnek csudákat; 's így tovább. — Mi pedig a' határvámok bilincsét, vagy legalább szüntelen billegését illeti, ugyan ki az, ki nem látná át, hogy kiviteli vonalokra milliókat költeni, mielőtt legalább bizonyos megnyugtatásig nem fognának előbb tisztába hozatni némelly vám körülti főkérdések, valóban nem egyéb mint felette veszélyes koczkajáték? Ugy hogy e' szempontokat sem mellőzhetni el, ha nem az a' feladat: ámitást állítni siker helyébe.

Szövevényes állapot! 'S annál inkább kiviláglik sokoldalusága, minél mélyebb tárgyalás alá vétetik az.

Erre azonban most nincs idő; mihezképest igénytelen nézetem szerint nem is marad ez alkalommal egyéb hátra, nagymélt. országos Választmány, mint a' már előadottakhoz képest e' következőkre felkérni a' nemzetet:

1) Hogy bizonyos summának évenkénti fizetését határozza el több évre, például 2 milliót 24 évre.

2) Hogy Budapest biztositása 's lehető legkellemtelibb kifejtése végett rendeljen elégséges pénzerőt, de e' mellett — mert hiszen ez korántsem elég — felelős de szabadon mozgható végrehajtókat is. Szintúgy

3) A' pest-debreczeni közlekedést, még tán némelly elágzásival együtt, mikép az egész tiszai vidék köttessék Budapesttel egybe, és a' fiumei ügyet, t. i. közlekedést, kikötőt, 's egy kis vámi megnyugtatást illetőleg, csakhogy ezeket praeferenter azon vállalkozóknak kellene átengedni, kik e' tekintetben már tettenek lépéseket, 's csak azon esetben — ámde mulhatlanul így vagy amúgy — a nemzet közvetlen tehetsége által életbe léptetni, ha vagy olly tulcsapongó volna azon garantia, mellyet az érintettek követelnek, hogy illyesre közerő-csorbitás nélkül nem lehetne állni, vagy nem adnának az illetők tökéletes megnyugtatást a' felől, mikép lehető legczélszerübben 's leg-

kisebb időveszt és nélkül valósittatni is fognának a' többször érintett közlekedések.

4) Hogy válaszszon néhány alkalmas embert, 's esedezzék ö felsége szine előtt, hogy ő felsége is küldjön maga részérül bizonyos számu egyedeket ki, mikép aztán az igy alakult testület, részint czélirányos jutalomkérdések kitüzése, részint saját munkája által tökéletes rendbe állitva 's kimeritve, a' nemzet szine elibe terjeszthesse nemcsak mindennemü szükségink összegét hovahamarább, ámde a' teendők logikáját, nemkülönben azon módokat is mutassa ki, mellyeknél fogva legbiztosabban 's legjutányosabban érhetne a' nemzet tennivalóiban czélt.

Mik után hódoló tisztelettel maradok a' nagyméltóságu országos Választmánynak

Pesten, julius 6. 1844.

legkisebb 's legszintébb
szolgája és munkástársa
Gr. Széchenyi István.

'S ím ezek azok, tisztelt Hazafiak, miket alválasztmányi helyzetemben, a' dolog kellőbb felvilágositása végett egybeszedni 's a' nagymélt. országos Választmánynak benyujtani helyesnek véltem.

Honunkban felette sokan éppen nem és semmire sem akarnak fizetni; sokan viszont készek bármilly teherhordásra, csakhogy ezek megint minden meggondolás nélkül ugy szólván »vékákkal és ablakon« kivánnák kiszórni a' pénzt; midőn elvégre ollyanok is vannak, kik sok és hoszszas áldozatra készek, ámde más részről olly scrupulositással és hidegvérü számitással szeretnének kezelni minden legkisebb garast, mikép aztán a' nemzet egykor ne átkozza, de áldja azon órát, mellyben tágkeblüleg azon lépésre határozá el magát, melly nélkül, bármikép erölködjék is egyébiránt, bizony csak törpe nép marad a' világ szinpadán örökleg.

Én, mint az eddig előadottakbul ugy hiszem elég világosan kitünik, a' most érintett osztályok harmadikában állok.

'S ugy vagyok meggyőződve: ez azon egyedüli, mellyel érhetni czélt. Mert hogy azok, kik minden fizetési tehertül szüzen meg akarják óni minden más tekintetben olly szüzetlen személyeik vállait, hogy ezek mondom milly sült galambokra várnak, 's egyátaljában mire alapítják nemzeti felvirulásunk reményit — ha csak a' mai status quo-t meg nem csudálták — azt én nem birom felfogni; midőn ugy hiszem, nem kiván bebizonyitást, hogy a' magas paripán ülő statusgazda szitával kézben, a' közgyarapodás kérdését tekintve, sem éppen felette nagy garantia.

Hajoljatok tehát tanácsomra, tisztelt Vérrokonim, 's fogjatok velem kezet.

Legyünk igazi hazafiak, nem annyira szájjal mint inkább vállal; ámde más részrül legyünk ‚fukarok' is, nem ugyan nemes érzés- és tettben, de a' »nemzet tehetségivel«.

Többnyire ha kisebbségben maradnék, vagy Ti csak akkor szólalnátok honunk investitionalis kérdését illetőleg fel, mikor már elsurrant fölöttünk azon pillanat, midőn külbeavatkozás nélkül még minszántunkbul határozhatnánk el egyet 's mást, én, mi engem illet — mert sokan azt hiszik, tudja az ég, milly személyes hasznot vadászok — igen könnyen vigasztalhatom magamat. Jószágim közel a' sopronyi és kanizsai piaczokhoz, 's olly tájakon, hol a' közlekedés és társasági viszony már türhető, Magyarország mai kifejlettsége mellett is valamiképp csak »meglesznek«, sőt tán »jobban lesznek«, ha az ország többi része utóbb is csak akkép pang vagy fuladoz zsirjában mint ma; ugy hogy én, mi személyes érdekemet illeti, bizony egy cseppet sem bánom:

»Ha a' többség által eltiltatom azon járulék fizetésétül, mellyet tervezek, 's melly közvetlen nem nekem, hanem éppen a' többségnek hajtana hasznot«; és

»Ha el nem árasztatván több és olcsóbb áruk által továbbá is egy kissé monopoliumként használhatom az érintett két vásárt«.

Üssetek el tehát eszmémtül, eltürhetem; sőt könnyebben türöm mint Ti, mert nem annyira engem fogtok büntetni, mint saját magatokat.

Miután azonban, legalább az én izlésem és felfogásom szerint, vajmi nyomorult élvezet, honfitársak hátramaradása által részesülni valamellyes kedvezésekben; 's efölött vajmi ephemer jóllét a' felső vidékek mostani aránylagos türhető állása, mig nem indul a' közös haza virágzásnak; 's még e' fölött »személyes tekinteteknél magasabbak is vannak«; én bizony csak annyi kínnal vígasztalhatnám magamat, ha jobb vásárom 's több pénzem maradna az ország rovására, mikép inkább ma szeretnék ezekrül lemondani, csakhogy nyerjen az egész; mint általjában, bár virágzás bár tengés bár élet bár halál fajtánknak sorsa, én ettül kiváltságilag elkülönözve, ha éden nyilnék is előttem, semmiben lenni nem kivánok.

Tanácskozzatok tehát, rendeljetek és adjatok utasitást, tisztelt Hazafiak, mentülelőbb; mert ismételve mondom:

»Mindennek van pillanatja, melly ha elsurran, sokszor örökség sem hozza azt vissza többé!«

Pesten, julius 10. 1844.

Gróf Széchenyi István.